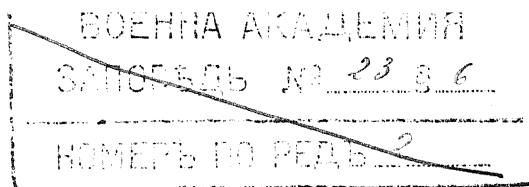

407
281
132

412
1044

Руско-японската война

II б/27

отъ гледище на международното право

и прилагане на законитѣ на международното право
прѣзъ сжщата война

споредъ

официалнитѣ документи на японския главенъ генераленъ штабъ

отъ

НАГАО АРИГА

професоръ по международното право при генералшабната
и морската академия въ Токіо;
сѣбѣтникъ по международното право при штаба на маршалъ Ояма
прѣзъ врѣме на руско-японската война;
прикомандированъ въ Портъ-Артуръ прѣзъ врѣме на капитулирането.

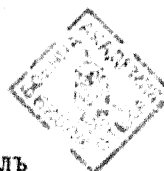

ooo

ПРЕДГОВОРЪ ОТЪ ПОЛЪ ФОШИЙ,

директоръ на Revue générale de Droit international public

ЧАСТЬ I.

Прѣводъ отъ френския оригиналъ

СОФИЯ

Печатница „Гражданинъ“

1912

Нагао Арига, въ походна униформа.

Последишъ Полковнику Спайкову
Изъ знакъ на дивизии Почини
6/8 1914 Отъ съводача
Майоръ Пилип

Прѣдговоръ отъ автора.

При написването на тази книга, моето намѣрение е било, щото читателитѣ да могатъ да се възползватъ отъ свѣдѣнията върху руско-японската война, дадени имъ отъ единъ свидѣтель, който е билъ въ приятелски сношения съ по-големата частъ отъ офицеритѣ при Главния Генераленъ Щабъ и който се е справилъ съ всички документи относящи се до конфликта. Моята служба, като съвѣтникъ при главнокомандующия на Манджурската армия и като професоръ при Генералщабната и Морската академии, сж ми позволили да слѣдя отъ близо събитията и да познавамъ офицеритѣ, назначени да водятъ сухопѣтнитѣ и морскитѣ сили на Япония.

Назначенъ отъ министра на Морината за членъ въ една комисия отъ офицери и юристъ-консулти, азъ можахъ да участвувамъ при издаването на разни правилници, относящи се до блокаса и до морскитѣ плячки. Отъ друга страна, натоваренъ отъ Главния Генераленъ Щабъ да събера всички събития, станали прѣзъ врѣме на войната и относящи се до международното право, азъ можахъ да се запозная съ множество официални документи, даже и съ най-секретнитѣ.

Тази книга ще третира само сухопѣтнитѣ дѣйствия между Русия и Япония. Въ тѣзи именно дѣйствия, азъ бѣхъ лично замѣсенъ, и тѣхното разкритие е отъ голѣма важность, защото повечето сж станали изъ мѣста,

гдѣто не е имало никого освѣнѣ воюващитѣ, и за тои сж почти неизвѣстни за публиката. Когато пѣкъ, дѣйствиата, които се отнасятъ до морското право, сж ствали или на открито море, или въ териториалнит води на неутралнитѣ държави, вслѣдствие на което веднага сж бивали узнавани.

Относително морскитѣ дѣйствия, Министерството на Морската и Върховното Сѣдилище за плѣненит кораби сж издали на японски два дълги рапорта. Тѣз рапорти сж били изпратени до чуждестраннитѣ посолства и легации въ Токио.

Вѣрвамъ, че не се лѣжа, като казвамъ, че посолството на една велика сила по настоящемъ се занимава съ прѣвода на тѣзи документи.

За да се извърши едно дълбоко изучаване на морскитѣ въпроси, необходимо е да се изучатъ дипломатическитѣ прѣговори, нѣщо което е невъзможно понеже има документи, които за сега правителството намира за необходимо да държи въ тайна.

Парижъ, септемврий 1907 год.

Нагао Арига.

Прѣдговоръ отъ Полъ С

Директоръ на „Revue générale de droit international“

За юристконсултитѣ по международното право една прѣвзходна школа. Неочакванитѣ променитѣ даватъ нови въпроси, които трѣбва да се уреждатъ, които военнитѣ, каквато и да е тѣхната храбростъ, точно подготвени да ги разрѣшатъ. Но, въ специалитѣ по международното право тѣз да приложатъ своитѣ познания, защото тѣз вънъ отъ района на дѣйствиата. Япония е, мож държава, гдѣто този въпросъ стои малко по-важни ползата, която може да се извлѣче отъ телността на юристи и офицери, тя е аташирана отъ своитѣ армии професори и дипломати, въ „сѣвѣтници“, сж давали необходимитѣ освѣтлѣния, възниквалъ нѣкой въпросъ отъ международното сжщото врѣме, на тѣхъ се е възлагало инструкции, правилници или условия, станал воденето на дѣйствиата.

Това, именно, е направила Япония въ 1904-1905 прѣзъ врѣме на войната си съ Китай; тозаложи по единъ още по-сѣвършенъ начинъ прѣзъ си съ Русия. Прѣзъ врѣме на послѣдната японскитѣ армии е имала при себе си специални аташери. Нинакава и Кафуку бѣха аташирани къмъ армията на Сатаке и Танака — къмъ тая на генералъ Оку — къмъ армията на генералъ Ноги; Минакава — къмъ тази на генералъ Нодзу, а Нозава — къмъ тази на генералъ Ояма.

Както надъ всички армейски щабове имаше щабъ, чийто началникъ бѣше генералъ Ояма.

гдѣто не е имало никого освѣнѣ воюващитѣ, и за то сж почти неизвѣстни за публиката. Когато пѣкъ, дѣ ствията, които се отнасятъ до морското право, сж ставали или на открито море, или въ териториални води на неутралнитѣ държави, вслѣдствие на кое веднага сж бивали узнавани.

Относително морскитѣ дѣйствия, Министерство на Марината и Върховното Сѣдилище за плѣнени кораби сж издали на японски два дълги рапорта. Тѣ рапорти сж били изпратени до чуждестраннитѣ послства и легации въ Токио.

Вѣрвамъ, че не се лѣжа, като казвамъ, че посоството на една велика сила по настоящемъ се занимае съ прѣвода на тѣзи документи.

За да се извърши едно дълбоко изучаване на морскитѣ въпроси, необходимо е да се изучатъ дипломатическитѣ прѣговори, нѣщо което е невъзможно понеже има документи, които за сега правителството намира за необходимо да държи въ тайна.

Парижъ, септемврий 1907 год.

Нагао Арига.

Прѣдговоръ отъ Полъ Фошѣ,

Директоръ на „Revue générale de droit international public“.

За юристконсултитѣ по международното право, войната е една прѣвзходна школа. Неочакванитѣ промѣни често пораждатъ нови въпроси, които трѣбва да се уредятъ веднага и за които военнитѣ, каквато и да е тѣхната храбростъ, не сж достатъчно подготвени да ги разрѣшатъ. Но, въ повечето страни, специалиститѣ по международното право твърдѣ мжно могатъ да приложатъ своитѣ познания, защото тѣ биватъ оставяни вънъ отъ района на дѣйствиата. Япония е, може би, единствената държава, гдѣто този въпросъ стои малко по-другояче. Съзнавайки ползата, която може да се извлѣче отъ съвмѣстната дѣятелностъ на юристи и офицери, тя е аташирала при всѣки щабъ отъ своитѣ армии професори и дипломати, които, подъ името „свѣтници“, сж давали необходимитѣ освѣтления, когато е възниквалъ нѣкой въпросъ отъ международно естество. Въ сжщото врѣме, на тѣхъ се е възлагало редактирането на инструкции, правилници или условия, станали необходими при воденето на дѣйствиата.

Това, именно, е направила Япония въ 1894—1895 година, прѣзъ врѣме на войната си съ Китай; тоза е, което тя приложи по единъ още по-свършенъ начинъ прѣзъ врѣме на войната си съ Русия. Прѣзъ врѣме на послѣдната война, всѣка отъ японскитѣ армии е имала при себе си специалисти; именно: Нинакава и Кафуку бѣха аташирани къмъ армията на Куроки; Сатаке и Танака — къмъ тая на генералъ Оку; Синода и Ниодо — къмъ армията на генералъ Ноги; Минакава и Тагахаси — къмъ тази на генералъ Нодзу, а Нозава — къмъ Корейската армия.

Както надъ всички армейски щабове имаше единъ главенъ щабъ, чийто началникъ бѣше генералъ Ояма, тѣй сжщо надъ

всички съветници имаше единъ главенъ съветникъ, а имен- г-нъ Нагао Арига, професоръ по международното право и Морската и Генералшабната академии въ Токио.

Работата на разнитъ съветници, както и тази на послѣдн- относеща се до международното право, сж послужили на Наг- Арига да напише една подробна история върху руско-японск- конфликтъ, отъ гледище на сухопътнитъ бойни закони. То- съчинение прѣдставлява най-голѣмата гаранция за точнос- защото то не е освѣтнъ единъ разказъ на очевидци. Японския- професоръ не се е ограничилъ само съ единъ простъ юри- чески разказъ на борбата, която въ продължение на двѣ годи- опустоши Крайния Изтокъ; неговата книга е още, относител- Япония, единъ видъ дипломатическа история на войната. хронологически редъ, въ книгата се намиратъ възпроизведе- множество дипломатически документи, почти всички неиздаде- още. Впрочемъ, съчинението се отнася както до юриститъ- историцитъ, така и до правителствата и офицеритъ. Японския- корпусъ на военнитъ ковчежници и на военно-административне- комисари въ това отношение е достатъчно подготвенъ, за- бжде използванъ съ успѣхъ въ бждащитъ конфликти. С- друга страна, г-нъ Арига, вдъхновенъ отъ бойния опитъ, разгледалъ прѣдъ ученицитъ на Генералшабната академия ре- деликатни въпроси, като въ сжщото врѣме е посочилъ и- начина какъ тѣ сж били разрѣшени.

Личната работа на г. Нагао Арига е била твърдѣ важ- Изпратенъ отъ Главния Генераленъ Щабъ при армията на Нс- съ назначение да слѣди обсаднитъ операции при Портъ-Артуръ- той при капитулирането на крѣпостъта, се е занимавалъ- редактирането на условията. По-послѣ той сжщо е работилъ- по редактирането на договора за мира съ Русия.

Въ всѣко едно отъ дѣлата, въ които е участвувалъ, т- се е всѣкога старалъ да съгласи военитъ нужди съ правила- на най-цивилизованото международно право.

Той е игралъ една особено важна роль въ прѣговори- за сдаването на Портъ-Артуръ. Условията, при които се на- раше този градъ, изискваха и особени разпореждания; заш- той не бѣше толкова търговско пристанище, колкото ед- крѣпостъ, служаща за база на неприятелската флота, и въ коя- недвижимитъ имоти принадлежаха на руската държава. Г-

Арига стумѣ да смекчи строгоститъ: чиновницитъ бѣха взети въ- плѣнъ, както и офицеритъ, но бѣха пуснати на свобода по дадена- честна дума, а имотитъ прѣминаха врѣменно подъ властъта- на Япония.

Прилагането на международнитъ бойни задължения е било- особено трудно прѣзъ врѣме на руско-японската война, по при- чина, че Манджурия принадлежеше на Китай, или другояче- казано, дѣйствиата сж ставали върху територията на една неу- трална държава. Имайки прѣдъ видъ това, авторътъ е анали- зиралъ и оцѣнилъ съ най-голѣмо внимание дѣйствиата на япон- ската армия, които той счита, че сж били всѣкога въ съгласие- съ здравата логика.

Сждбата на болнитъ и раненитъ военни е най-много инте- ресувала учения Токийски професоръ. Влиятеленъ членъ на- японския Червенъ Кръстъ, той е написалъ множество съчи- нения върху санитарната помощъ въ военно врѣме, и нѣколко- пжти е билъ делегатъ на дружеството въ международнитъ кон- ференции. Още прѣди капитулирането, той е прѣдложилъ на- прѣдставителя на руския Червенъ Кръстъ при Портъ-Артуръ, егермайстера Балашовъ, да му достави всичко, което би лип- сувало за доброто гдетане на болнитъ и раненитъ руси. Той- прѣдложи още да се състави, въ съгласие съ щаба на генералъ- Щеселъ, единъ планъ за разположението на болницитъ въ- крѣпостъта, който да послужи на японската артилерия като- указателъ за болницитъ, които японцитъ иначе не можеха да- видятъ отъ позициитъ си. Той направи още да се прѣдвиди въ- условието за капитулиране, щото членоветъ на руската сани- тарна служба да могатъ да останатъ въ Портъ-Артуръ, до когато- тамъ би имало още болни и ранени за гледане. Най-сетнѣ, за- да се отбѣгне дезорганизирането на санитарнитъ части чрѣзъ- непрѣдвидени обстоятелства, той поиска, щото въ бждаще вою- ващитъ да си съобщаватъ за сжществуването и състава на тия- части; тази идея му дойде вслѣдствие изчезването на конетъ- отъ една руска болница, принадлежаща на Червения Кръстъ.

Но, ако знакътъ на Червения Кръстъ обезпечава уваже- нието на тия, които го покровителствуватъ, не трѣбва, обаче, щото той да служи за прикриване на нѣкоя бойна цѣль. Прѣзъ- врѣме на войната единъ тренъ съ руски войници, между които- имаше само нѣколко души ранени, бѣше издигналъ Женевското- знаме, за да мине безпрѣпятствено посрѣдъ японскитъ войски. Г-нъ Арига прѣдложи, щото въ подобни случаи да се прилагатъ

морските правила, т. е. да се произведе единъ прѣдупрѣдите изстрѣлъ, насоченъ прѣдъ трена, и ако послѣдниятъ откажъ спре, то изстрѣлитъ да се насочатъ право въ него.

Чл. 9 отъ новата Женевска конвенция казва: „Ли назначени изключително за събирането, прѣнасянето и гледа на болнитъ и раненитъ, ще бждатъ респектирани и покровителвани при всички обстоятелства, и че ако тѣ паднатъ въ рж на неприятеля, то нѣма да бждатъ третираны като военноплѣнни.“

Г-нъ Н. Арига, не безъ право е критикувалъ това разпорѣждане. Отъ една страна, горното разпорѣждане казва, че с тарниятъ персоналъ не трѣбва да се взема въ плѣнъ, не казва пъкъ какво трѣбва или може да се направи съ та персоналъ. Отъ друга страна, не е съвсѣмъ безопасно да обяви, че персоналотъ ще бжде респектиранъ и покровителванъ при *всички обстоятелства*. Има случаи, когато налитъ въ ржцѣтъ на неприятеля санитаренъ персоналъ схваналъ нѣкои приготовления за атака или отбрана; именно, става тогава, когато санитаритъ се приближаватъ събиране убититъ и раненитъ отъ първата линия. Г-нъ Арига иска, щото въ такъвъ случай, да не се позволява на санитаритъ да приближаватъ до неприятелскитъ линии, и че ако та приближаватъ, въпрѣки прѣдупрѣдителния изстрѣлъ, то тѣ мо да бждатъ плѣнени и задържани, за да може по такъвъ начинъ да се спазятъ военнитъ тайни.

Има още една послѣдна идея, принадлежаща на г. Арига, която заслужава да се отбѣлѣжи. Тя се отнася до въ денето въ различнитъ държави на единъ особенъ знакъ: личното прѣдаване въ ржцѣтъ на неприятеля. Всѣка страна свои особени начини, които, може би, никакъ нѣма да бждатъ разбрани отъ неприятеля. Понеже това се е често случило прѣзъ врѣме на руско-японската война, защо тогава да не опрѣдѣли, чрѣзъ едно съглашение, единъ единственъ начинъ, срѣдствомъ който да се покаже, че воюващиятъ слага оружията си.

Тѣзи нѣколко примѣри сж достатѣчни, за да покаже идеята, отъ която се е въздвигналъ г. Арига при написването на това съчинение. Той е всѣкога вдѣхновенъ отъ чиститъ принципи на цивилизацията, държайки, обаче, дѣтчна смѣтка за военнитъ нужди. Идеалистъ и реалистъ сж щото врѣме, той притежава двѣтъ качества, които сж съзвѣстнието на неговото отечество.

Въведение.

Японската армия и международното право.

§ 1. — Организация въ мирно и въ военно врѣме.

Постоянната грижа на нашия Августейши Господаръ е, щото неговата армия и флота, при всички свой дѣйствия, да се съобразяватъ съ принципитъ на международното право. Япония, слѣдъ като е подписала всичкитъ международни конвенции, относящи се до законитъ и обичаитъ на войната, създаде е при Генералщабната и Морската академии катедри по международното право, съ цѣль да запознае офицеритъ съ главнитъ принципи на това право. Прѣзъ врѣме на войната съ Китай (1894—95 г.), ний имаме повече отъ 50 души сухопѣшни офицери, запознати съ материята по международното право; тѣхното число, прѣзъ врѣме на войната съ Русия, надминаваше 300. Всички тѣзи офицери, разпрѣснати изъ разнитъ щабовете, независимо отъ службата имъ по тактиката и стратегията, занимаваха се още и съ съгласуването на международнитъ задължения съ военнитъ нужди прѣзъ всичкото врѣме на дѣйствията.

Но, нашиятъ императоръ не се е задоволилъ само съ юридическата подготовка на офицеритъ отъ Генералния Щабъ. За да подготви, още отъ мирно врѣме, армията и флотата къмъ правилата на международното право, той е назначилъ къмъ централното управление на армията и флотата специализирани съвѣтници, на които той е повѣрилъ грижата да съставляватъ всички проекти за закони и заповѣди, относящи се до международното право. Въ военно врѣме, сжщитъ съвѣтници сж помощници на министритъ на войната и флотата.

Войната обявена, първата грижа на японския императоръ бѣше да привлѣче вниманието на офицеритъ и чиновницитъ върху доброто прилагане на международното право:

„Чръзъ настоящата ний обявяваме война на Русия и заповѣдваме на нашата армия и флота да почнатъ дѣйствието противъ нея, съгласно тѣхната длѣжностъ и съ всичката енергия. Ний сжщо заповѣдваме на всички наши компетентни власти да положатъ всички усилия при изпълнение на онѣхните си, съобразно съ повѣрената имъ власть, за достижение чръзъ всички срѣдства, позволени отъ международното право, на цѣльта, която прѣслѣдва нашето отечество“.

Сжщата идея е прокарана и въ манифеста за обявяване войната на Китай въ 1894 г.¹⁾ Впрочемъ, ний можемъ да кажемъ, че твърдѣ рѣдко е да се види, щото единъ владѣтель дѣлва не на международнитѣ задължения въ единъ подобенъ у

За да бжде още по-сигуренъ, че неговото желание бжде изпълнено, макаръ че е имало едно голѣмо число офицери, основно запознати съ законитѣ на войната, империалниятъ е заповѣдалъ, щото при всѣка армия да има по два специалисти. Всички тѣзи съвѣтници бѣха взети измежду новетѣ на Токийското дружество по международното право, отъ които голѣма частъ бѣха запасни офицери. Запасни офицери, специалисти по международното право, служехъ задължение, когато пѣкъ другитѣ бѣха доброволци. Доволцитѣ бѣха приравнени къмъ офицеритѣ и носѣха са както всички чиновници аташирани къмъ дѣйствующата армия. Единъ двоенъ трижгълникъ върху лѣвия ржавъ на курткѣ и липсата на шпори бѣха единственитѣ знаци, които отличаваха отъ офицеритѣ. Всѣкога, когато въ висшето командване изникваше нѣкой въпросъ отъ международното право, съвѣтниците си даваха мнѣнието. Тѣ бѣха още и консултирани и съ редактирането на инструкции и правилници въ въпроси изъ областта на бойнитѣ закони и обичаи.

За да се разбератъ още по-добрѣ обстоятелствата, които ний трѣбваше да приложимъ законитѣ на войната, изложимъ на кратко движенията на всѣка армия, като описалъ и имената на прикомандированитѣ съвѣтници.²⁾

¹⁾ Нагао Арига — Китайско-Японската война отъ гледище на международното право. Парижъ, 1896 г.

²⁾ Авторътъ е искалъ кратко и точно да придаде дѣйствието на японската армия въ Манджурия, Корея и Сахалинъ, които съставляватъ основната дѣлота, описани въ настоящата книга. Съ тази цѣль, той е подложилъ труда си на разглеждане отъ историческата секция при Главния Генералъ Штабъ, която благоволи да го контролира и поправи въ настоящата му ф

§ 2. — Армията на Куроки (Първата армия).

Веднага, щомъ се появи войната, 12-а дивизия бѣ изпратена въ Корея, като самостоятелна дивизия. На сѣверъ тя се срѣщна съ руски части и ги отблъсна. Императорската гвардия и 2-а дивизия, които въ това врѣме дебаркираха при устието на р. Татунгъ, се присъединиха къмъ 12-а дивизия, и по този начинъ се състави Първата армия. При напушането на японската територия, генералъ Куроки, командующий армията, издаде слѣдната заповѣдь:

„Императорската заповѣдь е дадена, работата на нашата армия почва. Въ този критически моментъ, азъ съмъ гордъ, че съмъ натоваренъ съ командването на Първа армия, и че ще мога да рискувамъ живота си заедно съ васъ. За да можемъ да покажемъ нашата прѣданостъ и вѣрностъ къмъ императора и отечеството, считамъ за нужно да ви изкажа моята мисль, отъ която всички ще се опитае да се възползуваме.

Вий, заедно съ менъ, съставлявате авангарда на императорската армия и знаете, че длѣжността, която се пада на авангарда, е твърдѣ тежка, защото отъ него зависятъ изобщо успѣхитѣ на цѣлата армия. Качествата, съ които вий сте надѣлани отъ мирно врѣме — храбростъта, рѣшителностъта, спокойствието, търпението, — сега трѣбва да ги проявите, за достигане на цѣльта, която прѣслѣждаме. Обаче, има едно нѣщо, за което ви особено прѣпоръчвамъ да се прѣдпазвате: никога не прѣзирайте съгласуването на дѣйствието и никога да не дѣйствувате по отдѣлно съ цѣль да можете да си припишете една побѣда. Азъ знамъ, че вий, които сте вѣрни и храбри въ истинската смисль на думата, нѣма да се оставите да попаднете въ такава грѣшка, която въ всичкитѣ войни, които историята помни, е дала всѣкога лоши резултати, които често сж се отразявали и върху цѣлата армия.

Войната е едно отношение между двѣ държави. Вънъ отъ гонимата цѣль, която е — унищожението на неприятелската армия, — всѣко лице и даже всѣки войникъ, който се прѣдава самъ, трѣбва да бжде приетъ и хуманно третиранъ. Гражданското население трѣбва да бжде покровителствувано и утѣшавано, а частнитѣ имущества никога не трѣбва да бждатъ ограбвани. Това е толкова по-важно, защото въ дадения случай

войната не се води въ неприятелска територия и че н
стието ще бжде много по-голъмо за мирното население, и
е принудено да приема и двѣтъ неприятелски армии.

За пръвъ пжтъ въ историята на свѣта, японската и
вянската раса ще се срѣщнатъ. Всички народи сж нас
погледитъ си върху настъ. Трѣбва, прочее, всички ваши
ствия и движения да бждатъ така грижливо проучени, ч
не се извърши никаква грѣшка.

Цѣлътъ на тази война е твърдѣ ясно изказана въ им
торския указъ; касае се, прочее, да се върви къмъ тази
съ най-голъма прѣданостъ и храбростъ, за да можемъ д
стигнемъ до мира колкото се може по-скоро.

Ако не излѣземъ побѣдители, то голѣми ще бждатъ
частията, които ще сполетятъ нашето отечество. Знайте,
по-добрѣ да се умре, отколкото да се живѣе съ срамъ. Ча
най-сетнѣ е ударилъ, за да сложите всички си умъ, смѣло
енергия прѣдъ олтаря на отечеството, за да му прибавите
единъ славенъ вѣнецъ*.

29 февруарий, 37 г. отъ Мейджи (1904)¹⁾.

Генералъ Баронъ Куроки

Командующъ I-ва армия.

Къмъ края на априлъ 1904 г., третѣ дивизии, които
тавляваха I-а армия се съединиха на лѣвия брѣгъ на Ял
наченаха да строятъ мостове подъ неприятелския огънь. С
това, на 1-и май, тѣ прѣминаха рѣката и заеха Антонгъ и
хоангченгъ. Настѣпвайки къмъ Ляоянгъ, тѣ имаха нѣк
боеве посрѣдъ планински дефилета. Саймацу бѣ прѣвзетъ
7-и юний, и понеже тази стратегическа позиция, разполо
близо до Ляоянгъ, бѣше твърдѣ важна за руската армия
нералъ Рененкампфъ се опита на 22-и да я прѣвземе, н
успѣ. Слѣдъ това нашата армия отне Мациенлинъ, кой
една първостепенна укрѣпена позиция между Фенгхоангъ
и Ляоянгъ. Единъ пжтъ Мациенлингъ въ наши рѣцѣ, нѣ
жехме да заплашваме фланга на руската армия, която би
зла на помощъ къмъ Портъ-Артуръ или пъкъ да атаку
тила ѝ, въ случай, че тя би настѣпила срѣщу нашитѣ II
III-а армии, дебаркирали вече въ Ляотонгския полуостро

¹⁾ Всички дати въ настоящата книга сж новъ стилъ. Б. Пр.

Ето защо, на 17-и юлии генералъ Келеръ бѣ натоваренъ
да прѣвземе Мациенлингъ. Но, ний го отблъснахме. Къмъ съ
веръ имаше още нѣкои неприятелски сили, съсрѣдоточени въ
Кяотеу; нашата 12-а дивизия ги атакува на 17-и и 19-и юлий
и ги разпрѣсна. Въ това врѣме нашата I-а армия съставляваше
дѣсното крило на Манджурската армия, и слѣдъ сраженията
на 31-и юлий и 1-и августъ тя зае цѣлата Юшулингска от
бранителна линия, разположена на 50 километра отъ Ляоянгъ.
Ний бѣхме прѣзъ това врѣме всрѣдъ дъждовития сезонъ;
стрѣмнитѣ планини и буйнитѣ порои правѣха съобщенията
почти невъзможни. Вслѣдствие на това, общата и едноврѣмен
ната атака на I-а, II-а и IV-а армии значително закъснѣ. При
готовленията за атаката почнаха едва въ края на августъ. То
гава II-а и IV-а армии атакуваха неприятеля по фронта, ко
гато пъкъ I-а армия, минавайки прѣзъ Тайцехо, съ единъ обходъ
къмъ тила на руситѣ, застави генералъ Куропаткина да очи
сти Ляоянгъ на 3-и септемврий.

Руската армия, бита при Ляоянгъ, успѣ да се реоргани
зира при Мукденъ. Значителни подкрѣпления бѣха пристиг
нали чрѣзъ трансибирския желѣзенъ пжтъ, а царѣтъ заповѣ
далъ на генералъ Куропаткина да прѣмине въ настѣпление и
да помогне на Портъ-Артуръ.

На 4-и октомврий внушителни руски сили прѣминаха
Хунхо и настѣпваха къмъ югъ, а на 8-и се почна знаменития
бой при Шахо.

Неприятелскиятъ планъ бѣ да форсира дѣсното крило на
нашата армия и да атакува нашата комуникационна линия. Ар
мията на Куроки бѣ изложена да понесе този страшенъ ударъ.
Нашитѣ отряди поставени въ Пенсиху и Кяотеу, отъ 9-и до
13-и октомврий, безъ малко щѣха да бждатъ унищожени, но
ний бѣхме спасени въ този критически моментъ отъ II-а и IV-а
армии, които прѣминаха въ настѣпление насочвайки се къмъ
Мукденъ. Руската армия се оттегли на дѣсния брѣгъ на Шахо,
като остави върху полесражението 13,000 убити и ранени. Скоро
слѣдъ това нашата армия доближи до лѣвия брѣгъ на сѣщата
рѣка, и тукъ, върху брѣговетѣ на рѣката, двѣтъ армии прѣ
зимуваха.

Частитѣ, които взеха участие въ голѣмия бой при Мук
денъ, бѣха: армията на Куроки — на дльжъ по Шахо; на
Нодзу и Оку — на западъ; и Ялуската армия — на изтокъ. Не

приятелският планъ бѣше да атакува лѣвото крило на шата Манджурска армия. Руската конница, подъ началото на генералъ Мищенко, прѣзъ януарий 1905 г., извърши усилено разузнаване въ неутралната зона на Ляо. Въ краевъ февруарий, нашата Ялуска армия атакува неприятелското крило лѣво крило, а III-а армия, идяща отъ Портъ-Артуръ, извърши единъ голѣмъ обходъ на дѣсното неприятелско крило като това заплашваше неговия пътъ за отстъпление. Прочее, назначението на Куроки и Нодзу въ този бой бѣ да привлече вниманието на неприятеля върху фронта на нашата армия, първото когато Ноги извършваше обхода задъ Мукденъ. Оку поставяше войскитѣ си въ празнината, образувана съ заминаването на III-а армия. Слѣдъ Мукденъ, I-а армия извърши атаката върху Тилингъ, подпомогната отъ армията на Нодзу.

Армията на Куроки, която е имала да урежда многопроси отъ международно естество, имаше като началникъ генералъ-майоръ Фуџи, единъ отъ най-ловкитѣ японски тактики и началникъ на Генералшабната академия въ Токио. Съвѣтници бѣха назначени Нинакава и Кафуку, и два юристи и запасни офицери.

§ 3. — Армията на Оку (Втората армия).

Втората армия бѣше съставена отъ I-а, 3-а и 4-а дивизии. Командующий армията бѣше генералъ Оку, а неговиятъ началникъ шаба — генералъ-майоръ Отшиай, единъ отъ добритѣ японски тактики, професоръ въ Токийската Генералшабна академия.

Тритѣ дивизии, които съставляваха армията, се концентрираха къмъ устието на Татунгъ въ Корея, къмъ края на априлъ 1904 г., и слѣдъ прѣминаването на Ялу отъ I-а армия дебаркираха на 5-и май на Ляотонгския полуостровъ. Тя щожилъ желѣзнопътната линия близо до Руланциенъ, за да спрѣ кжснѣ съобщението къмъ сѣверъ на Портъ-Артуръ съ руската армия. Слѣдъ кръвопролитния бой при Наншанъ (26-и мартъ) застава Портъ-Артурскитѣ войски да отстъпятъ, и слѣдъ нѣколко дни окончателно зае Далний. Къмъ сѣверъ въ Печилий II-а армия бѣ усилена съ още една дивизия (5-а), която дебаркира на Ляотонгския брѣгъ. Тѣй усилената II-а армия почна отстъплението си къмъ сѣверъ покрай брѣга на Печилий

заливъ, и срѣщна армията на Куропаткина, която идѣше отъ Ляоянгъ, за да спаси Портъ-Артуръ и прѣвземе Далний.

Славната обсада на Портъ-Артуръ бѣ повѣрена на III-а армия. Тѣкмо въ това врѣме една самостоятелна дивизия, чийто съставъ бѣ запазенъ въ тайна, дебаркираше при Такушанъ и вървейки къмъ сѣверъ, заплашваше тила на Куропаткина. Послѣдниятъ се спрѣ при Ташекяо, съединителната точка на главната Манджурска желѣзно-пътна линия съ клонъ, водящъ къмъ Ингкоу, единственото отворено сѣверно китайско пристанище, и изпрати къмъ югъ единъ отрядъ подъ началството на генералъ Щакелбергъ, за да посрѣщне нашата II-а армия. На 14-и и 15-и юлий стана голѣмиятъ бой при Телисъ (Ванфанку). Неприятелътъ, застава да отстъпи и разпѣденъ къмъ сѣверъ, — ний останахме господари на цѣлия Ляотонгъ. Прѣди това събитие, I-а дивизия бѣ изпратена да усили армията, която обсаждаше Портъ-Артуръ; по послѣ тя е била замѣстена отъ 6-а дивизия. Кайпингъ бѣ завладянъ съ боевете отъ 6-и до 8-и юлий. Слѣдъ това, всичкитѣ събрани части на II-а армия и на самостоятелната дивизия наченаха рѣшително настѣпление къмъ Ташекяо. Атаката се извърши на 24-и, но резултатътъ остана съмнителенъ; на другия день, 5-а дивизия извърши една енергична нощна атака, която принуди Куропаткина да се оттегли дори до Найченгъ. Веднажъ Ташекяо въ наши рѣцѣ, ний останахме господари на всички съобщения за долния Ляо, нѣщо което съставляваше голѣми прѣимущества за нашата армия. Пристанището Ингкоу бѣ заето отъ наши войски; то е било прѣдметъ на множество въпроси, касающи се до международното право. Нашата II-а армия настѣпи още къмъ сѣверъ и на 3-и августъ зае Найченгъ, най-голѣмиятъ китайски центъръ на югъ отъ Мукденъ. Тамъ I-а, II-а и IV-а армии се прѣустроиша и подготвиха за голѣмия Мукденски бой. За участието, което II-а армия взе въ този бой, ний споменахме по-горѣ.

На 25-и януарий 1905 г. неприятелътъ, възползуванъ отъ усилената рекогносцировка на генералъ Мищенко, почна настѣплението си срѣщу нашето лѣво крило. 8-а дивизия, която съставляваше главния резервъ на нашата Манджурска армия, срѣщна армията на генералъ Грипенберга, далечъ по-многобройна отъ нашата, и при Хейкутай (Сандепу), слѣдъ единъ ожесточенъ бой, я принуди да отстъпи.

На 27-и февруарий, въ боя при Мукденъ, II-а армия атакува заедно съ IV-а армия неприятелския фронт. III-а армия се присъедини къмъ тяхъ, тогава стъпи къмъ западъ и на 10-и мартъ въ 2 часа слѣдъ зае Мукденската гара. II-а армия остана въ Мукденъ сецъ май, когато замина за да заеме Кученгпу и околностите.

Съвѣтниците, придадени къмъ щаба на тази армия Сатакѣ и Танака, доктори по правото и запасни офицери.

§ 4. — Армията на Ноги (Третата армия)

Третата армия, която се прочу чрѣзъ славната операция при Портъ-Артуръ, бѣ съставена отъ I-а, 9-а и 11-а дивизии. Тѣзи три дивизии се присъедини още и 7-а дивизия. Никъ щаба бѣше генералъ-майоръ Идита, който прѣз на войната съ Китай въ 1894 — 95 г. бѣше помощникъ на Ояма.

Една частъ отъ тази армия дебаркира на 6-и юни 1904 г. на сѣщото мѣсто на брѣга на Ляотонгъ, гдѣто II-а армия, слѣдъ което зае Далний.

Другата частъ слѣзе въ пристанището на Далний като ний бѣхме го очистили отъ рускитѣ подводни минни полета. На 25-и юлий армията на Ноги почна настѣплението на Портъ-Артуръ, гдѣто тя пристигна къмъ сръдната на за да допълни обсадата. Ний нѣма да описваме перипетии на обсадата, която трая до 1-и януарий 1905 год.

Портъ-Артуръ капитулира въ момента, когато на двѣтѣ армии се съсрѣдоточаваха къмъ брѣговетѣ на когато тамъ се чувствуваше нуждата отъ помощта на армия, която маневрираше въ това врѣме на югъ. Януарий тази армия се отправи къмъ сѣверъ, като задъ себе си само 11-а дивизия. На 25-и януарий тя къмъ сѣверо-изтокъ, за да се съедини съ една дивизия идеше отъ Корея. Цѣлата армия се устрои въ полъ Ляоянгъ и прѣзъ послѣднитѣ дни на февруарий 19 атакува Мукденъ. Тази армия съставляваше крайно крило на Манджурската армия и, както казахме и извършвайки единъ обходъ на дѣсното неприятелско тя се нахвърли на сѣверъ отъ Мукденъ, застрашавай на руското отстъпление. Слѣдъ 14 дневни боеве при по-

отъ и на-
днѣ мѣ-
му.
ѣха

а на
ъмъ
чал-
ѣме
на-

1904
зе и

ѣдъ
На
ъмъ
устъ
итѣ

веръ
со и
III-а
14-и
гави
отби
оято
а на
., тя
гѣво
орѣ,
ило,
лжтя
нно

настѣпление къмъ сѣверъ, тя взе Шангту и Кинцятунъ. Най-сетнѣ, щаботъ на армията се установи въ Факумиенъ, разположенъ въ една долина близо до монголската граница, гдѣто продължи да съставлява крайното лѣво крило на Манджурската армия. Прѣзъ май 1905 г. единъ неприятелски коненъ отрядъ атакува тила на нашето лѣво крило, но бѣ отблъснатъ.

Съвѣтниците при тази армия бѣха г. г. Синода и Хиодо. Слѣдъ капитулирането на Портъ-Артуръ възникнаха множество деликатни въпроси. Двамата съвѣтници бѣха натоварени да турятъ въ редъ общественитѣ и частни имоти въ крѣпостъта, да приематъ сѣдебнитѣ и административнитѣ документи и пр. Слѣдъ това г. Хиодо придружи III-а армия, а г. Синода остана да урежда Портъ-Артурската администрация.

§ 5. — Армията на Нодзу (Четвъртата армия).

10-а дивизия, подъ началството на генералъ-майоръ Кавамура, се считаше отъ начало като една самостоятелна дивизия, която дебаркира близо при Такушанъ на 19-и май 1904 г. Тѣй като съставтъ ѝ се държеше въ тайна, никой не знаеше да ли се касае за една дивизия или за една армия. Телеграмитѣ отъ Токио споменуваха за нея твърдѣ неопредѣлено: „войски дебаркирали при Такушанъ“. Пжтътъ, който води отъ Такушанъ къмъ Манджурската желѣзно-пжтна линия, минава прѣзъ Сюенъ, Фаншуйлингъ, Симученгъ и Хайченгъ. Този пжтъ е разположенъ между комуникационната линия на I-а армия — Фенгхоангченгъ за Мациенлингъ и Ляоянгъ и комуникационната линия на II-а армия, водяща отъ Пуланциенъ за Ляоянгъ, покрай Манджурската желѣзно-пжтна линия. Войскитѣ дебаркирали при Такушанъ, можеха въ случай на нужда да подкрѣпятъ едната или другата армия. На 5-и юний самостоятелната дивизия завладѣ Сионенъ съ помощта на една бригада отъ I-а армия. На 26-и тя зае Феншуйлингъ и настѣпи до Симученгъ, най-важната и почти непрѣвземаема позиция на руската армия. Тамъ дивизията на генералъ-лейтенантъ Кавамура дочака пристигането на генералъ Нодзу, командующъ IV армия. Послѣдниятъ, трѣгналъ отъ Япония на 10-и юлий, пристигна въ Сионенъ на 16-и, едноврѣменно съ 5-а дивизия, която до тогава се числѣше въ армията на Оку. Тази

дивизия и дивизията на Кавамура от тогава съставиха IV-а армия, или армията на Нодзу. Началникът щаба бралъ-майоръ Уиехара, който е стажиралъ въ Франция технически делегатъ на първата Хагска конференция з

Когато армията на Оку поведе атаката на Тя гдѣто се намираше щаботъ на генералъ Куропаткин армия разпрѣсна една голѣма частъ отъ неприятелската къмъ Симученгъ, който бѣ взетъ слѣдъ упорититѣ б 31-и юлий и 1-и августъ. Когато неприятелътъ напус шанциенъ, който бѣше негова упорна точка прѣдъ Л армията на Нодзу можа да влѣзе направо въ съприк ние съ руската армия. IV-а армия, съ голѣми загуби от въ боя при Ляоянгъ, прѣвъзходно съумѣ да привлече теля къмъ фронта си. Въ боеветѣ при Шахо, армията на съставляваше центъра на Манджурската армия и съ заб телна енергия отблъсна неприятеля, който въ това врѣ наваше рѣката. Сжщото стана и при Мукденъ, гдѣто съставляваше центъра на нашата армия и гдѣто обѣ бѣгство рускитѣ сили при Шахо, а по-послѣ и при Ху сѣвероизтокъ отъ Мукденъ тя унищожи почти всички сили, които се намираха тамъ. По-късно, на тази армия вѣрено пазенето на линията Шангту. Впоследствие установи въ Кайчоанъ, важенъ градъ на монголската г и по такъвъ начинъ образува прѣдната линия на Маската армия.

Двамата съвѣтници при тази армия бѣха г. г. М и Тагахаси. Генералъ-майоръ Уиехара бѣ натоварилъ съвѣтници да направятъ едно извлѣчение на по-важни кони върху сухопѣтната война, за да бждатъ раздадени инструкции въ частитѣ. И двамата твърдѣ изкусно с да изпълнятъ тази работа.

§ 6. — Главниятъ щабъ на Манджурската арм

Когато армиитѣ на Куроки, Оку и Нодзу наст всѣка една по отдѣлно къмъ Ляоянгъ, счете се за не щото висшето командване да остане въ Токио. На 20-1904 г. японскиятъ императоръ създаде главния щабъ и джурската армия, като назначи маршалъ маркизъ С

главнокомандующъ, а генералъ-майоръ Кодама — неговъ началникъ щаба. Този главенъ щабъ бѣ попълненъ съ три забѣлжителни личности: генералъ-майоритѣ Игути и Фукусима и полковникъ Мацукава.

Маршалъ Ояма съ своя щабъ напусна Токио на 7-и юлий и дебаркира въ Далний на 14-и. Веднага той пое висшето командване надъ всички армии, дѣйстващи въ Манджурия. На 23-и, главниятъ щабъ замина къмъ сѣверъ; отъ 1-и до 24-и августъ главниятъ щабъ бѣ въ Кайпингъ, а на 25-и пристигна въ Хайченгъ, отъ гдѣто той ржководи боя при Ляоянгъ. Той влѣзе въ Ляоянгъ на 7-и септемврий, гдѣто стоя до 10-и октомврий. На 12-и октомврий, слѣдъ боя при Шахо, той напредна дори до Янтайскитѣ мини, гдѣто прѣзимува и приготви Мукденския бой. При прѣвземането на Мукденъ, той установи своята главна квартира въ двореца на китайския воененъ губернаторъ, който се прѣмѣсти въ другъ дворецъ, и по такъвъ начинъ запази своето положение като маршалъ на Мукденската провинция.

Маршалътъ маркизъ Ояма е човѣкъ, който е принесълъ най-голѣми услуги на отечеството си. Той е особено съдѣйствувалъ за осжществяване на скжпата за нашия императоръ идея: да се воюва съгласно законитѣ и обичаитѣ на цивилизованата война. Той е, който подбуди японското правителство да се съгласи и възприеме Женевската конвенция отъ 1864 г. Той е сжщиятъ, който въ войната противъ Китай прѣзъ 1894—95 г., въ качеството си на командующъ II-а армия, е разрѣшилъ, щото авторътъ на настоящата книга да бжде аташиранъ къмъ неговия щабъ. Тази мѣрка даде възможность да се приложатъ за пръвъ пжтъ на Азиатския материкъ правилата на международното право въ военно врѣме. Слѣдъ маршала маркизъ Ямагата, маршалъ Ояма е най-значителниятъ човѣкъ, най-крупната личностъ въ нашата армия. Той е партизанинъ за намаление злинитѣ на войната, и въ тази материя той не е билъ надминатъ отъ никого, нито даже отъ професоритѣ на международното право. Генералщабнитѣ офицери, безъ изключение, сжщо така бѣха най-упорититѣ защитници на законитѣ на цивилизованата война. Между послѣднитѣ, генералъ-майоръ Фукушима, прѣзъ врѣме на боксерското възстание, се е отличилъ като офицеръ-дипломатъ.

Главният щаб на Манджурската армия бѣше и добръ съставенъ, и понеже неговата роль бѣше да рѣши общитѣ дѣйствиа на нашитѣ армии, безъ да се мѣси въ ствiята на воюващитѣ части, затуй и нуждата отъ спеси по международното право се чувствуваше твърдѣ. Но маршалъ Ояма безъ друго е помислилъ, че мога възникнатъ такива деликатни въпроси, щото да стане да се изпрати нѣкъдѣ по голѣмия операционенъ театръ, който специалистъ съ дълбоки познания и съ практическостъ по международното право. И тъй, и този пътъ, удостои съ честта да бѣда назначенъ въ неговия щабъ.

Прѣзъ мѣсецъ юлий, при пристигането си въ Дални ме прикомандирова къмъ армията на Ноги, която бѣ на настѣпление къмъ Портъ-Артуръ. Маршалътъ заповѣдана, съ който той пътуваше, да спре, и азъ слѣзохъ въ китайско село, гдѣто се намираше щабътъ на III-а армия. И прѣдъ видъ капитулирането на Портъ-Артуръ, азъ ра въ това направление. Моето желание бѣше да се въ колкото е възможно по-скоро въ щаба на маршала. Но желание не можа да се осъществи, защото, макаръ че дата почна веднага, обаче капитулирането трѣбваше да чаква до януарий 1905 г. Капитулирането свършено, витѣ въпроси, които възникнаха, бѣха толкова много кова важни, че тѣ ни занимаваха въ продължение на нѣ мѣсеца, вслѣдствие на което азъ получихъ заповѣдъ бързамъ и настигна главния щабъ, който се намираше въ денъ. Пристигнахъ тамъ, слѣдъ като боеветѣ при Ля Шахо и Мукденъ бѣха вече свършени и не оставаше друго да се третира, освѣнъ по примирието и по нѣкои въпроси, относящи се до сключването на договора за м

§ 7. — Оставенитѣ въ Корея и на Ялу армии

Слѣдъ нападенията върху японската легация въ прѣзъ 1883—84 г., Япония доби разрѣшението да по въ Сеулъ единъ малкъ гарнизонъ за охраняване на првителя си. Войната вече обявена, изглеждаше умѣстно тамъ по-значителни сили. Ето защо, на 14-и мартъ 1904 създадена подъ началството на генералъ-майора Харагути

щата въ Корея армия“. За създаването на тази армия имаше три главни причини: 1-о. Необходимо бѣше да разполагаме съ една доста внушителна сила, за да обезпечимъ нашия протекторатъ върху Корея. 2-о. Необходимо нужно бѣ да пазимъ комуникационната линия на нашата армия. 3-о. Трѣбваше да пазимъ Корея противъ рускитѣ войски отъ Кириунъ и Владивостокъ, които можеха да минатъ въ Корея прѣзъ Тумиенъ.

Генералъ-майоръ Харагути влѣзе въ Сеулъ на 3-и априлъ 1904 г., и на 25-и сѣщия неприятелската флота атакува пристанището Гензанъ и потопа транспорта *Киншумару*, заедно съ войскитѣ, които той носѣше. На 30-и юний неприятелската флота за втори пътъ атакува Гензанъ и бомбардира японския кварталъ. Прѣзъ мѣсецъ юлий сухопътната неприятелска армия прѣмина въ настѣпление къмъ сѣверната частъ на Корея, а слѣдующия мѣсецъ нейнитѣ прѣдни части бѣха заели Кянгсяни, главенъ градъ на сѣверната провинция въ Полуострова. Слѣдъ боя при Ляоянгъ, нашата „Стояща въ Корея армия“ бѣ свършено реорганизирана и значително усилена. Генералъ Хазегава бѣ назначенъ за командующъ, а генералъ-майоръ Очяй, който бѣ началникъ щаба на генералъ Оку, и който по-послѣ бѣ изпратенъ въ щаба на маршалъ Ояма, врѣменно стана началникъ щаба. Така устроена и усилена „Стоящата въ Корея армия“, тя начена своето движение въ двѣ различни посоки: къмъ Манджурия и къмъ неприятеля въ Сѣверна Корея.

Както казахме и по-горѣ, руската армия, измѣстена отъ Ляоянгъ, се събра при Мукденъ, и въ началото на октомврий мина въ настѣпление противъ дѣсното крило на Манджурската армия. Една частъ отъ армията на Куроки, разположена въ околноститѣ на Пенсиху и Кяотеу, бѣ въ опасно положение въ продължение на нѣколко дни. За щастие, положението бѣ спасено посрѣдствомъ боя при Шахо, който за насъ бѣ една побѣда. Но, необходимостта да се прѣдпази дѣсното крило на нашата армия, бѣше толкова очевидна, щото армията, стояща въ Корея, получи назначение да простре влиянието си отъ Ялу до планинитѣ на Кяотеу и Сиенчангъ, за която цѣль тя бѣ усилена още съ резерва на 1-а дивизия. 11-а дивизия, която се намираше при Портъ-Артуръ, и която се прослави чрѣзъ прѣвземането на източния Кикунаншанъ и 203 метрова могила, слѣдъ капитулирането на крѣпостта бѣ отдѣлена отъ армията на Ноги и изпратена въ Фенгхоангченгъ.

Събрана въ Сиенгчангъ съ резерва на 1-а дивизия, тя зува Ялуската армия подъ командата на генералъ Кан

Всичко това не бѣше освѣнѣ едно приготвление : денския бой. Настѣплението трѣбваше да се почне : щомъ организирането на Ялуската армия бѣше п : шено. На 23-и февруарий, въпрѣки голѣмия студъ, тази : почна атаката срѣщу Цинхоченгъ, най-прѣдниятъ пун : крайното лѣво крило на руската армия. Тази страте : позиция приличаше до нѣкѣдѣ на Портъ-Артуръ, което : причина да бѣде наречена отъ нашитѣ войници „Ма : Портъ-Артуръ“. Но това бѣше една лесна плячка : дивизия, която пристигаше отъ истинския Портъ-А : гдѣто въ продължение на 5 мѣсеца тя се упражнява : кустовото да хвърля бомби и да копае подземни пѣти : прояви въ боя толкова храбростъ и ловкостъ, щото на : кѣтъ на „Малки Портъ-Артуръ“ си въобрази, че има ра : цѣлата армия на Ноги. Въ такава смисълъ той телегра : Куропаткина, който извърши тогава голѣмата грѣшка, : мѣсти резерва отъ дѣсния флангъ къмъ лѣвия, нѣщо : улесни твърдѣ много настѣплението на нашето лѣво : къмъ Мукденъ. Тази именно грѣшка бѣше една отъ гл : причини за руското поражение при Мукденъ.

Слѣдъ завладяването на Цинхоченгъ, Ялуската ар : кува неприятеля при Мачунтанъ и Тита, и слѣдъ един : който се продължи осемъ дни и осемъ нощи, и въ ко : изгуби четвъртината отъ хората си, най-сетнѣ : гони неприятеля къмъ сѣверъ. Слѣдъ това тя прѣмина : и зае Футуанъ, на изтокъ отъ Мукденъ, въ сѣщото вр : гато послѣдниятъ градъ бѣ прѣвзетъ отъ нашата Манд : армия. До тукъ Ялуската армия теоритически се намира : заповѣдитѣ на командующия Корейската армия, но слѣ : при Мукденъ тя мина подъ заповѣдитѣ на щаба на ма : Ояма и образува дѣсното крило на нашата Манджурска

Разни части отъ резервната армия бѣха изпратени : занъ противъ неприятеля, който бѣше проникналъ въ С : Корея. На 8-и августъ, слѣдъ боя при Гензанъ, непри : бѣ отблъснатъ къмъ Хамхонгъ, а слѣдъ боя на 15-и септем : още по на сѣверъ. Прѣзъ мѣсецъ октомврий войскитѣ : ствущи въ провинцията Хамкянго, бѣха събрани всички : и поставени подъ началството на генералъ-майоръ Икеда

ра-
ра.
ук-
ага
ър-
ния
на
ска
ана
итъ
1-а
ръ,
из-
Тя
ни-
съ
на
ръ-
ето
ило
итѣ

та-
ой,
тя
ро-
ихо
ко-
ска
дѣ
боя
лъ
ия.
ен-
на
тъ
й—
й-
дно
йто

прѣзимува прѣдъ лицето на неприятеля и почна дѣйстви : прѣзъ февруарий 1905 г. Прѣзъ януарий, 2-а резервна дивизия : бѣ организирана въ Токио, и подъ началството на генералъ- : лейтенанта Миоси дебаркира въ Гензанъ къмъ края на априль. : Маршътъ ѝ е билъ значително задържанъ по причина на ло : шото състояние на пѣтищата, отъ липса на хранителни при : паси и отъ неприятелското настроение на Корейския народъ, : който бѣше взелъ страната на руситѣ. Вслѣдствие на всичко : това, тя можа да се присъедини къмъ войскитѣ на генералъ- : майоръ Икеда едва на 20-и май, и заедно съставиха така на : речената „Сѣверно-Корейска армия“. Тази армия не е била : никога самостоятелна, а е съставлявала частъ отъ „Стойщата въ : Корея армия“. Сѣверно-Корейската армия почна настѣпление : противъ неприятеля едва прѣзъ мѣсецъ юний, всрѣдъ дѣж- : довития сезонъ. Слѣдъ двумѣсечни боеве и трудни маршове, : тя достигна дѣсния брѣгъ на Тумиенъ, когато мирътъ бѣ вече : сключенъ.

Къмъ „Стойщата въ Корея армия“, както при Ялуската и : Сѣверно-Корейската, за съвѣтникъ бѣ назначенъ г-нъ Нозава. : Прѣзъ врѣме на по-голѣмата частъ отъ войната, неопрѣдѣле : ното дипломатическо положение на Корея постави нашата ар : мия въ твърдѣ деликатно положение. И безъ съмнѣние, бла : годарение на добритѣ съвѣти на г-нъ Нозава, събитията се : развиха безъ затруднения.

§ 8. — Сахалинската армия.

Сахалинската армия не бѣше нищо друго освѣнѣ една : самостоятелна дивизия — 13-а дивизия на Нокандо, която е : била мобилизирана въ началото на априль 1905 г., т. е. слѣдъ : Мукденския бой.

На 4-и юлий, единъ отрядъ, подъ началството на гене : ралъ-майоръ Такеноути, замина за пристанището Отару, и на : 7-и слѣзе близо до залива Анива, а на слѣдующия день зае Корса : ковскъ. Неприятелътъ избѣга, като запали града, вслѣдствие на : което населението бѣ принудено да избѣга въ планинитѣ. За : да се разбератъ добрѣ нашитѣ миролюбиви намѣрения, гене : ралъ-майоръ Такеноути адресира до населението слѣдната : прокламация :

Русия прѣстѣпи договора съ Китай и, противно на венитѣ заявления прѣдъ другитѣ правительства, тя се е да завладѣе Манджурия и да размѣти мира на Изтокъ, понеже тя е отказала да се разбере съ японското императорско правительство, то послѣдното е признало най-сетнѣ, че съгъ трѣбва да се разрѣши чрѣзъ орѣжие. Господъ по правия! И тѣй слушайте:

Цѣлата руска флота е унищожена, а армията е разсичкигъ боеве. Портъ-Артуръ, Ляоянгъ и Мукденъ сж в рѣцѣ, а Владивостокъ го очаква сжщото.

Днесъ японската армия е слѣзла на този островъ. ятъ неприятель е руската армия. По отношение на жи които нѣма да проявяватъ никакво неприятелско чувство ската армия не само че нѣма да имъ направи никакво : напротивъ, тя ще се старае да покровителствува тѣхния : и имогъ, като въ сжщото врѣме ги остави да изповѣда рата си свободно. Но, ако жителитѣ поискатъ да при врѣда на интереситѣ на нашата армия, тогава тѣ ще и правото да бждатъ покровителствуванни и ще бждатъ даже строго наказани.

Издадохъ настоящата прокламация, за да прѣдупрѣ селението и да го прѣдвардя отъ нещастие, което би п вало отъ неговата собствена грѣшка.

Юлий, 38 година отъ Мейжи (1905 г.).

Командующий Сахалинската армия:

Генералтъ прѣдложи на неприятелскитѣ войски се прѣдадатъ, но тѣ прѣдпочетоха да се защищаватъ, кат зеха околнитѣ гори; обаче въ боя при Далини бѣха р

Останалата частъ отъ Сахалинската армия, замина. Япония на 21-и юлий 1905 г., слѣзе при Алковъ. Пър грижа бѣше да заеме Александровскъ, който е сѣдали на Сахалинския воененъ губернаторъ, и който прѣди в имаше едно население отъ 15,000 души. Неприятельтъ и къмъ Луйковъ, на 64 километра на изтокъ отъ Александръ, и зае позиция по Беранжскитѣ възвишености, обаче той бѣ разбитъ, и Луйковъ прѣвзетъ на 27-и.

Остатъкътъ отъ неприятелскитѣ сили *капитулира* ¹⁾ на 30-и юлий, и по този начинъ цѣлиятъ Сахалински островъ бѣше въ наши рѣцѣ до момента, когато чрѣзъ Портсмутския миръ половината му бѣ възвѣрната на Русия.

Като съвѣтникъ бѣ аташиранъ г-нъ Нинакава, който впо слѣдствие взе участие като членъ на врѣменното правительство. Тѣй като този островъ бѣ единствената неприятелска територия, окупирана отъ японската армия прѣзъ врѣме на войната, то и изникналитѣ въпроси въ областта на международното право бѣха твърдѣ многобройни.

§ 9. — Ляотонгскитѣ гарнизонъ.

Прѣзъ септемврий 1904 г., слѣдъ прѣвземането на Ляоянгъ, Ляотонгскитѣ гарнизонъ бѣ организиранъ и поставенъ подъ началството на генералъ Ниши, и когато за началникъ щабъ бѣ назначенъ генералъ-майоръ Камио, щабътъ е билъ установенъ въ Далний. Нуждата отъ този гарнизонъ се чувствуваше по слѣднитѣ двѣ причини: 1-о прѣзъ врѣмето, когато нашитѣ четире армии настѣпваха къмъ Мукденъ, да има кой да пази територията въ тила имъ и 2-о понеже, по всѣка вѣроятностъ, тази територия, слѣдъ възстановяване на мира, щѣше да остане наша, трѣбваше да се подготви окончателното ѣ заемане. По тѣзи причини тукъ гражданскитѣ елементи бѣха по-многобройни отколкото при другитѣ армии.

Въ май 1905 г., слѣдъ боя при Мукденъ, Ляотонгскитѣ гарнизонъ бѣ замѣненъ въ управлението на Полуострова отъ гражданския губернаторъ на Куантонгъ.

¹⁾ Този е терминътъ, употребенъ отъ неприятеля.

Глава I

Началото на войната и нейните непосредствени послѣдствия.

§ 10. — Причините на войната.

Върху причините на руско-японската война е писана много, че ний не намираме за умѣстно да излагаме подробностите. Ние мислимъ, че ще бѣде достатъчно този въпросъ се отнесе до манифеста, издаденъ февруарий отъ нашия Августейши Господаръ, въ който манифестъ е изложено всичко много ясно. Ето и манифестъ:

Ний, по милостта на небото, Императоръ на поставенъ върху трона, заетъ отъ незапомнени врѣмешната династия, адресираме до всички наши вѣрни и поданници слѣдната прокламация:

Чрѣзъ настоящата, ний обявяваме война на Русия. Повѣдваме на нашата сухопътна армия и флота да почнатъ стѣпанието противъ нея, съгласно своите длѣжности.

Ний заповѣдаме още и на всички други компетентни власти да положатъ нужните усилия при изпълнение на длѣжностите си, за достигане чрѣзъ срдствата, позволени отъ народното право, цѣльта, която прѣслѣдва нашето отечество.

Ний всѣкога сме считали като сжщественно въ международните отношения подържането на приятелски сношения между другите народности съ цѣль да насърждаваме мирния животъ въ пѣтя на цивилизацията. Единъ траенъ миръ въ Далекия Изтокъ би осигурилъ бѣдащата безопасностъ на нашата империя, безъ да се посѣгне на правата и интересите на другите народности.

Нашите компетентни власти сжщо сж извършили длѣжностите си, съгласно съ нашата воля, вслѣдствие на което

тол-
гукъ
о по
10-и
ма-
иятъ

ния,
отъ
бри

за-
дѣй-

итни
гѣж-
кду-
тво.

уна-
съ
есъ
иния
им-
итѣ

гѣж-
на-

штите отношения съ всички държави сж били все повече и повече сѣрдечни.

Прочее, съвършено противъ нашето очакване, ний бѣхме принудени да встъпимъ въ неприятелски отношения съ Русия.

Цѣлостта на Корея е единъ твърдъ важенъ въпросъ за нашата империя не само по причина на нашите традиционни връзки съ тази страна, но още и защото независимостта на Корея е необходима за безопасността на Япония.

Обаче, Русия, въпреки тържествените обѣщания, дадени на Китай, и въпреки увѣренията си къмъ другите сили, още продължава да заема Манджурия, като е закрѣпила положението си въ тия провинции по начинъ, който води къмъ анексиране.

Тѣй като поглѣщането на Манджурия отъ Русия би направило невъзможно спазването цѣлостта на Китай и би ни принудило да се откажемъ отъ всѣкаква надежда за миръ въ Крайния Изтокъ, ний рѣшихме да уредимъ въпроса посрѣдствомъ прѣговори, и по тактъ начинъ да обезпечимъ единъ траенъ миръ.

За тази цѣль, нашите компетентни власти, по наша заповѣдъ, сж направили прѣдложения на Русия, вслѣдствие на които прѣзъ послѣдните 6 мѣсеца е имало чести дипломатически събѣщания.

Но Русия никога не е разисквала тѣзи прѣдложения съ цѣль за споразумение. Съ нищожни прѣдлози тя закѣсняваше уреждането на най-важния въпросъ, и когато, отъ една страна, явно заявяваше миролюбивите си намѣрения, отъ друга — дѣйствително се приготвяла по сухо и по море да осжществи намѣренията си.

Ний не допускаме, че Русия нѣкога сериозно и искрено е искала мира. Тя е отхвърляла прѣдложенията на нашето правителство. Корея е въ опасностъ. Интересите на нашата империя се заплахватъ. Гаранциите за бѣдащото, които ний не можахме да добиемъ посрѣдствомъ дипломатически прѣговори, сега ще могатъ вече да се добиятъ само чрѣзъ помощта на орѣжието.

Най-горещото ни желание, уповавайки се на честта и храбростта на нашите вѣрни поданници, е щото мирътъ да бѣде възстановенъ по-скоро по единъ траенъ начинъ, и славата на нашето отечество запазена непожнната.

Всѣко правителство е отговорно за физическо ствено развитие на своя народъ. Едно правителство вѣрило на своитѣ длѣжности, ако, съзнавайки че условия сѣ необходими за народното развитие, би ги принало само защото се намиратъ въ стѣлкновеніе съ интересующи друга държава. Суверенитетътъ на Манджурия и запазването на Корея отъ всѣкакво чуждо сподство бѣха жизнени въпроси за бъдещето на японскіи народъ. Но и за Русия владението на Манджурия и господството върху Корея сѣщо така бѣха не по-малко важни въпроси за руското правителство, отговорно за бъдещето на своя народъ. Не можеше прочее да отстъпи прѣдъ претенциитѣ на Япония и Русия трѣбваше безъ друго да потърсятъ и споразумение, ако такъвъ сѣществуваше; но слѣдъ като и другата видѣха, че това е вече невъзможно, конфликтътъ имаше да се разрѣши чрѣзъ оръжие. Защото и двѣта наемни единакви свободни, и едната не можеше да отстъпи на другата. Както не може да има въ свѣта двѣ воли вѣчно представени една на друга, така и тукъ, рано или късно, силата трѣбваше да се намѣси и да накара една отъ да отстъпи на другата. Тази е причината на руско-японската война. Такива сѣщо сѣ били причинитѣ на всички войни на нашата епоха. Понеже войната е послѣдно средство за разрѣшаване на конфликтитѣ и понеже тя нѣма освѣтствена целъ да сломи една противна воля, то въ армия не трѣбва да употребяватъ повече сили, нито чиняватъ повече злини, отколкото е необходимо за да бие желаниятъ резултатъ. Отъ тукъ е произхожденъ всички закони и обичаи въ сухопътната и морската война.

Нѣкои твърдятъ, че Япония не била изчерпила миролюбиви начини прѣди да употреби силата. Истината е, че тя не можеше да дѣйствува другояче, освѣнъ тъй направилъ; защото, както казва и императорскитѣ манифести — „Съ нищожни прѣдлози, тя закѣсняваше уреждането на най-важния въпросъ; и когато, отъ една страна, явни бѣха миролюбивитѣ си намѣрения, отъ друга — тя дѣлеше се приготвяла по сухо и по море да осѣществи намеренията си“. Това се признава още и отъ контръ-манифестъ пратенъ до неутралнитѣ държави отъ японското правителство като отговоръ на руския манифестъ отъ 22-и февруарий

ум-
изне-
стни
рѣг-
овия
и въ
го-
на-
зото
Рус-
одъ,
ния.
ъ за
ната
рѣб-
ѣха
ата.
по-
иче-
ѣтѣ
тата
отъ
раз-
чин-
итѣ
ри-
до-
на
.
чки
е,
о е
тъ,
на
вя-
ино
ре-
из-
во,
и г.

Ето и самиятъ контръ-манифестъ:

Русия, прѣзъ всичкото врѣме на прѣговоритѣ, упорито е отказвала да приеме японскитѣ прѣдложения въ примирителенъ духъ. Когато отъ една страна закѣсняваше безконечно отговоритѣ си на японскитѣ прѣдложения, отъ друга — тя не прѣставаше да прави активни военни приготовления по сухо и по море.

Тѣзи приготовления се потвърдяватъ отъ слѣднитѣ доказателства:

1-о. Слѣдъ мѣсецъ априлъ 1903 г., дата, на която Русия трѣбваше да изпълни обѣщанието си относително изпразването на Манджурия, тя направи грамадни военни приготовления въ Крайния Изтокъ.

2-о. Морскитѣ сили на Русия сѣ се увеличили слѣдъ тази дата, както слѣдва:

3 броненосца съ общъ тонажъ . . .	38,488 тона.
1 брониранъ крейсеръ „	7,726 „
5 крейсери „	26,417 „
7 контръ торпильори „	2,450 „
1 канонерка „	1,334 „
2 кораба разни „	6,000 „

19 единици съ общъ тонажъ 82,415 тона.

Русия е изпратила още по желѣзнитѣ пѣтица 7 контръ торпильори, които сѣ били монтирани въ Портъ-Артуръ. Освѣнъ всичко това, два кораба, принадлежащи на доброволческия флотъ, сѣ били въоръжени въ Владивостокъ и прѣобърнати на бойни кораби. Между другото, Русия бѣ изпратила още 1 броненосецъ, 3 крейсери, 7 контръ торпильори и 4 торпильори (общъ тонажъ 30,740 тона), които бѣха се присѣдинили къмъ Тихо-Океанската ескадра, ако обстоятелствата не бѣха принудили Русия да ги повика назадъ. Ако тѣзи кораби бѣха могли да отидатъ на мѣстоназначението си, общото увеличение на руската ескадра въ Крайния Изтокъ би надминало 133,000 тона, и то въ разстояние само на 10 мѣсеца.

3-о. Слѣдъ 29-и юний 1903 г. Русия е увеличила значително своитѣ сухопътни войски. На 29-и юний 1903 год., подъ прѣдлогъ на опитъ за прѣвозване по Трансибирския желѣзенъ пѣтъ, тя е изпратила двѣ пѣхотни бригади, два артилерийски батальона, една конна частъ и обозни войски отъ Далечния Изтокъ. Въ началото на мѣсецъ февруарий, общото число на изпратенитѣ войски надминаваше 40,000 човѣка.

Доказано е, че Русия имаше намърение да изпрати 200,000 човѣка.

4-о. Русия е наредила да се работи денонощно за на укрѣпленията при Портъ-Артуръ и Владивостокъ, строила нови укрѣпления при Хунгченъ, Ляоянгъ и мнози стратегически пунктове.

Тя не е прѣстанала да изпраща въ Далечния изтокъ оръжия и бойни припаси, както чрѣзъ Трансибирскъ жѣлѣзъ пѣтъ, така и чрѣзъ параходитѣ и Тоброуолческыя Прѣзъ мѣсецъ октомврий, единъ 14 вагоненъ трень, нѣколко полски болници, бързо е напусналъ Русия съ названъ Крайния Изтокъ.

Отъ всички изложени факти се вижда ясно, че е била никакъ разположена за едно мирно уреждане и и че, напротивъ, тя е гледала да принуди Япония да чини, благодарение прѣвъзходството на военнитѣ си с

Военната дѣятелностъ на Русия е станала още въ края на януарий и въ началото на февруарий 1904

На 21-и януарий, около двѣ дружини и една коза били изпратени отъ Портъ-Артуръ и Далния къ ната граница на Корея. На 28-и сжщия мѣсецъ, адмиралъ съевъ е издалъ една заповѣдь къмъ войскитѣ въ окръгъ на Ялу, въ която заповѣдь се казва, че частитѣ трѣбватъ всички необходими мѣрки за война. На 1-и февруарий началникътъ на Владивостокския гарнизонъ, по заповѣдь на своето правителство, поиска отъ японския търговски този градъ да направи необходимото, щото неговитѣ ници да се възвѣрнатъ въ Япония или да заминатъ въ ровскъ, тъй като военното положение може да бжде обявено

Къмъ сжщата епоха всички бойни кораби, сжщия на единъ, останалъ на поправка, излѣзоха отъ Портъ-Артуръ съ неизвѣстно мѣстоназначение. Въ сжщия сухопѣтнитѣ войски се отправляваха отъ Ляоянгъ къ

§ 11. — Неприятелски дѣйствия безъ формално обявяване на война.

На всички езици е разсѣждавано твърдѣ много обявяването на неприятелскитѣ дѣйствия безъ формално с

и още

лване
е по-
други

зтокъ
желѣ-
плотъ.
аренъ
ие за

ия не
проса
под-

олѣма
дина.

часть,
жвер-
Алек-
истъта
а взе-
арий,
лъ на
тъ въ
народъ
Хаба-
коро.

зклю-
ортъ-
рѣме
Ялу.

поч-
яване

на война. Ний нѣма да цитираме тукъ освѣтъ мнѣнието на нашия знаменитъ руски колега г-нъ де Мартенсъ:¹⁾

Азъ оставамъ убѣденъ днесъ, както и прѣди тридесетъ години, че едно формално и тържествено обявяване на войната не е необходимо въ случай на важни конфликти между цивилизовани народи.

Обаче, азъ не съмъ твърдилъ никога, че единъ цивилизованъ народъ има право да се хвърли ненадейно и чрѣзъ изненада върху другъ народъ. Абсолютно необходимо е, щото двата противника, на основание на положителни факти, да бждатъ убѣдени, че военното положение сжществува помежду имъ и че дѣйствиата могатъ да почнатъ въ всѣки моментъ.

Отъ тази гледна точка, обявяването на война, при казанія погорѣ случай, не е необходимо; защото дѣйствителното състояние на нѣщата принуждава противницитѣ да очакватъ всѣки моментъ почването на неприятелствата. Ето защо, сражението при Синопъ въ 1853 г. никакъ не е било изненада за турцитѣ, защото въ дѣйствителностъ войната сжществувахе вече между Русия и Турция.

Отзоваването на дипломатическитѣ прѣдставители не е никакъ достатъчно за да се прѣмине веднага къмъ почването на неприятелствата. Сжщо така Гърция и Ромжния, по причина на аферата Запа, бѣха прѣкъснали дипломатическитѣ сношения около десетина години. Но тѣзи двѣ държави не бѣха въ военно положение и не извършиха никакво неприятелско дѣйствие помежду си.

Съ една дума, абсолютно необходимо е, щото двата противника да иматъ съзнанието, че всичко е изчерпано и че облъскването неминуемо трѣбва да послѣдва.

Като разгледаме безпристрастно събитията, невъзможно е да се откаже, че Русия, макаръ и да не е получила отъ Япония формално обявяване на войната, не можеше да прѣдвиди споредъ дѣйствителното състояние на нѣщата и още повече слѣдъ постижикитѣ отъ 6 и февруарий 1904 г., че почването на неприятелствата е прѣдлежаще. Достатъчно е въ това отношение да констатираме слѣднитѣ положителни факти:

1-о Едва на 6-и февруарий слѣдъ пладѣтъ се узна въ Петербургъ, че дипломатическитѣ отношения между Русия и Япония

¹⁾ Revue générale de droit international public (1904), стр. 148.

сж били прѣкжснати, вслѣдствие вржчването на една нота отъ страна на японската легация.

2-о. Тази нота констатираше скжсването на прѣговоритѣ и на дипломатическитѣ отношения между двѣтѣ държави, но не загатваше нищо за възможността да се почнатъ неприятелскитѣ дѣйствия. Нѣколко думи само, въ японската нота, биха могли да прѣмахнатъ всѣкакво съмнѣние въ това отношение и да констатираатъ немедленото почване на една „благородна война“, т. е. такава, каквато европейскитѣ народи сж практикували въ срѣднитѣ вѣкове. Япония, обаче, прѣдпочете да води една „подла война“.

3-о. Въ момента на вржчването на японската нота, токийското правителство знаеше отлично не само, че руската нота бѣ готова и вече тръгнала за Япония, но още и че тя бѣше редактирана въ примирителенъ духъ.

4-о. — Last but not least — въ сжщото врѣме, когато въ Петербургъ японското правителство се ограничаваше да констатира скжсването на дипломатическитѣ отношения съ Русия, атаката на японската флота бѣ вече подготвена и извършена 48 часа слѣдъ това скжсване. При тѣзи условия, рускитѣ власти въ Азия бѣха увѣдомени почти еноврѣменно за скжсването на дипломатическитѣ отношения и за нощната атака при Портъ-Артуръ.

Като се взематъ подъ внимание тия неопровержими факти, невъзможно е да се прѣдполага, че отсъствието на едно формално обявяване на войната отъ страна на Япония не е било освѣнъ една хитростъ изъ „подлата война“, обмислена отъ дълго врѣме и изпълнена безсвѣстно.

Тѣзи сж възраженията, които ми се виждаха твърдѣ важни, за да мога да дамъ една точна и безпристраста присжда върху поведението на Япония. Невъзможно ми е било, споредъ възгледитѣ, усвоени отъ цивилизованитѣ европейски и американски народи, да намѣря това поведение за коректно.

Въ всѣки случай, поведението на Япония дълбоко е наранило руския народъ, и азъ не мога да прѣдвидя, колко поколѣния трѣбва да минатъ, догдѣто бжде изцѣрена тази дълбока рана.

Ний ще отговоримъ на горнитѣ четири точки на г-нъ професора де Мартенсъ по слѣдующия начинъ:

1-о. Абсолютна истина е, че скжсването на дипломатическитѣ отношения е било узнато въ Петербургъ на 6-и февруарий

слѣдъ обѣдъ, вслѣдствие вржчването нотата на японското правителство.

2-о. Не е вѣрно, че нотата, съ която се извѣстяваше за скжсването на дипломатическитѣ отношения, не е загатвала за възможността да се почнатъ неприятелскитѣ дѣйствия. Въ въпросната нота бѣ казано така: „Вземайки тази мѣрка, императорското правителство си запазва правото да прибѣгне до такива самостоятелни дѣйствия, каквито то счита за най-добри, за да консолидира и защити своето заплашено положение, както и да запази своитѣ установени права и законни интереси“.

Понеже дипломатическитѣ сношения сж били скжсани чрѣзъ вржчването на самата нота, за каква друга мѣрка освѣнъ войната би могло да бжде въпросъ въ случая?

3-о. Сжщо е невѣрно да се твърди, че въ момента на вржчване на японската нота токийското правителство е знаело, че рускиятъ отговоръ бѣ готовъ и даже заминалъ за Япония и още повече, че той е билъ редактиранъ въ примирителенъ духъ. Въ дѣйствителностъ, японското правителство не е получило нищо, нито прѣдъ, нито слѣдъ почването на неприятелскитѣ дѣйствия; слѣдователно, то не е могло никога да знае въ каквъ духъ е билъ съставенъ рускиятъ отговоръ. Събитията говорятъ сами по себе си. На 4-и февруарий вечеръта, графъ Ламсдорфъ прѣдупрѣди г-нъ Курино, нашия министъръ въ Петербургъ, че рускиятъ отговоръ е билъ изпратенъ до адмиралъ Алексѣева, за да бжде прѣдаденъ на г-нъ Розенъ, руски министъръ въ Токио. Г-нъ Курино телеграфира веднага въ Токио, но неговата телеграма пристигна на 5-и февруарий въ 5 часа вечеръта, т. е. три часа слѣдъ подаване на телеграмата, която извѣстяваше скжсването на дипломатическитѣ сношения; послѣдната телеграма бѣше изпратена отъ Токио на 5-и февруарий точно въ 2 ч. 15 м. слѣдъ пладнѣ. Графъ Ламсдорфъ събщи устно на г-нъ Курино краткото съдържание на отговора, изпратенъ до адмиралъ Алексѣевъ, но г-нъ Курино не намѣри за необходимо да забави вржчването на телеграмата, изпратена до него отъ Токио, по слѣднитѣ двѣ причини: а) защото нашиятъ министъръ не намираше руския отговоръ за примирителенъ, споредъ както казва професоръ Мартенсъ, тъй като руското правителство не отстъпваше върху

най-сжществената точка отъ исканията на Япония, а именно, върху задължението да се респектира териториялната цѣлостъ на Китай въ Манджурия, нѣщо което бѣше твърдѣ важно и което щѣше да ни позволи да запазимъ добититѣ права въ тази страна чрѣзъ договоритѣ сключени съ Китай; б) защото, споредъ казванията на самия графъ Ламсдорфъ, адмиралъ Алексѣевъ е билъ упълномощенъ да измѣни отговора споредъ мѣстнитѣ нужди.

4-о. Абсолютна истина е, че нощната атака на Портъ-Артуръ е била подготвена и изпълнена въ по-малко отъ 48 часа слѣдъ сжсването на дипломатическитѣ сношения и че плѣняването на рускитѣ параходи въ водитѣ на Корея почна на 6-и февруарий въ 9 часа сутринъта. Но статията на знаменития професоръ съдържа единъ пасажъ, който ний не допускаме, а именно, тамъ гдѣто се казва, че самата Русия, както и флотата ѝ при Портъ-Артуръ сж били изненадани. Ний не отказваме, че сме атакували руската флота при Портъ-Артуръ чрѣзъ изненада, но никога не сме се хвърлили неочаквано и чрѣзъ изненада върху Русия. Ний не сме водили една „подла война“, и за доказателство на това ще посочимъ на слѣднитѣ необорими факти:

а) Руското правителство чрѣзъ собственитѣ си дѣйствия е показало, че то не си е правило никакви илюзии върху неизбежността на войната. Безъ да се говори за активнитѣ бойни приготовления на Русия по сухо и по море, Владивостокскитѣ воененъ губернаторъ прѣдупрѣди още на 3-и февруарий нашия търговски агентъ, че той е получилъ позволение отъ своето правителство да обяви военното положение, и че всѣки моментъ той можелъ да застави живущитѣ тамъ японци да напуснатъ града въ единъ максималенъ срокъ отъ 3 дни. Въ сжщия день руската Портъ-Артурска ескадра, напълно стѣкмена за бой, излѣзе отъ пристанището съ неизвестно мѣстоназначение. Отъ всичко това става явно, че по-скоро би трѣбвало Япония да се страхува отъ една изненада отъ руска страна. Ето защо, на 4-и февруарий Япония се рѣши да сжсва дипломатическитѣ сношения. По-долу даваме телеграмитѣ, които нашиятъ министъръ на външнитѣ работи получи по този случай:

Телеграма отъ г. Сегаса, консулъ въ Инкгоу. Получена на 3-и февруарий 1904 г. вечеръта.

Руската армия при Ляоянгъ прави голѣми приготовления. Прѣнасянето на войскитѣ къмъ Ялу почнало. Четире роты отъ 9-и полкъ пристигнали отъ Портъ-Артуръ и двѣ роты отъ 15-и полкъ отъ Ляоянгъ сж заминали на 1-и и 2-и февруарий.

Телеграма отъ г. Каваками, търговски агентъ въ Владивостокъ. Получена на 3-и февруарий 1904 г. въ 9 часа вечеръта.

Тукашниятъ началникъ на гарнизона ми извѣсти, че е получилъ заповѣдъ да обяви военно положение въ Владивостокъ, когато поиска. Той кани всички японци, живущи тукъ, да се приготвятъ за заминаване. Тия, които биха останали, ще бждатъ отправени за Кабаровскъ.

Телеграма отъ г. Миджуно, консулъ въ Чефу. Получена на 4-и февруарий 1904 г. въ 4 ч. 25 м. слѣдъ пладнъ.

Всички голѣми кораби отъ Портъ-Артурската ескадра, съ изключение на единъ, който е останалъ на поправка, сж излѣзли отъ пристанището и заминали неизвестно гдѣ.

Осемъ часа слѣдъ получаването на послѣдната телеграма бѣ издадена заповѣдъ до 12-а дивизия да изпрати единъ отрядъ въ Корея.

б) Една втора причина, която даваше на руското правителство да прѣдполага, че войната бѣ близка, бѣха постѣпкитѣ на нѣколко чужди държави. Всичкитѣ държави, които се прѣдставляваха въ Сеулъ, виждаха твърдѣ добрѣ, какъ бурята се издига на хоризонта, и още отъ 8-и януарий почнаха да дебаркиратъ свои моряци въ Чемулпо за пазене легациитѣ си. Сама Русия дебаркира най-голѣмо количество. На 10-и януарий, китайското правителство извѣстяваше своето рѣшение, че остава неутрално въ случай на война между Русия и Япония и бѣ почнало да приготвява достатъчно сили за запазване на своитѣ територии на западъ отъ Ляо. Най-послѣ, на 23-и януарий, макаръ че още имаше плененъ миръ, корейското правителство извѣстяваше своя неутралитетъ, прѣдупрѣждавайки силитѣ.

в) Руското правителство, което имаше своята легация и своите агенти в Токио, можеше лесно и много по-рано да си даде отчет за постъпките на японското правителство по подготовленията за войната. Защото, още на 18-и декември 1902 г., в Токио бяха издадени три важни заповеди: първата — върху специалното увеличение на военния бюджет посредством кратковременни заеми; втората — върху бързото привършване на железно-пътната линия Сеул-Фузан, за която цел правителството отпусна 10 милиона иени; третата — върху реорганизацията на Главния Генерален Щаб в военно време. Като послъствие от първата заповед, на 1-и януари 1904 г., Япония купи от Аржентина два бойни кораба, построени в Генуа. Към всичко това, на 4-и януари 1904 г., в едно специално издание на Държавния вестник, японското правителство обнародваше една заповед до всички вестници и списания, с която им се забраняваше да съобщават новини касателно движението на частите и бойните кораби, ако за това нямат специално разрешение от министрите на войната или флотата. Нещо още по-характеристично бѣ, че на 18-и януари министърът на финансите събра токийските банкери и разиска с тях върху финансите на страната в случай на война, а на 29-и всички министри имаха едно дълго съобщение с по-главните индустриалци и търговци от 5-те най-големи градове на Япония. Най-сетне, на 20-и, слѣд едно съобщение под председателството на императора, се издадоха заповеди относително защитата на крайбрежието и реквизицията или покупката на вътрешните железно-пътни линии в случай на война. На 21-и бѣ издадено едно положение върху смѣтководството в военно време. Ако руското правителство не е било на време прѣдупрѣдено за намѣренията на Япония да прибѣгне към оръжие, то това се дължи на неспособността на нейните дипломатически агенти. Нали прѣди много мѣсеци още нашето отечество единодушно бѣ се обявило за войната?

г) Изразенията, употребени от нашия министър в Петербург, трѣбваше да бждат достатъчни, за да накарат граф Ламсдорф да разбере, че Япония бѣ рѣшена да води война, ако Русия не удовлетвори исканията ѝ. Да изложим на кратко прѣговорите между двамата държавни мже.

На 13-и януари, когато връчваше отговора на нашето правителство по повод на втория руски контръ-проект, относително Манджурия и Корея, г-н Курино, по заповед на началника си, събщи на граф Ламсдорф, че „*всѣко протакане на statu quo-то е извънредно вредно за интересите на двете страни*“. Десет дни слѣд това, нашият министър прѣдупрѣди руския министър, че той е натоварен да извести на своето правителство датата, на която руското правителство смѣта да събщи своето гледище. На 24-и граф Ламсдорф не поиска да опрѣдѣли дата; той се задоволи да каже, че на 26-и ще бесѣдва по въпроса с царя, и че слѣд това ще направи една декларация. На 25-и в Токио се събираше първият военен съвет.

Но, понеже положението изглеждаше все повече и повече критическо, на слѣдующия ден барон Комура телеграфира на г-н Курино да поиска от граф Ламсдорф приблизителната дата, на която ще изпрати своя отговор в Токио, а още и да напомни отново, че „*протакането на сегашното състояние на нещата е от естество да направи положението още по-опасно*“.

На постъпките на нашия посланник, граф Ламсдорф отговори, че на 28-и ще има специален министерски съвет и всичко, което могѣ да каже, то е, че неговият отговор нѣма да бжде очакван дълго време.

На 28-и януари, вслѣствие на една нова заповед от своето правителство, г-н Курино за трети път направи постъпка по сѣщия въпрос. Но и този път без успѣх. Руският министър на външните работи се задоволи да му каже, че в Русия всѣки министър трѣбва лично да изкаже на царя своето мнѣние, и че окончателното рѣшение на въпроса може да стане не по-рано от 2-и февруари. Обаче, при приема на 26-и януари, граф Ламсдорф попита г-н Курино дали е истина, че Япония е почнала да изпраща войски в Корея. При приема на 28-и, г-н Курино на свой ред попита граф Ламсдорф, дали е истина, че Русия е почнала да съсредоточава войските си към границите на Корея. Разбира се, че единият и другият сж заявили, че тѣзи свѣдѣния сж лишени от всѣко основание. Но, г-н Курино, възползуван от повдигнатия от министра въпрос, настоя върху „*необходимостта да се ускори изпращането на отговора, тъй като*

всѣко протакане на това положение е не само нежелателно, но наистина опасно“.

Той се надѣваше по този начинъ да застави графъ Ламсдорфа да направи специални постѣпки за по-скорошното изпращане на отговора. Послѣдниятъ, обаче, му отговори просто и ясно, че *„отлично познавалъ опасността на положението“*, но че датитъ на аудиенциитъ на министритъ при царя сж опрѣдѣлени по-рано, и че не можелъ да направи нищо за измѣнението имъ.

Още единъ четвърти опитъ бѣ направенъ отъ японското правителство. На 30-и януарий, то натовари г-нъ Курино да се освѣтли въ Петербургъ, дали дълго очакваниятъ отговоръ ще бжде даденъ на опрѣдѣлената дата, и въ случай че това не би било възможно, то да узнае положително датата, когато ще бжде изпратенъ. Графъ Ламсдорфъ заяви, че *„му е извѣстна опасността на положението“*, и че неговото желание бѣ да изпрати отговора на правителството колкото е възможно по-скоро, но че той не може да опрѣдѣли една точна дата, понеже всичко зависи отъ волята на царя.

Едва слѣдъ всичко това, Япония се рѣши да прѣкъсне всѣкакви по-нататъшни дипломатически прѣговори.

И тъй, графъ Ламсдорфъ е билъ нѣколко пѣти прѣдупрѣждаванъ върху важността на положението и върху опасността отъ закѣсняването на руския отговоръ.

При тия условия, никой не би могълъ да твърди, че почването на неприятелскитѣ дѣйствия бѣ една изненада за Русия. Нали самиятъ г-нъ Мартенсъ казва, че обявяването на войната не е необходимо *„когато дѣйствителното състояние на нѣщата принуждава противникитѣ всѣка минута да очакватъ неприятелски дѣйствия“* ?

Въпрѣки критикитѣ на знаменития петербургски професоръ, ний можемъ, прочее, справедливо да подържаме, че нашата война е била една „благородна война“, въ пълната смисълъ на думата.

§ 12. — Точниятъ часъ на почването на дѣйствията.

Единъ важенъ въпросъ отъ правово гледище е, да се знае точно врѣмето, когато между Русия и Япония е настало военното положение. Ако се допусне, че военното поло-

жение е почнало на 8-и февруарий вечерта чрѣзъ неприятелскитѣ дѣйствия противъ руската флота въ Чемулпо и Портъ-Артуръ, слѣдва тогава, че плѣняването на рускитѣ параходи на 6-и февруарий е било незаконно, и че завладяването на пощенскитѣ бюра въ Фузанъ и Мазампо, на 8-и сутринята, сжщо е било неправилно. Но върху тази точка мнѣнието на японскитѣ юристъ-консулти е малко по-друго. Тѣ почти единодушно мислятъ, че военното положение почва да сжществува веднага слѣдъ скжсването на дипломатическитѣ отношения. Споредъ това мнѣние, войната бѣ почнала на 6-и февруарий 1904 г. въ 7 часа сутринята, въ момента, когато японската флота трѣгваше отъ Сасебо съ заповѣдъ да завърже бой съ руската флота. По-долу ще изложимъ какъ сж се развили събитията.

Слѣдъ обѣдъ, на 4-и февруарий 1904 г., сжщия день, когато руската флота напушаше Портъ-Артуръ, едно събрание на Държавния и Министерския Съвѣти се състоя въ токийския императорски дворецъ, подъ прѣдседателството на императора. Тукъ се рѣши да се почнатъ веднага дѣйствията противъ Русия. Това рѣшение взето, дипломатическитѣ и военнитѣ власти почнаха да взематъ необходимитѣ мѣрки. Въ министерството на Външнитѣ Работи, нощта на 4-и срѣщу 5-и февруарий е била употребена за шифроване на телеграми, които сж били изпратени на 5-и въ 2 часа и 15 м. слѣдъ пладнѣ. Отъ тѣхъ нотата, която извѣстяваше скжсването на дипломатическитѣ отношения, е била вржчена отъ г-нъ Курино на графъ Ламсдорфа на 6-и февруарий въ 4 часа слѣдъ пладнѣ. Тази нота е била изпратена въ сжщия день до баронъ Розенъ, руския прѣдставителъ въ Токио. Сжщо такава трескава дѣятелностъ се е развила и въ армията и въ флотата. И тъй, на 4-и срѣщу 5-и, въ 12 ч. и 20 м. слѣдъ полунощъ, 12-а дивизия, квартируваща въ Кумамото, е получила императорската заповѣдъ: „Да изпрати единъ отрядъ въ Корея“. Този отрядъ, натоваренъ въ Сасебо върху единъ воененъ транспортенъ корабъ и придруженъ съ бойни кораби, замина за Чемулпо на 6-и февруарий сутринята. Въ сжщото врѣме, на командующия съединената ескадра, се съобщи слѣдниятъ указъ, който послѣ бѣше адресиранъ до всичкитѣ армии:

Тѣй като подържането на мира въ Крайния Изтокъ е било най-скжпото ни желание, ний натоварихме, още миналата

година, нашето правителство да прѣговаря съ Русия по въпроса за Китай и Корея, но днесъ констатираме, че руското правителство никакъ не държи на тоя миръ. Цѣлостта на китайската и корейската империи е твърдѣ тѣсно свързана съ независимостта и защитата на Япония. По тази причина, ний заповѣдаме на нашето правителство да скъса прѣговоритѣ съ Русия, за да имаме свобода на дѣйствиата при запазване на нашата независимостъ и безопасностъ.

Ний познаваме вашата вѣрностъ и храбростъ и ний се осланяме върху тѣхъ, за да се доберемъ до цѣльта, който си поставихме да достигнемъ за славата на нашата империя.

Съединената ескадра тръгна отъ Сасебо и Цушима на 6-и февруарий точно въ 7 часа сутринта.

Този е моментътъ, когато намѣреніето на Япония да воюва съ Русия се прѣвърна въ едно положително дѣйствие, и слѣдователно този е моментътъ, който трѣбва да се счита за начало на руско-японската война.

По този въпросъ не е безинтересно да се отнесемъ до издадената присжда на японското висше сѣдилище относително плѣняването на парахода *Екатеринославъ* отъ руския доброволчески флотъ.

На 4-и февруарий, този корабъ бѣ тръгналъ отъ Владивостокъ за Одеса. Японскиятъ воененъ корабъ Сайенъ, находящъ се въ пристанището Такешики (Цушимскитѣ острови), бидѣйки извѣстенъ чрѣзъ кабела за почването на войната и знаейки, че *Екатеринославъ* щѣше да мине близо до Фузанъ, тръгна на срѣща му и го плѣни на 6-и февруарий въ 9 часа сутринта. Сждътъ рѣши слѣдующето:

За да се знае, дали плѣняването е законно, трѣбва най-напрѣдъ да се види, дали то е било извършено слѣдъ почването на военнитѣ дѣйствия.

Извѣстенъ фактъ е, че Русия, като закѣсняваше умишлено отговора на поставения по дипломатически пътъ въпросъ, относително Манджурия и Корея, изпращаше войски въ тѣзи страни, съсредоточаваше флотата си при Портъ-Артуръ и чрѣзъ активни военни приготовления открито манифестираше намѣреніето си да воюва съ нашата империя. Ето защо, на 5-и февруарий 1904 г., нашата империя е връчила на Русия нотата

за скъсването на дипломатическитѣ отношения, вслѣдствие на което се е приготвила да воюва, и за което нашата ескадра е напуснала Сасебо съ цѣль да атакува руската флота. Вслѣдствие дѣйствиата на двѣтѣ флоти, може да се каже, че неприятелскитѣ дѣйствия бѣха почнати прѣди извършването на това морско плѣняване, и че слѣдователно се намирахме въ военни отношения, когато е станало плѣняването.

Макаръ адвокатътъ на ищеца да подържа, че едно съобщение за почването на войната е необходимо за прѣдупрѣждение поданниците на воюващитѣ страни, и че всѣко плѣняване, извършено прѣди това съобщение, е незаконно, намъ се струва за безполезно да доказваме, че тази е една точка изобщо допусната отъ международното модерно право, т. е. — не е необходимо обявяване на войната за почването на неприятелскитѣ дѣйствия.

Плѣняването сжщо не трѣбва да се счита за незаконно, вслѣдствие на това, че е било извършено въ териториалнитѣ води, т. е. на три мили отъ бреговетѣ на Корея, защото въ дѣйствителностъ послѣдната не бѣ неутрална.

Най-сетнѣ, една точка изобщо призната въ международното право е, че плѣняването е законно, безразлично дали плѣнениятъ корабъ е знаелъ или не за почването на военнитѣ дѣйствия.

На основание на горѣизложеното слѣдва, че плѣняването на *Екатеринославъ* е било законно, въ всѣко отношение.

Отъ тази присжда слѣдва, че, споредъ мнѣніето на лицата отъ Върховното Сѣдилище за плѣненитѣ кораби, войната е дѣйствително почнала на 6-и февруарий въ 7 часа сутринта. Колкото се отнася до въпроса, дали въ този моментъ Корея бѣ или не бѣ неутрална, моето лично мнѣние, което ще изложи по-нататѣкъ, се различава отъ това на сѣда.

§ 13. — Отзоваването на дипломатическитѣ агенти.

На 5-и февруарий, когато трѣбваше да се връчи на графъ Ламсдорфа нотата за скъсването на дипломатическитѣ отношения, нашиятъ петербургски министъръ бѣ натоваренъ да съобщи и слѣдующата нота:

Долоподписаниятъ извънреденъ пратеникъ и пълномощенъ министъръ на Негово Величество Японския Императоръ,

въ изпълнение инструкциитѣ на моето правителство, имамъ честь да съобща Министру на Външнитѣ работи на Негово Величество Царя на всички руси, че японското правителство, като е изчерпало безъ резултатъ всички примирителни срѣдства съ цѣль да отстрани въ своитѣ отношения съ руското царско правителство всѣка причина за бѣдащи усложнения и слѣдъ като видѣло, че неговитѣ справедливи прѣдставления, умѣрени и незаинтересовани прѣдложения, въ интереса на единъ твърдъ и траенъ миръ въ Далечния Изтокъ, не сж били приети съ нужното зачитане, рѣшило е да скжса своитѣ дипломатически отношения съ руското царско правителство, отношения които, по горѣизложенитѣ причини, сж прѣстанали да иматъ нѣкаква смисль.

Въ изпълнение заповѣдта на своето правителство, доло-подписаниятъ сжщо има честта да съобщи на Негово Прѣвзходителство графъ Ламсдорфа, че неговото намѣрение е да напусне Петербургъ заедно съ цѣлия съставъ на императорската легация на . . . (дата).

Подписалъ

На 10-и февруарий, придруженъ отъ всичкитѣ членове на легацията, г-нъ Курино замина за Берлинъ. Неговото заминаване, по случай на което рускитѣ власти бѣха взели извѣстни прѣдпазителни мѣрки, се извърши безъ всѣкакъвъ инцидентъ. Отъ своя страна, баронъ Розенъ, който узна за края на прѣговоритѣ отъ баронъ Комура, нашиятъ министъръ на външнитѣ работи, при приема на 6-и февруарий, получи още сжщия день заповѣдъ отъ царя да напусне Япония. Той замина за Европа на 12-и февруарий, заедно съ цѣлия съставъ на легацията. Прѣди отпътуването, при барона се яви единъ дворецовъ човѣкъ, който му поднесе отъ страна на императора разни скжпоцѣнни подаръци, като знакъ за засвидѣтелствуване на особено внимание. Баронъ Розенъ е ималъ всѣкога голѣми симпатии къмъ Япония и неговото поведение въ трудното положение, въ което се е намиралъ, не е прѣставало никога да бѣде коректно. Неговото заминаване е било съжелявано отъ всички, вслѣдствие на което, когато той напушаше Токио, влиятелни държавни и дворецови лица въ голѣмъ брой излъзоха на гарата. Изпращането е било тѣй сърдечно, като че ли никога не е ставалъ въпросъ за война.

§ 14. — Заминаването на руския министъръ отъ Сеулъ.

Слухъ се носѣше по едно врѣме, че рускиятъ министъръ въ Корея, г-нъ Павловъ, е билъ принуденъ да напусне Корея вслѣдствие на давлението, упражнявано отъ нашето правителство. Обаче, този слухъ бѣ невѣренъ. Отъ дипломатическата прѣписка, публикувана отъ нашето правителство, стана явно, че слѣдъ морския бой при Чемулло, рускиятъ министъръ самъ пожела да напусне корейската територия. Неговото искане е било прѣпратено до нашия министъръ чрѣзъ французкия шарже д'аферъ въ Сеулъ.

Нашиятъ корейски министъръ се съгласи и обѣща, съгласно инструкциитѣ, получени отъ Токио, да улесни заминаването на г-нъ Павлова и да му укаже необходимото покровителство, като при това му позволи да се оттегли съ всички моряци и войници, съставляващи охраната на легацията.

Ето и прѣписката, относяща се до тази афера.

Г-нъ Хаяши, нашиятъ министъръ въ Сеулъ, на 10-и февруарий телеграфира до министра на външнитѣ работи:

Французкиятъ шарже д'аферъ ме посѣти и събщи, че рускиятъ министъръ желаелъ самъ да се оттегли отъ Сеулъ. Той изказалъ желание да дойде самъ при менъ, за да разискваме по този въпросъ. Азъ приехъ прѣдложенieto му и го увѣрихъ, че, ако дѣйствително намѣрението на рускиятъ министъръ е да се оттегли, ще му бѣдатъ указани всички възможни улеснения и покровителство. Споредъ думитѣ на французкия шарже д'аферъ изглежда, че желанието на рускиятъ министъръ е да замине утрѣ за Чѣфу съ единъ боевъ французки корабъ. Сжщиятъ шарже д'аферъ ми прѣдложи още, щото руската легация слѣдъ заминаването на министра да издигне французко знаме и да се пази отъ нѣколко французки войници. Очаквамъ бързи инструкции.

Сжщия день министърътъ на външнитѣ работи изпрати слѣдната телеграма:

Когато рускиятъ министъръ напусне Сеулъ, рускитѣ войници ще го придружаватъ въоръжени и ще вардятъ него и свитата му. Ако бѣде необходимо, Вий ще употрѣбите даже и японски войници за запазване членоветѣ на легацията. Вий ще

трѣбва да вземете най-сериозни прѣдпазителни мѣрки, за да не би корейцитѣ да оскърбятъ министра или членовѣтъ на легацията. Императорското правителство не вижда никакво неудобство въ това, че руската легация, слѣдъ заминаването на министра, ще бѣде пазена отъ французки войници или пѣкъ, че надъ нея ще се развѣва французко знаме.

На 11-и, министъръ Хаяши отново телеграфира до министра на външнитѣ работи:

Понеже е рѣшено, щото рускиятъ министъръ да замине отъ тукъ утрѣ вечеръ, то азъ взехъ заедно съ французкия шарже д'аферъ, слѣдующитѣ мѣрки: Сеулскиятъ и Нинсенскиятъ японски консули сж прѣдупрѣдени да упражнятъ едно грижливо наблюдение по пѣтя отъ руската легация до гарата Сеулъ и отъ гарата Нинсенъ до пристанището. Между другото, въ споразумение съ военнитѣ власти, взеха се мѣрки, щото двѣтъ гари и пристанището да бждатъ пазени отъ една рота наши войници, а желѣзно-пѣжната линия между двѣтъ гари — отъ наши жандарми. Рускиятъ министъръ е изказалъ на французкия шарже д'аферъ своитѣ чувства на дълбока признателностъ. Понеже рускиятъ министъръ ще пѣтува съ французкия крейцеръ Pascal, трѣбваше да се споразумѣемъ съ нашитѣ морски власти върху деня и часа на трѣгването отъ Нинсенъ. За тази цѣль азъ се съвѣтвахъ съ дошлия въ Сеулъ командиръ на нашия крейцеръ Чихая, обаче азъ моля, щото съотвѣтствующитѣ инструкции да бждатъ изпратени отъ самото правителство до нашитѣ морски власти.

На крейцера Pascal има още около 200 руски моряци, останали живи отъ потопенитѣ руски крейцери Варягъ и Кореецъ. Измежду тѣхъ има около 20 души тежко ранени, които невъзможно е да се прѣнесатъ въ други кораби. Намѣрението ни е да прѣнесемъ въ други кораби здравитѣ и леко раненитѣ моряци, но е необходимо да се оставятъ тежко раненитѣ на Pascal и да заминатъ съ руския министъръ за Чифу. Моля дайте ми телеграфически инструкции.

На 12-и, министърътъ на външнитѣ работи отговори:

Императорското правителство не вижда никакво неудобство въ факта да се изпратятъ въ Чифу 20-тѣхъ тежко ранени, заедно съ руския министъръ. Правителството ще изпрати нуждитѣ инструкции до началника на пристанището Нинсенъ.

Въ сѣщия день г-нъ Мимазу, японски консулъ въ Сеулъ, телеграфира до министра на външнитѣ работи слѣдното:

Рускиятъ министъръ, придруженъ отъ всички руси, квартируващи въ Сеулъ, и отъ стражата на руската легация, замина нестъ въ 9 ч. 25 м. сутринята съ специаленъ тренъ за Нинсенъ, отъ станцията Сайдемонъ. По случай заминаването му, жтѣтъ, който води отъ легацията до гарата, бѣше грижливо пазенъ отъ японски полицейски и жандарми, а самата гара — пазѣше отъ войски, квартируващи въ Сеулъ. Единъ жандармерийски офицеръ и множество жандарми и полицейски сж аминали съ сѣщия тренъ до Нинсенъ, за да обезпечатъ сигурността на министра и неговата свита. Генералъ-майоръ дити замина съ сѣщия тренъ.

Всички чуждестранни министри и множество европейци бѣха събрани на гарата, за да поздравятъ и пожелаятъ добъръ жтъ на руския министъръ.

Сѣщия день, министъръ Хаяши телеграфира слѣдното:

Както ви телеграфирахъ по-рано, рускиятъ министъръ и витата му сж заминали за Нинсенъ. Нему е било отдадено селаето покровителство и е билъ съпроводенъ до гарата отъ всички чуждестранни министри и отъ менъ. Той пристигналъ въ Нинсенъ безпрѣпятствено и веднага се качилъ на крейцера Pascal.

Коя е причината на доброволното заминаване на руския министъръ отъ Сеулъ? Понеже отъ горната прѣписка се вижда, че не е имало отзоваване, трѣбва да се прѣдположи, че това не е било по заповѣдъ на неговото правителство, но че той е напусналъ поста си по собствено желание. Ако неговото присѣствие въ Сеулъ прѣдставляваше неудобство за японската дипломация въ Корея, ний бихме могли, единъ пѣтъ нашиятъ протекторатъ установенъ, да поискаме отъ корейското правителство неговото оттегляване. Обаче, рѣшението на г-нъ Павлова направи излишна тази постѣпка. Генералъ-майоръ идити ми лично разказа, че слѣдъ боя при Нинсенъ и прѣкъсването на съобщенията между Портъ-Артуръ и Владивосокъ, г-нъ Павловъ изгубилъ хладнокрѣвието и куража, които сж толкова необходими при подобни обстоятелства, и че той греперялъ отъ страхъ при мисълта, че би могло да го сполети нѣкакво нещастие. При заминаването отъ Сеулъ, той се прилѣпи къмъ генерала, бояйки се всѣкога отъ нападение.

§ 15. — Взаимното третиране на неприятелскитѣ поданници.

Отзоваването на одеския японски консулъ, както и на рускитѣ консули отъ Нагазаки и другитѣ японски пристанища, е станало безъ всѣкакви произшествия.

По поводъ заминаването на узанския руски вице-консулъ, можемъ да цитираме слѣднитѣ телеграми:

Телеграма подадена въ Сеулъ на 15-и февруарий 1904 г. отъ министра Хаяши до Комура, министъръ на външнитѣ работи.

До свѣдѣние ми е дошло, че узанскиятъ руски вице-консулъ по случай заминаването си се намиралъ въ затруднение относително зданието и мѣстата на консулството и частния имотъ на рускитѣ поданници. Сжщо чухъ да се говори, че руситѣ отъ Гензанъ се отнесли до французкия министъръ въ Сеулъ да молятъ за покровителство на живота и имота си и за улеснение на заминаването си. По поводъ на горното, азъ изпратихъ заповѣдъ до японскитѣ консули въ тѣзи два окръга да покровителствуватъ руското консулство, живота и имота на поданниците, както и да съдѣйствуватъ за всички възможни удобства при заминаването имъ.

Телеграма отъ Сеулъ (безъ дата) отъ министра Хаяши до Комура, министъръ на външнитѣ работи.

Увѣдоменъ съмъ, че Казаковъ, руски вице-консулъ въ Фузанъ, е извѣстилъ на французкия министъръ въ Сеулъ, че получилъ заповѣдъ да се оттегли. Той ще замине за Нагазаки на 21 т. м. придруженъ отъ двама или трима руси.

Колкото се отнася до рускитѣ поданници, находящи се въ Япония, ний имъ дадохме свободата да оставатъ, да дохаждатъ или заминаватъ, като имъ обезпечихме покровителството върху живота, свободата, честъта и имотитѣ имъ. Сжщо имъ е било позволено, въ случай на нужда да се отнасятъ до нашитѣ сѣдилища. По-долѣ даваме инструкциитѣ, които бѣха изпратени по този поводъ отъ министъра на вътрѣшнитѣ работи до главния губернаторъ на Формоза и до губернаторитѣ на разнитѣ провинции:

Първата инструкция.

До главния губернаторъ на Формоза и до губернаторитѣ на провинциитѣ.

Понеже е рѣшено, щото рускиятъ министъръ и рускитѣ исули да напуснатъ Япония, поканвате се да обърнете основно внимание върху покровителството на рускитѣ поданници Япония.

9-и февруарий 1904 г.

Графъ Таро Кацура, м-ръ на вътрѣшнитѣ работи.

Втората инструкция.

До главния губернаторъ на Формоза и губернаторитѣ на провинциитѣ.

Съ най-голѣмо съжаление, принудено да обяви война на сѣя, императорското правителство нѣма намѣрение да се поже враждебно спрѣмо поданниците на тази нация.

Тѣзи отъ тѣхъ, които по настоящемъ се намиратъ въ риторията на Япония, могатъ да останатъ и за напрѣдъ; тѣзи, иито биха дошли, нѣма да бждатъ повръщани, а тѣзи, които ха желали да напуснатъ — нѣма да имъ се попречи. Животъ, честъта и имотитѣ на всички ще бждатъ покровителствувани споредъ нашитѣ закони и правилници.

Тѣмъ се позволява да се занимаватъ спокойно съ своитѣ боти и въ случай на нужда да могатъ да се отнасятъ до императорскитѣ сѣдилища.

При това, тѣзи разпореждания трѣбва да се считатъ като едно благоволение отъ страна на императорското правителство. Издвотелно, за изпълнение на необходимитѣ административни зрки по надзора и за тѣзи, взети отъ военнитѣ и морскитѣ асти съ военна цѣль, императорското правителство нѣма да пусне никакво изключение, и споредъ нуждата ще може да раничи свободата на лицата и още да забрани или ограничи юмѣняването на мѣстожителствата или пжтуванията, ако имѣри това за необходимо. И тѣй, тѣзи които служатъ на ечеството си съ военна цѣль, или които посегнатъ върху тайитѣ на японската държава, врѣдно за интереситѣ на империята и несъвмѣстимо съ даденото благоволение отъ страна на правителството, ще бждатъ прѣдметъ на специални мѣрки,

съгласно законитѣ и правилницитѣ на страната. Въ такъв случай, ще имъ се предложатъ да напуснатъ империята немедленно. На тѣзи, които нѣматъ срѣдства за живение, принудени да прибѣгватъ до обществената благотворителностъ, ще се забрани да останатъ въ територията на империята.

Съ една дума, на всѣки руски поданикъ, находящъ се въ Япония, ще се даде най-голѣмото възможно покровителство, и то въ границитѣ, въ които не би могло да се врѣди на имперскитѣ интереси. Ще трѣбва, прочее, да се третиратъ рускитѣ поданици въ духа на изложеното по-горѣ и да се има грижата, щото поданицитѣ на империята да не създаватъ недоумения въ това отношение.

Рускитѣ поданици въ Япония бѣха малобройни, съ изключение въ Нагазаки, гдѣто се намираха нѣколко търговци и моряци. Въ този градъ рускитѣ параходи, на които прѣдстоеше пѣтя Владивостокъ-Одеса, се снабдяваха съ каменни въглища.

При все това, въ Токио имаше единъ важенъ руски поданикъ, който живѣеше въ Япония отъ дълго врѣме; той бѣше епископътъ Николай. Всички тия, които сж посѣтили Токио, сж имали случая да видятъ всрѣдъ града, върху една възвишеностъ, разположена близо до императорския дворецъ, една твърдѣ висока църква, чиято архитектура напомня тази на св. София въ Цариградъ. Тази е една руска православна църква, за която до послѣдно врѣме се вѣрваше, че е строена за нуждитѣ на посолството, но въ дѣйствителностъ тя бѣше частна църква, построена съ цѣлъ за пропагандиране на православието. Тамъ живѣеше епископътъ Николай отъ прѣди 40 години, прѣзъ което врѣме той е привлѣкълъ къмъ лоното на православието множество японци. На тази църква се гледаше безъ умраза и подозрѣние, защото въ Япония всѣки има абсолютна свобода на въроизповѣданието, свобода гарантирана чрѣзъ конституцията. Но сега се прѣдстави едно особено обстоятелство: войната между Япония и Русия.

Лесно можеше да се допусне, че епископътъ Николай и неговитѣ послѣдователи японци ще възбудятъ съмнѣние за прѣдателство спрѣмо интереситѣ на отечеството, съобщавайки на неприятеля свѣдѣния върху движенията на нашата армия и флота. Това съмнѣние въ кжсо врѣме не би ли се прѣобърнало въ патриотическа умраза и не би ли послѣдвали важни

бития? Ето защо, още въ началото на войната, нашето правителство побърза да покровителствува епископа Николая и овата църква. Когато нашиятъ министъръ на външнитѣ боти, баронъ Комура, прие баронъ Розена, за да го увѣли върху скжсването на дипломатическитѣ отношения, той исква съ него по въпроса за покровителството на рускѣ поданици и на епископа Николая. Баронъ Комура събщи, че ако епископътъ пожелае да се оттегли прѣзъ бме на войната, императорското правителство ще бжде оово да му укаже всички възможни улеснения, а така сжщо, случай че той пожелае да остане въ Япония, правителството е готово да му укаже пълно покровителство. Рускиятъ нистъръ събщи всичко това на епископа. На слѣдующия нь, въ 1 ч. слѣдъ пладнѣ, епископъ Николай, слѣдъ като бра въ църква всички послѣдователи отъ града, качи се на вона и съ сълзи на очи произнесе слѣднитѣ думи:

Богъ, на когото се молимъ толкова усърдно, не е благоилтъ да запази мира между Япония и Русия; сега прѣдъ евишния ще се биятъ двѣтъ страни съ оржие въ ржка. Този ктъ е скърбенъ, но не можеше да бжде другоаче.

Вий имате твърдата надежда, че Япония ще побѣди. Тази дежда е твърдѣ естествена, защото вий сте поданици на огово Величество японския императоръ. Но азъ съмъ поданкъ на руския царъ, и като такъвъ надѣвамъ се, че войната ще свърши съ побѣда на Русия. Но нека оставимъ на страна проса за побѣда или поражение; Богъ ще даде побѣдата на зи, който има право, а поражението на тогова, който нѣма право.

Благодарение покровителството на Бога и добрината на огово Величество японския императоръ, азъ можахъ, въ промление на повече отъ 40 години, всрѣдъ хиляди подозрѣния, запазя личността си и да се прѣдамъ на моето призвание. Зесъ японското правителство показва къмъ менъ особено внимание, като ми прѣдоставя избора да напусна страната или да стана въ нея. Азъ му искрено благодаря.

Знамъ, че моето дѣло тукъ долу на земята е почти свършено и че деньтъ, когато Богъ ще ме повика, приближава. Азъ съмъ вече твърдѣ старъ. И тѣй, ако вий мислите, че, като стана тукъ, не ще попрѣча на вашето щастие, азъ нѣма да апусна Япония.

Мои драги приятели, не мислете за моето изхабено тѣло, което приближава къмъ гроба. Мислете за Бога, мислете за Негово Величество японския императоръ. Разсждавайте сами и рѣшете какво трѣбва да направя. Моятъ животъ е посвѣтенъ на Бога, и Богъ нѣма да попрѣчи на вашето щастие.

Слѣдъ тѣзи думи, събранието единодушно рѣши, че останването на епископа не врѣди въ нищо на отечественитѣ интереси, нито на щастieto на послѣдователитѣ. Епископътъ тогава рѣши да остане, и, съпроводенъ отъ полицейски, отиде да увѣдоми за това баронъ Розена. На другия день послѣдователитѣ отидоха при министъра на вътрѣшнитѣ работи и при градоначалника, за да искатъ покровителството на епископа и на неговата църква. Прѣзъ всичкото врѣме на войната църквата бѣше пазена отъ полицейски, и никакво произшествие не се случи. Слѣдъ войната, вслѣдствие на Портсмутския миръ, бѣ избухнало едно малко незадоволство въ Токио; тълпата поиска да атакува църквата, но, виждайки че зданието е пазено отъ наши войници, отъ които тѣ бѣха толкова горди, и за да ги не поставятъ въ положение да не могатъ да изпълнятъ длъжноститѣ си, тълпата се разпрѣсна.

Относително покровителството на японскитѣ поданници въ Русия и Манджурия, длъженъ съмъ да отбѣлѣжа множество инциденти.

Слѣдъ отзоваването на нашитѣ консули отъ Русия и Манджурия, покровителството на нашитѣ поданници и тѣхнитѣ имоти бѣ повѣрено на правителството на Съединенитѣ Щати, което благоволи да се нагърби съ тази толкова трудна работа. Обаче, Русия не бѣ разрѣшила откриването на чужди консулства навредъ, вслѣдствие на което не съществуваха американски консулства въ повечето мѣста на Русия и Манджурия и то именно тамъ, гдѣто ний имаме най-много съотечественици. Тогава японското правителство се видѣ принудено да побере своитѣ поданници, живущи въ Владивостокъ, Харбинъ, Далний, Портъ-Артуръ и пр.

По този поводъ заслужава да се отбѣлѣжи слѣдното важно обстоятелство. На 8-и февруарий т. е. третия день слѣдъ почването на дѣйствието, нѣколко часа прѣди нощната атака противъ Портъ-Артурската ескадра, г-нъ Мидзуно, нашиятъ консулъ въ Чефу бѣ изпратенъ въ Портъ-Артуръ и

Далний, за да търси наши съотечественици и да ги заведе въ Япония. Адмиралъ Алексѣевъ тури на разположение на нѣ Мидзуно всички необходими удобства, за да изкара на обѣръ край мисията му. Ето и съобщението, прѣдадено на окийската преса на 11-и февруарий 1904 г. отъ министъра на външнитѣ работи:

На 8-и февруарий, г-нъ Мидзуно, консулъ въ Чефу, се отправи за Портъ-Артуръ, за да побере находящитѣ се тамъ японци. Главниятъ губернаторъ Алексѣевъ натовари г-нъ Планъ да приеме консула, и този послѣдниятъ бѣше твърдѣ добъръ осрѣщнатъ и получи нуждното разрѣшение и съдѣйствие. Слѣдъ ова консултътъ замина за Далний, гдѣто сжщо така е билъ приетъ съ най-голѣма сърдечностъ отъ страна на руския губернаторъ. На 9-и, г-нъ Мидзуно се отправи за Чефу заедно съ всички прибивающи въ горнитѣ градове японци.

Това събитие прѣдизвика една важна забѣлѣжка.

Когато г-нъ Мидзуно, нашиятъ консулъ въ Чефу, получи аповѣдъ да отиде въ Портъ-Артуръ и Далний, безъ друго трѣбваше да е билъ прѣдупрѣденъ за скжсването на дипломатическитѣ отношения и трѣбваше да е увѣдомилъ за това руситѣ. Какъ иначе може да се обясни фактътъ, че рускитѣ власти, виждайки пригрозаността да се прибератъ находящитѣ се тамъ японци, не ж разбрали, че Япония имаше намѣрение да почне неприязелскитѣ дѣйствия? При тия условия, трудно е да се допусне, че руската флота е била изненадана. Дали добриятъ приемъ на нашия консулъ отъ страна на адмиралъ Алексѣевъ не е направенъ отъ послѣдния съ цѣль да покаже, че заплашването съ война отъ страна на Япония не го безпокои?

Но, слѣдъ нощната атака противъ руската флота, всичко е измѣни, за което свидѣтелствува слѣдната телеграма, изпратена отъ г-нъ Мидзуно:

Споредъ разказа на едно лице, дошло отъ Портъ-Артуръ, нашитѣ торпильори наченали атаката прѣзъ нощта на 8-и рѣщу 9-и февруарий, въ 12 часа и 9 минути слѣдъ полунощ. Въ 2 часа сутринта, началникътъ на полицията, по заповѣдъ на адмиралъ Алексѣевъ, забранилъ на всички японци да излизатъ отъ пристанището. Въ врѣме на нощната атака, по-голѣ-

мата частъ отъ японцитѣ били вече качени на английския параходъ Унчеу съ прѣдзначение за Чефу, обаче този параходъ билъ поставенъ подъ надзора на 8 руски войници, които забранявали на когото и да било да слиза въ пристанището. Слѣдъ обѣдъ всички японци били качени на парахода, но на 10-и той още стоялъ въ пристанището, защото не билъ получилъ още разрѣшение да замине. Хранителнитѣ припаси липсували, и 200-тѣхъ души, които били въ парахода, страдали отъ гладъ, вслѣдствие на което били принудени да купуватъ отъ хлѣба на рускитѣ войници, като плащали по 3 рубли за парче. Единъ отъ японцитѣ взелъ инициативата да се отнесатъ съ прошение до началника на крѣпостта. Резултатътъ билъ, че въ 10 ч. вечерта имъ донесли 10 човала оризъ и нѣколко човала сухари. На 11-и, тѣ поискали отъ руситѣ вода, обаче никой не се погрижилъ да удовлетвори тази имъ нужда. Вода имъ била доставена едва на 12-и. На 13-и, тѣ подали ново прошение, съ което искали да имъ се дадатъ хранителни припаси поне за женитѣ, които кѣрмѣха, и за тѣзи, които били брѣменни. Сжщия день, нови 103 бѣжанци пристигнали отъ Харбинъ, които разказвали, че паритѣ и багажа имъ били ограбени. Сега тѣ станали повече отъ 300 души, и лишенията се увеличавали все повече и повече. Обаче, всички упорито и мълчаливо прѣнасяли тѣзи мъки. На 14-и, въ 4 часа слѣдъ пладнѣ, параходътъ получилъ най-сетнѣ разрѣшение да замине. Като излѣзли всрѣдъ морето, ненадейно извикали всички три пжти: „Тейкоку бензай!“ (да живѣй Япония!). На 15-и, рано сутринта, тѣ съгледали знамето на нашето консулство въ Чефу и се почувствували спасени.

На 14-и постѣпиха двѣ телеграми въ нашето Министерство на Външнитѣ Работи, по поводъ лошото третиране на японскитѣ поданници въ Манджурия.

Едната изхождаше отъ нашия консулъ въ Тиенцинъ, а другата отъ японския министъръ въ Пекинъ.

Телеграма подадена на 14-и февруарий 1904 г. отъ г-нъ Ижюенъ, генераленъ консулъ въ Тиенцинъ:

На 14-и февруарий, консултътъ Сегава (който се е намиралъ въ Ингоу до 12-и февруарий) получилъ отъ единъ японецъ, останалъ въ Кинчеу, слѣдующата телеграма: споредъ из-

стията, които получавамъ, една група японски жени и дѣца бѣгала отъ Нючангъ за Шанхайкоанъ. Около 250 души японци, гегляйки се отъ Чита, Харбинъ, Тандалинъ и Тиелингъ къмъ Ингоу, сж били плѣнени по Мукденския пжтъ и слѣдъ като били подложени на едно жестоко третиране въ Ташекао, били изпратени въ Портъ-Артуръ.

Телеграма, подадена на 14-и февруарий 1904 год., отъ г-нъ Утида, японски министъръ въ Пекинъ.

Консултътъ Сегава, слѣдъ като е получилъ слѣдующата итираната по-горѣ) телеграма отъ единъ японецъ въ Кинчеу, телеграфиралъ на консула на Съединенитѣ Щати въ Ингоу да констатира факта, като поиска освобождението на въпроснитѣ японци и ги вземе подъ свое покровителство. На постѣпкитѣ американския консулъ, рускитѣ власти отговорили, че тѣ ми ще се погрижатъ за покровителството на японцитѣ въ Манджурия, на които е било вече заповѣдано да се отправятъ въ Портъ-Артуръ. Консултътъ на Съединенитѣ Щати, като не можалъ да направи нищо друго въ случая, телеграфиралъ на нашето правителство, посрѣдствомъ министра на Съединенитѣ Щати въ Пекинъ.

По този въпросъ министърътъ на външнитѣ работи багънъ Комура изпратилъ на 14-и февруарий слѣдната телеграма до г-нъ Такахира, нашия министъръ въ Вашингтонъ:

Като продължение на прѣдшествующата ми телеграма относително неутралния параходъ, прѣдначенъ за японцитѣ въ Портъ-Артуръ, азъ получихъ отъ генералния консулъ въ Тиенцинъ и отъ Пекинския министъръ слѣднитѣ двѣ телеграми (итиранитѣ по-горѣ).

Вий се умолявате да покажете тѣзи телеграми на държавния секретаръ на външнитѣ работи и му кажете, че японското правителство постоянно се безпокои за сигурността на житѣ поданници, останали въ Манджурия, и че то се вижда принудено още единъ пжтъ да поиска отъ правителството на Съединенитѣ Щати да прѣдаде на своя Петербургски посланикъ необходимитѣ заповѣди, щото японскитѣ поданници да могатъ да се ползватъ съ покровителство и съ обноси, каквито

изобщо се показват къмъ неприятелскитѣ поданници, които не нарушаватъ реда и спокойствието.

Благодарение на тази постъпка отъ страна на нашия министъръ на външнитѣ работи, скоро слѣдъ това положението на нѣщата се подобри, нѣщо за което свидѣтелствува слѣдната телеграма отъ консула Мидзуно, подадена отъ Чефу на 22-и февруарий 1904 г.:

Японски поданници, на брой 70 души (по-голямата частъ жени), пристигнаха отъ Далний съ единъ германски параходъ. Тѣ идѣха отъ вътрѣшността на Манджурия и бѣха най-напрѣдъ съпроводени до Далний. Изъ пѣтя нѣкои отъ тѣхъ сж били малтретирани, но рускитѣ власти отъ Портъ-Артуръ и Далний ги взели подъ свое покровителство.

Понеже пѣтътъ за вътрѣшността на Сибиръ е най-късь прѣзъ Владивостокъ, затова именно тамъ сж се намирали най-много японци. Тѣй като Русия не се е съгласявала никога да има чуждестранни дипломатически прѣдставители въ този градъ, нашето правителство изпрати тамъ, като търговски агентъ, единъ твърдѣ ловкъкъ дипломатъ г-нъ Каваками, който бѣ натоваренъ да защитава интереситѣ на Япония и да покровителствува нашитѣ съотечественници. По-доло прѣдаваме впечатленията, които той е съобщилъ още при пристигането си въ Токио на единъ прѣдставителъ на пресата.

Бѣ голѣмо щастие за насъ, че малко прѣди почването на войната английскитѣ параходъ Afridge бѣше изпратенъ специално да прибере японскитѣ поданници. Ако този параходъ не би билъ изпратенъ, щѣха да се явятъ безъ брой мъжноти. Но тѣй като всичко това ставаше прѣди скъсването на дипломатическитѣ отношения, появи се единъ конфликтъ съ мѣстнитѣ власти по поводъ прѣнасянето на нашитѣ сънародници съ този параходъ. При все това, азъ увѣдомихъ всички японци, находящи се въ Владивостокъ, че тѣзи, които иматъ намѣрение да се завърнатъ въ отечеството си, ще направятъ добръ да заминатъ съ Afridge.

Всички се събраха на митингъ и рѣшиха да се завърнатъ въ Япония, а сжщо и да извѣстятъ на сънародникитѣ си

вътрѣшността на Манджурия, че е въ тѣхна полза, да стои и тѣ сжщото. Тѣ почнаха да се приготвяватъ за ижтъ, а въ това врѣме и отъ вътрѣшността на Манджурия пристига хиляди японци, желаючи да заминатъ съ Afridge. Тогава китѣ офицери отъ мѣстното военно управление ми забѣлѣа, че правя лошо гдѣто причинявамъ подобни бъркотии, като мирѣтъ още не билъ нарушенъ. На тази забѣлѣжка отговорихъ, че това е едно наше право, защото още на февруарий началникътъ на крѣпостта ми е извѣстилъ, че пълномощенъ да обяви военно положение, когато поиска, и което всички японци ще трѣбва да напуснатъ града въ нѣ срокъ отъ 3 дни. Този отговоръ ги постави въ неловко положение, и най-послѣ тѣ станаха по-внимателни спрямо насъ. Очее, съ голѣмо задоволство азъ видѣхъ да се настанятъ на Afridge 2500—2600 души японци, прѣимуществено слабитѣ, старѣ, женитѣ и дѣцата, които напуснаха пристанището въ брѣ състояние. Тѣзи, които останаха, бѣха по-млади и здрави ра. Рѣшихме тогава, да почакаме пристигането на всички си сънародници отъ вътрѣшността. Обаче, 10 часа слѣдъ пинаването на кораба, азъ получихъ заповѣдь отъ моето овителство да напусна Владивостокъ, тѣй като мирѣтъ билъ е нарушенъ. Въ сжщото врѣме получихъ телеграфически на сума отъ 20,000 иени, за да наема корабъ и възвѣрна въ отечеството всички останали въ Манджурия японци. Германскитѣ параходъ Battavia, който се намираше въ пристанището, ми прѣдложило да ни отведе въ Япония. За нещастие, и новината за обявяване на войната и вслѣдствие на бърза жда отъ пари, Руско-Китайската банка прѣкрати изплащаната, и азъ не можахъ да изтегля паритѣ. Сумата остана въ чеката до края на войната. Но въ този именно моментъ, когато се намирахъ въ твърдѣ стѣснително положение, прѣдстави се едно неочаквано щастие отъ страна на providението. Между съотечественникитѣ, които щѣха да се връщатъ съ насъ въ Япония, имаше мнозина, които носѣха съ себе си тѣми суми и които тѣ желаяха да прѣхвърлятъ въ Япония ъзъ банкитѣ. Понеже всички финансови операции между Япония и Русия бѣха вече прѣкратени, тѣ не можеха да ги ожатъ, и поради това повѣриха менъ казанитѣ суми. Съзи пари именно, подъ моя лична отговорностъ, азъ наехъ Battavia, който на 13-и февруарий напусна Владивостокъ съ

1500 души японци. Смятамъ, че трѣбва да сж останали около 800 души наши съотечественници въ Благовѣщенскъ, Николаевскъ и други отдалечени мѣста, по причина че не можаха на врѣме да пристигнатъ въ Владивостокъ. Отъ тѣхъ около 200 души пристигнаха прѣзъ Харбинъ, а другитѣ се отправили къмъ Портъ-Артуръ и Далний.

Глава II

Театърътъ на войната.

§ 16. — Сложното естество на театъра на войната.

Прѣзъ врѣме на войната единствената неприятелска територия, заета отъ японцитѣ, бѣ островъ Сахалинъ. Островътъ е заетъ отъ 13-а дивизия прѣзъ мѣсець юлий 1905 г. друга страна, главниятъ театъръ на войната се простираше ху цѣла Корея и една частъ отъ Китай, страни чужди, го не сж имали всѣкога и наврѣдъ единъ и сжщъ законъ характеръ.

Относително Корея, трѣбва да помнимъ датата, слѣдъ то тя прѣстана да бжде самостоятелна, дата отъ когато мина подъ протектората на Япония. Колкото се отнася до ай, сжщо така трѣбва да помнимъ, че е имало една частъ Манджурия, която даже прѣзъ врѣме на войната е била авлявана отъ китайски чиновници. Имаше друга една частъ, то се управляваше отъ Русия, защото ѝ е била отстъпена договоръ още прѣди почването на войната. Най-послѣ, ще откритото пристанище при Ингкоу, гдѣто воюващитѣ бваше да спазватъ извѣстни условни права, отстъпени на ти сили. Обаче, слѣдъ боксерскитѣ възтания Русия взе надцие въ този градъ и го зае по военному.

Изниква въпросътъ да се знае, дали правата и задълженията на една армия, която нахлува въ чужда територия, трѣбва бждатъ всѣкога сжщитѣ или да бждатъ по нѣкога ограничавани, споредъ територията, въ която дѣйствува. Остава видимъ дали японската армия се е съобразявала въ това юшение съ принципитѣ на международното право. Днесъ авата и длѣжноститѣ на една воюваща армия въ заета тери-

тория сж почти опрѣдѣлени; тѣ сж указани въ правилника, изработенъ отъ Хагската Конференция въ 1899 г., гдѣто въ отдѣлъ III-и се намира заглавието „*Военната властъ въ неприятелска територия*“.

§ 17. — Законното положение на Корея въ началото на войната.

Какво бѣше законното положение на Корея, прѣди тя да мине подъ японски протекторатъ, т. е. прѣди периода отъ 6-и до 23-и февруарий 1904 г.?

Корея съставляваше една самостоятелна държава. Япония е признала това въ договора отъ 27-и февруарий 1876 г. Даже, слѣдъ китайско-японската война, Япония принуди Китай да признае самостоятелността на Корея, чрѣзъ първия членъ на Симоносекския договоръ (17-и априлъ 1895 година). Отъ тогава Русия и Япония сж се намѣсвали нѣколко пѣти въ вжтрѣшнитѣ работи на Корея, но нито едната нито другата никога не сж оспорвали независимостта ѝ. Между впрочемъ, въ Корея имаше дипломатически прѣдставители на чуждитѣ сили, а отъ своя страна и тя имаше такива въ нѣкои чужди държави. Най-послѣ, прѣди почването на неприятелскитѣ дѣйствия между Япония и Русия, тя обяви, че ще остане неутрална. Но, въпрѣки това, Япония на 8-и февруарий 1904 г. стовари свои войски въ Чемулпо. Като е сторила това Япония, извършила ли е едно законно дѣйствие?

По този въпросъ има три различни мнѣния.

Първото мнѣние е изложено отъ графъ Ламсдорфа въ неговото окръжно отъ 22-и февруарий до рускитѣ прѣдставители въ странство. Въ него той се е изразилъ както слѣдва: „Въпрѣки всички тѣзи дѣла и противъ всички договори, въпрѣки своитѣ задължения и противно на принципитѣ на международното право, японското правителство, прѣди почването на неприятелскитѣ дѣйствия противъ Русия, е стоварило свои войски върху територия на независимата корейска империя, която бѣ заявила, че ще остане неутрална“.

Второто мнѣние подържа, че Корея се е съгласила да се стоварятъ наши войски въ Чемулпо. Това мнѣние се намира изложено въ официалния отговоръ на Япония, по поводъ на руската нота, отговоръ съобщенъ на чуждестраннитѣ вѣстници

ашитѣ легации. Въ него е казано слѣдното: „Подържа независимостта и териториалната цѣлостъ на Корея, ъки една отъ най-главнитѣ причини, които прѣдизвикаха та, изпращането на войски въ заплашваната територия рочее, една необходима и законна мѣрка. Тази мѣрка е взета съ пълното съгласие на корейското правителство“. нататѣкъ е казано още: „Корея, съгласявайки се на стонето на японски войски въ Чемулпо, послѣдното прѣше да бжде едно неутрално пристанище“. (1) Третото мнѣние е, че Корея, като не е въ дѣйствително неутрална, стоварването на войски въ Чемулпо и плѣето на рускитѣ кораби въ неговитѣ води, бѣ право и но. Тази е теорията, подържа на нашето висше сѣди по плѣненитѣ кораби. Тази е сжщо теорията, възприета нъ Lavence въ неговата книга върху „*Войната и неустоятта въ Далечния Изтокъ*“. (2) Твърдѣ е вѣроятно, шето висше сѣдилище за плѣненитѣ кораби е било подшето на този юристъ-консултъ. На практика неговата теотвърдѣ удобна, но тя е повече политическа отколзаконна.

Всички тѣзи теории почиватъ върху въпроса — е ли не неутрална Корея. Но по мое мнѣние, въ началото на ата положението на Япония бѣше такова, че си нѣмаше о да се повдига подобенъ въпросъ. Съ други думи казано, мисля, че независимо отъ неутралитета на Корея, ний сме авили това, което имаме право да направимъ. Такова е очението, което може да се формулира слѣдъ безпристното изучаване на дѣйствиата.

Още на 3-и февруарий, въ Сеулъ и Нинсенъ се разпрон слухътъ, че руската флота напуца Портъ-Артуръ съ да стовари войски въ Чемулпо. Една телеграма, изпратотъ единъ кореспондентъ до единъ американски вѣствъ Нинсенъ, както и голѣмото количество провизии, о тъкмо въ това врѣме се разтоварваха отъ руския парасъ *Сюнгари*, принадлежащъ на Доброволческия флотъ, идѣхатъ вѣрдатъ този слухъ. Честитѣ сношения между корейимператорски дворъ и руската легация даваха да се раз-

(1) Le Temps отъ 10 мартъ 1904 г.

(2) Lavence. — War and Neutrality in the Far East

бере, че императорът имаше намърение да избъга въ легацията, нѣщо което той е правилъ и другъ пжтъ. Вслѣдствие на това, всички японци, находящи се въ Корея, както и всички корейци, партизани на Япония, чакаха съ нетърпение стоварването на единъ отрядъ отъ нашата армия прѣди пристигането на руситѣ. Генералъ-майоръ Идита, назначенъ въ Сеулъ като воененъ аташе нѣколко седмици прѣди войната, изпрати въ Токио, на 7-и февруарий 5 часа слѣдъ пладнѣ, една телеграма, въ която описва точно положението на Корея между 3-и и 8-и февруарий. Ето и самата телеграма:

Императорътъ и корейското правителство, като се научиха за приближаването на кризата и отчаяни отъ безполезността на обявяването на неутралитета, се намиратъ въ крайно затруднение.

Слѣдъ излизането на руската флота отъ Портъ-Артуръ, нашитѣ сънародници сж малко загрижени. Обаче, нищо опасно нѣма. Никакво особено произшествие въ чуждитѣ легации, освѣнъ въ руската, гдѣто министърътъ използва всички сръдства за да привлече на своя страна корейскитѣ държавни мжже. До пристигането на авангарда на нашата флота, можемъ да се боимъ, само отъ унищожението на крейцера *Шиюда* (единствениятъ японски крейцеръ въ Нинсенъ, гдѣто сжщо се намираха рускитѣ крейцери *Варягъ* и *Кореецъ*). Заедно съ нашия министъръ, ний взехме съответствующитѣ мѣрки, въ случай че влѣзатъ руски войски въ Сеулъ, или че *Шиюда* бжде атакуванъ. Сжщо се взеха мѣрки за да се осуети избѣгването на корейския императоръ въ руската легация. Понеже е опасно да бждемъ изпрѣварени отъ руситѣ, командующи авангардната ескадра е увѣдоменъ да извърши стоварването на войскитѣ въ Нинсенъ вмѣсто въ Сеусюуанъ.

Войскитѣ, очаквани съ такова нетърпение въ Сеулъ, пристигнаха въ Нинсенъ (Чемулпо) на 8-и февруарий въ 8 ч. сутринята, покровителствувани отъ нашитѣ крейцери *Нанива*, *Азама*, *Митака* и *Акаши*. Стоварването почна въ 4 ч. слѣдъ пладнѣ и свърши къмъ полунощ. Двѣ дружини отъ пристигналитѣ четире, веднага заминаха за Сеулъ подъ командата на бригадниа командиръ, генералъ-майоръ Кигоши. Тѣзи войски съставляваха единъ „извънреденъ отрядъ“, изразъ който въ Япония не означава една строго опрѣдѣлена цѣль. Подобни

се изпращатъ често задъ граница, когато се касае да покровителствуватъ нашитѣ сънародници, както се случи 1900 г. въ врѣме на Боксерското възтание. Но този отрядътъ имаше твърдѣ опрѣдѣлено назначение, защото на 6-и февруарий началникътъ на 12-а дивизия, отъ състава на която отрядътъ бѣ формиранъ, получи слѣдната заповѣдъ: ⁽¹⁾

До г-нъ Хикару Иноне, началникъ на 12-а дивизия.

о. Цѣльта на изпращането на Вашата дивизия въ Корея е аеме по военному Сеулъ и южнитѣ му околности.

о. Веднага, щомъ мобилизацията на Вашитѣ войски бжде готова, Вий ще заминете и заемете Сеулъ, като се съобразите съ приложения къмъ настоящата планъ.

о. По дипломатическитѣ въпроси да се съзѣтвате съ министъръ въ Сеулъ.

о. Ще упражнявате особенъ надзоръ върху провинцията нагто (Сѣверна Корея).

о. Съ пристигането Ви въ Сеулъ, войскитѣ, които се намиратъ въ Корея, ще минатъ подъ Ваша заповѣдъ, обаче, що се касае до персонала и администрацията, компетентността на сегашния командующъ.

о. Съ пристигането Ви въ Сеулъ, *извънредниятъ отрядъ* нѣже въ състава на Вашата дивизия.

5 и февруарий 1904 г.

Началникъ на Главния Генераленъ Щабъ

Маркизъ Ивао Ояма

Това бѣше точното прѣдназначение на 12-а дивизия и извънредния отрядъ. Щомъ пристигна въ Чемулпо Кигоши, началникътъ на отряда получи отъ императора заповѣдъ да се бие противъ Русия (сжщата каквато бѣше изпратена до началника на съединената ескадра). Отъ този моментъ Корея бѣ окупирана по военному отъ казания „извънреденъ отрядъ“, въ дѣйствителностъ не бѣше освѣнъ авангардъ на 12-а дивизия.

⁽¹⁾ Дневникъ за военнитѣ дѣйствия на 12-а дивизия (3-я день на мобилизацията).

Прѣнасянето на другитѣ войски не закѣснѣ да послѣдва. Генералъ-лейтенантъ Инуие, начальникътъ на 12-а дивизия, заедно съ своя щабъ, замина отъ Нагазаки на 15-и февруарий и слѣзе въ Нинсенъ на 17-и слѣдъ обѣдъ. Подиръ всичко това, невъзможно бѣ за руситѣ да ни изпрѣварятъ въ Сеулъ, но тѣ можеха още да ни изпрѣварятъ на сѣверъ ако, минавайки Ялу, бѣха заели Уижу, първиятъ голѣмъ градъ, разположенъ на лѣвия брѣгъ на тази рѣка. Още на 14-и, въ една телеграма, получена отъ корейското правителство, се извѣстяваше, че единъ русинъ е дошълъ да разузнава града, а на 17-и разузнавачътъ майоръ Того, пристигналъ въ Уижу, телеграфира на генералъ-майоръ Идити, че 18 руски войници извършватъ разузнаването на града, като се стараятъ още да контролиратъ телеграфната служба. Ето защо, още на втория день отъ пристигането си въ Нинсенъ, генералъ-лейтенантъ Инуие получи слѣдната инструкция: ⁽¹⁾

Изглежда, че неприятелътъ не е прѣминалъ още лѣвия брѣгъ на Ялу. Вслѣдствие на това, Главниятъ Генераленъ Щабъ желае, щото 12-а дивизия да заеме веднага Пингянгъ.

Пингянгъ е най-голѣмиятъ градъ въ Сѣверна Корея, който, бидейки операционната база между Уижу и Сеулъ, има твърдѣ важно стратегическо значение. Неговото заемане отъ едната или другата армия не можеше да не упражни едно твърдѣ голѣмо влияние върху развиващитѣ се впоследствие събития. На 18-и, съгласно полученитѣ инструкции, генералъ-лейтенантъ Инуие изпрати по море единъ отрядъ, който трѣбваше да се насочи къмъ източния брѣгъ на Корея и да пристигне въ Пингянгъ на 23-и.

Обаче, на 18-и февруарий, въ японската легация въ Сеулъ се получиха слѣднитѣ телеграми:

Телеграма отъ Уижу, 19-и февруарий 9 ч. пр. пладнѣ.

Майоръ Того взетъ въ плѣнъ.

Телеграма отъ Уижу, 19-и февруарий 10 ч. пр. пладнѣ.

Того и жандармитѣ, които го придружаваха, хванати и отведени отъ руситѣ неизвѣстно гдѣ.

¹⁾ Дневникъ за военнитѣ дѣйствия на 12-а дивизия (18 февруарий 1904).

еграма отъ Анжу, 19-и февр. 10 ч. 30 пр. пладнѣ.

и сутринъ около 300 руски конници пристигнаха въ плѣнѣхъ Того и жандармитѣ. Руситѣ спрѣха въ Наншанъ.

на
отъ
Съд

а по-подробна телеграма отъ страна на губернатора бѣ съобщена въ нашата легация въ 6 часа вечерята, старя на корейския министъръ на външнитѣ работи. нието ѝ е слѣдното:

ски
отъ
брѣ
лин

и сутринъ пристигнаха 500 – 600 руски конници. Япон-айоръ Того и 8 войника (жандарми) сж били отведени руски войници къмъ Шахоце (Антонгъ, върху дѣсния Ялу). Останалитѣ конници замгнаха къмъ Наншанъ лѣдва подробенъ рапортъ.

не
зае
ран
при
съп
врѣ

наистина, майоръ Того, който извършваше разузнаване Уижу, придруженъ отъ жандарми, бѣ взетъ въ плѣнъ тѣ придружаващитѣ го жандарми. Тѣ бѣха интерни-Медвей до свършването на войната. Майорътъ бѣ саванъ отъ една жена, която руситѣ помислиха за негова но която въ дѣйствителностъ не бѣ освѣтъ една а прѣводчица.

Ко
дал

приятелскитѣ дѣйствия бѣха починали вече въ Сѣверна Зѣпросътъ, който всѣкога изпѣкваше, бѣше да се знае онцитѣ или руситѣ ще влѣзатъ първи въ Пингянгъ.

гра
бѣ
ски
въ
Въ
слѣ
въ

20-и февруарий руситѣ бѣха прѣрѣзали всички теле-съобщения съ сѣверната частъ на Анжу, и 30 казака бѣзли въ Казанъ. Въ 3 ч. 30 м. слѣдъ пладнѣ япон-консулъ въ Пингянгъ телеграфира на нашия министъръ гъ, че нѣколко стотинъ казаки настѣпвали къмъ Тсиченчу. 30 м. слѣдъ пладнѣ се получи въ нашата легация а телеграма, подадена отъ г-нъ Шинжо, нашъ консулъ гянгъ.

40
ка:

потвърждение на телеграмата, изпратена отъ Анжу, ка въ този моментъ прѣминаватъ рѣката Чингчиенкунгъ, направляватъ къмъ Анжу.

Но на 20-и февруарий, авангардът на японските войски, изпратени въ Пингянгъ, под командата на подполковникъ Кимура, влѣзоха въ този градъ, гдѣто, увеличени съ 47 доброволци, заеха отбранителна позиция. Три дни по-късно, на 23-и, пристигнаха всички наши войски, изпратени отъ Нинсенъ. Едва на 28-и единъ руски коненъ отрядъ се яви прѣдъ насъ. Като по-силни, ний можахме да ги отблъснемъ. И тъй, благодарение на едно състезание въ бързината на маршоветъ, Пингянгъ бѣ падналъ въ наши рѣцѣ.

Този безпристрастенъ разказъ е отъ голѣма важность за всѣки, който иска да знае защо Япония изпрати въ Корея извънредния отрядъ, а по-послѣ и цѣлата 12-а дивизия. Нашитѣ войски дебаркираха въ Чемулпо, защото се прѣдполагаше, че и руситѣ ще дебаркиратъ тамъ. Японскитѣ войски настѣпиха къмъ сѣверъ, защото очакваха, че руситѣ ще слѣзатъ отъ сѣверъ и ще заематъ стратегическитѣ позиции. Неприятелътъ не дебаркира въ Чемулпо, но безспоренъ фактъ е, че той навлѣзе отъ къмъ сѣверъ. При това положение на нѣщата, има ли нужда да се задава въпросътъ, дали Корея бѣ една неутрална държава? Достатъчно е да се знае дали тя е била въ състояние да запази границитѣ си и да отблъсне руситѣ. Когато на 3-и декемврий 1870 г. Бисмаркъ изпрати до силитѣ, подписавши договора отъ 1867 г., твърдѣ известната нота, въ която се казваше, че Германия не се смѣта повече задължена да се съобразява съ този договоръ, тогава се помисли, че тази нота означава едно денонсиране на договора отъ страна на Прусия и едно прямо заплашване независимостта на Люксембургъ. Англия се възмути и не видѣ въ тази нота освѣнъ едно оскорбление отъ страна на Прусия. На 24-и декемврий Бисмаркъ обяви, че отъ съдържанието на неговото окръжно не трѣбва да се разбира нищо друго, освѣнъ една проста *военна мѣрка, съвсѣмъ допустима въ подобни случаи*. „Има случаи, прибавяше той, при които апелътъ къмъ силитѣ, подписавши договора отъ 1867 г., става невъзможенъ. Напримѣръ, ако маршалъ Махъ Махонъ прѣминѣше белгийската граница, и прѣзъ Люксембургъ се отправѣше къмъ Мецъ, би ли повѣрвало английското правителство, че ний щѣхме да се отнесемъ до силитѣ, за да уредятъ по дипломатически начинъ това нарушение, вслѣдствие на което нашитѣ войски подъ Мецъ можеха да бждатъ изложени на атаката на единъ неприятелъ,

ийто сили биха се удвоили, благодарение на нарушението на договора?“

Ако нѣкой твърди, че Япония е нѣмала право да вкара свои войски въ Корея прѣди да бжде нарушенъ неутралитетътъ ѝ отъ страна на Русия, ний ще му отговоримъ, че подобна теория нѣма никога да бжде слѣдвана отъ правителства, на които наложителна длѣжностъ е да защищаватъ интереса и сигурността на своитѣ държави. Веднѣжъ неприятелътъ влѣзълъ въ неутрална страна, той може да стане толкова силенъ, че да не бжде вече възможно да се атакува, а впоследствие да бжде въ състояние даже и да ни унищожи. Ето защо намъ се налагаше длѣжността да бждемъ въ Корея прѣди руситѣ. За подобни случаи международното право трѣбва да тържи смѣтка, та правителствата да могатъ да го спазватъ и изпълняватъ.

Не би било вѣрно да се каже, че Корея сама е разрѣшила стоварването на нашитѣ войски въ нейна територия. Когато на 8-и февруарий, слѣдъ пладнѣ, нашитѣ ескадри бѣха вързани далечъ отъ Нинсенъ, корейскитѣ министри Лишию и Инюоку отидоха веднага да намѣрятъ генералъ-майоръ Идिति да го попитатъ дали е истина, че японски войски ще слѣзатъ въ Корея. Едва тогава корейското правителство биде въведено официално за пристигането на японски войски. Генералъ-майоръ Идिति имъ каза, че двѣтъ дружини, които ще останатъ въ Сеулъ, ще бждатъ разквартирувани въ бараки и въ къщи на японскитѣ поданици и че нѣма да бжде причинено никакво посѣгателство на императорския дворъ и на корейския народъ. Тогава министритѣ отидоха при императора, за да го освѣдомятъ върху намѣренията на Япония. Стоварването на войскитѣ се свърши на 8-и прѣди полунощъ. На 9-и, прѣди 9 часа сутринята, адмиралъ Уриу заповѣда на руситѣ крейсери да излѣзатъ на открито море. На пладнѣ се почна морскиятъ бой при Чемулпо, а въ 1 ч. и 40 м. слѣдъ пладнѣ генералъ-майоръ Кигаши влизаше въ Сеулъ начело на извънредния отрядъ. Къмъ 4 часа слѣдъ пладнѣ морскиятъ бой се свърши въ наша полза. Скоро слѣдъ това г-нъ Хаяши, нашиятъ министъръ въ Сеулъ, заедно съ генералъ-майоръ Идिति, се прѣдставиха въ двореца на корейския императоръ и поискаха ауденция, която веднага имъ се даде. Последствието отъ тази важна ауденция, която трая 1 1/2 часъ, може

да се види накъсо отъ слѣдната телеграма, подадена отъ генералъ-майоръ Идити:

Телеграма подадена въ Сеулъ на 9-и февруарий 7 ч. слѣдъ пладнъ отъ генералъ-майоръ Идити до пом. нач. на Главн. Генер. Щабъ въ Токио.

Днесъ, заедно съ министра Хаяши, имахъ ауденция при императора. По поводъ навлизането на японскитѣ войски въ Сеулъ, азъ му казахъ, че това бѣ неизбежно вслѣдствие географическото положение на Корея и още повече по необходимостъ за сигурността на Япония. Ако Корея бѣ силна, то нито Япония нито Русия не биха посмѣли да нарушатъ неутралитета ѝ. Обаче, за да се възприпятствува на рускитѣ войски да влѣзатъ въ Сеулъ и да се избѣгне щото столицата и околноститѣ ѝ да станатъ мѣста на сражения, най-послѣ за да се гарантира сигурността на Н. В. Корейския императоръ, наложително бѣше за Япония, въпрѣки голѣмия рискъ, да докара въ Сеулъ по възможностъ по-скоро една частъ отъ своитѣ войски. Възможно е, щото Япония да докара въ Корея даже 20—30 хиляди войници, но министърътъ и азъ дойдохме тукъ, да Ви съобщимъ, че нѣма да се упражни никакво посѣгателство нито върху достолѣието на Ваше Величество, нито върху благосъстоянието на корейския народъ. Ний Ви молимъ, прочее, да се не страхувате отъ нищо.

Слѣдъ това императорътъ ни изказа своето задоволство.

Отъ горѣказаното излиза, че дебаркирането на нашитѣ войски въ Корея не бѣ по прѣдварително одобрѣние на корейския императоръ, а напротивъ, ний добихме неговото съгласие слѣдъ като нашитѣ войски бѣха вече на корейска земя и слѣдъ като обяснихме на императора необходимостта, която ни е принудила да дѣйствуваме така. Подържането независимостта и териториялната цѣлостъ на Корея не бѣ главната цѣль на войната, а изпращането на войскитѣ ни тамъ бѣ слѣдствие горѣизложената причина, т. е. географическото положение на Корея и обезпечеността на Япония.

Въпросътъ, който трѣбваше да се разрѣшава сега, се отнасяше до правата, които нашата армия можеше да упражни

или спрѣмо неприятеля, било спрѣмо корейското правителство и неговитѣ поданници.

Относително неприятелскитѣ поданници, може да се каже, слѣдъ заминаването на руския министъръ г-нъ Павловъ въ Сеулъ, въ Корея не бѣ останалъ никакъвъ русинъ. Само единъ кореецъ, именуемъ Кинжинъ Шу, натурализиранъ русинъ, още въ Гензанъ и доставляваше на руската армия свѣдѣния за движенията на нашитѣ войски въ Корея. Нашиятъ рядъ, квартируващъ въ този градъ, го арестова безъ да иска за това разрѣшение отъ корейското правителство. Съходящитѣ се въ Корея имоти на руски поданници, нашата армия е постѣпвала както съ такива въ неприятелска територия.

Русия, както и Япония, имаше единъ складъ отъ каменни глища на островъ Жецубито, разположенъ при входа на залива Чемулпо. На 10-и февруарий генералъ-майоръ Кигоси, въ този случай, телеграфира до щаба на 12-а дивизия:

Съ една частъ отъ дружинитѣ, останали въ Нинсенъ, захватиха складъ за каменни вжглища при Жецубито.

Въ пристанището Нинсенъ имаше едно мѣсто и една къща, принадлежащи на желѣзнопѣжното дружество въ Източния Китай, имотитѣ на което нашето правителство смѣташе като принадлежащи на Русия. По този поводъ, нашиятъ министъръ въ Сеулъ получи слѣдната телеграма:

Телеграма подадена въ Токио, 13-и февр. 1904 г. 1 ч. 05 м. пладнъ. Отъ м-ра на Външнитѣ работи до г-нъ Хаяши, министъръ въ Сеулъ.

Въ отговоръ на телеграмата Ви отъ 12-и февруарий, къщата мѣстото на желѣзнопѣжното дружество въ Източния Китай трѣбва да бждатъ смѣтани като владения на Русия, и като такива трѣбватъ да бждатъ заети и употребени за военни нужди, безъ да бждатъ поврѣдени. Прѣдайте тази телеграма на нашия консулъ въ Нинсенъ.

Въпросната къща бѣше прѣвѣрната въ канцелария на ачалника на пристанището Нинсенъ.

Отъ горния случай може да се види като какъ японската армия е упражнявала правата си спрѣмо неприятелскитѣ имоти.

Но, какъ се е отнесла тя спрѣмо корейското правителство? При влизането на нашата армия въ Корея, положението бѣ малко неопредѣлено, но полека-лека то се разясни, и скоро слѣдъ това лесно бѣ да се разбере, че тукъ се касае за единъ дѣйствителенъ съюзъ.

При ауденцията, която на 9-и февруарий генералъ-майоръ Идита има при императора, генералътъ поиска, щото императорътъ да се съгласи по принципъ относително удобствата, които трѣбваше да се създадатъ за японската армия. Императорътъ се съгласи и обѣща да даде съответнитѣ заповѣди до губернаторитѣ на разнитѣ провинции. Указътъ, който Япония издаде на 10-и февруарий, направи прѣвзходно впечатление на корейския господаръ, защото въ него се изтъкваше, че цѣлостта и сѣществуването на Корея бѣха необходими за обезпечаване сигурността на Япония. Вслѣдствие на това, на 13-и февруарий, той изпрати Лиюгоку, финансовъ министъръ и най-важната личностъ отъ кабинета, да поздрави генералъ-майора Идита съ морската побѣда, спечелена на 9-и, и да благодари за лоялността, съ която Япония воюваше за Корея. Генералъ-майоръ Идита се възползува отъ случая, за да добие нѣкои отстъпки за нашата армия, тъй като имаше двѣ нѣща, които ний желаяхме твърдѣ много: приспособяването на желѣзнопътната линия Сеулъ-Фузанъ за военни нужди и контрола на телеграфната служба. На 14-и февруарий, вслѣдствие прѣговоритѣ между генералъ-майора Идита, Лиюгоку и Лишию, министъръ на външнитѣ работи, ний добихме императорското съгласие за поправката на въпросната желѣзнопътна линия и въ сѣщия день бѣ изпратена слѣдующата инструкция до корейскитѣ служаци по телеграфната служба:

Вслѣдствие на войната между Япония и Русия, ний добихме отъ корейския императоръ позволенieto да уползотворимъ и контролираме телеграфната служба въ империята. Лицата, които принадлежатъ на телеграфната служба, ще трѣбва да работятъ лоялно и енергично, за да улеснятъ задачата на Японската армия.

Това е желанието на императора.

14-и февруарий 1904 г.

Командующий японската армия.

Въ сѣщото врѣме корейскиятъ императоръ подари 10-а и 15-а бѣчви саке (особенъ видъ ракия) за японскитѣ войци. По-късно, когато 12-а дивизия пристигна въ Сеулъ, корейското правителство се съгласи да отвори стария императорски замъкъ и корейскитѣ казарми за разквартироване на цѣлитѣ войници.

Къмъ корейското население японската армия е упражнявала всички права, които естествено принадлежатъ на една държава, кждѣто и да се намира тя, безъ за това да е искала одобрението на корейското правителство. Съ влизането си въ чужда страна, армията трѣбва да притежава правата, които сѣ необходими за гарантиране сѣществуването и сигурността си, безъ, разбира се, да държи смѣтка, дали страната е подвластна за това или не. По-важнитѣ измежду тѣзи права сѣ: свизицията, разквартироването, прилагането на военно-полевѣ закони, а най-вече унищожението на шпионството. Дотогава нашата армия бѣше въ Корея, тя не се занимаваше съ гражданската администрация на населението, защото сѣществуваше корейска гражданска администрация. Японската армия е наложила никакъвъ данѣкъ върху корейския народъ.

§ 18. — Законното положение на Корея слѣдъ 23-и февруарий 1904 г.

Прѣди войната безъ малко щѣше да се постигне едно глашение относяще се до протектората на Япония върху Корея; даже бѣ опредѣленъ и деньтъ 23-и януарий за подписването му. Руситѣ, обаче, се научиха за водения прѣговор и устройха единъ заговоръ да плѣнятъ корейския императоръ и да го затворятъ въ французката или руската легация. Иммата министри, автори на съглашението, сѣщо така се мирахъ въ опасностъ. За избѣгване на безредицитѣ, ний решихме да отложимъ тогава проекта си. Но единъ мѣсець слѣдъ това бѣ вече подписано въ Сеулъ едно съглашение съ нашия министъръ и отъ Лишию, корейски министъръ на външнитѣ работи, съглашение което установяваше нашия протекторатъ. Съдържанието на това съглашение е слѣдующето:

Чл. 1. Съ цѣль да се поддържа едно постоянно и трайно сѣятелство между Япония и Корея и да се затвърди мирътъ

въ Крайния Изтокъ, корейското императорско правителство изказва абсолютното си довѣрие въ японското правителство, като въ бъдаще ще прѣема съвѣтитѣ му за всичко, що се отнася до подобрѣнието на администрацията.

Чл. 2. Японското императорско правителство, въ знакъ на трайно приятелство, ще осигури спокойствието и трона на корейския императорски дворъ.

Чл. 3. Японското императорско правителство ще гарантира по единъ опредѣленъ начинъ независимостта и териториялната цѣлостъ на корейската империя.

Чл. 4. Въ случай, че сигурността на корейския императорски дворъ или териториялната цѣлостъ на Корея бждатъ въ опасностъ, било вслѣдствие нападеніето на една трета сила, било вслѣдствие на вътрѣшни размирици, японското императорско правителство веднага ще вземе необходимитѣ мѣрки споредъ обстоятелствата. Въ подобни случаи, корейското императорско правителство ще укаже всички възможни улеснения, за да помогне на дѣйствиата на японското императорско правителство. Японското императорско правителство, за достигане горѣизложената цѣль, ще може, когато обстоятелствата изискватъ, да заеме всички мѣста, които биха се указали необходими по стратегически съображения.

Чл. 5. Въ бъдаще правителствата на двѣтѣ държави, безъ прѣдварително съгласие, нѣма да сключватъ съ трети сили никакви съглашения, които би могли да бждатъ противни на принципитѣ на настоящето.

Чл. 6. Подробности, относящи се до настоящето съглашение, ще бждатъ опредѣлени, споредъ обстоятелствата, между прѣдставителя на Япония и корейския министъръ на Външнитѣ работи.

Резултатътъ отъ това съглашение бѣ, че Корея прѣзъ врѣме на войната стана наша съюзница. Тѣй че, по причина на това ново законно положение на Корея, правата на нашата армия въ тази страна се видоизмѣниха доста чувствително:

1-о. Правото за сжествуване и обезпеченостъ на нашата армия, т. е. правото да реквизира, разквартирова и прилага военно-полевиитѣ закони, остана въ сила и слѣдъ установяването на протектората.

2-о. На основание първата алинея на чл. 4, японското авителство имаше право да поиска отъ корейското всички еснения за подпомагане дѣйствиата си. Като послѣдствие въ това право, Япония доби въ Корея: а) най-големите еснения за войскитѣ отъ страна на мѣстнитѣ управници; подчинение корейската армия на командующия японската армия; в) обѣщанието отъ страна на Корея да допълни отбратата на границитѣ си споредъ плана, изработенъ отъ японската армия.

3-о. Но тѣй като корейцитѣ сж биле винаги свободни, равлявани отъ мѣстни корейски чиновници, то нѣмаше защо, въдъ установяването на протектората, японската армия да ъ отнеме самоуправлението. Слѣдователно, нашата армия не е мѣсила въ управлението, нито пъкъ е събирала данъци въ корейското население.

Както виждаме, слѣдъ установяването на протектората, лавата на нашата армия въ Корея се увеличила значително. о има една важна точка, върху която трѣбва да се обърне обено внимание, тѣй като протекторатътъ бѣше отъ дипломатическо произхождение, то правата въ точки а, б и в, основани върху чл. 4 отъ съглашението, въ сжщностъ принадлеаха на нашето правителство, а не направо на нашата армия. ослѣдствията отъ това бѣха, че всѣкога, когато японската армия искаше да се възползува отъ този членъ, трѣбваше прѣдварително да се отнася до нашия министъръ въ Сеулъ и чрѣзъ его — до корейското правителство. Една войскова частъ, квартируваща въ нѣкоя провинция, не можеше да се отнесе направо до мѣстния управителъ, за да добие нѣкои улеснения; а трѣбваше да се сношава съ японския консулъ, който въ своя страна, телеграфираше на японския министъръ въ Сеулъ, а послѣдниятъ уреждаше въпроситѣ съ корейскитѣ министри. Ето една интересна телеграма, относяща се за една одобна случка:

Телеграма подадена въ Пингянъ на 26-и мартъ 1904 г. 9 ч. вечерта отъ г-нъ Шинжо, вицеконсулъ, до г-нъ Хаяши, министъръ въ Сеулъ.

Натоваренъ съмъ отъ началникъ щаба на Първата армия (а Ви помоля за слѣдното: При появяването на рускитѣ вой-

ски, всички мѣстни управители на сѣвернитѣ провинции се разбѣгаха, вслѣдствие на което се създадоха голѣми мѣчнотии за нашитѣ войски. Ето защо, умолявате се да направите постѣпки прѣдъ корейското правителство, за да телеграфира то веднага на управителитѣ да се върнатъ по мѣстата си, за да помогнатъ на изпълнението на японо-корейското сѣглашение, т. е. да укажатъ сѣдѣйствие на нашата армия относително: 1-^о намирането и докарването колкото се може по-голѣмо число коне, волове и кола за прѣнасянето на припаситѣ; 2-^о да улеснятъ приемането и обращението на нашитѣ банкноти и реквизиционни квитанции; 3-^о да издадѣтъ строги заповѣди и да положатъ особени усилия за изпълнението имъ, понеже не сж достатѣчни само прѣдупрѣжденията.

Прѣзъ мѣсець мартъ 1905 год. между двѣтѣ правителства се постигна слѣдующето сѣглашение: всѣко назначение на мѣстенъ управитель да бжде съ одобреніето на нашата „Стояща въ Корея армия“. Като примѣръ даваме по-долу писмото на Г-нъ Хаяши, изпратено до началникъ щаба на корейската армия на 9-и мартъ 1905 год.:

Лиюзенъ, назначенъ за управитель на Лиженъ и Кенжинсанъ, назначенъ за инспекторъ на града Кейкио, прѣди да заематъ длѣжноститѣ си, ще се прѣдставятъ на васъ, за да добиятъ разрѣшение за встѣпване въ длѣжностъ. Позволявамъ си да Ви прѣдупрѣдя и да Ви помоля да ги приемете добрѣ.

Тѣзи формалности бѣха достатѣчни до тогава, до когато Корея бѣше използвана само като страна, прѣзъ която е минавала комуникационната линия на една армия, воюваща въ друга територия. Но, когато стана нужно да се воюва съ неприятеля въ самата Корея, тогава непосредственото упражнение на властѣта отъ армията стана наложително. И тѣй, прѣзъ май 1905 г., въ това отношение бѣ направена една нова крачка напредъ. Тогава 2-а резервна дивизия бѣ изпратена въ сѣверна Корея за да воюва съ руската армия, която слизаше прѣзъ Тумиенъ. Въ сѣгласие съ корейското правителство, въ двѣтѣ провинции на Хамкиенгто се създаде единъ видъ военно управление, поставено надъ корейскитѣ граждански управители. Корейскитѣ военни и граждански

ги въ тѣзи двѣ провинции сж били поставени подъ заповѣтъ на командующия нашата армия, на когото се възложило да контролира, уволнява и замѣства по свое усмотрѣние всички корейски чиновници, които биха се провинили еподчинение или недобросѣдѣстно изпълнение на длѣжноститѣ си. Естеството на това военно управление е ясно изяснено въ официалното писмо, изпратено на 1-и май 1905 г. командующия „Стоящата въ Корея армия“ до г-нъ Хаги-японски шарже д'аферъ въ Сеулъ:

Корейското правителство е било вече увѣдомено, че, вслѣдствие на военни нужди, ний установихме въ двѣтѣ провинции Хамкиенгто военно управление. За сѣжаление, обаче, правителството и мѣстнитѣ корейски чиновници не си даватъ труда азбератъ какво очаква отъ тѣхъ военното управление, вслѣдствие на което се породиха мѣчнотии между тѣхъ и насъ. Вий молявате да съобщите писмено на корейското правителство, отъ днесъ ние имаме намѣрението да изпълнимъ въ казани провинции слѣдующето:

1-^о. Командующий „Стоящата въ Корея армия“, както и назначитѣ на самостоятелнитѣ войскови части, ще контролиратъ мѣстнитѣ корейски чиновници, ще имъ даватъ заповѣди и ги ръководятъ по всички военни въпроси.

2-^о. Въ случай че нѣкой корейски чиновникъ би дѣйствувалъ гивъ интереситѣ на нашата армия или бжде намѣренъ за оуденъ, командующиятъ армията или началникитѣ на самостоятелнитѣ части ще могатъ да го уволняватъ и наказватъ.

3-^о. Въ случай че мѣстниятъ чиновникъ отсѣтствува, по вито и да е причини, тѣ ще могатъ да му назначатъ за тникъ, взетъ измежду мѣстното население. Въ послѣдния чай, заплатата на замѣстника ще се плаща отъ сумитѣ, до и чрѣзъ контрибуция.

4-^о. Всички мѣстни чиновници, назначени отъ корейското правителство, не ще могатъ да заематъ длѣжноститѣ си, ако за а не сж прѣдварително получили разрѣшение отъ командующия армията.

5-^о. Безъ разрѣшението на командующия армията, строго се рѣнява експлоатирането на мини и гори или извършването каква да е друга работа, която изисква голѣмъ персоналъ

6-о. Въ случай че стане нужда да се употребятъ за военни цѣли корейскитѣ войски, то това ще стане чрезъ искане, отправено до тѣхнитѣ началници.

Относително правото за отчуждаване мѣста за военни цѣли, за което се говори въ втората алинея на чл. 4-и отъ съглашението, на 20-и януарий 1905 год. бѣ издадена заповѣдъ отъ нашия Главенъ Генераленъ Щабъ въ Токио, вслѣдствие на която командующиятъ нашитѣ войски въ Корея, въ споразумение съ нашия министъръ въ Сеулъ, трѣбва да забранятъ продажбата на имотитѣ и всѣкакъвъ другъ начинъ за прѣхвърляне на имотитѣ отъ едно лице на друго. Въ тази областъ намѣсата на нашия дипломатически агентъ бѣ необходима. Прѣзъ май 1904 год. Корея денонсира всичкитѣ си съглашения и договори съ Русия. Забранението продажбата или прѣхвърлянето на имотитѣ имаше за цѣль да попрѣчи на рускитѣ поданници въ Корея да продадатъ или прѣхвърлятъ имотитѣ си върху корейски поданници. Прѣзъ това врѣме Корея оттегли легацията си отъ Петербургъ, а на 19-и май 1905 г. корейскитѣ войници се биха съ рускитѣ, които навлизаха въ провинцията Хамиенгто, минавайки прѣзъ Тумиенъ.

§ 19. — Законното положение на Китай изобщо.

Когато Китай видѣ, че Манджурия ще стане театъръ на военнитѣ дѣйствия, направи постѣпки да влѣзе въ съюзъ съ Япония. Но, по икономически и международни причини, Япония посвѣтвва Китай да се откаже отъ това си намѣрение. Тогава китайското правителство се рѣши да остане неутрално и да ограничи колкото е възможно повече театъра на военнитѣ дѣйствия. Водената дипломатическа прѣписка по поводъ на това между Япония, Русия и трети сили е публикувана въ нашия Държавенъ вѣстникъ отъ 19-и февруарий 1904 година. Тази прѣписка съдържа подробности, отъ които не всички сж извѣстни въ Европа. Тѣзи дипломатически прѣписки изхождатъ отъ нашия министъръ въ Парижъ. Съдържанието на нѣкои отъ тѣхъ прѣдаваме по долѣ.

Какво поведение ще държи Китай въ случай на стълкновение между Русия и Япония? Този бѣ въпросътъ, който си

з: Япония, и слѣдъ едно зрѣло обсъждане дойде до за-
к: ние, че въ случай на война Китай трѣбва да остане
н: лень, за което посвѣтвва китайското правителство да
п: трогъ неутралитетъ. По-късно Япония изпрати до своитѣ
п: гавители въ Англия, Съединенитѣ Щати, Германия, Фран-
ц: австрия и Италия слѣдната инструкция:

к: Императорското правителство сериозно обмисли въпроса,
в: трѣбва да бжде поведението на Китай въ случай на
я: между Япония и Русия? Конфликтътъ между Русия и
Г: я интересува Китай толкова, колкото и самата Япония.
м: дната твърдѣ добръ знае огромнитѣ срдѣства, които Китай
р: да тури на разположение било въ хора, било въ мате-
п: . Отъ друга страна, не трѣбва да се изпускатъ изъ видъ по-
Г: послѣдствия, които могатъ да произлѣзатъ въ случай, че
к: присвои качеството си на воюващъ. Подобно положение
е: ъжно ще го тласне въ голѣми финансови затруднения,
и: ствие на което ще се намѣри въ невъзможность да из-
п: държавнитѣ си дългове, а сжщо и търговията му ще по-
и: а твърдѣ много. Но най-важното отъ всичко друго
к: разата на китайцитѣ спрѣмо чужденцитѣ, която умраза е
и: ата твърдѣ много въ вжтрѣшността на Китай, и по-
т: твията отъ която могатъ да се прѣобърнатъ въ движения
и: чини на тѣзи отъ 1900 год. Ето защо, японското правител-
с: счете за свой дългъ да посвѣтвва китайското правителство
с: стане неутрално въ случай на война между Япония и Русия
и: направи всичко възможно за поддържането на реда и спо-
к: твие въ вжтрѣшността на Китай. Умолявате се да съобщите
на министра на Външнитѣ работи въ държавата, при която
и: акредитирани и да го увѣрите, че, ако Китай поддържа не-
л: литета, то японското императорско правителство ще респек-
т: тази неутралность толкова, колкото ще я респектира и са-
Р: Русия.

На 12-и февруарий, министърътъ на Съединенитѣ Щати въ ния подаде до нашия министъръ на Външнитѣ работи една л, въ която съобщаваше, че най-горѣщото желание на зителството му е да види, че и двѣтъ воюващи страни ще ектериратъ неутралитета на Китай прѣзъ врѣме на военнитѣ ствия, а освѣнъ това и цѣлостта на китайската админи-

страция, до колкото това е възможно. Въ нотата се изказваше също така желание, да се ограничи по възможност театърът на войната, за да не се възбужда и безпокои китайското население, нѣщо което би могло да попрѣчи твърдѣ много на търговията и на съобщенията съ цѣлия свѣтъ.

На слѣдующия день, нашиятъ министъръ на Външнитѣ работи отговори, че японското императорско правителство е напълно съгласно съ желанието, изказано отъ правителството на Съединенитѣ Щати, вслѣдствие на което, ако Русия даде същото обѣщание, Япония ще респектира неутралитета и администрацията на Китай, съ изключение на територията окупирана отъ руситѣ.

Английскиятъ министъръ също така съобщи на нашия министъръ на Външнитѣ работи, че неговото правителство се присъединява къмъ желанието на Съединенитѣ Щати, т. е. желае да види Китай неутраленъ въ цѣлото пространство на териториитѣ си, съ изключение на Манджурия.

Германскиятъ министъръ на свой редъ изказа почти същото желание, т. е. уважаване неутралността на Китай съ изключение на Манджурия.

Нашиятъ министъръ на Външнитѣ работи имъ отговори въ сѣщия духъ, както на министра на Съединенитѣ Щати.

Най-сетнѣ китайскиятъ министъръ въ Япония, на 13-и февруарий, направи слѣдното съобщение на нашия министъръ на Външнитѣ работи:

Получихъ отъ китайското министерство на Външнитѣ работи слѣдующата телеграма:

Мирнитѣ отношения между Япония и Русия сж скжсани. Китай ще продължава приятелскитѣ отношения и съ двѣтѣ империи. Китайското правителство, което отдава голѣмо значение на добритѣ съсѣдски сношения, е взело, съгласно императорската заповѣдь, всички мѣрки за спазване правилата на неутралността. То е заповѣдало на всички провинциални власти да пазятъ правилата най-строко. Мѣстнитѣ власти ще покровителствуватъ китайското и християнското население и ще поддържатъ спокойствието въ съответствующитѣ окржзи.

Тѣй като въ Мукденъ и Хсингкингъ се намиратъ дворцитѣ и императорскитѣ гробници, главниятъ губернаторъ е прѣдупрѣденъ да положи всички грижи за тѣхното запазване.

Ююващитѣ трѣбва да респектиратъ градоветѣ, селата и гвевитѣ здания въ тритѣ източни провинции, както и и живого на населението въ тѣзи провинции. Китайски войски, квартируващи въ разнитѣ гарнизони изъ тѣзи иции, нѣма да атакуватъ войскитѣ на воюващитѣ, и обратно. Комисарътъ на Пеянгъ е изпратилъ войски на западъ отъ ъ окржзитѣ, които сж били вече изпразнени отъ рускойски.

Въ нѣкои провинции, както и въ външната и въ вътрѣшната лия, ще трѣбва да се спазятъ правилата на неутрална по начинъ, щото никаква войскова частъ на воюващитѣ проникне въ тѣхъ. Въ случай че, при все това, воюващиятъ границитѣ, Китай ще вземе всички необходими, за да ги отблъсне.

Юдобни мѣрки не трѣбва да се смѣтатъ като причина за ане на приятелскитѣ отношения.

Тѣй като въ Манджурия има чужди войски, които още съ извѣстни мѣстности извѣнъ китайското влияние, страе се, че тамъ ще бжде невъзможно да се запазятъ правилата на неутралността. Тритѣ източни провинции ще останатъ подчинени на китайския суверенитетъ, безразлично дали и или Русия ще излѣзе побѣдителка. Нито едната нито а не ще могатъ да заематъ тѣзи провинции.

Тѣзи изявления сж съобщени вече на прѣдставителитѣ на итѣ сили въ Пекинъ, а днесъ се изпращатъ за знание и онския министъръ на Външнитѣ работи.

На 17-и февруарий нашиятъ министъръ на Външнитѣ работи отговори съ слѣдующата нота:

Японското императорско правителство желае да отбѣгне то е възможно повече нарушаването мира въ Китай. То еспектира еднакво, както и Русия, Китайския неутралитетъ въ всичкитѣ части на Китайската територия, *освѣнъ областъ заети отъ Русия*. Правилата на войната, по които ще коководятъ японскитѣ императорски войски прѣзъ врѣме на вията, не позволяватъ безполезното разрушение. Китайско императорско правителство може, прочее, да се надѣва, юрцитѣ и императорскитѣ гробници при Мукденъ и Хсингъ, както и всички обществени здания въ цѣлия Китай.

нѣма да прѣтърпятъ никаква поврѣда отъ страна на японцитѣ, ако, разбира се, дѣйствиата на руситѣ не ги принудятъ да постѣпятъ другояче. Нѣщо повече, императорскитѣ войски ще респектиратъ и покровителствуватъ, въ сферата на тѣхнитѣ дѣйствиа и до колкото това бжде съвмѣстимо съ военнитѣ нужди, личността, имота и правата на чиновницитѣ и китайското население.

Обаче, въ случай че тѣ помагатъ на неприятеля, императорското правителство си запазва правото да вземе мѣрки, които се диктуватъ отъ обстоятелствата.

Остава още да се каже, че Япония е прѣдприела настоящата война не съ цѣль да завладѣва, а единствено да запази своитѣ права и интереси.

Императорското правителство нѣма намѣрението слѣдъ свършването на конфликта да присвоява нѣкоя китайска територия.

Японското императорско правителство желае, щото китайското императорско правителство да си даде ясно отчетъ, че мѣрките, които японското правителство би взело въ китайска територия, станала театръ на военнитѣ дѣйствиа, ще произхождатъ само отъ военна необходимостъ и че тѣ нѣма да накрънятъ никога китайския суверенитетъ.

Такова бѣ изобщо положението на Китай прѣзъ врѣме на войната.

Ако сравнимъ двѣтѣ цитирани по-горѣ дипломатически писма, веднага ще видимъ, че отъ гледище, относяще се до опрѣдѣление театъра на военнитѣ дѣйствиа, между китайската и японската ноти има една важна разлика. Китайската нота казва: *„Въ нѣкои провинции, а тѣй сѣщо въ вжтрѣшната и външната Монголия, трѣбва да се пазятъ правилата на неутралността“*, когато пъкъ въ японската нота има, че Япония *„ще респектира еднакво, както и Русия, китайския неутралитетъ въ всички части на китайската територия, освѣнъ областитѣ заети отъ Русия“*. Когато по-послѣ ще говоримъ за неутралитета по суша, ще видимъ до колко се е усложнилъ този въпросъ, вслѣдствие заемаването отъ руситѣ западната частъ на Ляо и вжтрѣшна Монголия и какъ, при все това, Китай е билъ всѣкога смѣтанъ за неутраленъ.

Трѣбва да забѣлѣжимъ още, че Китай положи голѣми гарания да пази неутралитета. Той мобилизира и изпрати въ границитѣ си извѣстно количество войски, които на ъколко пѣти се биха храбро съ рускитѣ войски, които бѣха роникнали въ неутралнитѣ области.

Тукъ му е мѣстото да забѣлѣжимъ, че Китай имаше необходимитѣ срѣдства, за да накара да се респектира неутралитета му, когато пъкъ Корея се ограничи само съ обявяването на неутралитета, безъ да вземе каквито и да е други мѣрки за запазването му. Въ това именно се състои разликата между законното положение на Китай и Корея.

§ 20. — Законното положение на Манджурия.

Тритѣ източни провинции, т. е. Манджурия, съ изключение на областъта на западъ отъ Ляо, съставляваха частъ въ театъра на военнитѣ дѣйствиа. При все това, тѣ не съставлявали неприятелска територия. Както заявява и китайската нота, тѣ останаха подъ китайски суверенитетъ, а населението — неутрални поданници — въ повечето случаи се правяваше отъ китайски чиновници. Китайскитѣ закони и обичаи бѣха въ сила прѣзъ врѣме на войната. Въ какъвъ размѣръ лицата и имотитѣ въ тази територия сж били подчинени подъ властъта на воюващитѣ армии, или другояче казано, какви права можеха да упражнятъ армитѣ въ тѣзи страни?

Прѣди всичко една частъ отъ Манджурия бѣше подчинена на мѣстната китайска администрация. Въ Мукденъ, Ляонгъ и въ всички други по-важни градове се намираха китайски чиновници, чиято властъ се простираше до най-малкитѣ села въ тѣхнитѣ околии. Японската или руската армии, дѣйствуващи въ единия или другия край на тази областъ, имаха правото да се хранятъ тамъ, да квартируватъ, да се охраняватъ и да прѣслѣдватъ цѣльта на войната. Съ други думи казано, армитѣ имаха правото да реквизируютъ, да квартируватъ, да прилагатъ военнитѣ полевни закони, — срѣдство за унищожение шпионството и за обезпечаване изпълнението на военнитѣ заповѣди. По причина на самата война, всички изброени по-горѣ права принадлежаха и на двѣтѣ неприятелски армии. Понеже авторитетътъ на законната властъ, за която се

говори въ чл. 43 отъ Хагския правилникъ, съществуваше още, то армиитѣ не можеха да управляватъ и да налагатъ данъци и контрибуции, както това става въ неприятелска територия.

Всичко това е твърдѣ просто като теория, но на практика влѣче подирѣ си множество мъчности, защото цитираниѣ по-горѣ права на армията често се сблъскватъ, по единъ или другъ начинъ, съ законната гражданска администрация. Реквизирането на съестни припаси или прѣвозачни сръдства не може да бѣде смѣтано за редовно, ако при реквизирането не взема участие прѣдставителѣтъ на общинската администрация, която пѣкъ зависи всѣкога отъ мѣстното управление. Сѣщо тѣй, съ цѣль за прѣдохраняване на нашитѣ войски въ здравословно отношение, бѣше необходимо, щото въ всички Манджурски населени пунктове да се установятъ и приложатъ най-необходимитѣ правила за обществена хигиена, правила, които не можеха да се приложатъ безъ съгласието на китайскитѣ власти. Отъ всичко това слѣдваше прочее, че необходимо бѣ да се намѣри начинъ за поддържане добритѣ отношения между администрацията на армията и гражданската администрация, състояща се отъ китайски чиновници. Въ Корея, прѣди 23-и февруарий, прибѣгнахме до съгласието на корейското правителство, а слѣдъ тази дата — до съглашението за покровителство. Но въ Китай не можеше да се употреби нито едното нито другото отъ тия сръдства, по причина че китайското правителство се бѣше обявило за строго неутрално и чиновницитѣ на мѣстната администрация трѣбваше строго да избѣгватъ всѣко сношение съ нашата армия. Колкото за протекторатъ и дума не можеше да става. Какво трѣбваше да се направи за да може нашата армия да се прѣхранва, да се охранява и да достигне въ Манджурия цѣльта, която бѣ си прѣдначѣрвала? Този въпросъ бѣше колкото деликатенъ, толкова и мъченъ за разрѣшение. Той зависѣше въ едно и сѣщо врѣме отъ правото и дипломатията. Подобенъ важенъ въпросъ ний имаме да разрѣшимъ и прѣзъ врѣме на Японо-Китайската война.

Не безъ право, ний можехме да заставимъ мѣстнитѣ китайски чиновници да ни помогнатъ въ случая, защото сѣщитѣ тия чиновници прѣзъ врѣме на руската окупация, щатъ не щатъ, услужваха твърдѣ много на руситѣ. Но, да се дѣйствиува по този начинъ, това значеше да поставимъ Китай въ

трудно положение. Въ очитѣ на Русия, би изглеждало, че Япония, държейки такова поведение спрѣмо Китай, не респектира неговия неутралитетъ. Нѣколко пѣти прѣзъ врѣме на войната Русия обвини Китай въ благосклонность къмъ Япония, и, възползувана отъ този видъ извинения, наруши китайския неутралитетъ. Единъ забѣлѣжителенъ случай, който може да подкрѣпи горното, е набѣгътъ на генералъ Мищенко въ западната частъ на Ляо. Япония, обаче, никога не е помислила да послѣдва този начинъ на дѣйствиа.

Съвсѣмъ другъ начинъ бѣше употребяванъ отъ армията на генералъ Куроки въ началото на настѣплението ѣ въ Манджурия; той се състоеше въ отправяне на дълги прокламации къмъ чиновницитѣ и китайското население, за да ги прѣдразположи къмъ японската армия. Въ тѣзи прокламации се казваше, че Русия извършва едно прѣстѣпление, като се опитва да си присвои Манджурия, люлка на царствующата Китайска Династия, че всичко това е противъ сѣществующитѣ договори и задължения и че Япония воюва противъ неприятеля за общото добро и за мира въ Крайния Изтокъ.

Ето и текстътъ на една подобна прокламация :

Командующиятъ японската армия, генералъ-баронъ Куроки, извѣстява слѣдующето:

Отъ твърдѣ отдавна Япония отдава голѣмо значение на цѣлостта на Китай и Корея и желае вѣченъ миръ въ Крайния Изтокъ. Но Русия, въпрѣки съглашенията съ Китай и въпрѣки заявленията си прѣдъ чуждитѣ сили, още продължава да завзема Манджурия, страна, която крие въ недрата си гробовѣтъ на китайскитѣ праѣди. Китайскиятъ владѣтель и китайскиятъ народъ ще оставятъ ли, щото страната имъ да стане плячка на Руситѣ?

Веднажъ Манджурия паднала въ рѣцѣтъ имъ, ще бѣде невѣзможно да се запази цѣлостта на Корея и миръ никога нѣма да сѣществува на Изтокъ. Ето защо, нашето правителство почна прѣговори съ Русия съ цѣль да се дойде до споразумение по миренъ начинъ. Но слѣдъ шестъ мѣсеца, изминати въ безполезно кореспондиране, Русия си остана горда и надмѣнна, и никога не е показвала примирителенъ духъ. Тя всѣкога е гледала да протака работата чрѣзъ уклончиви отговори, въ които открито е изповѣждала голѣмата си любовь къмъ мира, ко-

гато, отъ друга страна, тайно е приготвявала армията и флотата си съ цѣль да ни накара да отстъпимъ чрѣзъ сила. Възмутенъ отъ това, нашиятъ императоръ заповѣда започването на неприятелскитѣ дѣйствия. Нашиятъ три армии настѣпватъ заедно, също и флотата ни. Войната е права, а нейната причина похвална. Ето защо, нашата флота е нападнала рускитѣ флоти при Нинсенъ и Портъ-Артуръ и ги е съвършено унищожила. Азъ съмъ натоваренъ по ностоящемъ съ командуването авангарда на императорската армия. На чело на една голѣма армия, азъ прѣминахъ Корея и влѣзохъ въ Манджурия. Врѣдъ, гдѣто императорската армия мина, неприятельтъ отстъпи. Съ настѣпленieto си азъ искамъ да прѣслѣдвамъ руситѣ до тогава, до когато не остане нито единъ въ Манджурия. Нашата армия е прѣвъзходно дисциплинирана, и вий не само че не трѣбва да се плашите отъ грабежъ, но трѣбва да имате прѣдъ видъ, че прѣзъ врѣме на нашиятъ дѣйствия ще се спаси най-голѣмъ редъ, а населението ще ни бѣде мило и покровителствувано, както това прави една добра майка спрѣмо своитѣ дѣца. Ето защо, вие, китайскитѣ народъ, трѣбва да разбереге добри нашиятъ намѣрения и да се не безпокоите; всѣки отъ васъ трѣбва да гледа работата си, ако иска да бѣде приятель на нашата армия. Ако нѣкой се опита да извърши противъ васъ каквото и да е незаконно дѣйствие, съобщавайте това веднага, устно или писмено, до най-близката наша военна властъ, която безпристрастно и съгласно законитѣ ще ви помогне. Ако нашата армия реквизира кола, кораби, волове или поиска да купи фуражъ, месо и припаси, отъ които има нужда, не дѣйте се колеба да ѝ ги доставите съ готовность, защото въ замѣна на това ще получите добро възнаграждение. Ако ли пъкъ, обратно, вий служите за шпиони на неприятеля, или, ако бихте излъгали населението чрѣзъ пускане невѣрни слухове, или се опитате да прѣрѣжете телеграфнитѣ жици, развалите мостове или скрийте нѣщата, отъ които нашата армия има нужда, вий ще бѣдете строго и безъ милость прѣслѣждвани. Не ще бѣде наказванъ само виновниятъ; отговорни ще бѣдатъ и чиновникитѣ и населението на селото.

Нека тѣзи съвѣти ви бѣдатъ полезни.

Антонгъ, 27-и май 1904 год..

Можеше ли да се очаква отъ тѣзи прокламации единъ сигуренъ резултатъ? Това бѣ малко вѣроятно, защото въ

дѣйствителность резултатътъ зависѣше отъ личнитѣ чувства на чиновникитѣ и отъ китайското население.

Сплашването бѣ също така едно срѣдство, съ което си послужи 1-а армия при навлизането си въ Манджурия. Като примѣръ даваме по-долу едно писмо на генералъ Куроки до Чангъ, главния губернаторъ на Манджурия.

Фенгхуангченгъ, 12-и юний 1904.

Уанганчунгъ, губернаторъ на Фенгхуангченгъ, като началникъ на чиновникитѣ въ губернията, бѣше длѣженъ да поддържа добри отношения съ Япония, като при това трѣбваше да разбере положението и да укаже всички възможни улеснения на нашата армия. Но той е твърдѣ малко интелигентенъ за да разбере това, вслѣдствие на което, като видѣлъ натрупани много войски около града, показалъ се не само неспособенъ да помогне на нашиятъ войски, но още и заповѣдалъ на колата, наети отъ нашата армия, да си разотидатъ. Вслѣдствие на това, прѣвозътъ на припаситѣ е закѣснѣлъ. Мжчно е да се разбере цѣльта на подобно поведение. Понеже поведението му е противно на японския принципъ да поддържа въ Крайния Изтокъ добъръ редъ на нѣщата, Вие се умолявате, въ качеството на главенъ губернаторъ, да го смѣните отъ длѣжностъ.

Въ случай, че Вий бихте одобрили неговото поведение и се застъпите за него, азъ веднага ще телеграфирамъ до вашето правителство, за да му наложи най-строгото наказание. Вий също ще се разкаете за проявеното бездѣйствие.

Куроки, командующъ 1-ва армия.

Безъ друго, фенгхуангченгскитѣ губернаторъ е разпоредилъ разотиването на колата, като е мислилъ, че ползуването на японската армия отъ такива е противъ принципитѣ на неутралитета. Но, при все това, армията на Куроки бѣ въ пълно право да протестира и да употреби заплашване въ подобенъ случай. Въ всѣки случай, този не бѣ обикновениятъ начинъ при отношенията ни съ мѣстнитѣ власти. Ако въ голѣмитѣ манджурски градове имаше японски консули, то тѣ биха послужили за посрѣдници между мѣстнитѣ власти и японската армия. Обаче, за нещастие, подобни нѣмаше, освѣнъ въ Инкоу, по причина, че Русия всѣкога се съпротивляваше да отвори Манджурия за обща търговия.

Какво направи тогава японската армия въ Манджурия, за да спогоди правата си спрямо китайското население съ местното управление, което зависеше от пекинското правителство, ршено да пази строг неутралитет? Тук се прояви изобретателният дух на японския народ, който намбри начина ловко да се избави от това трудно положение.

Преди пристигането на 1-а армия въ Манджурия, въ Токио се образува един специален корпус, наречен „*Военно-административни комисари въ Манджурия*“, който впоследствие бѣ изпратен на театъра на военните дѣйствия. Този корпус бѣ съставен от офицери от Главния Генерален Щабъ, които още въ мирно време сѣ били изпратени въ Китай съ разни мисии. Тѣзи офицери познаваха добръ китайския езикъ, нрави, обичаи и умственитѣ способности на китайския народъ. Вследствие на това, тѣ знаяха какъ трѣбване да постѣпватъ, за да бждатъ всѣкога въ добри отношения съ чиновнитѣ и населението. Японското правителство рши да ги използва, като създаде отъ тѣхъ единъ видъ военни консули, които да служатъ за посрѣдници между армията и китайскитѣ власти.

По този въпросъ на 17-и априлъ 1904 г. главната квартира издаде до началницитѣ щабоветѣ на армиитѣ слѣдната заповѣдь:

Въ една специална инструкция началникътъ на главната квартира е обърналъ вече вниманието ви на факта, че въ тази война твърдѣ важенъ е начинътъ на обръщенията съ чиновнитѣ и китайското население, за да може да се подържатъ съ тѣхъ най-добри отношения. По тази причина нашата главна квартира се занимава по настоящемъ съ избора на извѣстно число офицери, които добръ да умѣятъ да се отнасятъ съ населението и които ще бждатъ изпратени на театъра на военните дѣйствия като военно-административни комисари. Чрезъ тѣхъ ще се водятъ прѣговоритѣ съ чиновнитѣ и населението, тѣ ще се стараятъ да добиятъ за нашата армия всички възможни улеснения. За въ бждаще повѣрената ви армия ще се отнася до тѣзи комисари за всички въпроси, касаещи се до материалитѣ, реквизицията на прѣвозчнитѣ срдства, пушането въ обръщение на военните книжни пари и всички други нѣща, отнасящи се до военната администрация.

По този начинъ Япония успѣ да изглади мжнотиитѣ отъ правово естество, породени вследствие конфликта между неутралитета и военнитѣ нужди. Успѣхътъ, който се постигна въ това отношение, ни води къмъ мисълта за хуманизиране войната. Явява се въпросъ: ако една армия, дѣйствующа въ неутрална територия, може да достигне прѣдначертаната цѣль, прибѣгвайки къмъ посрѣдничеството на военнитѣ комисари, както направи Япония, защо да не може да се постѣпи по сѣщия начинъ даже и когато нѣкоя армия дѣйствува въ една неприятелска територия? Въ интереса на невоюващитѣ мирни жители ще бжде, щото тѣ да бждатъ управлявани отъ хора, които познаватъ тѣхнитѣ нрави, обичаи и чувства.

§ 21. Законното положение на Куантонгъ.

Географически Ляотонгъ е единъ полуостровъ на най-южната частъ на Ялуската линия, при устието на Ляо. Но върху политическата карта и особено въ тази на руско-японската война, той съставляваше една частъ отъ Манджурия отстъпена временно на Русия. Тази провинция се отличаваше отъ останалата частъ на Манджурия по това, че нѣмаше китайска гражданска администрация. Теоритически тя бѣ управлявана отъ губернатора на съсѣдната китайска провинция, но въ дѣйствителностъ тамъ нѣмаше никакъвъ прѣдставител на китайския суверенитетъ.

Русия зае временно тази провинция съ цѣль да я направи база на съобщенията съ Сибиръ. Въ дѣйствителностъ, обаче, Русия прѣвиши правата си и, нѣщо твърдѣ важно по отношение на насъ, тя бѣ я направила база на военнитѣ си приготовления по суша и море.

Какъвъ характеръ имаше тази територия прѣзъ време на войната и какви права можеше да упражни нашата армия при заемането ѝ?

Професоръ Lawrence е на мнѣние, че каквото и да бѣше начинътъ, по който Русия владѣше тази територия, тя трѣбваше да се счита като частъ отъ Руската империя. Колкото за Портъ-Артуръ, никой не мисли, че той е частъ отъ китайската територия, по причина, че тамъ не бѣше разрѣшено на чуждитѣ консули да упражняватъ длъжноститѣ си, както това

става въ Китай. Нашето мнѣние е сѣщото, само че разсѣдението ни се различава до нѣкъдѣ отъ това на учения професоръ. Водѣйки войната противъ Русия, за насъ не бѣше важно да знаемъ положението на въпросната територия подъ руския режимъ. Достатъчно бѣше да констатираме, че въ началото на войната Русия е използвала тази територия като нейна собствена. Вслѣдствие на това, ние имавме правото да дѣйствуваме въ тази територия както въ една неприятелска, защото, ако отъ респектъ къмъ китайския суверенитетъ ние бѣхме се въздържали да правимъ въ Ляотонгъ това, което Русия не се двоуми да върши противъ насъ, тогава ний бихме се намѣрили въ положение по-малко благоприятно отъ това на неприятеля.

Понеже Ляотонгъ още отъ началото на войната се управляваше отъ единъ руски губернаторъ и понеже Русия не допускаше тукъ никакъвъ мѣстенъ китайски чиновникъ, то и ний поехме управлението на тази територия, като прѣзъ всичкото врѣме на войната се ползувахме отъ правата принадлежащи на военната властъ въ неприятелска територия, съгласно чл. чл. 42 до 56 отъ Хагския правилникъ.

§ 22. — Законното положение на Ингоу.

Ингоу, повечето извѣстенъ подъ името Нючуангъ,¹⁾ е едно отворено китайско пристанище, разположено при устието на рѣката Ляо. Ингоу е единственото европейско търговско пристанище, сѣществующе въ Манджурия; и понеже Ляо има множество притоци, като Хунхо, Шахо, Тайцехо, Цинхо и пр., то той е най-важната точка за съобщенията съ Манджурия и съ една частъ отъ Монголия.

Слѣдъ боксерското въстание, прѣзъ 1900 г., Русия зае това пристанище и до почването на войната го управляваше по военному. Тя създаде тукъ едно бюро за врѣменно управление, чийто началникъ се назначаваше отъ главния губернаторъ, адмиралъ Алексѣевъ, по прѣдварително одобрение на Царя. Това бюро се състоеше отъ полицейско, финансово, правосѣдно и обществено - хигиеническо отдѣления. Вслѣдствие на търговскитѣ договори, сключени съ Китай, множе-

1) Истинскитъ Нючуангъ се намира на около 40 к. м. отъ Ингоу.

ство държави, между които Япония, Англия, Съединенитѣ държави, Германия и Холандия, изпращаха и още изпращатъ въ Ингоу свои консули, които съставляватъ единъ сѣвѣтъ, на товаренъ съ администрацията на европейския кварталъ. Въ Ингоу има още една митница за външната търговия и друга за вътрѣшната. Сжръ Робертъ Хартъ, началникъ на китайскитѣ митници, управляваше въ сѣщото врѣме и митницитѣ за външната търговия. Една опрѣдѣлена частъ отъ дохода на тѣзи митници служи за погашение на китайския държавенъ дългъ. Всичко това е установено чрѣзъ договори, прѣдшествующи руската окупация, вслѣдствие на което Русия не можи да посегне на тия права. Доходитѣ отъ вътрѣшнитѣ митници се употрѣбяха за издържане на врѣменното руско управление.

Веднѣжъ войната обявена, нашиятъ вице-консулъ въ Ингоу напусна града на 12-и февруарий 1904 г. и замина съ цѣлия персоналъ за Чефу. Русия постави тукъ нѣколко войскови части и направи отъ пристанището снабдителна база за сѣвернитѣ си армии. Градътъ Ингоу е разположенъ на дѣсния брѣгъ на Ляо, а на срѣщния брѣгъ се намира крайната точка на желѣзнопѣтната линия, която е единъ клонъ отъ главната линия Тиенцинъ за Синминтингъ, разположена на западъ отъ Мукденъ и която минава прѣзъ Шанхайкуанъ и Коупангце. Въ послѣдния градъ се отдѣля клонътъ за Ингоу, вслѣдствие на което линията Ингоу — Коупангце — Синминтингъ бѣше особено важна относително снабдяването съ различни припаси на руската армия. Тази линия бѣше разположена на западъ отъ Ляо, т. е. въ неутрална територия, но Китай не можеше да попрѣчи съ нищо на руситѣ, защото по цѣлата дължина на желѣзнопѣтната линия припаситѣ се изпращаха като търговски пратки до разни германски, италиански и др. търговци и които, веднажъ достигнали въ Синминтингъ, бѣха купувани отъ руската армия. Както и да е, Ингоу бѣ въ продължение на нѣколко мѣсеца пристанището, отъ гдѣто Русия докарваше необходимитѣ припаси за армията си. Единъ руски поданикъ, подъ началството на Сжръ Робертъ Хартъ, упражняваше длѣжността началникъ на външнитѣ митници, нѣщо което бѣше отъ естество да улесни твърдѣ много руската армия.

На 25-и юлий нашата II-а армия зае Ташекяо, вслѣдствие на което клонѣтъ отъ Манджурската желѣзнопътна линия, който водѣше къмъ Ингкоу, падна въ наши рѣцѣ. Началникътъ на бюрото за врѣменното управление напусна Ингкоу на 26-и, въ който день нашата армия навлѣзе въ пристанището. Въ продължение на единъ день градътъ бѣ управляванъ отъ английския и американския консули, подпомогнати отъ 200 китайски полицейски, принадлежащи на руската администрация и които консулитѣ нарѣкоха, безъ наше знание, японска полиция. На 27-и единъ японски военно-административенъ комисаръ пристигна въ Ингкоу и пое управлението на града. Китай поиска да назначи свой управителъ, но Япония отклони това назначение до сключването договора за мира. Нѣколко дни слѣдъ заемаването на града г-нь Сегавя, консулъ въ Ингкоу прѣди почването на войната, се върна на поста си. По такъвъ начинъ, прѣзъ всичкото врѣме на войната градътъ е ималъ японско военно управление и японско консулство. Консултътъ нѣмаше други права, освѣнъ тѣзи, които произхождаха отъ търговския договоръ съ Китай. Военно-административниятъ комисаръ упражняваше административната и сѣдебната власть. Чуждитѣ консули единодушно признаха на комисаря правото да управлява града, тъй както по-рано го управляваше рускиятъ чиновникъ. Сжрѣ Робертъ Хартъ замѣсти руския чиновникъ, началникъ на външнитѣ митници, съ г-нь Куросава, японски поданикъ. Японската армия упражни въ Ингкоу сѣщитѣ права, както и въ Куантонгъ, съ изключение на правата, резервирани отъ консулитѣ. Запазваме си правото да разгледаме на съотвѣтствующето мѣсто въ книгата, нѣколко въпроси, относящи се до международното право, повдигнати по поводъ на пристанището Ингкоу.

Глава III

Воюващи и невоюващи.

§ 23. — Допѣлняюща обозна войски.

За да се ограничи кръгътъ на законнитѣ убийствени дѣйствия, необходимо е да се установи една точно опрѣдѣлена разлика между въоръженитѣ сили на воюващитѣ и населението, което не взема участие въ военнитѣ дѣйствия. Ето що, въ Брюкселската декларация отъ 1874 г. и въ Хагския правилникъ отъ 1899 г. качеството на воюващъ е точно опрѣделено. Съгласно съдържанието на чл. 1-и отъ послѣдния правилникъ, подъ думата воюващи се разбиратъ всички ония, които извършватъ военни дѣйствия, т. е. не само членовѣтъ редовната армия, но още и лицата, принадлежащи къмъ милицията и доброволческитѣ отряди, които отговарятъ на слѣдующитѣ четири точки: 1-о. да сж подъ командата на началникъ, отговоренъ за дѣйствиата на подчиненитѣ си; 2-о. да носятъ опрѣдѣленъ отличителенъ знакъ, който се разликава отъ далечъ; 3-о. да носятъ оръжието си открито; 4-о. да се съобразяватъ при дѣйствиата си съ законитѣ и обичаитѣ на войната. Съгласно чл. 2-и отъ сѣщия правилникъ, качество на воюващъ има сжщо така и населението на незаета още еритория, което, при приближаването на неприятеля, доброволно взема оръжието, за да се бори противъ него, безъ да имало врѣме да се организира споредъ чл. 1-и отъ правилника. Масовото възстание, съгласно горния членъ, се счита за законно.

Хората отъ дѣйствующата армия и нейния запасъ сѣставляватъ *обикновенитѣ воюващи*, когато пъкъ доброволческитѣ отряди, не включени въ организацията на една армия,

както и членовете на масовото въстание, сж *нередовни или допълняющи воюващи*.

Измежду обикновените воюващи трѣбва да се различават *сражаващите се* отъ *несражаващите се*. Всички взематъ участие въ военните дѣйствия, но само сражаващите се употребяватъ оръжие, прѣдначено да убие неприятеля. Несражаващите се, като: лѣкари, аптекари, интенданти, административни офицери и служащи, прѣводчиците, дипломатите и гражданските чиновници, включени въ организацията на армията, не носятъ оръжие, освѣнъ за своя лична отбрана; тѣ не взематъ участие въ боя и нѣма защо да се страхуватъ отъ убийствените дѣйствия на неприятеля.

Отъ гледището на правото, случи се нѣщо много интересно прѣзъ врѣме на послѣдната война по поводъ на тази установена класификация. Касаше се въпросътъ до организирането въ японската армия на обозни войски за прѣнасяне на припасите и на военните материали. Въ Корея и въ Китай, гдѣто не сѣществуватъ желѣзнопътни линии и гдѣто шосетата, безъ изключение, сж въ твърдѣ лошо състояние, прѣвозната служба не може да се извършва, освѣнъ на гърба на хората и на животните, или пъкъ на кола. Това нѣщо съставляваше за нашата армия, дѣйствующа изъ тѣзи страни, твърдѣ голѣмо затруднение. Ако за прѣвоза на бойните материали имаше всѣкога редовни войници отъ обозните роты, то прѣвозътъ на припасите не можеше да се устрои още отъ мирно врѣме. Съ този въпросъ вече бѣхме се занимавали доста прѣзъ врѣме на китайско-японската война. Прѣзъ тази война нашите войски бѣха подпомогнати отъ мѣстни прѣвозчици, наети чрѣзъ договоръ. Тази система, обаче, имаше голѣми неудобства, защото бѣше твърдѣ мъчна работа за насъ да научимъ на подчинение казаните прѣвозчици, хора безъ възпитание и недисциплинирани. Ний бѣхме принудени да имъ забранимъ носенето на оръжие, макаръ че, дѣйствувайки така, ги излагахме на неприятелските нападения. Слѣдъ китайско-японската война ние се заловихме съ изучаването на въпроса и свършихме съ изнамирането на единъ начинъ, който, приложенъ на практика за пръвъ пътъ прѣзъ врѣме на руско-японската война, даде най-добри резултати. За да се разбере добръ този начинъ, трѣбва най-напрѣдъ да опишемъ въ общи черти японското законодателство за попълване на армията.

Всѣка година се събиратъ наборните комисии, които здѣлятъ младежите, намѣрени годни за военна служба, двѣ категории: подъ знамената и допълняющи. Послѣдните се подраздѣлятъ на допълняющи отъ 1-и и отъ 2-и асъ. Взетите подъ знамената служатъ 3 години (сега 2 дини), допълняющите отъ 1-и класъ служатъ 150 дни, тѣзи отъ 2-и класъ се освобождаватъ отъ военната служба, мирно врѣме. Тѣ се обучаватъ въ военно врѣме и то самогава, когато допълняющите отъ 1-и класъ не сж достатъчни запълнятъ образуваните се празнини въ редовете на поканите подъ знамената. Тѣзи именно допълняющи отъ 2-и асъ бѣха опрѣдѣлени да изпълняватъ службата по прѣвознето въ тила. За тази цѣль тѣ бѣха събрани още въ началото на войната. Годишниятъ контингентъ се разпрѣдѣли между хотата, кавалерията, артилерията, пионерите, обозните роты, разните други спомагателни служби. Допълняющите отъ 2-и асъ бѣха причислени къмъ горната категория подъ названіе „допълняющи обозни“. Не трѣбва да се мисли, че хората въ тази категория принадлежаха всички на долния слой на обществото. Единствениятъ мотивъ за назначението на тази служба бѣше физическото състояние на лицето. Ето защо, тукъ намираха хора изъ всички обществени слоеве, даже и лихсиета изъ императорските и частни висши училища. Тѣзи служба на допълняющите обозни прѣзъ врѣме на войната отъ 1894—95 г. бѣше повѣрена на хора изъ долния слой на обществото и безъ никакво възпитание, опасно бѣше да не би да се нарани честолубието на горните младежи, на които сега прѣдстоеше назначение, като допълняющи обозни. Ако така се бояхме, да не би обществото да се възмути и ютестира, вслѣдствие на което службата да пострада. Обаче, японската нация прояви и тукъ своите патриотически чувства. Народътъ разбра веднага, че този новъ начинъ на прѣвозна служба въ тила бѣ необходимъ и че трѣбваше да се избѣгне измущаването отъ мѣстни прѣвозчици, съ които бѣ направенъ голѣмъ печаленъ опитъ прѣзъ врѣме на китайско-японската война. Създаването на допълняющи обозни имаше за цѣль да печели довѣрието на китайското население къмъ нашата армия и още, да нѣма отъ що да се оплаква китайското правителство. По причина на изложените по-горѣ причини, необходимо бѣше да се организира нашата прѣвозна служба съ

хора добръ възпитани, които да изпълняват службата си по дълг, а не за материални облаги. И тъй, младите хора от горните и долните слоеве на обществото, вмѣсто да бждат недоволни, счетоха се щастливи, че вземат участие въ новата служба, която от самото начало стана твърдѣ популярна. Въстаниците изложиха трудностите и лишенията, които сж понесли хората назначени на тази служба въ страни, лишени от пѣтища; тѣ писаха още, че тѣхната прѣданност не бѣ по-малко удивителна от тази на сражаващите се подъ неприятелския огънь. Резултатите от тази служба бѣха чудесни, защото при изпълнението ѝ не е имало нито безредици, нито мякотии съ населението на неутралните страни. Числото на допълняющите обозни, изпратени на театъра на военните дѣйствия, бѣше около 111,000 човѣка.

Единъ въпросъ отъ народно естество за насъ, който не е безинтересенъ сжщо и за международното право, е да се знае, дали допълняющите обозни не трѣбва да се считатъ като сражаващи се. Въ сжщностъ тѣ сж редовни войници, но не сражаващи се. Тѣ носятъ малки кжси сабли за лична самоотбрана, а често се случва и да не носятъ никакво оружие. Прѣзъ врѣме на послѣдната война станаха нѣкои инциденти, които даватъ да се мисли, че въ една бждаща война казаните войници ще трѣбва да бждатъ въоръжени както сражаващите се. Ето нѣколко случая, които потвърждаватъ необходимостта за въоръжението на допълняющите обозни.

На 1-и мартъ 1904 г., 1-а армия, минавайки прѣзъ Ялу, бѣ навлѣзла въ Манджурия. Анжу съставляваше въ тѣла разходния ѝ магазинъ. На 10-и май този магазинъ бѣ атакуванъ отъ единъ неприятелски отрядъ. Даваме по-долу рапорта за описанието на самия бой:

15-иказашки полкъ, подъ началството на генералъ Мадридовъ пристигна на 15-и мартъ въ Ляоянгъ. Една частъ отъ полка настѣпваше къмъ Пингянъ, но прѣзъ врѣме на марша отстъпи къмъ Ялу, гдѣто се раздѣли на двѣ групи: едната, отъ около 220 пѣхотинци съ артилерия, остана да дѣйствува около Нейпенъ, а другата, отъ около 600 човѣка, се подраздѣли на три части, едната отъ които остана въ околностите на Кайсенъ, а другите двѣ, усилені съ 300 конници, се отпавиха къмъ Анжу.

Ний нѣмахме повече отъ 192 човѣка, принадлежащи на бдущите категории:

динъ взводъ отъ 3-а рота на 14 и резервни сражаващи не-сражаващи		
нъ полкъ, командванъ отъ единъ под-ручникъ.	70	
баватъ на разходния магазинъ.	13	
ора принадлежащи на продоволствения		
ладъ.	4	
лучайно намиращи се тукъ хора отъ		
а и 4-а рота на 1-и резервенъ полкъ.	9	
онвойни отъ 1-а обозна рота.	5	
опълняюща обозни отъ 1-а дивизия	40	
сандарми	2	
анитарии.	2	
лужащи по военната поща.	5	
лужащи по военния телеграфъ	9	
ърговци и лавкаджии.	4	
руги служащи	20	
Всичко.	84	108
Общо.	192	

Въ това число ний имаме само 84 бойци.

Веднага щомъ бѣ прѣдупрѣденъ за приближаването на неприятеля, началникътъ на магазина, запасниятъ капитанъ Каори, заповѣда да се отворятъ сандъците съ оружия и патрони, прѣдначначени да се изпратятъ въ Япония и ги раздаде на допълняющите обозни, като при това набързо почна да ги празнява въ стрѣлба. Той раздаде оружие и на всички други не-сражаващи се и, поемайки командването, даде необходимите изпореждания за отбрана.

На 10-и мартъ рано сутринята неприятелътъ, на когото не можеха да се опрѣдѣлятъ силите, се показа на около 1 к. м. отъ стѣните на Анжу. Въ 6 часа и 20 мин. боятъ почна при източната врата, слѣдъ малко и при сѣверната и западната, къмъ 11 часа и при югоизточната врата. Къмъ 2 часа слѣдъ пладне неприятелътъ прѣустанови за нѣколко минути огъня, слѣдъ което почна атаката върху Генторския складъ, гдѣто ний имаме само 17 войника. Хиляди човали оризъ щѣха да бждатъ подпалени, когато за щастие една рота, подъ командата на капитанъ Ямада, пристигна отъ Пингянъ и, установена на 1 к. м. отъ Анжу, откри огънь по неприятеля. Послѣдниятъ въобра-

завайки си, че това сж силни подкрѣпления, почна да отстъпва, като остави на мѣсто само отдѣлението срѣщу източната врата. Дошлата отъ Пингянгъ рота, възползувана отъ това, влѣзе въ Анжу, гдѣто, заедно съ другитѣ защитници, къмъ 4 часа слѣдъ пладнѣ прѣмина въ настѣпление.

Ние имавме 3 убити и 6 ранени, а неприятелътъ — 14 убити, 35 ранени и 2 плѣнени.

Слѣдъ боя при Ялу, на 23-и май 1904 г., въ рапорта на генералъ Куроки до главната квартира намираме слѣдующето:

На 21-и май едно отдѣление наши обозни, съставено отъ единъ старши и 5 обозни, плѣниха капитанъ Златворгониски и единъ подофицеръ, които бѣха се промъкнали въ тила на нашата армия, за да разузнаватъ.

Има още единъ случай, когато нашитѣ допълняющи обозни бѣха импровизирано въоръжени, за да запазятъ тила. Това се случи прѣзъ януарий 1905 г., прѣзъ врѣме на съсредоточаването на двѣтѣ неприятелски армии по брѣговетѣ на Шахо. Кавалерията на генералъ Мищенко, настѣпвайки прѣзъ неутралната зона на западъ отъ Ляо, възползувана отъ това, че рѣката бѣше замръзнала, атакува нашия етапенъ пунктъ при Нюцятунъ, близо до Ингкоу. Ето и самиятъ случай:¹⁾

Прѣди боя (10-и януарий 1905 г.).

Бойки се да не бждемъ атакувани прѣзъ зимата, вслѣдствие замръзването на рѣката, ние рѣшихме да изкопаемъ окопи около Нюцятунъ и да поставимъ телени жици по дължината на рѣката. Работитѣ почнаха прѣзъ последнитѣ дни на ноемврий. Но, вслѣдствие на обстоятелството, че земята бѣше вече замръзнала, работата вървѣше твърдѣ мѣчно и не бѣше завършена още, когато сс извърши атаката. Двѣстѣ пушки, взети отъ руситѣ, бѣха раздадени веднага на допълняющитѣ обозни, които бѣха на бързо упражнени да дѣйствуватъ съ оръжие и да могатъ да ни помогнатъ при отблъскването на атаката.

Прѣзъ врѣме на боя (12-и януарий 1905 г.).

За да бждатъ готови за сутринята, хората прѣкараха цѣлата нощъ въ приготовления за отбраната. Човалитѣ съ при-

и, заедно съ човали, напълнени съ пѣськъ, послужиха за артикационни постройки. Дополняющитѣ обозни, заедно съ янитѣ работници, за които нѣмаше оръжие, се въоръжиха дълги вили и бамбукови пики. Тѣмъ бѣ възложено да слѣдъ и да гасятъ пожара.

Въ 7 ч. 30 м. слѣдъ пладнѣ майоръ Танабе, съ своитѣ оти, се опита да атакува неприятеля при Хуцяфангъ и Тайнтунъ. Обаче, прѣдниятъ му отрядъ срѣщна около 600 души приятелска пѣхота и конница, направляющи се къмъ Хуцягъ. Ротитѣ се повърнаха назадъ и, заедно съ другитѣ войници, ха отбранителната линия. Прѣзъ врѣме на това маневриране, оло 400 души руска пѣхота пристигна отъ къмъ Тайкуантунъ еднага обсади руската църква, но скоро бѣ отблъсната. Тоа, измѣняйки посоката, тя се присъедини къмъ частитѣ слѣдци отъ Хуцяфангъ и съ викове „ура“ атакува на щикъ дюа на лавкаджията, който се намираше при комендантството пристанището. На нашитѣ войски, разположени въ тази частъ, забрани да откриватъ огънь, докато неприятелътъ не приближи 100 метра до отбранителната линия. Щомъ руситѣ приближа, по тѣхъ се откри бързъ и страшенъ огънь, вслѣдствие който тѣ дадоха много убити и ранени и бѣха принудени отстъпятъ. Около 500 руси се опитаха да атакуватъ повно, но и тѣ бѣха отблъснати.

Въ врѣме на тѣзи атаки около 100 руски конници и пѣгинци, слѣдващи отъ Тайкуантунъ, атакуваха квартала, гдѣто намираше руската болница, но бѣха отблъснати отъ разпо-кени-тѣ на това мѣсто допълняющи обозни, принадлежащи 8-а дивизия. Къмъ 9 часа вечерта по цѣлото протяжение отбранителната линия царуваше най-голѣмо спокойствие.

Тѣзи примѣри и много други още, които авторътъ не е алъ врѣме да търси изъ обемиститѣ бойни документи, придиха нашитѣ военни власти да снабдятъ съ огнестрѣлно жжие всички допълняющи обозни. Слѣдъ боя при Мукденъ, повечето дивизии на допълняющитѣ обозни раздадоха шикитѣ взети отъ неприятеля, като извънъ транспортната жба ги упражняваха да могатъ да си служатъ съ огнестрѣл-го оръжие. Къмъ този въпросъ се отнася и слѣдующия цигъ изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на Ялу-ската армия:

¹⁾ Изъ дневника на началника склада (12-и и 13-и януарий 1905 г.).

Утияма, началникъ щаба, съобщава до войсковитѣ части че е взето рѣшение да се раздадатъ на около $\frac{1}{4}$ отъ несражаващитѣ се (т. е. допълняющитѣ обозни) взетитѣ отъ неприятеля пушки и бойни припаси.

До сѣщия въпросъ се отнася и слѣдующето извлѣчение изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на III-а армия:

14-а рота допълняющи обозни, принадлежаща на 4-а дивизия, да бжде упражнявана въ дѣйствие съ огнестрѣлно оружие прѣзъ течение на 5 дни, начиная отъ 18-и августъ. Занятията ще се произвеждатъ отъ 8 часа сутринята до пладнѣ въ долината X...

§ 24. — Японскитѣ доброволци.

Доброволческитѣ отряди могатъ да съставляватъ часть отъ редовната армия, както това е въ Англия. Въ такъвъ случай, не ще съмнѣние, отрядитѣ ще бждатъ организирани съгласно установенитѣ закони и правилници. Но тѣзи отряди могатъ да бждатъ съставени и доброволно, т. е. безъ намѣсата на държавата, и слѣдователно, да не подпадатъ подъ никакви закони и правилници, съществующи отъ мирно врѣме. Въ такъвъ случай, както вече казахме по-горѣ, чл. 1-и отъ Хагския правилникъ изисква слѣдующитѣ четири условия: 1-о, на чело на отряда да има едно отговорно лице; 2-о, знакъ, различаващъ и разпознаващъ се отъ далечъ; 3-о, открито носене на оружіето и 4-о, съобразяване дѣйствиата си съ законитѣ и обичаитѣ на войната.

Въ Япония доброволческитѣ отряди се организирватъ отъ държавата. Хората сж подраздѣлени на четири категории: 1-а войници, съставляющи дѣйствующата армия, 2-а — които съставляватъ запаса на дѣйствующата армия, 3-а — принадлежащи къмъ допълняющитѣ войски и 4-а — принадлежащи къмъ териториялната армия. Тази послѣдната пѣкъ се подраздѣля на два класа: къмъ единия принадлежатъ всички войници, които сж си отбили дѣйствителната служба подъ знамената и запаса; къмъ другия класъ — цѣлото мжжко население отъ 17—40 години, не принадлежащи на нито една отъ горнитѣ категории. Никога още въ Япония не се е почув-

ствала нужда да се повикатъ хората отъ послѣдната категория и да се организиратъ въ армия. Безполезна бѣше сжщо да органираме самостоятелни доброволчески отряди, извънъ нашата редовна войска. При все това, обаче, на три пѣти прѣзъ врѣме на руско-японската война, ний прибѣгнахме до помощта на доброволческитѣ отряди. Ето и самитѣ случаи:

Когато тилтъ на нашата I-а армия бѣше атакуванъ при Анжу отъ кавалерията на генералъ Мадридова, ние разбрахме, че за нашата отбрана не е достатъчно да въоръжимъ само несражаващитѣ се офицери и войници, включително и допълняющитѣ обозни. Вслѣдствие на това, всички японци, които се намираха тамъ: служащитѣ по военнитѣ пощи и телеграфи, маркетантитѣ, търговцитѣ и др. — бѣха използвани при отбраната. Споредъ закона, всички тѣзи хора не бѣха войници, а доброволци. При все това, тѣ бѣха примѣсени съ войницитѣ отъ нашата редовна армия и се подчиняваха на сжщото началство; тѣй че, нѣмаше защо да се поставя въпросъ, дали отговаряха на четиретѣхъ условия, изисквани отъ чл. 1-и на Хагския правилникъ.

Вториятъ случай, когато ний прѣдаваме по-долу, стана нѣколко мѣсеца прѣди атаката на Анжу. Нашата 12-а дивизия и руската армия, слѣдваща отъ Ялу, се състезаваха, коя първа да влѣзе въ Пингянъ. На 23-и февруарий единъ отрядъ отъ 12-а дивизия, изпратенъ по море, дебаркира на западния брѣгъ на Корея и зае града. Но на 19-и руситѣ бѣха напреднали до Уичу, гдѣто бѣха плѣнили майоръ Того и придружаващата го прѣводчица. На 20-и руситѣ бѣха въ Тянгчу, а на 21-и навлизаха въ Анжу. Въ сѣщия день, въ 12 часа и 30 м., подполковникъ Кимура навлѣзе въ Пингянъ съ цѣль да открие въ този градъ единъ разходенъ магазинъ. Отъ тукъ той изпрати до японския министъръ въ Сеулъ слѣдующата телеграма, въ която ставаше дума за единъ отрядъ японски доброволци:

Пристигнахъ въ Пингянъ слѣдъ единъ усиленъ маршъ. Никакво извѣстие за неприятеля. Ще почна приготовленията за отбрана на града, като прибавя 47 доброволци къмъ войскитѣ, съ които разполагамъ. Заповѣдахъ на ротата, която ме придружаваше, да ускори движението, обаче, не зная кога ще пристигне тя. Ще отбранявамъ града до послѣдния капка кръвъ.

Споредъ г-нъ Нинахава, съвѣтникъ при 1-а армия, чл. 1-и отъ Хагския правилникъ е билъ съвѣстно съблюдаванъ въ този случай, защото доброволческиятъ отрядъ, организиранъ отъ подполковникъ Кимура, имаше: 1-о, като отговорно лице единъ членъ отъ японското консулство; 2-о, носѣше отличаващъ и различаващъ се отдалечъ знакъ (всички бѣха облѣчени по европейски, на главитѣ бѣли каски, а върху дрехата бродирано червено цвѣте; 3-о, открито носѣха пушкитѣ си, система Сняделъ и 4-о, съобразяваха се съ законитѣ и обичаитѣ на войната. За щастие, обаче, прѣди да употребятъ оръжие тѣзи доброволци, нашитѣ редовни войски пристигнаха, и начинътъ за отбраната на града се измѣни.

Третиятъ случай, когото трѣбва да отбѣлѣжимъ, е твърдѣ неопредѣленъ; мжно е да се опредѣли, дали дѣйствително се касаеше за доброволчески отрядъ, или за масово въстание. Това се случи, когато нашиятъ тилъ бѣше атакуванъ отъ конницата на генералъ Мищенко. Ние вече разказахме порано какъ, прѣзъ първитѣ дни на януарий 1905 г., трѣбваше да въоръжимъ нашитѣ допълняющи обозни за отбраната на магазина при Нюцятунъ противъ конницата на генералъ Мищенко, която пристигаше прѣминавайки прѣзъ неутрална зона. Тогава градътъ Инкоу се намираше въ опасността да бѣде атакуванъ и ограбенъ отъ неприятеля. Ето и телеграмата, която по този случай нашиятъ консулъ въ Инкоу изпрати до министра на външнитѣ работи:

Подадена въ Инкоу на 1-и февруарий 1905 год., 2 часа сутриньта.

Отъ консула Сегава до Комура, министъръ на външнитѣ работи.

Отъ вчера руски войници развалятъ желѣзопътната линия въ околноститѣ на Хайченгъ, атакуватъ магазина и постепенно слизатъ къмъ югъ съ цѣль да атакуватъ нашия складъ при Нюцятунъ. Отъ вчера вечерьта войскитѣ, квартируващи тукъ, упражняватъ строгъ надзоръ. За посрѣщане на нѣкоя случайна атака, ний организирахме единъ доброволчески отрядъ. Споредъ обстоятелствата, женитѣ и дѣцата ще изпатимъ на западъ отъ Ляо. Китайцитѣ ни извѣстяватъ, че тази сутринъ руски войници разрушили желѣзопътната линия между Нюцятунъ и Ташекяо на петъ разни мѣста.

Въ тази телеграма консултътъ казва, че е организиранъ единъ *отрядъ отъ доброволци*, но отъ разказа, когото прѣдаваме по-долу, и въ който не може да има съмнѣние¹⁾, излиза, че това е по-скоро едно масово въстание.

Слѣдъ сдаването на Портъ-Артуръ цѣлиятъ народъ се радваше, и тѣкмо прѣзъ врѣме на приготовленията за тържественото отпразднуване на това събитие пристигна новината за еприятелската атака, която наскърби всички. Малкото войски, оито се намираха тукъ, бѣха недостатъчни за запазване имота живота на населението. Всѣки тичаше къмъ консулството, цѣто военната властъ го въоръжаваше съ каквито оръжия имаше подъ ржка: пушки, револвери, сабли, бастони съ шипове ли бамбукови пики. Жандармерийскиятъ капитанъ Насу, виждайки, че неговитѣ 40 жандарми и полицейски не прѣдставляатъ достатъчна сила, за да обезпечи отбраната на това открито пристанище, се споразумѣ съ вицеконсула Сибата за организирането на единъ доброволчески отрядъ. Около 40 пушки, принадлежащи на полицейското бюро, бѣха турени на разположението ни. По този начинъ, ние можахме да разполагаме за отбраната съ около 100 въоръжени човѣка.

Но желанието да се умре храбро за отечеството и за императора бѣ толкова дълбоко врѣзано въ сърдцата на всички японци, че още прѣди извѣстието за създаване на доброволчески отрядъ, около 400 души се бѣха сгруппирали. На четире души се падаше само една пушка и никаква надежда нѣмаше да се намѣрятъ други. Тогава, както прѣзъ врѣме на гражданската война въ 1865 г., се създадоха двѣ групи: едната въоръжена съ револвери, а другата съ японски сабли. Подполковникъ Нишибата бѣ назначенъ за началникъ на тази импровизирана войска. Половината отъ тѣхъ той изпрати на изтокъ, а другата половина на западъ. Майоръ Кита командуваше източната половина, а капитанъ Хирума — западната половина; останалитѣ офицери бѣха разпрѣдѣлени по частитѣ. Вицеконсултътъ Сибата пое върху себе си административнитѣ грижи. За отбѣгване на дипломатически мжнотии бѣше строго забранено всѣкакво нападение; позволено бѣше само отбраната на колонията. Патрулитѣ отъ прѣднитѣ постове трѣбваше да кръ-

¹⁾ История на руско-японската война. Токио 1906.

стосватъ въ всички посоки, за да разузнаватъ за неприятеля. Положението бѣше крайно мжчително.

На 12-и януарий, въ 11 часа сутриньта, доброволческиятъ отрядъ бѣше вече съставенъ. Женитѣ, старцитѣ и дѣцата трѣбваше да бждатъ изпратени на другата страна на Ляо, за което се направи разпореждане въ смисълъ, щомъ неприятелската конница навлѣзе въ Нюцятунъ, тѣ да се отправятъ за гарата, на дѣсния брѣгъ на рѣката, и най-късно 30 минути слѣдъ това да заминатъ съ трена.

Прѣзъ нощта Нюцятунъ бѣ усиленъ още съ двѣ роты, нѣщо, което спомогна да се отблъсне неприятелското нападение. Малко слѣдъ това пристигна и дружината на Майръ Норо. Японцитѣ, чувствувайки се силни, прѣминаха въ настѣпление и прогониха неприятеля на сѣверъ отъ Фенгхуангченгъ. Вслѣдствие на това къмъ 3 часа слѣдъ пладнѣ, военниятъ администраторъ майоръ Юкура заповѣда разформироването на доброволческия отрядъ.

Отъ гледище на международно право, трѣбва да признаемъ, че този доброволчески отрядъ, ако той може да се нарече такъвъ, не бѣше безукоризненъ. Дѣйствително, той имаше на чело едно отговорно лице, но не носѣше отличаващъ се отъ далечъ знакъ; и вслѣдствие недоимъкъ отъ пушки, една частъ отъ него бѣше въоръжена съ револвери, орѣжие, което не се носи открито, както изисква чл. 1-и отъ Хагския правилникъ. Но, както казахме и по-рано, умѣстно е тѣзи хора да се считатъ като принадлежащи на едно масово възстание; тогава всѣкакви възражения ставатъ излишни. Ний ще се повърнемъ по този въпросъ слѣдъ като видимъ, какво е направила отъ своя страна руската армия.

§ 25. Рускитѣ доброволци.

Между неприятелскитѣ документи, конфискувани въ Далний, се намѣри единъ екземпляръ отъ слѣдующата заповѣдъ, копирана на пишуща машина:

ЗАПОВѢДЬ

№ 192.

отъ Сакаровъ, главенъ инженеръ по постройката на града и пристанището Далний. 3 февруарий 1904 г. (старъ стилъ).

Понеже войната между Русия и Япония е обявена, необходимо е, за организиране отбраната, да се създаде единъ доброволчески отрядъ отъ персонала, който строи града и пристанището.

Началникътъ на полицията Менишювъ се назначава за ачалникъ на доброволцитѣ, а за неговъ помощникъ — пристанищниятъ подначалникъ Маркъ. Жватроповъ се назначава за завѣдующъ орѣжието; Корпаковъ, Носовъ, Меркуровъ, Пропоповъ и Спарингъ се назначаватъ за началници на отдѣленията.

Въ случай на нужда, всички хора, съставляващи доброволчески отрядъ, ще бждатъ повикани въ кметството.

Орѣжието и снаряжението ще бждатъ складирани въ кметството.

Началникътъ, подначалникътъ и началниците на отдѣленията отъ доброволческия отрядъ се поканватъ да приготвятъ юименнитѣ списъци на тѣхнитѣ подчинени и да ги упражняватъ въ прѣдлежащата имъ работа по отбраната.

Подписалъ: Чимъ, помощникъ инженера.

Забѣлѣжително е, че никждѣ въ тази заповѣдъ не се прави никакъвъ намекъ за различаващия се знакъ.

По-късно, прѣзъ мѣсецъ юний, руското правителство изпрати до нашия министъръ въ Берлинъ, посрѣдствомъ министра на Съединенитѣ държави въ Петербургъ, слѣдующата нота, относяща се до създаването на руски доброволчески отряди:

Телеграма № 308, подадена въ Берлинъ на 29-и юлий 1904 г. отъ Инуе, министъръ въ Берлинъ, до Комура, министъръ на външните работи.

Тѣзи дни Русия е организирала народни отряди отъ руски поданници, които се намиратъ въ приморската провинция, въ Сахалинъ и по цѣлата дължина на Манджурската желѣзнопътна линия. За да могатъ да бждатъ използвани като пазачи

а въ случай на нужда и като сражаващи се, раздадени имъ сж пушки и сабли. Тъ не притежаватъ военна униформа. Поставенитъ покрай Манджурската желѣзопътна линия носятъ отличаващи се знакъ на шапката си единъ кръстъ; сахалинскитъ сжщо така носятъ кръстъ и надъ него буквитъ М. П. (Манджурски полкъ). Всички, освѣнъ това, носятъ на ржжава си червена прѣвръзка, широка около 17 см., а по крайщата на шинелитъ и на шапката си иматъ червена ивица.

Чрѣзъ посрѣдничеството на единъ неутраленъ дипломатъ, Япония отговори на тази нота съ слѣдующето:

Японското правителство не може да счита народнитъ отряди като воюващи, освѣнъ ако тѣ могатъ лесно да се различаватъ съ просто око и ако отговарятъ на условията за милицията или доброволческитъ отряди, които се изискватъ отъ Хагския правилникъ.

Руското правителство е взело необходимитъ мѣрки за да съобрази своитъ доброволчески отряди съ Хагския правилникъ, обаче, не положи никакъвъ трудъ за да ги приложи на практика. Въ рапорта, прѣдставенъ въ Главния Генераленъ Щабъ отъ страна на нашата Сахалинска армия, намираме слѣдующето:

3. Нередовнитъ войски сж безъ униформа. Макаръ, че е билъ установенъ единъ специаленъ знакъ за различаване рускитъ доброволци, обаче, частъ отъ руската Сахалинска армия е облѣчена така, че е твърдѣ мжно да се различатъ доброволцитъ отъ мирното население. На 10-и юлий 1905 год., по случай заемаването на Владимировка, стотина неприятелски войници, безъ униформа, атакуваха нашия авангардъ. Послѣдниятъ, съ помощта на изпратенитъ подкрѣпления, можа да плѣни по-големата частъ отъ неприятелскитъ войници. Тогава чакъ стана ясно, че измежду тѣхъ има голѣма частъ отъ мирното население.

Сжщо така се обяснява случаятъ, станалъ на 19-и юлий въ селото Романовское, гдѣто изпратениятъ за разузнаване кавалерийски подпоручикъ Ватанабе бѣше ненадѣйно заграденъ отъ доброволци, които по нищо не се различаваха отъ мирното население, вслѣдствие на което разѣзда му прѣтърпѣ голѣми загуби.

Най-сетнѣ, имало е случаи, когато униформитъ или дрехитъ съ установенитъ знакове не сж били раздавани на рускитъ доброволци. Имало е даже и случаи, когато доброволцитъ нарочно сж махвали знацитъ за да не се различаватъ отъ мирното население. Тѣй като нито началницитъ, нито войницитъ отъ руската армия сж отдавали голѣмо значение на различаващия знакъ, то разпознаването на воюващитъ отъ мирното население бѣ твърдѣ трудно, вслѣдствие на което нашата армия страдаше твърдѣ много. Отъ друга страна, справедливостта го изисква да се признае, че нашата армия се е старала всѣкога да ограничи колкото е възможно повече бѣдствията на войната.

Важно е да се отбѣлѣжи факта, че при прилагане на практика законитъ на сухопътната война, офицеритъ срѣщнаха голѣми мжнотии за разпознаване доброволцитъ, които не се съобразяваха съ четиртѣхъ изисквания на Хагския правилникъ; затуй останалото население на незаетитъ още територии, което доброволно взимаше оржжието, съгласно чл. 2-и отъ Хагския правилникъ, трѣбваше да се счита като сражаващо се. Между офицеритъ отъ генералния щабъ, авторътъ имѣ като ученикъ въ военната академия прѣзъ 1906 г. капитана Ямamoto, който бѣ участвувалъ въ Сахалинската армия и който присѣтствува при заемаването на Владимировка. Като екзаминационна теза той разви въпроса за важността на различающия знакъ.

Изложение на случката. Вечерта на 10-и юлий 1904 год. Владимировка бѣ заета. Една частъ отъ 2-а дружина на 49-и полкъ, влизайки въ града прѣзъ нощта, бѣ заградена отъ многобройно население. Съ малки подкрѣпления, ний успѣхме да разпрѣснемъ населението и да плѣнимъ около 160 души. Доброволцитъ и мирното население бѣха размѣсени, безъ униформа, безъ началници, въоръжени съ ловджийски пушки, револвери, пики, брадви и пр. Невъзможно бѣше да се различатъ еднитъ отъ другитъ. Тѣзи, които претендираха, че сж доброволци, не носѣха никакъвъ знакъ, който да ги отличава отъ другитъ. Сто двадесетъ плѣнника бѣха осждени на смъртъ отъ полево то военно сждилище по слѣдующитъ причини: *Понеже не бѣха сражаващи се, съгласно чл. 1-и отъ Хагския правилникъ.* Бѣха ли

тѣ население на територия неаета, което ний трѣбваше да считаме като воюваще, съгласно чл. 2-и отъ сѣщия правилникъ? Нашиятъ отговоръ бѣше отрицателенъ, защото чл. 2 ви-зира обикновеното население; което взема оржжието, за да брани огнището си, имота си и отечеството си, когато пакъ сахалинци бѣха хора осждени или празноскитаючи се, безъ огнище, безъ имоти и безъ отечество. Тѣ не знаеха и не дър-жаха никаква смѣтка за законитѣ на войната. Ето защо, ний не ги счехоме за воюващи, а ги третирахме като злодѣйци, под-падащи подъ ударитѣ на полевитѣ военни закони.

Ний сме напълно съгласни съ мнѣнието на нашия офи-церъ-ученикъ. Тѣзи хора сж били справедливо осждени, защото атакуваха нашитѣ войски въ Владимировка и защото не поз-наваха законитѣ на войната. Въ Сахалинъ имаше само руски заточеници; ето защо бѣше необходима една строга мѣрка. Но важното тукъ е, че нашиятъ офицеръ намѣри за умѣстно да обясни причината, гдѣто тѣзи хора не могатъ да се счи-татъ за воюващи по смисълъта на чл. 2-и. Тѣзи, които се осждатъ на основание чл. 1-и, защото имъ липсва едно отъ изискуемитѣ условия, се оправдаватъ съ чл. 2-и, който поз-волява на всички да се сражаватъ, безъ всѣкакво условие. Прочее, чл. 2-и унищожава чл. 1-и. Не трѣбва ли да прѣ-махнемъ чл. 2-и, който всѣкога е причината на разногласията?

§ 26. — Значението на чл. 2-и отъ Хагския правилникъ.

Този членъ има слѣдующето съдържание: „Населението на една некупирана още територия, което, при приближава-нето на неприятеля, доброволно взема оржжието, за да се сражава противъ настѣпващитѣ войски и което е нѣмало врѣ-мето да се организира съгласно изискванията на чл. 1-и, ще бжде считано като воюващо, ако то почита законитѣ и оби-чаитѣ на войната“. Авторътъ на тази книга е присѣствувалъ на всичкитѣ засѣдания на Хагската конференция, като техни-чески делегатъ на Япония и знае много добръ, защо този членъ е билъ приетъ. Държавитѣ, които иматъ голѣми армии, благодарение системата на задължителната военна повин-ность, а особено Германия, настояваха на това, че трѣбва да се считатъ воюващи само лицата указани въ чл. 1-и. Голѣмитѣ

яви изтъкваха факта, че ако цѣлото население може да сражава безъ каквито и да било условия, тогава чл. 1-и, то признава качеството на воюващи само на тѣзи, които оварятъ на четиретѣхъ сѣществени условия, изцѣло става уждень. Тогава, казваха тѣ, нападащата армия не ще никакво срѣдство да разпознава мирното население отъ оващитѣ, вслѣдствие на което може да се счете цѣлото на-ение за активенъ неприятель. Всички малки държави се тивопоставиха на това и заявиха, че не сж длѣжни да по-жатъ голѣми армии чрѣзъ прилагане на задължителната нна повинность. При все това, тѣ иматъ правото да защи-затъ отечеството си отъ нападение и въ подобенъ случай сж принудени да прибѣгнатъ къмъ масовото възстание. Този рось, който бѣше причината за неуспѣха на Брюкселската ларация отъ 1874 г., заплашваше да стане пакъ причина неуспѣха на първата Хагска конференция. Тогава се при-на до компромиса, вслѣдствие на който чл. 2-и позволя-е масовото възстание на населението въ територия „още купирана отъ неприятеля“.

Но, даже и слѣдъ компромиса, появи се едно възраже-е, което се отнасяше до въпроса, дали разликата между оващитѣ и мирното население трѣбва да се опрѣдѣли още и нахлуването на прѣднитѣ войски въ неприятелската тери-рия. На това може да се възрази, че щомъ властѣта на оку-ионната армия е установена, твърдѣ лесно е тогава да се аничатъ дѣйствиата на населението посрѣдствомъ полеви едни сждилища, вслѣдствие на което чл. 2-и става без-лезень. И тѣй, по една или друга причина, става явно, че ликитѣ Сили не сж се споразумѣли по този въпросъ и че желаятъ да сторятъ това. И дѣйствително, въ книгата подъ лавие „Обичаитѣ на сухопѣтната война“, издадена отъ риманския Главенъ Генераленъ Щабъ, въ никой случай не признава масовото възстание като позволено. Англича-тѣ, макаръ и да подѣржаха на конференцията Белгия Швейцария и макаръ да допущаха масовото възстание безъ ъкакви условия, прѣзъ врѣме на Трансвалската война взеха раната на германцитѣ. Всички воюващи отъ умишлено раз-лъснатитѣ бурски чети, които напълно отговаряха на усло-ията по чл. 2-и отъ Хагския правилникъ, англичанитѣ ги по-авиха вънъ отъ законитѣ и ги третираха като разбойници.

При това състояние на въпроса, интересно е сега да се знае, каква опитност е извлѣкла Япония прѣзъ врѣме на послѣдната война.

Великитѣ Сили, които намиратъ чл. 2-и за безполезенъ или за неудобенъ, иматъ всѣкога прѣдъ видъ авангардитѣ на своитѣ армии. Руско-японската война показва, че трѣбва да се мисли още и за тила на армията. Какви затруднения и нещастия биха станали на 10-и май 1904 г. при Анжу, ако началникътъ на етапния магазинъ не би могълъ да използва сражаващитѣ и несражаващитѣ се, принадлежащи на редовната армия или пъкъ като използваше пощенскитѣ или телеграфни служители, маркитанти, търговци и пр. — Послѣднитѣ биха били взети въ плѣнъ и осѣдени на смъртъ! Колко голѣмо щѣше да бѣде отчаянието на нашитѣ прѣселници въ Инкау, ако на 12-и февруарий 1905 г. само 70 отъ 400 души биха могли да участвуватъ при отбраната на града, защото нѣмаше вече оръжие, което да се носи открито, съгласно чл. 1-и отъ Хагския правилникъ! Колко голѣмо щѣше да бѣде нашето възмущение, ако хванатитѣ отъ неприятеля, тѣзи защитници, въоръжени съ револвери и ками, биха били застрѣляни като обикновени прѣстѣпници! Или още, ако за единъ забравенъ отличителенъ знакъ на облѣклото, руското военно сѣдилище би осѣдило тѣзи 400 млади и храбри хора! Допущайки подобни обстоятелства, ний мислимъ, че не трѣбва да бѣдемъ твърдѣ строги при прилагането на чл. 1-и, и че трѣбва да пожелаемъ, щото чрѣзъ чл. 2-и всички организирани сили да бѣдатъ използвани въ прѣднитѣ линии, даже и когато това би било въ врѣда на тила.

Справедливостта изисква да признаемъ, че прѣзъ врѣме на послѣдната война и двѣтѣ страни сж били твърдѣ либерални при прилагането на чл. 1-и отъ Хагския правилникъ. Измежду рускитѣ плѣнници въ Япония и японскитѣ плѣнници въ Русия намираха се мнозина, които, не бидѣйки воюващи въ пълната смисълъ на чл. 1-ви, сж се сражавали само въ момента на плѣняването имъ. При Портъ-Артуръ, наприкладъ, ний плѣнихме мнозина измежду работницитѣ, които участваха при отбрана на фортоветѣ, обаче, не ги застрѣляхме. За да се ограничи числото на военноплѣннитѣ, които се увеличаваха много бързо, нашиятъ държавенъ подсекретаръ на войната, генералъ-лейтенантъ Ишимото, прѣзъ мѣсець мартъ 1904 г. изпрати до армиитѣ слѣдующия циркуляръ:

Често се срѣщатъ случаи, гдѣто несражаващи се, които сж казали въоръжено съпротивление, да се взематъ въ плѣнъ и се изпращатъ въ Япония. Обаче, трѣбва да се знае, че само приятелскитѣ поданици, попадащи подъ чл. чл. 1-и, 2-и и 3-и отъ правилника, приложенъ къмъ конвенцията за законитѣ обичаитѣ на войната, ще бѣдатъ третираны като военноплѣнници. Противъ принципитѣ на международното право е, гдѣто въоръжени невоюващи взематъ участие въ борбата. Такива, които бѣдатъ плѣнени, подлежатъ на сѣдене отъ полевитѣ военносѣдилища. Ако, прочее, вашата армия плѣни подобни невоюващи, вий можете да прилагате спрямо тѣхъ полевитѣ военни закони; ако ли пъкъ мислите, че е прѣдпочтително да ги пращате като военноплѣнници въ Япония, добръ ще бѣде да пращате въ сжщото врѣме и съотвѣтствующитѣ разпореждания и документи, относящи се до плѣнниците.

Интересно е да се сравни този циркуляръ съ отговора нашето правителство по поводъ на руската нота, относяща до сформирването на руски народни отряди. Споредъ съдържанието на този отговоръ, японската армия бѣше взела рѣшение да счита за воюващи само тѣзи, които отговарятъ на ловията, изисквани отъ чл. 1-и. Обаче, въ циркуляра на държавния подсекретаръ на войната, по извѣстни соображения, не правѣше никакво възражение на факта, че въ извѣстни случаи се изпращаха като военноплѣнници и невоюващи, т. е. лица, които не отговаряха на чл. чл. 1-и, 2-и и 3-и отъ Хагския правилникъ.

Накратко казано, опитътъ, извлѣченъ изъ руско-японската война, по поводъ на чл. 2-и, ни води къмъ слѣдующитѣ въ заключения:

1-о За нападащи армии има случаи, когато чл. 2-и е олезенъ въ смисълъ, че се намалява до минимумъ количеството на войскитѣ, нуждни за пазене тила.

2-о Има обстоятелства, когато точното прилагане на чл. 1-и ще бѣде твърдѣ строго. Тогава чл. 2-и ще може да послужи като смекчаващо обстоятелство.

Случаятъ, когато ний ще разкажемъ по-долу, може да послужи като трето заключение и въ сжщото врѣме показва, че за страни, които прибѣгватъ къмъ настѣпателни дѣйствия, чл. 2-и е твърдѣ важенъ въ това, що се отнася до отбраната

на колонииѣ или далечниѣ владения противъ единѣ умишленѣ или случаенѣ неприятелски десантѣ.

§ 27. — Случката на островъ Кайба.

Прѣзъ врѣме на войната никой нищо не е знаелъ за този жалкъ случай, станалъ въ единъ островъ на 8—9 мили отъ юго-източния брѣгъ на Сахалинъ. Географически този островъ принадлежеше на Русия, обаче, въ дѣйствителностъ той бѣ японски островъ, защото всичкиятъ ловъ въ юго-източния и юго-западния край на Сахалинъ се извършваше отъ японци и защото само японски рибари го обитаваха. Нѣщо повече, той носи японското име Кайба; планинитѣ, долинитѣ и брѣговетѣ носятъ сѣщо така японски названия. И тъй, на 28-и юний 1905 год., по-пладнѣ, единъ офицеръ и 26 руски войници дебаркираха въ Нагахана отъ единъ японски корабъ съ платна. Пътувайки отъ Мака за Корсаковскъ, тѣ прѣтърпѣли корабокрушение и идѣха въ Кайба, за да се снабдятъ съ провизии. Рибаритѣ, виждайки ги, скриха женитѣ и дѣцата си на сигурни мѣста. При пристигането на руситѣ до селищата на рибаритѣ, послѣднитѣ имъ дадоха 8 човала съ оризъ и други провизии, но тѣ не останаха доволни отъ това и почнаха да ограбватъ къщитѣ. Отъ рибаритѣ никой нѣмаше оръжие, пъкъ руситѣ бѣха добръ въоръжени. Всѣкакво съпротивление отъ страна на рибаритѣ бѣше невъзможно. Прѣзъ нощта руситѣ хвърлиха котва въ Шимидзу-дани, четире километра далечъ отъ мѣстото, гдѣто бѣха дебаркирали. Тогава рибаритѣ се събраха да рѣшатъ по кой начинъ да се съпротивляватъ въ случай, че руситѣ дойдатъ повторно на слѣдующия день — 27-и. Една часть отъ рибаритѣ се записаха доброволци и нѣколко ловджийски пушки и револвери бѣха турени на разположението имъ. Единъ почна да фабрикува бомби. На слѣдующия день руситѣ почнаха грабежа въ другия край на острова. Тѣ размахваха сабитѣ си и стрѣляха, за да сплашатъ населението, което повика на помощъ рибаритѣ отъ Нагахана. Послѣднитѣ, заложили въ планината, убиха двама руси, изпратени да разузнаватъ въ тази посока. Това бѣ началото на общата борба, въ която други двама бѣха убити и много други ранени отъ бомбитѣ. Японцитѣ имаха единъ

тъ и единъ раненъ. Тогава руситѣ напуснаха острова бързо збѣгаха съ кораба си. Този е единъ случай достоенъ за сѣление. Японскитѣ рибари имаха ли право да колонизиратъ и островъ? Прѣтърпѣлитѣ корабокрушение, имаха ли право сплашатъ населението съ оръжията си, вмѣсто да реквизиатъ припаси по законенъ начинъ? Ний това не знаемъ. Но че случката има тази добра страна, гдѣто ни напомни много японски острови, които прѣзъ врѣме на войната имаха друго срѣдство за отбрана, освѣнъ прѣдвиденото въ 2-и отъ Хагския правилникъ.

Глава IV

Военноплѣннитѣ.

§ 28. — Японскитѣ правилници.

Прѣвъ врѣме на руско-японската война имаше 84,445 руски военноплѣнни, отъ които 10,442 освободени на самия театъръ на военнитѣ дѣйствия. Отъ останалитѣ 74,003 интернирани въ Япония, 14,963 принадлежаха на флотата. Числото на японцитѣ военноплѣнни въ Русия бѣше 2,083, отъ които 106 офицери и чиновници и 1,977 войници,

Японското правителство положи особени грижи за най-точното спазване законитѣ на войната относително военноплѣннитѣ; още повече, че Хагският правилникъ за прѣвъ пжтъ щѣше да има толкова широко поле за прилагане, а още и защото нашиятъ противникъ бѣ именно страната на Александъръ II-и и Николай II-и — главнитѣ дѣйци на тѣзи хуманни закони.

Осемъ дни слѣдъ почването на неприятелскитѣ дѣйствия, на 14-и февруарий 1904 г., военниятъ министъръ издаде единъ „Правилникъ за третирането на военноплѣннитѣ“, който съдържа 34 члена и който има за цѣль прилагането на практика на часть I-а, глава II-а отъ Хагския правилникъ.

П РА В И Л Н И К Ъ

За третирането на военноплѣннитѣ.

(Сухопжтната армия).

Глава I-а. — Общи разпореждания.

Чл. 1-и. Въ настоящия правилникъ, подъ думата военноплѣнни се разбираатъ сражаващитѣ се неприятели, паднали въ

ѣта на империята, а тѣй сжщо и лицата, които догговорили обичаитѣ считатъ за такива.

Чл. 2-и. Военноплѣннитѣ ще бждатъ третираны хуманно и га нѣма да бждатъ оскърбаваны.

Чл. 3-и. Военноплѣннитѣ ще бждатъ третираны съобразно ѣхното положение и чинъ; изключение отъ това ще се ави само когато тѣ не кажатъ истинското си име, прѣ-и чинъ, или когато бждатъ обвинени за други нарушения.

Чл. 4-и. Военноплѣннитѣ ще бждатъ подложени на наблюе съгласно сжществующата дисциплина въ японската су-стна армия и къмъ тѣхъ нѣма да се прилагатъ никакви ичения безъ нѣкаква специална причина.

Чл. 5-и. Военноплѣннитѣ нѣма да се ограничаватъ въ тѣх-вѣроизповѣдание и могатъ да присжтствуватъ на религи-тѣ служби, стига само тѣзи послѣднитѣ да не сж отъ ес-ю да противорѣчатъ на дисциплината или добритѣ нрави рмията.

Чл. 6-и. Въ случай на неподчинение отъ страна на воен-ѣннитѣ, тѣ ще бждатъ затваряни, вѣрзани или подложени руги необходимы мѣрки за обуздаване. При опитъ за бѣг-отъ страна на военноплѣннитѣ, може да се прибѣгне и до жие, за да се вѣзпрѣпятствува на това; въ краенъ случай е да се ранятъ или даже да се убиятъ.

Чл. 7-и. Военноплѣннитѣ, които бждатъ хванати въ бѣг-ще бждатъ подлагани само на дисциплинарни наказания. не могатъ да бждатъ прѣслѣдвани углавно за това прѣс-ление.

Чл. 8-и. Освѣнтъ наказанията, прѣдвидени въ по-горнитѣ юве, спрѣмо военноплѣннитѣ, ще се прилагатъ тѣй сжщо и ики дисциплинарни наказания, които сж въ сила за япон-та сухопжтна армия. За извършени прѣстжпления военно-ннитѣ ще се сждятъ отъ военнитѣ сждилища.

ва II-а. — Залавянето на военноплѣннитѣ и изпращането имъ въ тила.

Чл. 9-и. Когато се плѣни нѣкой, който е отъ естество бжде третиранъ като военноплѣненъ, веднага ще се прѣглеж-ѣ прѣдметитѣ, които той има върху себе си. Ще бждатъ фискувани: оржжията, бойнитѣ припаси и всѣкакви други дмети, прѣдзначени за бойно употрѣбление. Другитѣ прѣд-

мети, споредъ обстоятелствата, ще се прибиратъ за пазене или ще му се оставятъ за ползуване.

Чл. 10-и. Командующитѣ армиитѣ или началницитѣ на самостоятелнитѣ дивизии могатъ да разрѣшаватъ носенето на сабля отъ страна на плѣненитѣ офицери, когато чрѣзъ тази мѣрка се иска да имъ се отдаде една заслужена почитъ.

Въ такъвъ случай ще бжде съобщавано името и прѣзимето на офицеритѣ, удостоени съ тази почитъ, заедно съ причинитѣ за това специално третиране, до главната квартира на армиитѣ, която пакъ отъ своя страна ще увѣдоми министра на войната.

Чл. 11-и. Командующитѣ армиитѣ или началницитѣ на самостоятелнитѣ дивизии могатъ да прѣговарятъ слѣдъ боя съ неприятелската армия и да ѝ изпращатъ болнитѣ и раненитѣ военноплѣнни или да ги размѣняватъ съ свои. Тѣ могатъ сжщо така, споредъ обстоятелствата, да освобождаватъ военноплѣннитѣ, слѣдъ като взематъ отъ тѣхъ честна дума, че нѣма вече да участвуватъ въ военитѣ дѣйствия прѣзъ врѣме на войната.

Чл. 12-и. Въ всѣка часть, взетитѣ въ плѣнъ военни ще се разпитатъ за името, прѣзимето, възрастта, чина, народността, както и частта на която принадлежатъ, и ще се състави поимененъ списъкъ и дневникъ на военноплѣннитѣ. Сжщо така трѣбва да се направи списъкъ на вещитѣ, взети за пазене или конфискувани съгласно чл. 9.

Чл. 13-и. Военноплѣннитѣ ще бждатъ сбирани въ двѣ групи: първата — офицери и приравнени, втората — подофицери и войници. Тѣ ще бждатъ отвеждани подъ конвой до най-близкия етапенъ пунктъ или военно-транспортно учрѣждение.

Въ такъвъ случай, заедно съ групитѣ ще се изпращатъ и вещитѣ взети за пазене, поименниятъ списъкъ, дневникътъ на военноплѣннитѣ и списъкътъ на вещитѣ.

Чл. 14-и. По прѣдложението на началника на нѣкоя морска часть, която има военноплѣнни, частитѣ, етапнитѣ пунктове или военно-транспортнитѣ учрѣждения могатъ да ги приематъ заедно съ вещитѣ имъ, поименния списъкъ, дневника на военноплѣннитѣ и списъка на вещитѣ.

Чл. 15-и. Командующитѣ армиитѣ или началницитѣ на самостоятелнитѣ дивизии трѣбва незабавно да прѣдупрѣждаватъ главната квартира за числото на военноплѣннитѣ, които ще се

изпращатъ въ тила. Главната квартира отъ своя страна ще увѣдомява министра на войната.

Чл. 16-и. При получаването на увѣдомлението, съгласно горния членъ, Министерството на Войната ще указва на главната квартира пристанището или друго нѣкое мѣсто, гдѣто ще стане прѣдаването на военноплѣннитѣ. Въ пристанището или мѣстото ще се извѣстява за врѣмето, когато военноплѣннитѣ ще пристигатъ.

По сжщия начинъ ще се постѣпва и съ прѣдаването на военноплѣннитѣ, взети отъ морската армия.

Чл. 17-и. Етапнитѣ магазини или военно-транспортнитѣ учрѣждения, които сж приели военноплѣнни, съгласно чл. чл. 3-и и 14-и, трѣбва да ги изпращатъ подъ конвой до мѣстото, прѣдѣлено, споредъ чл. 16-и, и тамъ да ги прѣдаватъ на опрѣделенитѣ отъ Министерството на Войната делегати. Прѣдаването се става заедно съ вещитѣ, поименния списъкъ, дневника и писъка на вещитѣ.

Чл. 18-и. Въ случай, когато главната квартира не е още установена, всичко, което се отнася до нея, ще се изпраща до Главния Генераленъ Щабъ.

Глава III-а. — Интерниране и надзоръ върху военноплѣннитѣ.

Чл. 19-и. Приготовленията по откриването на депо за военноплѣнни ще се извършватъ отъ началника на дивизията, въ района на когото се намира мѣстоположението на депото.

Чл. 20-и. За помѣщение на депата ще се избиратъ казармитѣ, църквитѣ или други жилища, които съответствуватъ на достойнството на военноплѣннитѣ. Жилищата трѣбва да бждатъ хигиенични и достатъчно пригодни да възпрѣпятъ избухването на военноплѣннитѣ.

Чл. 21-и. Началникътъ на гарнизона ще изработва правилника за вътрѣшния редъ въ депото и ще го прѣдставява въ Министерството на Войната.

Чл. 22-и. При пристигането имъ въ депата, военноплѣннитѣ ще се разпитватъ подробно върху името, прѣзимето, възрастта, народността, положението, чина, частта на която сж принадлежали и пр. Всички тѣзи свѣдения ще се съобщаватъ на справочното бюро за военноплѣннитѣ. За постѣпване въ болница, за прѣстѣпления и простѣпъци, въ случай на смъртъ и всѣкакви други измѣнения, които биха станали слѣдъ интер-

нирането, ще се съобщава всеки 10 дни на казаното погорѣ бюро.

Чл. 23-и. Военнопленните ще бъдат разпредѣлявани въ различни стаи, споредъ тяхното положение, чинъ и пр. Въ всяка стая ще бъде избранъ единъ старши измежду тяхъ, който ще бъде натоваренъ да слѣди за подържането на дисциплината въ стаята, трѣбванията, оплакванията на военнопленните и пр.

Чл. 24-и. Ако военнопленните поискатъ да купятъ отъ свои лични сръдства прѣдмети по тяхенъ вкусъ или за всѣкидневно употребление, ще имъ се указватъ възможните улеснения само въ случаи, когато наблюдаващитъ офицери не намѣрятъ въ това нѣкакво неудобство.

Чл. 25-и. Телеграмитъ и пощенскитъ пратки, изпратени отъ военнопленните или прѣдназначени за тяхъ, ще бъдатъ прѣдварително разгледвани отъ наблюдаващитъ офицери, и нѣма да бъдатъ изпращани или раздавани, ако казанитъ офицери намиратъ това за необходимо.

Ще бъдатъ забранени и конфискувани всички съмнителни пратки, като напримѣръ, чрезъ употребление на шифръ или какъвто и да е особенъ начинъ за кореспондиране.

Чл. 26-и. Тѣй като пощенскитъ пратки, изпратени отъ военнопленните или прѣдназначени за тяхъ, съгласно конвенцията, се освобождаватъ отъ такси, то началникътъ на гарнизона трѣбва да влѣзе въ споразумение съ мѣстната пощенска станция, за да опрѣдѣли реда, който трѣбва да се спазва въ това отношение.

Чл. 27-и. Правилникътъ за наблюдението на депата ще бъде изработенъ отъ начальника на мѣстния гарнизонъ. За изработения правилникъ трѣбва да се донесе въ Министерството на Войната. Изпращането на свѣденията до справочното бюро за военнопленните тоже е задължително.

Глава IV-а. — Разни разпорѣждания.

Чл. 28-и. Неприятелскитъ болни и ранени, които, слѣдъ излизането си отъ болницата, бъдатъ признати като негодни за военна служба, ще бъдатъ изпращани въ отечеството имъ при условие, че нѣма да взематъ участие въ войната. Това правило нѣма да се прилага спрѣмо тѣзи, които биха имали нѣкакво особено значение за войната.

Чл. 29-и. Вещитъ, принадлежащи на военнопленните и прибрани въ складоветъ отъ императорскитъ власти, ще бъдатъ

жчвани на притежателитъ, когато послѣднитъ бъдатъ освождавани.

Чл. 30-и. Вещитъ, останали отъ умрѣли пленници, ще бъдатъ изпращани до справочното бюро отъ частитъ, административнитъ власти и болницитъ, въ властта на които сж се напращали плененитъ.

Колкото за прѣдмети, които не сж отъ естество да бъдатъ пазени, тѣ ще се продаватъ и полученитъ суми ще се изпращатъ до справочното бюро.

Чл. 31-и. Завѣщанията на военнопленните ще бъдатъ трепрани както тѣзи на военнитъ, принадлежащи на Япония, и е бъдатъ изпращани до справочното бюро за военнопленните.

Чл. 32-и. Паричнитъ суми и вещи, изпращани направо до военнопленните или подадени отъ тяхъ, трѣбва да се изпращатъ чрезъ частта или чрезъ компетентната административна властъ, ако това не прѣдставлява нѣкакви неудобства, тѣ ще бъдатъ издавани на военнопленните или изпращани по назначението имъ.

Чл. 33-и. Когато дружествата за подпомагане военнопленнитъ сж благотворителна цѣль поискатъ позволение да разадатъ помощи на военнопленните, ще имъ се даде надлежното азрѣшение само ако тѣ се задължатъ писмено, че ще се одчинятъ на правилата за надзора на военнопленните.

Чл. 34-и. Когато се прѣдставятъ случаи, прѣдвидени въ рѣдшествующитъ два члена и чл. 25-и, частта или компетентната административна властъ своеврѣменно ще донася за това въ справочното бюро за военнопленните.

На 21-и февруарий съ единъ императорски указъ се създава, въ духа на чл. 14-и отъ Хагския правилникъ, едно *справочно бюро за военнопленните*. Подробноститъ по службата на това бюро бѣха изложени въ заповѣдта на военния министъръ отъ 27-и февруарий и допълнени на 12-и септември съ нова заповѣдъ отъ сжщия министъръ. По-долу даваме тѣзи два документа:

Указъ за създаване справочно бюро за военнопленните

Чл. 1-и. Справочното бюро за военнопленните има *седището си* въ Токио. Нему се възлагатъ слѣдующитъ длѣжности:

1-о Да събира сведения относително интернираните, промънът, постъпванията въ болницитъ и умирацията на военнопълннитъ, както и да съставя поименнитъ имъ списъци.

2-о Кореспонденцията относително справкитъ за военнопълннитъ.

3-о Всичко що се отнася до подаръцитъ, паритъ и вещицъ, изпратени до военнопълннитъ или отъ тѣхъ.

4-о Пазенето на прѣдметитъ и завѣщанията на умрѣлитъ военнопълнни, както и изпращането на тѣзи прѣдмети и завѣщания до сѣмействата или други заинтересовани лица.

5-о Свѣденията, добити отъ императорскитъ сухопътни и морски войски, относително убититъ неприятели въ време на боя, както и за прѣдметитъ и завѣщанията, намѣрени върху тѣхъ.

6-о Свѣдения за тѣзи, които сж военнопълнни въ неприятелската страна и грижата да улесняватъ кореспонденцията между тѣхъ и сѣмействата имъ или други тѣмъ близки лица.

Чл. 2-и. Началническитъ персоналъ се състои отъ единъ директоръ и двама секретари.

Директорътъ се избира измежду генералитъ или полковницитъ, а секретаритъ — измежду щабъ и оберъ-офицеритъ отъ сухопътната или морската армия, или пъкъ измежду гражданскитъ чиновници, принадлежащи на степенъта „Сонинъ“.

Въ състава на бюрото влизатъ и 7 чиновници отъ степенъта „Ханинъ“.

Числото на секретаритъ и другитъ чиновници може да бже увеличено споредъ нуждата.

Чл. 3-и. Директорътъ ръководи работата на бюрото и е подчиненъ направо на военния министъръ.

Чл. 4-и. За въпроси, отнасящи се до неговата компетентност, директорътъ може да поиска необходимитъ справки отъ разнитъ сухопътни и морски военни власти и болници.

Чл. 5-и. Секретаритъ ръководятъ работата съгласно заповѣдитъ на директора.

Чл. 6-и. Чиновницитъ извършватъ подробноститъ на работата съгласно заповѣдитъ на тѣхнитъ начальници.

Правилникъ

За подробноститъ по службата въ справочното бюро за военнопълннитъ.

Чл. 1-и. Справочното бюро за военнопълннитъ получава необходимитъ свѣдения отъ компетентнитъ власти, които сж на-

варени съ пазене на военнопълннитъ, събиране свѣдения за самитъ тѣхъ за установяване на самоличността имъ, за стото и датата на пълняването, чина, частта на която принадлежатъ и интернирането на всѣки военнопълненъ.

Този членъ се прилага сжщо така и относително, умирацията, постъпъцитъ, прѣстѣпленията и промънитъ на военнопълннитъ въ депата.

Чл. 2-и. Справочното бюро се отнася до болничнитъ власти добиване необходимитъ свѣдения за болнитъ и раненитъ военнопълнни, за постъпването имъ въ болницата, състоянието на нитъ или болестта, смѣняването или излизането отъ болницата, за умирацията и погребенията.

Чл. 3-и. Справочното бюро може да се отнася до всички компетентни власти за добиване подробности по поводъ пълняването на неприятелски, сражаващи се въ време на боя, като: име, фамилия, възраст, народност, положение, чинъ, частта на която принадлежатъ, както и мѣстото и датата на умираването и пр.

Чл. 4-и. На основание свѣденията, добити по прѣдшествушитъ членове, справочното бюро съставя поименни списъци, върху които се обѣлѣзватъ всички подробности относително всѣки военнопълнникъ или всѣки неприятелски сражаващъ се, битъ въ време на боя.

Именнитъ списъци се групиратъ по народност на военнопълннитъ и всѣка отдѣлна група ще бже подраздѣляна на офицерска, подофицерска и войнишка. Списъцитъ ще се пазятъ въ бюрото заедно съ съобщенията, отнасящи се до тѣхъ.

Чл. 5-и. Когато въ справочното бюро постъпятъ заявления за свѣдения върху военнопълннитъ или неприятели, паднали въ ражението, тогава то е длъжно да отговори колкото е възможно по-пълно и по-ясно, посредствомъ поименнитъ списъци.

Чл. 6-и. Когато началникътъ на гарнизона тури справочното бюро въ течение на правилника за наблюдение депата съ военнопълнни, бюрото го разглежда и, ако стане нужда, донася за своето мнѣние на военния министъръ.

Чл. 7-и. Когато справочното бюро бже турено отъ компетентнитъ власти въ течение на телеграмитъ и на пощенскитъ пратки, които сж били изпращани отъ военнопълннитъ или адресирани до тѣхъ и които сж били запрѣщавани или конфиску-

вани отъ властите, казаното бюро ги разглежда и, ако стане нужда, донася за своето мѣние на военния министъръ.

Чл. 8-и. Когато справочното бюро получи отъ сухопътните или морските военни власти или отъ болниците завѣщанията, вещите (или сумата отъ тѣхната продажба), оставени отъ неприятели, паднали на полесражението, или отъ умрѣли военноплѣнни, бюрото се грижи за пазенето и прѣдаването имъ на семействата или други заинтересовани лица.

Чл. 9-и. Колкото за прѣдметите или паричните суми, пратени като подарѣкъ на военноплѣнните, безъ специално указване на лицата, които ще ги получаватъ, бюрото ще ги разглежда и ще получава само тѣзи, които не прѣдставляватъ никакво неудобство за получаването имъ. Получените прѣдмети или пари ще се разпрѣдѣлятъ както трѣбва помежду военноплѣнните.

Чл. 10-и. Слѣдъ възстановяването на мира, поименните списъци ще бждатъ прѣдавани на правителството на неприятелската страна. Прѣписи ще се запазватъ въ Министерството на Войната заедно съ другите документи на бюрото.

Чл. 11-и. Ако справочното бюро получи извѣстия, относящи се до тѣзи, които сж военноплѣнни у неприятеля, то ще провѣри името, фамилията, чина и пр. и ще ги публикува. То сжщо ще дава, при поискване, свѣдения за тѣхъ на всички административни власти или заинтересовани частни лица.

Чл. 12-и. Когато справочното бюро получи завѣщания, прѣдмети и пр. изоставени отъ военноплѣнните, визиращи въ по-горния членъ, или цѣкъ бжде натоварено да имъ изпрати писма или подарѣци, бюрото ще вземе съответствующите мѣрки за прѣдаването имъ по принадлежностъ.

Чл. 13-и. Справочното бюро е длъжно да прѣдставлява на военния министъръ ежемѣсеченъ рапортъ, относително вържежа на службата и свѣденията, относящи се до военноплѣнните въ империята и тѣзи въ неприятелската страна.

На 31 мартъ се издадоха: *Правилникъ за пощенската служба и Правилникъ върху службата по пощенските записи на военноплѣнните и тѣхното безплатно изпращане и връчване.*

Прѣзъ мѣсець май, съ навлизането на 1-а армия въ Манджурия, числото на военноплѣнните почна бързо да се увеличи.

ва. Тогава вече се яви нужда отъ единъ *Подробенъ правилникъ за третиране на военноплѣнните и надзора имъ въ депата*. На 10-и септемврий, съгласно чл. 6-и отъ Хагския правилникъ, бѣ издаденъ *Правилникъ върху работата на военноплѣнните*. Работата не бѣше задължителна за военноплѣнните и се указаха само нѣколко общари, които изработваха уща за другарите си. На 2-и февруарий 1905 се издаде *императорски указъ по уреждане депата за военноплѣнните*.

Простѣпците и прѣстѣпленията на военноплѣнните попаха въ компетентността на нашите военни сѣдилища, обаче, шиятъ Военно-Наказателенъ законъ не съдържаха никакъвъ членъ за наказания, които да се налагатъ за неударване честната дума, за въоръжено съпротивление и пр. Тази разднина биде попълнена отъ начало чрѣзъ една императорска заповѣдь, която по-късно стана законъ, гласуванъ отъ арламента и утвърденъ отъ императора на 28-и февруарий 1905 г. Ето и текста на спомѣнатия законъ:

о наказанията, които ще се налагатъ на военноплѣнните.

Чл. 1-и. Военноплѣнните, провинени въ съпротивление или анасяне удари на контролѣорите, наблюдаващите или конвойите, ще бждатъ наказвани съ строгъ тъмниченъ затворъ най-малко до 5 години, а въ случай на обстоятелства намаляващи вината — отъ 6 мѣсеци до 5 години тъмниченъ затворъ.

Чл. 2-и. Когато дѣйствиата, прѣдвидени въ по-горния членъ, бждатъ извършени вслѣдствие на заговоръ между военноплѣнните, главните автори ще бждатъ осжждани ма смъртъ, а другите на доживотно заточение. Въ случай на обстоятелства намаляващи вината, послѣдните ще бждатъ наказвани отъ 5 до 9 год. строгъ тъмниченъ затворъ.

Чл. 3-и. Въ случай на избѣгване, вслѣдствие на заговоръ между военноплѣнните, главните автори ще бждатъ осжждани на заточение до животъ, а въ случай на увеличаващи вината обстоятелства — на смъртъ; останалите — на 5—9 год. тъмниченъ затворъ, а въ случай на обстоятелства намаляващи вината — отъ 6 мѣсеци до 5 години.

Чл. 4-и. Военноплѣнните, освободени подъ честна дума, които прѣстѣпятъ думата си, ще бждатъ наказвани на 5—9 години тъмниченъ затворъ. Сжщото прѣстѣпление, придружено

съ неприятелско въоръжено дѣйствие, влѣче подирѣ си смъртно наказание.

Чл. 5-и. Военноплѣнникѣ, които прѣстѣпятъ честната си дума, че нѣма да избѣгатъ, ще бждатъ наказвани съ 5—9 години тъмниченъ затворъ. Нарушението на честната дума въ всѣки другъ случай влѣче подирѣ си смъртно наказание.

Чл. 6-и. Разпорежданията на чл. чл. 1-и и 3-и не се прилагатъ къмъ повторно плѣненитѣ, когато се отнася до прѣстѣпления, извършени прѣзъ врѣме на първия имъ плѣнъ.

Чл. 7-и. Въ случай на сждане военноплѣнникѣ отъ военнитѣ сѣдилища, разпорежданията, които сж съ сила за военнитѣ, принадлежащи на Япония, ще се прилагатъ по аналогия, съобразно съ тѣхния чинъ.

Най-сетнѣ на 18-и мартъ 1905 г. се издаде единъ *Правилникъ за свободнитѣ разходки на военноплѣнникѣ и квартируването имъ въ частни жилища.*

§ 29. — Какъ нѣкой може да стане военноплѣненъ.

Има два начина на прѣдаване: масово и единично. Масовото прѣдаване се извършва чрѣзъ посрѣдничеството на парламентаръ; въ дѣйствителностъ този случай се срѣща твърдѣ рѣдко. Това, което обикновено се срѣща, е единично прѣдаване вслѣдствие намаляване на частитѣ и дезорганизирането имъ слѣдъ поражение.

Въ послѣдната война ний не правихме никаква разлика между плѣнникитѣ или избѣгалитѣ у насъ неприятели, нѣщо, което се е практикувало въ всички модерни войни. Попадали подъ наша власть, еднитѣ и другитѣ биваха наши военноплѣнни, имайки сжщитѣ права и длѣжности.

Скрѣбно е, че нѣма точно опрѣдѣленъ условенъ знакъ за единичното прѣдаване; този условенъ знакъ би отстранилъ много недоразумения и безполезни жертви. Но това е лесно-обяснимо; защото никоя армия нѣма да учи войникитѣ си на начина какъ да се прѣдаватъ на неприятеля. Дали законитѣ на цивилизованиитѣ войни ще опрѣдѣлятъ нѣкога този условенъ знакъ, както сж опрѣдѣлили такъвъ за парламентаря или за персонала на санитарната служба? — Това ний не знаемъ.

Сегашнитѣ главни начини за манифестиране намѣрението ѣдаване сж: бѣлиятъ флагъ, пушка обърната съ устието земята, или пѣкъ хвърляне на оръжието при приближа-о на неприятеля.

Въ послѣдната война обстоятелството, че японскитѣ вой-незнаяха начина, по който се прѣдаватъ руситѣ, стана ина на много комични сцени, а нѣкога и на доста скрѣбни и.

Слѣдниятъ случай е разказанъ на автора отъ неговия икъ отъ генералщабната академия капитанъ Саито, уча-щъ въ армията на Оку при Шахо. Той командувалъ войсково отдѣление, квартирующе въ Апатай. Прѣзъ много тъмна нощъ единъ японски часовой билъ изпла- , отъ ненадейното появяване на единъ руски войникъ, , излизайки изъ тъмнината, се хвърлилъ върху него и алъ да го цѣлува по лицето. Японскиятъ часовой, който,) по-голѣмата частъ отъ неговитѣ сънародници, не е билъ га въ Европа и не е знаелъ, какво е значението на цѣ-ата, се изплашилъ и почналъ да се брани и да напада южъ русина. Послѣдниятъ избѣгалъ, но слѣдъ нѣколко ти се върналъ пакъ и сърдечно стисналъ ржката на ча-д, който едва тогава разбралъ, че тукъ работата се касае рѣдаване.

Сжщиятъ офицеръ ни разказа друга една случка, на о той е билъ очевидецъ и която показва начина, по който тѣ изобщо се прѣдавали.

Това стана на 15-и юний 1904 г., на 2 часа слѣдъ пладнѣ, боя при Телисъ (Уафангкоу). Валѣше проливенъ дѣждъ, руженъ отъ грѣмъ и свѣткъвици. Неприятелскитѣ части, о още по пладнѣ бѣха почнали да отстъпватъ, окончателно разстроени подъ влиянието на тази страшна буря. Ний хме, че нашиятъ командующъ армията желае да плѣ-ь прѣзъ този день колкото е възможно повече неприятели, же прѣзъ врѣме на сражението при Наншанъ бѣхме плѣ-и твърдѣ малко. Въ околноститѣ на Сючачунгъ нашитѣ 18 и 3-и полкове бѣха заградили неприятелскитѣ главни сили. ата дружина (1-а отъ 6-и полкъ), която съставляваше ре-а на 3-а дивизия, получи заповѣдь да загради и плѣни риятелскитѣ войници, скрити въ гѣнкитѣ на мѣстността

около Уафангоу. Двѣ роти, прѣснати въ верига, обстрѣлваха скрититѣ въ трѣвата руси, които безъ всѣкакъвъ редъ стрѣляха въ всички посоки. Отъ височинитѣ на Генгнишанъ и Уцятунъ други японски полкове сжщо така атакуваха неприятеля, който, като не можеше вече да противостои на нашия опустошителенъ огънь, принуди се да се укрие въ кжщитѣ и гънкитѣ на мѣстността. Около 30 души бѣха се скрили въ една китайска кжща и отъ тамъ стрѣляха върху всѣкого, който посмѣеше да се приближи къмъ тѣхъ. Отъ нашата дружина имаше вече трима души ранени, обаче, двѣ отдѣления успѣха да заградятъ кжщата и да подпалятъ покрива ѝ. Тогава единъ отъ неприятелитѣ излѣзе безъ оръжие и ний помислихме, че той иска да се прѣдаде. Единъ отъ нашитѣ войници се приближи до него, но русинътъ извади револверъ и стрѣля върху нашия войникъ, когото и нарани. Двадесетъ японски куршума слѣдъ това прострѣха на земята русина и ний можахме тогава да констатираме, че прѣдъ насъ стои офицеръ, който си бѣше махналъ погонитѣ съ цѣлъ да не узнаемъ № на полка му. Нѣколко минути слѣдъ това другъ единъ отъ неприятелитѣ излѣзе безъ оръжие и бѣ раненъ отъ насъ. Но този пътъ прѣдъ насъ бѣше войникъ, който искаше въ дѣйствителностъ да се прѣдаде. Въ това врѣме огънятъ бѣ обхваналъ цѣлия покривъ и находящитѣ се въ кжщата бѣха въ опасностъ. Тогава тѣ издигнаха надъ вратата една бѣла кърпа, отъ която разбрахме, че тѣ искатъ да се прѣдадатъ. Нашитѣ войници имъ дадохъ знакъ, който означаваше „елате тукъ“; но, понеже този знакъ у японцитѣ бѣше абсолютно еднакъвъ съ оня, който въ Европа значи „махнете се“, руситѣ не се рѣшаваха да напуснатъ кжщата. Трѣбваше нѣколко наши войници да се приближатъ до тѣхъ и да ги теглятъ насилствено къмъ нашата линия. Най-сетнѣ руситѣ разбраха и веднага всички си закачиха по нѣщо бѣло — кърпа или парче книга — за знакъ че се прѣдаватъ. Въ този день нашата дружина плѣня 216 души; имаше войници, които сами плѣниха по 2—3, а имаше и такива, които плѣниха дори по 20 души.

Този случай показва колко бѣше трудно да се разбератъ руси и японци, даже и въ най-критически моменти. Сжщиятъ случай показва още, че отъ командующия зависи да се взематъ повече или по-малко плѣнници, защото, когато неприятелтъ не манифестира ясно намѣрението си за прѣдаване,

може да бжде съвършено унищоженъ отъ атакующия. Въ че това нѣщо изглежда жестоко, обаче, то е самата а по отношение на двѣтѣ страни — руси и японци. Наша ностъ е, щото за въ бждаще да внесемъ едно подобрѣние въ отношение. Да видимъ сега, каква е била участъта на плѣненитѣ отъ японцитѣ.

—Раздаване печатни инструкции на военноплѣннитѣ.

Въ една война между два народа, чийто езици сж толкова чни, както японския и руския, се срѣщатъ голѣми мъчн при отдаване заповѣди или инструкции до военноплѣнн. Отъ друга страна, душевното състояние на плѣненитѣ кова въ врѣме на тѣхното залавяне, че тѣ не могатъ лесно азбератъ това, което иска противникътъ. Въ подобни слу- между двѣтѣ страни ще има недоразумения и незадо- гва, които всѣкога ще озлобяватъ по-слабия. За да се гне това неприятно положение, нашата III-а армия намѣри нъ, който даде добри резултати и който ще може да се лзува въ бждащитѣ войни. Този начинъ се състоеше въ нето на всѣки руски плѣнникъ печатни листове (на руски ъ), съдържащи главнитѣ точки отъ инструкцията за военноплѣннитѣ. Тази инструкция, която бѣ раздадена на всичкитѣ и отъ III-а армия още на 29-и юний 1904, имаше слѣдую- о съдържание:

Инструкция за военноплѣннитѣ.

I-о. Японската армия, водима отъ принципитѣ на справед- стъта, ще третира съ хуманностъ военноплѣннитѣ. Издър- ето на послѣднитѣ ще бжде съотвѣтствующе на тѣхното ожение и чинъ и никога нѣма да бждатъ нито оскърбявани, о лошо третирани. Затова, всѣки трѣбва да бжде спокоенъ а се подчинява на разпорежданията.

II-о. Военноплѣннитѣ сж длъжни да даватъ точни отговори, ато бждатъ разпитвани относително: името, фамилията, по- сението, чина и пр.

III-о. За неподчинение, военноплѣннитѣ могатъ да бждатъ варяни, вързвани или подлагани на разни дисциплинарни ки. Въ случай на опитъ за избѣгване, японската армия може

да си послужи съ оружие по начинъ, че плъненитъ могат да бждатъ ранени или убити.

IV-о. Прѣстѣпленията и простѣпѣцитъ на военноплъннитъ ще бждатъ разгледвани отъ японскитъ военни сѣдилища.

V-о. Оръжията, бойнитъ припаси, конетъ и всички други прѣдмети за военно употребление ще бждатъ конфискувани. Когато се касае за офицери или приравнени чиновници, саблата и другитъ оръжия могат да имъ се оставятъ (огнесрѣлнитъ оръжия ще имъ се оставятъ безъ патрони).

VI-о. Вещитъ, които лично принадлежатъ на военноплъннитъ, ще останатъ тѣхно притежание, обаче, споредъ обстоятелствата, тѣзи вещи ще се прибиратъ въ склада или ще имъ се оставятъ за използване.

VII-о. Военноплъннитъ ще бждатъ изпращани подъ конвой по възможностъ по-скоро въ вжтрѣшността на Япония. Опрѣдѣленитъ мѣста за интерниране ще бждатъ пригодни да спазватъ честта и здравето на военноплънния.

VIII-о. Като пристигнатъ на мѣстото, опрѣдѣлено за интерниране, военноплъннитъ, слѣдъ като поискатъ разрѣшение отъ наблюдающия офицеръ, ще бждатъ освобождавани да си купуватъ по тѣхенъ вкусъ нѣща, необходими за всѣкидневно употребление. Сжщо ще могатъ да изпращатъ и писма, слѣдъ като тѣзи послѣднитъ бждатъ прѣгледвани отъ наблюдающия офицеръ.

IX-о. Военноплъннитъ ще бждатъ изпращани въ отечеството си веднага щомъ настѣпи мирътъ.

X-о. Пристигнали въ опрѣдѣленатъ мѣста за интерниране въ вжтрѣшността на Япония, военноплъннитъ сж длъжни да почитатъ установенитъ мѣстни правила.

Относително разпитванията, на които се подлагатъ военноплъннитъ за движенията на тѣхнитъ войски, нашата армия е дала едно по-широко тълкувание на чл. 9-и отъ Хагския правилникъ, който гласи: *„Всѣки военноплъненъ, въ случай че бжде разпитанъ, е длъженъ да съобщи истинското си име и чинъ. Въ случай че наруши това правило, той би се изложилъ на ограничение върху прѣимущества, дадени на военноплъннитъ отъ неговата категория“*. Този членъ опрѣдѣля въпроситъ, на които военноплънниятъ е длъженъ да отговори и наказанието, което може да му се наложи въ случай на неподчинение, но той не дава да се разбере, че тѣзи сж единствените

въпроси, върху които неприятелътъ има право да разпита военноплънния. Армията може да употреби всички хуманности, за да добие отъ военноплънния колкото се може сведения за движенията на неприятеля. Това именно вихме и ний, нѣщо, което може да се види отъ обемиспоказания на военноплъннитъ, запазени въ архивитъ на вующитъ въ Манджурия армии. Ний не вѣрваме, че ще нѣкога да се ограничи свободата на дѣйствиата на една, като ѝ се ограничи правото да разпитва военноплъннитъ.

31. — Комитетъ за прибиране на военноплъннитъ.

Слѣдъ извѣстно голѣмо сражение, когато има взети изложъ много плѣнници, най-практичното нѣщо е да се органи единъ специаленъ комитетъ за прибиране на военноплъннитъ. По този начинъ частитъ, които иматъ плѣнници, могатъ бърже да се освобождаватъ отъ тѣхъ чрѣзъ прѣнето имъ на комитета, и по такъвъ начинъ ще могатъ да ѣлжаватъ дѣйствиата си по-свободно.

Подобенъ комитетъ бѣше организиранъ отъ III-а армия въ врѣме на капитулирането на Портъ-Артуръ, а отъ всички армии, — слѣдъ боя при Мукденъ и отъ 13-а самостоятелна дивизия, — слѣдъ капитулирането на Луйковъ. Този нѣ може да служи като добъръ примѣръ за въ бждаще, то той е полезенъ не само за армията, която се освобожда отъ своитъ плѣнници, вслѣдствие на което дѣйствиата се парализиратъ, но е и твърдѣ практиченъ и за самитъ военноплънни, които веднага ставатъ подчинени на единъ оръ, изключително създаденъ за тѣхъ. Като примѣръ ний даемъ по-долу правилника на комитета, създаденъ отъ II-а армия въ Мукденския бой.

Правилникъ

За комитета по прибирането на военноплъннитъ отъ II-а армия слѣдъ боя при Мукденъ.

1-о. Плѣненитъ слѣдъ Мукденския бой ще бждатъ прѣдадени отъ частитъ на комитета по прибирането на военноплъннитъ при щаба на армията.

2-о. Комитетътъ е съставенъ както слѣдва:

ваха за пиене много топла вода и бѣха твърдѣ ловки при сгрѣ- ването ѝ съ гориво, което можеше да се намѣри твърдѣ мѣчно.

Офицеритѣ бѣха твърдѣ спокойни и изглеждаха доволни отъ нашето третиране. Тѣхниятѣ безгриженъ видъ ни очуди.

Накратко казано, тѣ изглеждаха отъ начало изморени, но малко по малко се съвзеха отъ умората и бѣха всѣкога спокойни; добръ изпълняваха нашитѣ заповѣди и при маршоветѣ никой не остана назадъ.

Войницитѣ бѣха настанени въ лагера при Янгуантунъ, а офицеритѣ въ Моцетунъ. Командирѣтъ на 40-и полкъ, съ помощта на една дружина, наблюдаваше лагеритѣ. Кѣмъ дружината бѣха аташирани всички прѣводчици отъ дивизииѣ.

3-о. *Гледането на болнитѣ и раненитѣ.* Една полска болница бѣше открита при Санлингце, гдѣто бѣха прибрани всички ранени и болни, които не можеха да се движатъ. За прѣнасянето на военнитѣ материяли, паднали въ наши рѣцѣ, бѣха употребени военноплѣннитѣ. Леко раненитѣ и болнитѣ, които можеха да се движатъ, не бѣха изпратени въ полската болница, а събрани въ една специална група и изпратени въ Янгуантунъ. Раненитѣ и болнитѣ отъ рускитѣ болници, които не можеха да вървятъ, се гледаха отъ руския санитаренъ персоналъ, подъ ръководството на нашия. Веднага слѣдъ излѣкуването имъ, тѣ биваха изпращани въ тила. Тѣзи, които можеха да вървятъ, биваха изпращани въ Янгуантунъ.

4-о. *Снабдяването съ съестни припаси.* Военноплѣннитѣ биваха снабдявани съ съестни припаси изключително отъ етапния магазинъ при Сяочемюце. Офицеритѣ получаватъ по 180 моме¹⁾ сухаръ на день, а подофицеритѣ и войницитѣ — по 120 моме; сѣщо на всички се раздаваше по-малко количество чай и захаръ.

Гориво се отпущаше по 400 моме на човѣкъ на день.

Желателно би било, щото въ бѣдащитѣ войни да се поставятъ маркетанти близо до лагеритѣ на военноплѣннитѣ, което нѣщо ще имъ даде възможность да се снабдяватъ по-лесно съ нѣщата, отъ които биха се нуждаели.

5-о. *Изпращането въ тила.* Голѣми мѣчнотии се срѣщаха при съставянето на списъцитѣ съ имената, фамилиитѣ, чиноветѣ и пр. на военноплѣннитѣ, които изпращахме въ тила, по причината на малкото прѣводчици, съ които разполагахме. Такива имаше

о 5 и при всѣкидневното изпращане въ тила по 4,032 военноплѣнни съ тренове, на които часѣтъ на тръгването бѣ опрѣ- еленъ, нѣмахме възможността да се съобразимъ въ това от- пение съ правилника. Вслѣдствие на това, всѣки военноплѣ- гъ е билъ само номериранъ, а номерата на евакуиранитѣ — бѣдени на етапнитѣ власти. Поименнитѣ списъци можаха се съставятъ едва въ тиловитѣ лагери за военноплѣннитѣ.

12.—Третирането на военноплѣннитѣ отъ полската армия.

За прибиране плѣненитѣ въ малкитѣ боеве и срѣщи, кто и за дезертьоритѣ, които пристигаха отъ врѣме на врѣме, ѝ нѣмахме устроенъ комитетъ; затуй и съ тѣхъ се по- апваше споредъ инструкциитѣ на всѣка отдѣлна армия. Тази ужба се ръководѣше отъ аташиранитѣ кѣмъ всѣка армия вѣтници по международното право.

Само 12-а дивизия, принадлежаща на I-а армия, която бѣ пуснала Япония прѣди издаването на горнитѣ правилници, стави единъ специаленъ правилникъ, който бѣше съгласенъ Хагския. Всички други армии бѣха съставили правилници, духа на издадения на 14-и февруарий, като прибавиха и кои подробности, съгласни съ изискванията на бойнитѣ ловия. Принципѣтъ въ всички тия правилници е билъ сѣщия: лкото е възможно по-скоро да се изпращатъ военноплѣн- итѣ въ Япония и опитване да се добиятъ отъ тѣхъ по-много ѣдения за движенията на неприятеля.

Бѣха ли военноплѣннитѣ доволни отъ начина, по който сж били третирани отъ нашата полска армия? Тукъ се до- ираме до единъ скръбенъ въпросъ за тия, които сж имали щастieto да попаднатъ въ плѣнъ, а въ сѣщото врѣме той важенъ и по отношение прилагането на практика законитѣ а войната. Въ Петербургъ, Москва и въ цѣла Русия още ълго врѣме ще има много офицери, които съ тѣга ще си помнятъ за гладнитѣ и студени дни, прѣкарани въ Ман- журия, като неволни гости на нашата армия. Ний не отказ- аме, че тѣ сж били твърдѣ лошо хранени и още по-лошо раз- вартирани въ кѣщи безъ огънь, прѣзъ врѣме на голѣмитѣ гудове. Но ний мислимъ, че, ако тѣ бѣдатъ безпристрастни, е признаятъ, че истинската причина на тѣхното тегло бѣ динствено отъ голѣмата разлика въ начина на живота въ вѣтѣ страни—абсолютно независима отъ нашата добра воля.

¹⁾ Мѣрката „моме“ е равна на 3 грама 756?

Чл. 28-и от нашия подробен правилник за третирането на военнопленните гласи следното: „Относително военнопленните, интернирани в района на военните действия, най-старшият началник ще определя по сносен начин разните оклади, като при това се съобрази с разпорежданията на предстоящите членове.“ И тъй, ний виждаме, че съгласно чл. 16-и, храната на военнопленните ще се доставя в натура и не трябва да надмине 0.60 иени за офицерите и приравнените и 0.30 иени за подофицерите и войниците. По стойност 0.60 иени се равняват на 1 лв. 50 ст., а 0.30 иени — на 75 ст. Тъзи суми, следователно, бяха твърде минимални да обезпечат на руските офицери и войници храната, която те биха желали да имат.

Генерал-лейтенант Уехара, началник щаба на IV-а армия, който е бил технически делегат на първата Хагска конференция, е разправял на автора, че множество руски офицери, пленени след Мукденския бой, сж се оплаквали на натоварения с доволствието им японски офицер от лошата храна и от липсата на топли дрехи. Тъзи руски офицери, навикнали на охотен живот, очевидно, сж страдали от малкото храна и от студа; но понеже в нашата армия съществува правилото, да се третират пленниците офицери както нашите собствени, то японският офицер не можеше да направи друго нищо, освен да покаже на русите предназначена за него порция, която се състоеше от ориз с няколко малки кюфтета и малко солени сливи. След това той си разкопча мундира и им показа, че, според положението, той не носи, освен една фланела. Той добави още, че има разрешение да увеличи оклада само на болните, следователно единственото средство за да се удовлетвори желанието им е да бъдат допуснати в полската болница. Руските офицери, които желаяха да отидат в Япония, гдето климатът е мекъ, попитаха тогава, кои ще бъдат изпратени по-напред болните или здравите. След отговора на нашия офицер, че здравите се изпращат най-напред в тила, руските офицери решиха да не отиват в болницата.

Въ сравнение с Русия, Япония е една бедна държава; от друга страна, народът и най-вече военните сж привикнали да се задоволяват с малко. Прочее, ний не можехме да изменим нашите нрави и обичаи, нито да повдигнем

зена на нашия начин на живене, за да бъдем приети на неприятели, виновни в това, че сж ни докарали до гибел. Но това е моралната страна на въпроса. Колкото правовата страна, тя е твърде проста: ний не можехме да равним нищо повече за военнопленните от това, което вимъ за нашите офицери и войници. Нека да си спомним чл. 7-и от Хагския правилник, който гласи: „При нъмане едно специално споразумение между воюващите, военнопленните ще бъдат хранени, разквартировани и обличани същите начала, както и войските, които сж ги пленили.“

Въпреки този категоричен член, една статия, писана от Акияма, иде да ни покаже, че японското правителство е направило повече за храната на военнопленните, отколкото за собствените си войски. Имайки пред вид, че катая кухня съществено се различава от японската, правителството определило по 0.60 иени на офицерите и приравнените и 0.30 на подофицерите и войниците, оклади които сж ти два пъти по-големи от предвидените за нашите войски. Мислимъ, че в случая ний сме направили повече, отколкото бяхме длъжни да направимъ.

Трябва да се отблъжи още, че на практика принципът, се поддържа военнопленните също както нашите офицери и войници, не е бил прилаган в случаите, когато е имало достатъчни съестни припаси, взети от неприятеля. Така сж случаите при Порт-Артур и Мукден, гдето военнопленните сж били хранени с собствения тяхен черен хляб.

Относително заплатите за военнопленните и възнагражденията за работата, извършена от тях, можем да цитираме следните два документа:

Порт от интенданта на I-ва армия до главния интендант.

Нъкои военнопленни сж поискали пари въ заемъ срещу платата. Съгласно чл. 17-и от Хагския правилник, изглежда, може да имъ се отпусне такъв, обаче, ний нъмаме още нищо въ правилника по този въпрос. Въ случай, че, съгласно чл. 6-и от правилника, назначимъ на работа военнопленните, какво възнаграждение да имъ се отпусне?

Отговорът на главния интендант.

До второ разпореждане нъма да отпускате аванси срещу платата на военнопленните. Офицерите и приравнените не

трѣбва да бждатъ употребявани като работници. На подофицеритѣ ще се плаща по 0.07 иени на день, а на войницитѣ по 0.04.

§ 33. — Освобождаване подѣ честна дума.

Прѣзъ врѣме на послѣдната война имаше само два случая за освобождаване подѣ честна дума. Първиятъ случай е съ моряцитѣ отъ руския крейсеръ Варягъ, потопенъ отъ нашата ескадра при Чемулпо. Отъ 24 души, приети въ врѣменната болница на дружеството на Червения кръстъ въ Нинсенъ, 2 умрѣха, а 22 бѣха изпратени въ Япония прѣзъ мартъ 1904 г., гдѣто бѣха гледани въ една специално създадена за тѣхъ болница отъ сѣщото дружество. Нашето правителство не пожела да вземе въ плѣнъ тѣзи моряци, които бѣха показали такова геройско съпротивление срѣщу два пѣти по-силна отъ тѣхъ флота. По този въпросъ имаше една дълга и отекчителна прѣписка между началника на гарнизона въ Мацуяма, натоваренъ съ наблюдението на моряцитѣ, и французкия консулъ въ Кобе. Най-послѣ бѣше взето рѣшение, щото, въ присѣтствието на Хиогокенския губернаторъ, моряцитѣ, да дадатъ устна честна дума, че нѣма да воюватъ пакъ противъ Япония. Слѣдъ излѣкуването имъ тѣ бѣха прѣдадени на французкия консулъ, за да бждатъ освободени. Това е било едно специално нареждане, което не може да се вземе като образецъ.

Вториятъ случай е при капитулирането на Портъ-Артуръ, когато японската армия, прѣдъ видъ храбрата защита на крѣпостта, рѣши да освободи подѣ честна дума всички офицери, чиновници и доброволци. Съгласно чл. 1-и отъ Капитулационния договоръ, по право всички бѣха военноплѣнни, когато пѣкъ при капитулирането на Седанъ, Мецъ и пр. офицеритѣ и чиновницитѣ, които дадоха честна дума, не сж били взети въ плѣнъ, а веднага пуснати на свобода. Тази разлика е била направена умишлено отъ Япония. При Портъ-Артуръ е имало 441 руски офицери и чиновници, освободени подѣ честна дума една седмица слѣдъ капитулирането. Но, ако броимъ офицеритѣ и чиновницитѣ, които изпълняваха длѣжноститѣ на руски комисари при сдаването на крѣпостта, болнитѣ прѣзъ врѣме на капитулирането, вѣстовитѣ и доброволцитѣ, общото имъ число възлиза на около 10 хиляди. Морскитѣ офицери не пожелаха да се възползватъ отъ прѣдложенитѣ имъ привиле-

за да не бждатъ раздѣляни отъ моряцитѣ, които бѣха и въ плѣнъ.

Освободението подѣ честна дума се извърши на основаніе чл. 7-и отъ Капитулационния договоръ. Този членъ договора има слѣдующето съдържание: „ще се дава подѣ честна дума, че нѣма да се взема отново оржжието противъ Япония и че по никакъвъ начинъ нѣма да дѣйствуватъ гивъ интереситѣ ѝ до края на настоящата война.“ Тази дума е отъ германско произхождение. Въ чл. 2-и отъ договора за капитулирането на Седанъ и въ чл. 4-и отъ този на който ний намираме сѣщото. Споредъ Lueder, прибавката „да се дѣйствува противъ интереситѣ ѝ“ е била помѣстена за да се разбере добрѣ, че се забранява даже изпълнението на военни служби, като напримѣръ: участие въ народното опълчение, при обучението на новобранцитѣ, при организиране отъ ната на колониитѣ и пр. При прѣговоритѣ за капитулирането Портъ-Артуръ рускитѣ делегати не направиха никакво възражение относително тази формула.

Текстътъ на формулата на руски езикъ бѣ слѣдующия: „муподписанитѣ заявяватъ подѣ клетва, че нѣма да взематъ ово оржжието и че по никакъвъ начинъ нѣма да дѣйствуватъ противъ интереситѣ на Япония до края на настоящата война.“

Тази формалностъ се изпълни по слѣдующия начинъ: началникътъ на руската комисия за военноплѣннитѣ, генералъ-поръ Горковски, собственорѣчно написа въ началото на единъ листъ горната фраза, и всички тия, които искаха да бждатъ освободени (офицери, чиновници и доброволци), се явява въ канцеларията, дѣто се подписваха подъ горната декларация. Изключение се направи само за генералъ Щеселъ и неговия щабъ, на които декларацията бѣше поднесена за подписване по домоветѣ имъ.

Изобщо, подѣ честна дума се освобождаватъ само офицеритѣ; войницитѣ и вѣстовитѣ не се ползватъ съ подобна привилегия, защото обикновено тѣ не сж господари на дѣлата.

Обаче, при Портъ-Артуръ раненитѣ и болнитѣ войници, които слѣдъ излѣкуването си бѣха употребени като прислужници въ болницитѣ, бѣха сѣщо така освободени, но подѣ говорността на офицеритѣ отъ руската санитарна комисия. Относително 229-тѣхъ вѣстови при офицеритѣ и 60-тѣхъ при

сѣмействата имъ, на основание чл. 7-и отъ договора, и тѣ бѣха освободени, като за това сж се подписвали въ регистъра.

Относително наказанията на тия, които не биха останали вѣрни на дадената честна дума, да не взиматъ стново оружие противъ Япония, чл. 4-и отъ цитирания по-рано указъ за наказанията, които ще се налагатъ на военноплѣннитѣ, съдържа слѣдующето: „Освободенитѣ подъ честна дума военноплѣнни, които нарушатъ задълженията си, ще бжлатъ наказвани съ тъмниченъ затворъ отъ 5 до 9 години. Сжщото нарушение, придружено съ въоръжено неприятелско дѣйствие, влѣче подирѣ си смъртно наказание“. За щастие, прѣзъ врѣме на войната не е имало нито единъ случай за прилагане на този членъ. Когато нашата III-а армия заемаше Синминтингъ, плѣнни единъ офицеръ и единъ вѣстовой, които взимаха участие въ дѣйствиата, насочени противъ насъ, слѣдъ като при Портъ-Артуръ сж били освободени подъ честна дума, обаче, тѣ бѣха веднага освободени, може би, защото Синминтингъ се намираще на западъ отъ Ляо, страна за която Япония се бѣше ангажирала да я счита като неутрална територия. Петъ дни слѣдъ тази случка, на 16-и мартъ 1905 г., Петербургската телеграфна агенция обясняваше случая по слѣдующия начинъ.

Въ единъ японски рапортъ се констатира фактътъ, че единъ руски офицеръ и неговиятъ вѣстовой сж прѣстѣпили дадената честна дума, като сж се опитали да се присѣдинятъ къмъ воюващата руска армия. Обаче, тукъ има недоразумение. Пристигането на въпроснитѣ военни въ Синминтингъ се обяснява съ това, че тѣ сж искали да се завърнатъ въ Русия, чрѣзъ Сибирската желѣзнопътна линия.

Трѣбва да отбѣлѣжимъ още единъ доста интересенъ случай, станалъ прѣзъ врѣме на руско-японската война. Случаятъ е между прочемъ единственъ и се отнася до освобождението подъ честна дума. Единъ интендантски офицеръ, съчинъ капитанъ, 70-годишниятъ Владимиръ Ивановичъ Анисимовъ, който принадлежеше на крайсера *Рюрикъ*, помоли нашето правителство да го освободи подъ честна дума, като вземе прѣдъ видъ неговата напрѣднала възраст и разстроеното му здраве слѣдъ атаката на крайсера отъ нашата флота. На 22-и октомврий 1904 г. той бѣше освободенъ безъ всѣкакви ус-

ия. Нека добавимъ още, че сж били водени и прѣговори между руското и японското правителства за смѣняването на военноплѣннитѣ, обаче, безъ да може да се постигне нѣкъвъ резултатъ.

4.—Третирането на военноплѣннитѣ въ вжтрѣшността на Япония.

Всички руски военноплѣнни, които трѣбваше да бждатъ куируани къмъ Япония, биваха най-напрѣдъ изпращани въ лний, гдѣто чакаха параходи за Ужина, товарна станция на цата сухопътна армия. Прѣди да влѣзатъ въ Ужина, тѣ ваха дебаркирани въ живописния островъ Ниношима, гдѣто извършваше дезинфектирането имъ. Болнитѣ и раненитѣ прѣнасяха отъ военнитѣ параходи-болници или отъ такива, инадлежащи на японския Червенъ кръстъ. Отъ Ниношима, равитѣ биваха отправяни къмъ голѣмитѣ депа за военноплѣнни, установени въ Мацуяма, Хамадера, Химежи, Фушими, Сака, Сандай и Нарашино, гдѣто врѣменно биваха разквартировани въ казармитѣ, обществениѣ здания, храмоветѣ и лѣмитѣ частни кжщи.

Всички мѣста, прѣдзначени за интерниране, бѣха хигиенни и пригодни за лесно наблюдение. Болнитѣ и раненитѣ настаняваха въ болници специално създадени за военноплѣннитѣ или пъкъ въ болницитѣ на опълченскитѣ дивизии. онататкъ ще видимъ, какъ тѣхното гледане е било по-брено на персонала на дружеството на Червения кръстъ.

Макаръ, че не сжществувало международно съглашение относително третирането на плѣненитѣ въ морската война, ний е искахме да ги третираме различно отъ сухопътнитѣ имъ ругари. Ето защо, на основание правилника, издаденъ отъ инистерството на Марината, морскитѣ военноплѣнни биваха рѣдавани на сухопътнитѣ военни власти.

Въпрѣки незадоволството на нѣколко руски офицери, навикнали на разкошъ и удоволствия, незадоволство, което амѣри отзивъ въ руската преса, г-нъ Акияма ни увѣрява, че изобщо всички военноплѣнни сж останали твърдѣ доволни отъ храната, облѣклото и пр.

Окладитѣ, които имъ се отпускаха, макаръ и твърдѣ минимални въ сравнение съ тѣзи, които сж необходими за да

се живѣе въ Европа, бѣха прѣдостатѣчни за Япония, гдѣто всичко е твърдѣ ефтино.

Съ изключение на нѣколко руски офицери, дошли отъ Портъ-Артуръ съ голѣми суми пари и които съ писма, изпращани по скритъ начинъ, намираха за смѣшна заплата, която ний имъ отпущахме, трѣбва да признаемъ, че мнозинството отъ офицеритѣ и войницитѣ не сж се оплаквали никога.

Най-голѣми улеснения биваха указвани на всички и по отношение на вѣроизповѣданieto. Митрополитъ Николай, за когото ний говорихме по-рано, изпрати японци — православни — въ всички депа и мѣста, гдѣто имаше военноплѣнни. На тѣзи, които не принадлежаха на православната Църква, сжщо имъ бѣше разрѣшено да изповѣдватъ своята вѣра. Имало е даже два случая отъ доста чудни вѣри, изповѣдането на които бѣше тѣй сжщо разрѣшено, както за всички други. Първиятъ случай се отнася до една група военноплѣнни, принадлежащи на една вѣра, на която автора не знае името. Тази вѣра забранява, прѣзъ извѣстна седмица на религиозни обряди, да се яде храна приготвена отъ чужденецъ. Послѣдователитѣ на тази вѣра искаха сурово месо и зеленчуци, за да варятъ яденето си на огънь, приготвенъ отъ тѣхъ и въ казани, които никога не сж служили на лица отъ друго вѣроизповѣдание.

Вториятъ случай се отнася само до нѣколко войника, на които вѣрата забранява да спятъ прѣзъ врѣме, когато луната има извѣстна форма; прѣзъ това врѣме тѣ стояха вънъ отъ помѣщенията и се молѣха.

Всички сѣмейни офицери и приравнени, слѣдъ разрѣшенieto на военния министъръ и честната дума, че нѣма да избѣгнатъ, можеха да живѣятъ по частни кѣщи въ прѣдварително опрѣдѣленъ районъ. Началникътъ на гарнизона, натоваренъ съ наблюдението на военноплѣннитѣ, е могълъ да разрѣши свободни разходки само на тия, които сж давали честна дума, че нѣма да избѣгнатъ. Имало е всичко 16 сѣмейства, които сж квартирували въ частни кѣщи въ Мацуяма. Повечето отъ тѣхъ били дошли нарочно отъ Русия, а другитѣ се намирали въ Портъ-Артуръ прѣзъ врѣме на капитулацията. Имало е даже единъ подофицеръ, който, вслѣдствие постояннитѣ постѣпки на жена му, получилъ разрѣшение да живѣе частно. Трѣбва да добавимъ най-послѣ, че въ Мацуяма

живѣятъ руски поданници, които, слѣдъ като сж били ени въ отечеството имъ, сж се върнали обратно и сж иновили тамъ, привлѣчени отъ добрия климатъ и лес-зкарване на прѣхраната.

Най-необходимото нѣщо, казва г-нъ Акиама, за военнотѣ, които не знаятъ да говорятъ, нито да разбиратъ зика на страната, въ която се намиратъ, далечъ отъ гвото и сѣмейството си, е да иматъ прѣводчици. Това е веното, съ което може да се облекчи печалното имъ ение, а въ сжщото врѣме и да се удовлетворяватъ всѣ-нитѣ имъ нужди. За тази цѣль, императорското правител-зъ знакъ на особено внимание, бѣше прикомандировало всѣко депо извѣстно число прѣводчици за руски езикъ. тѣ това, личниятъ съставъ на депата бѣше подбранъ ду офицеритѣ и войницитѣ, които знаяха французки, иски или нѣмски, и въпрѣки това, че при полската армия чувствувало голѣма нужда отъ такива хора, правител-остави до край прикомандированитѣ 182 прѣводчици разнитѣ депа.

На военноплѣннитѣ бѣше разрѣшено да се абониратъ вѣстни чуждестранни вѣстници, измежду които: Japan, Japan Mail и Japan Gazette — японски, London Times — йски, Temps — французки, Sun — американски, Allgemeine g — германски и Neue Freie Presse — австрийски. Тѣ мо-сжщо така да получаватъ и всички изпратени до тѣхъ или брошури. Изключение се направи само за *Осво-ение* и *Революционная Россія*, понеже нашето правител-не искаше да се раздаватъ на военноплѣннитѣ четива съ нападателенъ духъ противъ руското правителство.

На военноплѣннитѣ бѣше тѣй сжщо разрѣшено да ко-ндираатъ по пощата и телеграфа на руски, японски, фран-и, английски и нѣмски, обаче, слѣдъ прѣглеждане на писма-ъ страната на военната цензура. Тѣ можеха да получаватъ изпращатъ пари съ пощенски записи. Всички писма, колети щенски записи бѣха освободени отъ установенитѣ такси.

Относително службата по събиране свѣденията, нашето за военноплѣннитѣ всѣка седмица, начиная отъ 30-и мартъ година, изпращаше до французкия министъръ въ Токио ененитѣ списъци на плѣненитѣ руси. Прѣзъ августъ 1904 г. установи право съобщение между руското и японското

бюро за военнопленните по начинъ, че руското изпращаше свѣденията си до японския министъръ въ Берлинъ, а японското — до руския министъръ въ Пекинъ. До края на войната японското бюро изпращаше свѣденията редовно на всѣко 5-о, 15-о и 25-о число отъ мѣсеца. Въ края на войната всички списъци съ нужните свѣдения за военнопленните и умрѣлитѣ бѣха прѣдадени на генералъ Даниловъ, изпратенъ въ Япония като комисаръ по прибиране на военнопленните.

Г-нъ професоръ де Мартенсъ, съ едно примѣрно безпристрастие, което намъ е приятно да отбѣлѣжимъ, е хвалилъ всѣкога, когато е ималъ случая, нашата служба за военнопленните. Похвалитѣ му сж изказани и на Женевската конференция на дружеството Червенъ кръстъ прѣзъ 1907 год. и чрѣзъ лични постѣпки прѣдъ нашия петербургски министъръ, което нѣщо може да се види отъ слѣдующия документъ:

Нота отъ министра на външните работи до министра на войната. 14-и декемврий 1906 г.

Позволявамъ си да ви увѣдомя, че получихъ отъ Мотоно, министъръ въ Петербургъ, една телеграма, съ която ми съобщава, че г-нъ професоръ де Мартенсъ, постояненъ членъ на съвѣта при руското Министерство на Външните работи и началникъ на руското справочно бюро за военнопленните прѣзъ врѣме на войната, на 5-и миналий мѣсець е ходилъ при него (Мотоно) да благодари на императорското правителство за доброто функциониране на справочното бюро и за особенитѣ грижи, положени отъ Япония спрѣмо рускитѣ военнопленни.

§ 35. — Чуждестранни офицери и кореспонденти, аташирани къмъ неприятелската армия, паднали въ наша власть.

Въ членъ 13-и отъ Хагския правилникъ е казано:

„Лицата, които слѣдватъ армията, безъ да сж участници въ нея, като напимѣръ кореспондентитѣ, рапортѣоритѣ на вѣстницитѣ, маркитантитѣ, доставчицитѣ и пр., ако паднатъ въ ржцѣтъ на неприятеля, послѣдниятъ може да ги третира като военнопленни само ако тѣ сж снабдени съ пълномощия отъ страна на военната власть на армията, която придружаватъ.“

Тукъ е важно да отбѣлѣжимъ, че не трѣбва да се смѣсва лицата, за които се говори въ чл. 13-и, съ несражаващитѣ, видени въ чл. 3-и. Несражаващитѣ сж часть отъ армията; изатъ въ нейния съставъ¹⁾, когато пѣкъ лицата, визирани въ чл. 13-и, не взематъ участие въ дѣйствиата на армията. Всяка армия се е старала да отбѣгва подобно смѣсване. Тя е вземала като военнопленни лицата, указани въ чл. 13-и, а ги е изпращала въ Япония, гдѣто ги е прѣдавала на нѣкитѣ консули, като въ сжщото врѣме имъ е било указвано олѣмото улеснение при пжтуване изъ страната.

Трима офицери отъ неутрални държави, аташирани къмъ неприятелската армия, бѣха останали въ Мукденъ слѣдъ отлението на руситѣ. Тѣ бѣха: единъ английски морски офицеръ съ своя слуга — русинъ, докторъ Хавардъ, американ-воененъ лѣкаръ и американскиятъ капитанъ Жадсонъ зоя слуга — индиецъ. Макарь и аташирани къмъ неприятелската армия, тѣ имаха единъ видъ дипломатическо положение и слѣдователно — неутрално. Като такива, тѣ бѣха третираны съ особено внимание и бѣха гости на главната квартира. Къмъ тѣхъ бѣ аташиранъ единъ I-о класенъ официаленъ водчикъ, за да ги заведе до Далний, отгдѣто заминаха за Япония.

Като документи, относящи се до този случай, сжществуватъ само слѣдующитѣ двѣ телеграми:

Телеграма, подадена въ Далний на 14-и мартъ 1905 год. Отъ началникъ штаба на Ляотонгския гарнизонъ до помощникъ началника штаба при главната квартира.

Чуждестраннитѣ офицери, аташирани къмъ неприятелската армия, прибрани отъ нашата армия въ околноститѣ на Мукденъ (единъ капитанъ отъ английската флота, единъ воененъ лѣкаръ и единъ кавалерийски капитанъ отъ Съединенитѣ държави), ще стигнатъ тукъ утрѣ и ще бждатъ изпратени за Ужина веднага щомъ се намѣри подходящъ параходъ. Прѣзъ врѣме на пътуването имъ тукъ ще бждатъ добрѣ третирани.

1) „Въоръженитѣ сили, казва чл. 3-и, могатъ да бждатъ съставени отъ сражаващи и несражаващи.“

Телеграма от Токио, подадена на 16-и март 1905 год. От генерал-майор Мурата до генерал-майор Игути.

За да се пуснат на свобода по възможност по-скоро чуждестранните офицери, които бяха аташирани към руската армия, най-добър е да бъдат изпратени в Хирошима. В такава смисъл е постигнато споразумение между нашия министър на външните работи, английския и американския министри. В случай, че сте наредили да пътуват било за Кобе, било за Осака и не е възможно вече да се промъни посоката, изпратете ги където намърите за добър. Дайте нужните инструкции на официалния преводчик Уиеда и ги дръжте в течение на пътуването.

Имало е няколко души кореспонденти на чуждестранни вестници, аташирани към руската армия, които паднаха в ръцете ни. Най-напред при Ляоянг бяха пленени от IV-а армия един кореспондент на английски вестник и друг един на американски вестник. Те бяха настанени в къщата на един английски мисионер и послъ, съгласно инструкциите на Главния Щаб на Манджурската армия, изпратени до американския консул в Ингоу.

Ето и документите по този повод:¹⁾

Пашаканце, 5-и септември 1904 год.

Кореспондентите на чуждестранните вестници, аташирани към руската армия, именуеми Грахамъ Жипсонъ, английски поданик и Фридерикъ Солмикъ, сѣвероамерикански поданик, сж настанени в къщата на докторъ Макдоналдъ Уестуайтеръ, лекар и английски мисионер в Портъ-Нордъ (Ляоянгъ). Двата аташирани към руската армия кореспонденти, след отстъплението на русите, останаха в Ляоянгъ. Те бяха предмет на едно разследване от страна на нашата армия, но нищо подозрително не се намъри върху тях. Те сж неутрални поданици и квартируват у доктора Уестуайтеръ в Ляоянгъ. Чрез настоящето ний ги предаваме в вашето разпореждане.

Прилагат се: портретите им, паспортите и разрешителното да бъдат аташирани към руската армия.

¹⁾ Изъ дневника за военните действия на IV-а армия (5-и и 6-и септември 1904 година).

До адютанта на Главния Щаб на Манджурската армия.

Пашаканце, 6-и септември 1904 год.

Понеже, споредъ получения отговоръ от Главния Щаб на Манджурската армия, двамата чуждестранни кореспонденти Грахамъ Жипсонъ и Фридерикъ Солмикъ трѣбва да бъдат изпратени подъ добър конвой в Ингоу и тамъ предадени, чрезъ военно-административната власт, на консула на Съединените държави в сѣщия градъ, то разпоредете, щото адютантът на интендантството Мацуи, придруженъ от двама жандарми, да замине утрѣ съ тях. За това нѣщо е съобщено на началника щаба на II-а армия, на етапния инспекторъ и на началника на етапния магазинъ при Аншантвенъ, за да разпоредят от своя страна за покровителството и квартируването на двамата кореспонденти.

Капитанъ Танака, адютант на маршалъ маркизъ Ояма, ме увѣрява, че при Ляоянгъ е имало още един кореспондент на Daily News, нѣкой си Литлъ, който е бил аташиранъ към руската армия и който падналъ в наши ръце при отстъплението на русите. До сега не съмъ намърилъ никакъв документъ относително този кореспондентъ. Допустимо е, че и той е бил изпратенъ заедно съ английския и американски офицери.

Следъ боя при Мукденъ един кореспондент на New York-Herald, на име Макклагъ, бѣше плененъ от нашата армия. Ето и текстът изъ дневника за военните действия на I-а армия, който се отнася до тази случайка:

Сефонгтай, 13-и март 1905 г.

Кореспондентът на американския вестникъ New-York-Herald — Макклагъ, аташиранъ към руската армия още при Ташекяо, е плененъ от насъ. Началникъ щаба е изпратилъ една телеграма до помощникъ началника щаба при главната квартира, генерал-майоръ Нагаока, която му извѣстява за случая, и моли да се грижи за доброто третиране на кореспондента при пристигането му в Ужина. Денът и часът на пристигането му ще бъдат съобщени чрезъ началника на Ляотонгския гарнизонъ.

Заповѣдано е било на Тиудо-Хара да го придружи до Далний и да го предаде на началника на Ляотонгския гарнизонъ.

зонъ заедно съ всичките му документи. Хара тръгва отъ Сефонг-тай тази сутринъ въ 8 часа.

На края можемъ да добавимъ, че третирането на чуждестранните офицери и кореспонденти на вѣстници, аташирани къмъ неприятелската армия, е било съвсѣмъ коректно и съгласно чл. 13-и отъ Хагския правилникъ.

§ 36. — Третирането на плѣненитѣ японци отъ руситѣ.

Ний очаквахме, щото въ Русия, отечеството на Александър II и Николай II, авторитѣ на Брюкселската декларация и Хагския правилникъ, нашитѣ плѣнени японци да бждатъ добръ третирани. Разказитѣ свидѣтелствуватъ, че това е било така, съ изключение само на два случая.

За тази цѣль е билъ издаденъ единъ опрѣдѣленъ правилникъ за третирането на военноплѣннитѣ. За този правилникъ се споменава въ една телеграма, изпратена отъ Петербургъ на 10-и юний 1904 г. до Evening Post отъ Нью-Йоркъ. Ето и съдържанието ѝ:

Днесъ е издаденъ рускиятъ правилникъ за третирането на военноплѣннитѣ. Въ основата си той почива върху най-свършеннитѣ идеи за хуманността. Справочното бюро за военноплѣннитѣ е създадено съ цѣль да събира всички свѣдения, относящи се до военноплѣннитѣ, и да ги съобщава на интересующитѣ се. За началникъ на това бюро е назначенъ г-нъ де Мартенсъ, професоръ по международното право въ петербургския университетъ и бившъ прѣдседателъ на арбитражния съдъ по въпроса, повдигнатъ отъ Венецуела върху религиознитѣ фондове.

Въ казания правилникъ има единъ доста интересенъ членъ, съгласно който екипажитѣ на японскитѣ търговски параходи могатъ да бждатъ взети въ плѣнъ. Тази репресивна мѣрка е взета, понеже Япония е плѣнила екипажитѣ на рускитѣ търговски параходи. Японскитѣ войници ще бждатъ хранени както рускитѣ. Чиновницитѣ, натоварени съ наблюдението на военноплѣннитѣ, сж получили инструкции относително даването на японцитѣ военноплѣнни храна подходяща на тази, която сж употребявали въ отечеството си. Японскитѣ войници ще получаватъ опрѣдѣленъ дневенъ окладъ. На офицеритѣ ще се отпуща сжщо така единъ достатъченъ окладъ.

На 9-й юлий 1904 г. рускиятъ *Държавенъ Вѣстникъ* публикува слѣдующето извѣстие, относяще се до кореспонденцията на военноплѣннитѣ:

Съгласно чл. 16-и отъ приложението къмъ Хагската конвенция и руския правилникъ за военноплѣннитѣ, утвърденъ на 26-и май 1904 г., и слѣдъ постигнатото между министритѣ на вътрѣшнитѣ работи, на войната, на външнитѣ работи и прѣдседателя на д-то Червенъ кръстъ съгласие е билъ издаденъ единъ правилникъ относително освобождаване отъ такса кореспонденцията на военноплѣннитѣ. Кореспонденцията, изпратена отъ японцитѣ военноплѣнни, или адресирана до тѣхъ, както и кореспонденцията, изпратена до рускитѣ военноплѣнни въ Япония или до японското справочно бюро за военноплѣннитѣ, било отъ вътрѣшността или отъ странство, ще бжде освобождавана отъ такса. Кореспонденцията, която военноплѣннитѣ изпращатъ отъ Русия, ще бжде отваряна и ще се връчва на началника на лагера. На кореспонденцията, адресирана до казанитѣ военноплѣнни, ще се отбѣлзва фразата „за разпореждане отъ справочното бюро за военноплѣннитѣ“.

На 30-и юний Pinan-Gazett публикува слѣдующата телеграма, изпратена отъ Лондонъ:

Руската инструкция, относително военноплѣннитѣ, телеграфически е съобщена на генералъ Куропаткина. Освѣнъ това, нему се прѣдписва още да даде необходимитѣ заповѣди до всѣки армейски корпусъ, щото раненитѣ японци военноплѣнни да бждатъ третирани съ почитъ, подобающа на единъ храбъръ неприятелъ и да бждатъ гледани по сжщия начинъ, както раненитѣ руси.

Лондонската телеграма прибавя още, че тази заповѣдъ на руското правителство е била диктувана отъ доброто третиране на руситѣ военноплѣнни отъ страна на Япония.

Le Journal de Kharbine отъ 8-и юлий публикува слѣдующата новина:

Една група плѣнени японци пристигна на 26-и юний въ Харбинъ съ трена, слѣдващъ отъ Владивостокъ. Многобройна гѣлпа се събра на гарата, за да ги види. Плѣненитѣ офицери заемаха

вагони отъ 1-и и 2-и класъ, а войниците — два вагона отъ 3-и класъ. Всички изглеждаха спокойни. Тѣ сж принадлежали на военнитѣ транспорти *Садо-Мару* и *Идзуми-Мару*, потопени отъ Владивостокската ескадра. Измежду тѣхъ сжщо се намиратъ множество желѣзнопътни чиновници, които сж били изпратени да построятъ желѣзнопътни линии на театъра на военнитѣ дѣйствия.

Началникътъ на гарата даде на военноплѣннитѣ една раскошна закуска. Полковникъ Аносовъ, началникъ на конвоя, положи извънредни грижи за доброто третиране на военноплѣннитѣ. Раздадоха имъ цигари, кибритъ, сапунъ и пр. Вечерта имъ приготвиха бани и слѣдъ вечерята имъ се разрѣши да се разхождатъ изъ града. Отъ разговора, който е ималъ съ нѣкои отъ тѣхъ рапортъорътъ на вѣстника ни, излиза, че отъ начало военноплѣннитѣ не искали да говорятъ съ руситѣ, обаче, слѣдъ като видѣли до кждѣ отива руската услужливостъ и доброта, тѣ се рѣшили да говорятъ и даже станали весели. Тѣ бѣха признателни най-много за разрѣшението имъ да кореспондиратъ съ сѣмействата си. Когато тренътъ спрѣ въ гарата, военни лѣкари и лѣкарътъ на Червения кръстъ ги посѣтиха и дадоха нуждната помощъ на болнитѣ. Най-стариятъ офицеръ измежду плѣненитѣ бѣше единъ фрегатенъ капитанъ, който, покрай многото ордени, имаше и единъ турски. Отношенията между японскитѣ войници и конвоирующитѣ ги руски подофицери и войници бѣха твърдѣ сърдечни.

Nichi-Nichi-Chimboun отъ Токио прѣведе отъ руския вѣстникъ *Рафанъ*, отъ 13-и юлий, слѣдующия разказъ:

Въ Томскъ, Сибиръ, сжществува единъ лагеръ за плѣнени японци. Тамъ има около 700 души, по-голѣмата частъ отъ които сж били плѣнени при малкитѣ сблъсквания. Руското правителство отпуска на генералитѣ 125 рубли, на щабъ-офицеритѣ — 75 рубли, на оберъ-офицеритѣ — 50 рубли на мѣсець, а на войниците — по 16 копейки на день.

Офицеритѣ сж настанени врѣменно въ военния клубъ, а войниците — въ обори или църкви, въ които не се извършва богослужение. Всѣки день войницитѣ прѣдаватъ своитѣ 16 копейки на полицията, която имъ купува нѣщата, отъ които се нуждаятъ. Японцитѣ ядатъ бѣлъ хлѣбъ; тѣ отказватъ руския

черъ хлѣбъ. Тѣ сж чисти и живѣятъ речовно. Напоследъкъ сж пристигнали още 26 офицери и 180 моряка.

Въ токийския *Прѣгледъ на международното право* (№ № 9 и 10 — 1906 г.) има двѣ статии отъ г. Яно, лисансие на правото, върху 18-тѣхъ мѣсеца, прѣкарани отъ него като плѣнникъ въ Русия. Той бѣше единъ отъ желѣзопътнитѣ чиновници, натоварени на *Садо-Мару*, плѣнени отъ крейсера *Рюрикъ*. Отъ Владивостокъ той е билъ изпратенъ въ Томскъ и е останалъ тамъ отъ 12-и юлий до 27-и октомврий. Отъ Томскъ е билъ изпратенъ въ Тула, на югъ отъ Москва. Той разказва, че въ продължение на извѣстно врѣме плѣненитѣ японци сж били раздѣлени на малки групи отъ по десетина души и интернирани изъ разни мѣста около Москва. Обаче, на 3-и ноемврий 1905 год. всички военноплѣнни били събрани заедно и всички интернирани въ Медвей, гдѣто стояли до 12-и декемврий 1905 година. Всѣкидневно е било разрѣшавано на 5 души да отиватъ въ града и правятъ покупки за военноплѣннитѣ, на които окладътъ се отпускалъ въ пари. Всѣки день на всички военноплѣнни е било разрѣшавано да се разхождатъ два часа изъ лагерното поле. Тѣ получавали изпратенитѣ имъ отъ Япония книги, писма и разни прѣдмети всѣкога съ голѣмо закѣснение, благодарение на цензурата и на харектеристичното невнимание на рускитѣ чиновници. Имало е сжщо така много изгубени прѣдмети, изпратени до военноплѣннитѣ, или пѣкъ смѣнени съ нѣща безъ стойностъ. Понеже окладитѣ имъ се отпускали въ пари, то въ случай на болестъ военноплѣннитѣ трѣбвало да плащатъ за медицинска помощъ. Въ Медвей е имало всичко 19 души умрѣли. Двѣтѣ статии на г-нъ Яно сж твърдѣ интересни; тѣ съдържатъ много лични спомени и справедливи критики върху руския народъ. Но тѣ не донасятъ нищо ново на тия, които познаватъ руския характеръ, за което ний даже намираме, че той не е правъ като казва, че плѣненитѣ японци умишлено сж били лошо третирани. Изглежда даже, че прѣзъ врѣме на интернирането нашитѣ японци сж се ползували съ голѣма свобода.

Обаче, има два случая, които ний не можемъ да прѣминемъ безъ да ги критикуваме отъ гледище на международното право. Единиятъ случай се приписва на руската армия, а другиятъ — на Петербургското правителство.

Когато чл. 4-и отъ Хагския правилникъ казва, че военноплѣннитѣ трѣбва да бждатъ третирани хуманно, не трѣбва въ случая да се разбира само материалната страна на думата „хуманностъ“. Не е достатъчно да се даде на военноплѣннитѣ добра храна, топли дрехи и пр., но трѣбва сжщо така да се избѣгва, до колкото е възможно, тѣхното морално страдание. Ние не можемъ да не се възмуцаваме отъ руската армия, когато тя е разхождала плѣненитѣ при Хейкутай японци изъ мукденскитѣ улици съ цѣль да подѣйствува върху духа на китайското население и да се умаловажи руското поражение при Ляоянгъ. Този фактъ не може да се отрече, защото за достоверността му може да засвидѣтелствува цѣлото мукденско население. За японца, който до смъртъ е вѣренъ на честта, подобенъ срамъ е непоносимъ и ний можемъ съ увѣреностъ да твърдимъ, че всички плѣнени биха се самоубили, ако биха имали оржие. Тази постѣпка на руската армия хуманна ли е? Би ли се търпѣло това въ една война между два европейски народа?

Вториятъ случай се отнася до руската военна администрация. Касае се за неточността въ числото на нашитѣ войници, интернирани въ Русия, нѣщо което доказва немарливостта на русина къмъ цифритѣ. Ето и единъ примѣръ за това: Щабътъ на генералъ Щеселъ е изчислилъ здравитѣ войници на 2 — 3 хиляди, когато въ дѣйствителностъ тѣ бѣха 25,000 души. Тѣй че, при тия условия, не е чудно, дѣто руското справочно бюро никога не е могло да опрѣдѣли точното число на плѣненитѣ японци. Прѣди Портсмутската конференция цифритѣ, които официално ни се съобщиха, бѣха 46 офицери и 921 войника. Обаче, ний бѣхме узнали по околентъ пжтъ, че освѣнъ горнитѣ цифри има още 5 офицери и 629 войника. Единъ пжтъ мирътъ сключентъ, нашето правителство поиска да знае точното число на плѣненитѣ японци, обаче, отговорътъ бѣ неопрѣдѣленъ. Казаха ни, че има 90 офицери и 1,670 долни чинове, безъ тия, които бѣха пазени отъ мѣстнитѣ войски. Обаче, ний трѣбваше да узнаемъ колко наши сънародници има въ плѣнъ, за да можемъ да вземемъ мѣрки за възвръщането имъ въ отечеството и да прѣсмѣтнемъ разносикитѣ, които странитѣ сж извършили по подържането на военноплѣннитѣ. Вслѣдствие на едно ново искане отъ страна на нашето правителство, произведе се най-сетнѣ една анкета, която

намѣри, освѣнъ горнитѣ цифри, още 162 плѣнени японци, задържани въ Харбинъ и 56—въ разни болници; тѣй че общото число възлизаше на 1,978 души. Обаче, и тази цифра не бѣ точна. Най-сетнѣ окончателно се установи, че числото на плѣненитѣ японци възлиза на 2,083.

Отъ г-нъ Акияма узнаваме още, че имената на извѣстно число наши сънародници, задържани въ Русия, сж били съобщени на врѣмето си на нашето правителство, обаче тѣ не сж били никога върнати въ отечеството имъ. Какво е станало съ тѣхъ? Умрѣли ли сж и, ако сж умрѣли, кждѣ и отъ какво? До сега ний не можахме да узнаемъ това. Ний твърдѣ добръ знаемъ, че е доста мжчно да се добиятъ въ Русия точни и подробни свѣдения. Обаче, не по-малко истина е, че подобно поведение показва малкия интересъ, който се проявява въ тази страна къмъ живота на една личностъ, а всичко това не е въ хармония съ духа на Хагския правилникъ.

§ 37. — Германскиятъ императоръ и плѣненитѣ японци при връщането имъ въ отечеството си.

Плѣненитѣ отъ Русия японци бѣха върнати въ отечеството имъ три мѣсеца слѣдъ сключването на мира. На 12-и декемврий 1905 г. тѣ тръгнаха отъ Медвей за Хамбургъ. При минаването си прѣзъ Германия тѣ имаха честта да бждатъ прѣдметъ на особено внимание отъ страна на Кайзера. Японскиятъ народъ никога нѣма да забрави челоуѣколюбивата постѣпка на августѣйшия суверентъ.

Ето и телеграмата, изпратена по този поводъ:

№ 512. Подадена въ Берлинъ на 14-и декемврий 1905 г. Отъ министра Инуе до графъ Кацура, министъръ на външнитѣ работи.

Нашитѣ сънародници, плѣнени отъ Русия, утрѣ ще пристигнатъ на границата, отъ гдѣто, минавайки прѣзъ Берлинъ, ще бждатъ отправени за Хамбургъ. По този поводъ азъ получихъ отъ адютанта на германския императоръ слѣдующата телеграма: „Негово Величество Императорътъ ми заповѣдва лично да раздамъ на военноплѣннитѣ цигари, шоколадъ и пр.“

За това внимание спрѣмо нашитѣ съотечественици азъ помолихъ сжщия адютантъ да поднесе на Негово Величество моята дълбока признателностъ.

Германското правителство указа твърдѣ голѣми улеснения при прѣвозването на нашитѣ войници прѣзъ германската територия.

Трѣбва да прибавимъ още, че германското дружество на Червения кръстъ твърдѣ самоотвержено е помогнало на нашитѣ ранени и болни до качването имъ на парахода за Япония.

Глава V

Раненитѣ и болнитѣ.

§ 38. — Подската санитарна служба въ японската армия.

За да се помогне на нашитѣ и на неприятелскитѣ болни и ранени, необходимо условие бѣше да имаме една въ всѣко отношение прѣвзходно уредена санитарна служба. Не е достатъчно само твърдото намѣрение да се съобразяваме строго съ прѣдписанията на Хагската конференция. Защото числото на спасенитѣ отъ смъртъ болни и ранени би било твърдѣ малко, ако дѣкаритѣ и санитаритѣ бѣха запознати слабо съ работата си, или ако санитарната служба бѣ лошо организирана.

Всички специалисти отъ неутралнитѣ държави признаватъ факта, че нашата полска санитарна служба, такава каквато функционира прѣзъ врѣме на послѣдната война, бѣше една отъ най-свършенитѣ въ цѣлия свѣтъ. Основана върху системата, приета въ германската армия, тя бѣ изпитана за пръвъ пжтъ прѣзъ врѣме на войната противъ Китай (1894—95 година), а по-послѣ въ 1900 г., по случай боксерското възстание. Всичкитѣ, направени до тогава опити, бѣха използвани за нейното усвършенствуване. Критериумътъ за прѣвзходството на една подобна организация лежи въ знанията на всѣки индивидъ, съставляющъ персонала, въ доброто качество на материяла за полскитѣ болници, а най-много въ общия добъръ вървежъ на тази служба, който осигурява функционирането на механизма безъ забърквания и е годенъ да се приспособи къмъ всѣка обстановка. Това именно качество се е старала да достигне нашата военна властъ, и ний можемъ да кажемъ, че сме достигнали цѣльта си напълно.

Единъ английски воененъ лѣкаръ, който е придружавалъ армията на Куроки и който е участвувалъ въ Женевската кон-

ференция прѣзъ 1906 г., полковникъ Макферсонъ, свършва статията си, написана върху санитарната организация на японската армия, съ слѣдующитѣ думи:

Трѣбва да отбѣлѣжимъ, че накратко изложената организация е основана по подобие на германската полска санитарна служба. Но тя е измѣнена и упростена съгласно схващанията на японцитѣ. Отъ гледище на стѣкмяване на подвижнитѣ болнични части, тя се приближава повече къмъ тази на английската армия, отколкото германската. Прѣзъ врѣме на послѣдната война, организацията се е показала съвсѣмъ еластична, а персональтъ е съумѣлъ да използва мѣстнитѣ сръдства и да прояви голѣма ловкостъ при всѣкакви импровизации. Отъ началото и до края на войната раненитѣ и болнитѣ сж били бърже и безъ забѣркване евакуирани. Службата е била пълна не само по отношение на една разумна организация и подготовка на персонала въ всѣко отношение, но и по умѣлата и задружна работа на санитарния запасъ, доброволцитѣ и дружеството на Червения кръстъ, които сж си съдѣйствували подъ абсолютното ръководство на редовния военно-санитаренъ персоналъ.

Другъ единъ неутраленъ специалистъ, докторъ Земанъ, воененъ лѣкаръ въ Съединенитѣ държави, който се е отличилъ прѣзъ врѣме на испано-американската война и който посѣти нашитѣ бойни полета и изучи нашата санитарна служба въ Манджурия и въ вжтрѣшността на Япония, въ една отъ своитѣ книги¹⁾ казва:

Осланияйки се на цифритѣ, ний виждаме, че санитарната служба въ японската армия е била отлична и че резултатитѣ, добити отъ нея, не сж надминати въ никоя модерна война.

Неговата книга констатира, че ако Япония е тъй добръ успѣла при разрѣшението на този въпросъ, това не се дължи нито на паритѣ, нито на ентузиазма на момента, а се е достигнало единствено чрѣзъ дълга и търпелива подготовка на хората още отъ мирно врѣме.

Безъ да влизаме въ техническитѣ подробности на санитарната служба въ нашата армия, ний можемъ да установимъ

прѣвъзходството на нейната организация, като посочимъ цифритѣ, относящи се до дадената помощ на неприятелскитѣ и наши болни и ранени. Въ продължение на 19 мѣсеца нашата санитарна служба въ района на военнитѣ дѣйствия е помогнала на 21,730 неприятелски болни и ранени. Отъ това число умрѣли 1,158 души, отъ които 500 заразени отъ скорбутъ въ Портъ-Артуръ. Въ вжтрѣшността на Япония санитарна помощ е била указана на 76,699 неприятелски болни и ранени, отъ които нѣма отбѣлѣзанъ нито единъ смъртенъ случай. Най-сетнѣ, имало е още 9,207 неприятелски болни и ранени на лѣчение въ военнитѣ болници, отъ които сж били констатирани 321 смъртни случаи. Числото на неприятелскитѣ болни и ранени, лѣкувани отъ нашата армия, вънъ и вжтрѣ въ Япония, възлиза на 107,638 души, отъ които смъртни случаи само 1,479. Въ момента на връщането имъ въ Русия, оставени на лѣчение имало още 1,968 болни и ранени; а всички други били окончателно оздравѣли.

Ако прибавимъ още, че числото на болнитѣ и раненитѣ японци се възкачваше на 564,885 души, ще дойдемъ да заключението, че нашата санитарна служба имаше да лѣкува 672,523 болни и ранени (руси и японци), или приблизително *единъ* русинъ на *петъ* японци.

§ 39. — Указаната помощ на неприятелскитѣ болни и ранени на бойнитѣ полета.

Руситѣ, а най-вече казацитѣ, сж извѣстни по бързината, съ която прибиратъ и отвеждатъ съ себе си при отстъплението своитѣ ранени и убити другари. Но имаше случаи, когато тѣ не искаха или неможеха да приложатъ въ изпълнение този свой обичай. По-долу прѣдаваме едно писмо на генералъ Уехара, изпратено до руската армия, посредствомъ единъ санитаръ, който се намиралъ между военноплѣннитѣ слѣдъ боя при Симученгъ.

До командующия руската Манджурска армия.
Симученгъ, 2-и августъ 1904 г.

Генерале,
Измежду рускитѣ офицери и войници, плѣнени на 31-и юлий 1904 г. въ боя при Симученгъ, се намира единъ санитаръ,

¹⁾ Seaman — *The real triumph of Japan*. New-York.

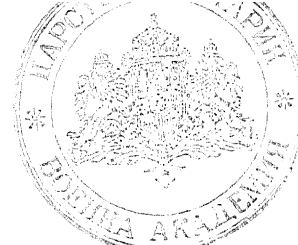
на име Иоханъ Февелинентъ, принадлежащъ на едно отдѣление отъ московския Червенъ кръстъ. По заповѣдъ на командующия японската армия около Симученгъ, азъ бързамъ да Ви го възвърна. Когато получите това писмо, той ще е вече при армията си. Ползувамъ се отъ случая да Ви изложа и слѣдующето: Въ всички станали до сега сражения много отъ вашитѣ ранени сж били оставяни на бойнитѣ полета. Тѣ сж били прибирани и лѣкувани отъ нашия санитаренъ персоналъ. Но прѣговарването съ работа на нашия санитаренъ персоналъ има граница и за това именно не трѣбва да се натрупватъ твърдѣ много болни и ранени. Трѣбва ли да ги изпращаме въ вжтрѣшността на Япония? Като допуснемъ даже, че ний сме готови да жертвуваме използването на тилнитѣ си прѣвозни срѣдства за други цѣли, не трѣбва да се изпуска изъ прѣдъ видъ, че на тѣзи болни и ранени ще се увеличатъ страданията вслѣдствие на дългото пътуване, промѣната на климата, обичаитѣ и пр.

Ето защо, азъ ви моля въ бъдаще да се обърне по-голъмо внимание на събирането на вашитѣ болни и ранени.

Началникъ щаба на армията, дѣйствующа около Симученгъ.
Генералъ-майоръ Уехара.

Болнитѣ и раненитѣ, изпратени въ вжтрѣшността, гдѣто сжществуватъ добрѣ организирани болници и гдѣто военно-санитарниятъ персоналъ може да бжде подпомогнатъ отъ лѣкари и санитарни, принадлежащи на Червения кръстъ, могатъ да се лѣкуватъ, сравнително, много по-лесно. Но въ района на военнитѣ дѣйствия, на бойнитѣ полета, или въ непосредствения тилъ на сражающитѣ се войски лѣкуването на нашитѣ и неприятелскитѣ болни и ранени е особено трудно.

За да може да се разбере добрѣ тази трудностъ прѣзъ врѣме на руско-японската война, трѣбва да посочимъ на прѣпятствията, които се изпрѣчваха прѣдъ нашата санитарна служба въ Манджурия. Прѣди всичко, въ цѣлата Манджурия не сжществуватъ широки здания, които да могатъ да се приспособятъ и служатъ за полски болници. Рускитѣ болници въ Портъ-Артуръ и мукденската болница на руския Червенъ кръстъ бѣха единственитѣ здания, построени специално за тази цѣль. Наврѣдъ другадѣ трѣбваше да се използватъ китайскитѣ кѣщи, които сж твърдѣ малки, нехигиенични и много отдалечени една отъ друга.

Китайски кѣщи, приспособени за полска болница.

При четенето на нѣкой рапортъ, относително полската болница на тази или онази армия, прѣдставляваме си, че се касае за едно единствено здание. Но въ дѣйствителностъ това съвсѣмъ не е така. Обикновено, болницата се състоеше отъ 15—20 малки китайски кѣщи, всички повече или по-малко нечисти и прѣснати изъ цѣлото село, така че лѣкаритѣ и санитаритѣ трѣбваше да ходятъ дълго врѣме, за да прѣглеждатъ болнитѣ и да имъ носятъ храна и лѣкарства. За евакуирането на болнитѣ и раненитѣ сѣщо така имаше прѣпятствия почти непрѣодолими. Въ района на нашитѣ дѣйствия нѣмаше, освѣнъ малката желѣзнопѣтна линия между Нинсенъ и Сеулъ, защото линията Фузанъ—Сеулъ не бѣше още готова, а руситѣ при отстъплението си разрушиха Манджурската желѣзнопѣтна линия по такъвъ начинъ, че нашата армия не можа да я поправи и използва, освѣнъ нѣколко мѣсеца слѣдъ почването на войната. Вслѣдствие на всичко това, евакуирането на болнитѣ и раненитѣ се извършваше обикновено по пѣтища въ такова лошо състояние, каквото въ Европа и Америка не могатъ даже си прѣдстави. На много мѣста нѣмаше никакви пѣтища, а тамъ, гдѣто случайно ги имаше, тѣ бѣха въ плачевно стстояние: дупки и вдълбнатини, които въ дъждовития сезонъ се прѣвръщаха въ непроходими рѣки и блата. Трѣбваше човѣкъ да бѣде толкова проникнатъ отъ човѣколюбиви чувства, колкото и настойчивъ и съ дѣйствителна любовъ къмъ международнитѣ задължения, за да може при тѣзи условия да прѣвозва и лѣкува въ болницитѣ неприятелскитѣ ранени и болни сѣщо така, както и своитѣ.

Но нека да цитираме това, което казва г-нъ Нинакава, относително третирането на неприятелскитѣ болни и ранени¹⁾.

Вѣрна на принципитѣ на Женевската и Хагската конвенции, нашата I-а армия положи всички старания, щото раненитѣ отъ двѣтѣ армии да бѣдатъ еднакво гледани. Този фактъ е билъ признатъ и отъ единъ руски старши лѣкаръ, който слѣдъ боя при Хамаганъ бѣше намѣренъ измежду военноплѣннитѣ. Той видѣ съ собственитѣ си очи въ Антонгъ, какъ рускитѣ ранени бѣха гледани и изказа своята признателностъ въ присѣтствието на началникъ щаба и на нѣкои офицери отъ нашата армия.

¹⁾ Нинакава — *Армията на Куроки и международното право въ врѣме на война*. Токио.

Отъ начало, когато при Цюлиенченгъ имаше твърдѣ много ранени неприятели, тѣ биваха приемани заедно съ нашитѣ ранени на прѣвъзрочнитѣ пунктове. По-послѣ, въ Антонгъ, за тѣхъ бѣ открита специална военна болница, гдѣто биваха съ усърдие гледани и лѣкувани отъ нашитѣ военни лѣкари. Всички кореспонденти на вѣстници, които се намираха въ Антонгъ, можеха да ги посѣтятъ и да говорятъ съ тѣхъ на английски, френски и нѣмски. Най-неприятното нѣщо за тѣхъ бѣше, дѣто ги хранѣха съ оризъ, но въ това отношение тѣ не бѣха прави, защото всрѣдъ бързината и бъркотиитѣ на една война, намъ не бѣше възможно да подържаме специална кухня за военноплѣннитѣ.

Слѣдъ голѣмото сражение при Шахо числото на нашитѣ ранени офицери и войници бѣше толкова голѣмо, че ни трѣбваше дълго врѣме, за да ги съберемъ, вслѣдствие на което неприятелскитѣ ранени останаха извѣстно врѣме на полесражението. Извѣстни намеци върху Женевската конвенция се направиха отъ страна на нѣкои чуждестранни офицери, аташирани къмъ нашата армия. Отъ гледището на правото, неумѣстно бѣ да бждемъ критикувани, защото ний изпълнявахме всѣкога нашитѣ длѣжности, като се грижехме за неприятелскитѣ ранени и болни въ крѣга на възможността. Въ този случай числото на раненитѣ бѣше толкова голѣмо, щото нашиятъ санитаренъ персоналъ бѣше прѣтрупанъ съ работа извънъ силитѣ си, вслѣдствие на което неприятелскитѣ ранени трѣбваше да почакавъ нѣколко часа. Ний не вѣрваме, че съ това сме нарушили международното право. Но за да не ставатъ подобни недоразумения и въ бждаще, и за да се избѣгнатъ всѣкакви дипломатически мъчности, главнокомандующиятъ на армията даде необходимитѣ инструкции относително тази афера.

§. 40.—Указаната помощъ на раненитѣ отъ страна на Населението на бойнитѣ полета.

Какво е било поведението на манджурското китайско население къмъ рускитѣ и японски ранени, които покриваха бойнитѣ полета? По този въпросъ г-нъ Минакава, съвѣтникъ при IV-а армия, разказва слѣдующия интересенъ случай¹⁾:

¹⁾ Прегледъ на международното право. Токио.

Малко прѣди атаката на Симученгъ азъ се намирахъ въ Тенцияпуце, село всрѣдъ планинитѣ, дѣто узнахъ случайно за слѣдующето: Нѣколко дни по-рано въ Паулинското дефиле, при едно сблъкване, единъ руски войникъ билъ тежко раненъ. Ранениятъ, виждайки единъ китайски селянинъ, който минавалъ наблизъ, помолилъ го да го прѣнесе въ нѣкоя руска или японска болница, като му обѣщавалъ, че за тази услуга ще му даде всичкитѣ си пари. Китаецътъ прѣнесълъ ранения до едно мѣсто, отдалечено на нѣколко километра отъ японската болница, оставилъ го тамъ и избѣгалъ, слѣдъ като билъ получилъ вече паричното възнаграждение. Той се побоялъ да не би да бжде наказанъ отъ японцитѣ, за гдѣто помогналъ на русина, и затуй постъпилъ така. Ранениятъ, който не можелъ да се движи, билъ обрѣченъ на смъртъ. Но за щастие, миналъ покрай него единъ японски войникъ, съгледалъ го и го прѣнесълъ въ болницата. Когато узнахъ за тази случка, почувствувахъ, че на китайското население трѣбва да се внуши мисълта, че то нѣма да бжде наказвано за дадена помощъ на неприятелскитѣ ранени. Да се обяви на китайцитѣ чл. 5-и отъ Женевската конвенция бѣше неудобно, тъй че трѣбваше по другъ начинъ да имъ се обясни това. Моето мнѣние бѣше възприето и отъ щаба на армията, вслѣдствие на което, въ всички китайски села се изпрати слѣдното обявление:

1-о. Населението отъ бойнитѣ полета, което укаже помощъ на раненитѣ, ще бжде възнаграждавано. Тѣзи отъ жителитѣ, които приематъ и гледатъ въ крѣжитѣ си ранени и болни, ще иматъ право на едно специално възнаграждение.

2-о. При тѣзи чловѣколюбиви дѣйствия не трѣбва да се прави разлика между японски и руски ранени. Вѣрваме, че и руската армия нѣма да има нищо противъ китайцитѣ, които помагатъ на раненитѣ японци.

Макаръ че това обявление бѣ разпрѣснато наврѣдъ, азъ никога не чухъ да се говори, че нѣкой китаецъ е указалъ нуждната помощъ на ранени отъ едната или другата армия. Напротивъ, щомъ китайцитѣ узнаваха, че нѣкъдѣ има бой, тѣ дохождаха на тѣпи и даже подъ огъня на сражението, вмѣсто да събиратъ раненитѣ и да имъ помагатъ, тѣ имъ ограбваха всички по-скѣпи нѣща, които намираха върху тѣхъ.

Всичко това не очудва тогава, който познава характера на китайския народъ. Въ книгата, написана отъ насъ върху китайско-японската война прѣзъ 1894—95 г., ний говорихме вече по този въпросъ. Прѣзъ врѣме на тази война, когато нашиятъ противникъ бѣше самата китайска армия, имаше ранени китайци, прѣвити отъ болки и умирающи отъ жажда прѣдъ кжцитѣ на населението, обаче, това послѣдното не искаше да имъ даде даже по една чаша вода само за това, защото, макаръ и сънародници, не бѣха родомъ отъ сжщата провинция. Въ случаи, когато раненитѣ биваха тѣхни близки, въпрѣки опасността, тѣ бързаха да имъ даватъ нуждната помощ. Отъ всичко това лесно може да се разбере, защо отказваха помощта си на руси и японци; щомъ тѣ отказватъ да помагатъ на свои сънародници само защото не сж отъ тѣхната провинция, още повече ще отказватъ тѣ това нѣщо на хора отъ чужда народностъ.

При все това, обаче, имало е единъ случай, когато китайското население се е показало благосклонно къмъ единъ раненъ японецъ. Вземаме този случай измежду съобщенитѣ на пресата отъ нашата главна квартира по поводъ жестокоститѣ, извършени отъ руската армия.

На 1-и юлий 1904 г. единъ японски коненъ полкъ замина отъ Пецео къмъ Сепингкай, за да разузнава за неприятеля. На около 9 к. м. отъ Телисъ той срѣщна руската конница, отблъсна я и на 2-и юний, къмъ 7 часа вечерята, зае Телисъ. Дойдоха китайци да ни прѣдупрѣдятъ, че сж отнесли единъ раненъ японецъ въ една тѣхна кжща. Веднага бѣ изпратенъ единъ лѣкаръ, който, придруженъ отъ китайцитѣ, отиде въ Лициятунъ, гдѣто наистина намѣри единъ облѣнъ въ кръвъ и раненъ смъртно японецъ. Като съгледа лѣкаря, той извика и поиска помощъ. Ранениятъ бѣ прѣвѣрзанъ набързо, и понеже имаше опасностъ да не би руската конница да се върне, той бѣ прѣнесенъ въ полската болница при Пецео, гдѣто разказа при каква обстановка е билъ раненъ.

Той бѣше конникътъ отъ 1-и класъ Кишино. На 1-и юлий той участвувалъ въ офицерски разездъ, тръгналъ отъ Кеуцияциентъ къмъ Сепингкай. При влизането въ послѣдното село, руската конница се показала и открила огънь върху разезда. Кишино, съ пробитъ отъ куршумъ дѣсенъ бѣлъ дробъ, падналъ

отъ коня. Развѣдътъ, слѣдъ като напраздно се опитвалъ да го спаси, билъ принуденъ да отстѣпи къмъ Кеуцияциентъ. Въ момента, когато Кишино, пробуденъ отъ несвѣса, си отварялъ очитѣ, два револверни изстрѣла били отправени къмъ него. За щастие, първиятъ куршумъ не го ударилъ, а вториятъ рикошетираше и го ранилъ по повърхността на ребрата. Той затворилъ очи и падналъ отново на земята. Считайки го умрѣлъ, руситѣ му отнесли облѣклото и заповѣдала на китайцитѣ да го погребатъ. Послѣднитѣ изкопали една яма, турнали ранения вътрѣ и го покрили съ шума. Едва тогава руситѣ заминали къмъ сѣверъ. Веднага слѣдъ тѣхното заминаване китайцитѣ се притекли на помощъ на Кишино, когато прѣнесли въ Лициятунъ и му дали вода и яйца. Кишино, който билъ изгубилъ съзнание, полека-лека дошелъ въ себе си, но, поради силнитѣ болки отъ ранитѣ, поискалъ ножъ, за да се самоубие. Китайцитѣ, намѣсто да му изпълнятъ желанието, почнали да го утѣшаватъ и веднага извѣстиха за тази случка нашата армия.

Тази е историята на нещастния японски конникъ и на нѣколцината челолюбиви китайци.

Свѣтъникътъ при I-а армия г-нъ Кафуку ни съобщава за слѣдующето обявление, разпространено между китайското население слѣдъ боя при Мукденъ:

Куроки, командующъ I-а армия на Велика Япония, ви съобщава слѣдующето: Международната конвенция на Червения кръстъ е основана върху принципитѣ на общочовѣческата любовъ.

Вий, китайското население, ако намѣрите болни и ранени отъ японската или руската армия, забравени върху бойнитѣ полета, трѣбва да побързате да имъ дадете помощъ, да ги приберете въ вашитѣ кжщи и веднага да извѣстите за това на нашата армия.

Слѣдъ обявяването на настоящето, ако нѣкой отъ васъ окаже помощъ на болнитѣ и раненитѣ или извѣсти на воюващитѣ, освѣтъ че ще бжде покровителствуванъ отъ всѣкакво насилие отъ страна на японската или руската армия, но ще бжде парично възнаграждаванъ. Знайте добръ това и се съобразявайте съ него.

Мартъ 1905 г.

§ 41. — Взаимнитѣ обвинения по поводъ жестокоститѣ спрѣмо раненитѣ.

Да се опише историята на войната по отношение на сухопътнитѣ закони, да се провѣри дали обвиненията за взаимнитѣ жестокости сж основателни и до каква степенъ сж тѣ прѣувеличени, било по дипломатически, финансови или други съображения, е най-мѣлната и деликатна работа, която ни прѣдстои.

Спокойното и безпристрастно разглеждане на нѣщата може да стане само слѣдъ възстановяване на мира, когато духоветѣ сж успокоени и когато не сжществува вече ненависть и екзалтиранъ патриотизъмъ. Тогава едва може да се зададе въпроса: до каква степенъ сж били приложени законитѣ на цивилизованата война между единъ чисто азиатски и другъ полугерпейски народъ.

Прѣзъ юний 1904 г., вслѣдствие на рускитѣ тревожни викове, Европа узна за жестокоститѣ, извършени отъ нашата армия на театра на военнитѣ дѣйствия. Умѣстно е тукъ да заявимъ, че въ Далечния изтокъ дѣйствително се вършеха жестокости, но не отъ японската армия, а отъ тия, които се стараеха да създадатъ обществено негодувание противъ Япония. Слѣдъ срѣшитѣ на двѣтъ армии при Ялу и Тиенгчу въ Корея и при Цюлингченъ, Хаматангъ и пр. въ Манджурия, генералъ-майоръ Фузии, началникъ на щаба на I-а армия, изпрати до генералъ-майоръ Фукушима слѣдующия докуменъ¹⁾:

Прѣпращамъ Ви рапорта на началника на 12-а дивизия касателно жестокоститѣ, извършени отъ рускитѣ войници:

Списъкъ на японскитѣ войници, жертва на жестокости отъ страна на рускитѣ войници.

Отъ 5-а рота на 25-и пѣхотенъ полкъ:

Младши подофицеръ Сакужиро Цузицука. Раненъ въ крака въ боя при Хаматангъ на 1-и мартъ, 3 ч. 30 м. слѣдъ пладнѣ. Той се оттегли въ една китайска кжща, на стотина метра задъ огнената линия, за да си прѣвърже раната. При

¹⁾ Дневникътъ за военнитѣ дѣйствия на I-а армия (25 май 1904 г.).

кжщата, единъ неприятелски войникъ го промуши съ щика си, вслѣдствие на което ранениятъ моментално умрѣ.

Младши подофицеръ Шинджи Тада, Раненъ въ дѣсната ржка въ сжщия день, 3 ч. 30 м. слѣдъ пладнѣ. Когато си прѣвържаше раната въ единъ окопъ, на двѣстѣ метра задъ огнената линия, биде убитъ отъ единъ неприятелски войникъ, който го промуши съ щикъ въ гърдитѣ.

Редникъ отъ 1-и класъ Мотиката Ямазаки. Раненъ въ корема въ сжщия день, 3 ч. 50 м. слѣдъ пладнѣ. Той се оттегли отъ боя и, когато минаваше на 20 метра на югъ отъ единъ окопъ, разположенъ на 200 метра задъ огнената линия, бѣше убитъ отъ единъ неприятелски войникъ, който го промуши съ щикъ въ главата.

Редникъ отъ 1-и класъ Моришиже Теруя. Раненъ въ сжщия день и часъ, като се отегляваше въ окопа, за да прѣвърже раната си, бѣше убитъ отъ единъ неприятелски войникъ съ двѣ мушкания въ гърдитѣ.

Редникъ отъ 1-и класъ Янжиро Юида. Раненъ въ сжщия день, 4 ч. слѣдъ пладнѣ. Когато се отегляваше въ единъ окопъ, за да прѣвърже раната си, бѣше нападнатъ и два пжти стрѣлянъ въ краката отъ единъ неприятелски офицеръ.

Редникъ отъ 1-и класъ Мацутаро Томиязу. Раненъ и падналъ на земята въ сжщия день, къмъ 4 ч. слѣдъ пладнѣ, единъ неприятелски войникъ го мушна въ гърлото съ щикъ, вслѣдствие на което на слѣдующия день той умрѣ въ полската болница.

Младши подофицеръ Шигезане Абе. Раненъ и прострѣнъ на земята, бѣше мушнатъ съ щикъ въ врата отъ единъ неприятелски войникъ, вслѣдствие на което моментално умрѣ.

Редникъ отъ 1-и класъ Шотаро Ямашита. Раненъ въ сжщия день, въ 4 ч. сл. пл., той падналъ на земята и въ това положение бѣше ударенъ въ главата отъ единъ неприятелски войникъ, което усложни положението му.

Отъ 10-а рота на 24-и пѣхотенъ полкъ:

Младши подофицеръ Фузукити Шигемацу. Раненъ въ лѣвата ржка, той лежеше на земята, когато, при една нова неприятелска атака, получи нови рани отъ щикъ въ корема.

Тѣзи сж случаитѣ, за които донесе 12-а дивизия. Но съ това се не свършатъ жестокоститѣ. На втория день слѣдъ боя при Телисъ, когато нашиятъ отрядъ, прѣдначенъ за разчист-

ване полесражението, бѣше изпратенъ на мѣстото на самитѣ дѣйствия, макаръ да бѣше безъ оржие, неприятелътъ го атакува и рани мнозина отъ войницитѣ. Слѣдъ сжия бой, на сѣверъ отъ Шанеци, единъ японски патрулъ срѣщна единъ руски и въ сблъскването единъ руски офицеръ и войникъ бѣха тежко ранени. Когато нашитѣ войници се приближиха до раненитѣ, за да ги прѣвържатъ и прѣнесатъ въ болницата, ранениятъ офицеръ извади револвера си и рани тежко нѣколко наши войници.

Въ боя при Хеушанъ се намѣри трупа на единъ японски войникъ безъ рждѣ, крака и уши. Авторътъ на това прѣстѣпление не можа да се узнае, но мжно може да се допусне, че китайцитѣ сж извършили тая жестокостъ. Ето защо, принудени сме да заключимъ, че авторитѣ ѝ сж руси.

Нѣколко дни прѣди боя при Тиенгчу (Корея), неприятелътъ обвиняваше нашитѣ войници, че сж се прикривали подъ знамето на Червения кръстъ. Това не е провѣрено, но руситѣ, които сж извършили варварскитѣ дѣла, за които Ви донасямъ по-горѣ, нѣматъ никакво право да обвиняватъ.

Позволете ми да прибавя още, че до сега нашитѣ войници сж се показвали твърдо хуманни къмъ неприятеля, но, виждайки подобни жестокости, въпреки всички усилия, които правя, за да ги въздържамъ, азъ не мога да гарантирамъ, че тѣ нѣма да прибѣгнатъ до отмъщение. За това именно азъ се боя твърдо много.

Отмѣстителнитѣ дѣйствия, отъ които най-много се боеше началникъ щаба на I-а армия, проявиха ли се въ дѣйствителностъ? Не сж ли рускитѣ генерали, които сж измислили историтѣ за японскитѣ жестокости, съ цѣль да отвлѣкатъ вниманието отъ тѣхнитѣ собствени варварски дѣйствия? Както и да е, петербургската *Руская Дума* на 17-и юний 1904 е публикувала слѣдующата телеграма, произходяща отъ Ляоянгъ и възпроизведена отъ парижкия вѣстникъ „Matin“.

Всѣки пжтъ, когато виждахъ какъ японскитѣ войници добръ третиратъ нашитѣ ранени и болни, не съмъ се колебалъ да ви съобща за това. Но като видѣхъ съ собственитѣ си очи тѣхнитѣ варварски постѣпки, струва ми се, че нѣма защо да се има довѣрие въ тѣхната мнима хуманностъ. Прѣзъ нощта

на 12-и юний генералъ Щакелбергъ, командующи армията, заповѣдва на една пѣхотна дружина и двѣ конни отдѣления да тръгнатъ за височинитѣ при Люцяку (близо до Телиското бойно поле), съ цѣль да заематъ Лициятунъ. Нашитѣ войници, слѣдъ като изпълниха тази заповѣдъ, почнаха да приготвяватъ храната си. Въ това врѣме неприятелски войници се приближиха и почнаха да ги атакуватъ. Нашитѣ войници изгасиха огньоветѣ и отблъснаха японцитѣ съ щикъ. Обаче, послѣднитѣ дойдоха отново, викайки „Ура! Ура!“ съ цѣль да ги измамятъ. Нашитѣ, вѣрвайки че това сж руски войници, се оттеглиха по височината Люцяку, като оставиха трима ранени при политѣ на една могила. Единъ санитаръ слѣзе къмъ мѣстото, гдѣто бѣха раненитѣ, да ги прѣвърже и, за голѣмо свое очудване, видѣлъ, че раненитѣ били заградени отъ 30-тина японци, които ги мушкали съ щиковетѣ си. Санитарътъ се скрилъ въ гората и наблюдавалъ сцената. Слѣдъ оттегляването на японцитѣ труповетѣ бѣха прибрани и тогава стана ясно, че всѣки единъ има множество рани. Единтъ отъ тѣхъ имаше 28 рани, и на всички главитѣ бѣха смазани, очитѣ измушкани, гърдитѣ смачкани и ставитѣ строшени съ прикладитѣ на пушкитѣ.

Това е една варварска постѣпка, която нѣма равна на себе си — освѣнъ въ извършенитѣ отъ башибозуцитѣ върху рускитѣ войници. По случай на тази жестокостъ генералъ Самсоновъ състави актъ, който се подписа отъ французкия, английския и испанския военни аташета.

Тѣлата на нещастницитѣ се погребяха тържествено вчера на 16-и.

Войницитѣ ронѣха сълзи, а по лицето имъ се четѣше желанието за отмъщение. Страхуваме се да не би единъ день японскитѣ войници да се разкайватъ за тази своя жестокостъ. *Тѣзи варварски постѣпки на неприятеля прѣдизвикватъ до-толкова нашитѣ войници, че ще бжде трудно да се спратъ тѣхнитѣ заканителни юмруци.*

Подписалъ: Василий Немировичъ Данченко.

Вѣрно: Подполковникъ Люповъ.

На 24-и юний г. Мотоно, нашиятъ министъръ въ Парижъ, изпрати до министра на външнитѣ работи слѣдующата телеграма:

Телеграмата № 159, подадена въ Парижъ на 24 юний 1904 г., получена въ Токио на 25-и.

Отъ министра Мотоно до Комура, м-ръ на външнитѣ работи.

Цитираната отъ францускитѣ вѣстници телеграма отъ Ляоянгъ казва: „тримата ранени руски войници, оставени при Лициатунъ, сж били третираны отъ японската конница по единъ варварски начинъ.“ Азъ се съмнявамъ въ достовѣрността на тази новина. Съобщете ми телеграфически истината, за да мога да опровергая писаното.

Министрътъ на външнитѣ работи веднага изпрати телеграмата на г-нъ Мотоно до главната квартира. Тамъ никой не ѝ отдаде нѣкакво значение, защото бѣше кжса и неясна, вслѣдствие на което още сжщия день отговориха по телефона на министра на външнитѣ работи, че тази телеграма е неоснователна и че руситѣ, бидейки способни и въ бждаще да хвърлятъ върху насъ неоснователни обвинения, желателно би било, щото нашитѣ дипломатически прѣдставители въ странство да направятъ необходимото за опровергаването на подобни лъжливи съобщения. Споредъ насъ, за съжаление е, че телеграмата, изпратена отъ Парижъ за Токио, е прѣдала въ такъвъ съкратенъ видъ ляоянгската телеграма; защото, ако тя бѣше съдържала повече подробности, нашата военна властъ щѣше безъ друго да ѝ отдаде внимание и щѣше да отговори слѣдъ като поиска обяснения отъ II-а армия, която бѣше заинтересована въ случая.

Въ оригиналната телеграма отъ Ляоянгъ е казано още, че актътъ билъ подписанъ отъ французкия, английския и испанския военни аташета, вслѣдствие на което обвинението, основателно или не, имаше дипломатически характеръ и трѣбваше да бжде считано като такова. По-нататкъ ще видимъ, че икономията по разносикитѣ за телеграмата имѧ неприятни послѣдствия.

Между това, нашиятъ министръ въ Виена на 27-и юний изпрати въ Токио слѣдующата телеграма:

Телеграма № 108, подадена въ Виена на 27-и юний 1904 г., получена въ Токио на 28-и юний.

Отъ министра Макио до Комура, министръ на външнитѣ работи.

Всички вѣстници отъ 27-и вечеръта публикуватъ слѣдующата телеграма, произходяща отъ тѣхния кореспондентъ въ Петербургъ:

Телеграма отъ Ляоянгъ.

„Князь Бурбонъ е билъ очевидецъ на крайна жестокостъ отъ страна на японскитѣ войници спрѣмо рускитѣ ранени. Японцитѣ сж достигнали до тамъ, че сж промупвали умрѣлитѣ съ ножоветѣ си. Отстѣпвайки отъ Уафангтиенъ, князътъ накаралъ да се напишатъ върху една стѣна съ голѣми букви нѣколко думи, съ които се обръщало вниманието на японскитѣ офицери върху печалния фактъ, на който той е билъ очевидецъ, прибавяйки, че той искрено желае, щото подобни нѣща да се не повтарятъ въ бждаще.“

Вѣстниците не коментиратъ още тази афера, но подобна новина може всѣкога да бжде използвана отъ нашия противникъ. За опровержението ѝ сж необходими подробни и точни свѣдения, произходящи отъ театъра на военнитѣ дѣйствия.

На 30-и юний втора телеграма отъ г-нъ Мотоно пристигна въ Токио. Прѣдаваме я по-долу:

Телеграма № 161, подадена въ Парижъ на 29-и юний 1904 г., получена въ Токио на 30-и юний.

Отъ министра Мотоно до Комура, м-ръ на външн. работи.

Съгласно вашитѣ инструкции, азъ опровергахъ слуха относително жестокоститѣ, извършени отъ японцитѣ спрѣмо рускитѣ ранени. Обаче, тази новина е още прѣдметъ на разискване. Въ днешния си брой „L'Echo de Paris“ публикува слѣдующата телеграма, изпратена отъ Петербургъ:

„Съ най-голѣмо внимание Царьтъ е прочелъ рапорта на генералъ Куропаткина и е разгледалъ документитѣ и фотографитѣ, приложени къмъ рапорта. Той е убѣденъ, че японската армия е вършила варварски дѣйствия. Въ името на хуманността, Царьтъ отправилъ до силитѣ единъ протестъ.“

Но отъ добъръ източникъ се научихъ, че подобенъ протестъ не е полученъ още отъ французкото правителство. Отъ друга страна, агенцията „Хавасъ“ публикува една телеграма на Куропаткина, съ която се заповѣдва, щото раненитѣ и плѣненитѣ японци да бждатъ третираны съ почитъ, дължима на единъ достоенъ за уважение противникъ и пр.

Излиза, че вслѣдствие двѣтѣ телеграми на г-нъ Мотоно, нашето правителство, безъ да чака обстоятелственъ рапортъ отъ армията, която бѣше прѣдметъ на обвинения, просто и ясно му е заповѣдало да провергае лоянската телеграма. И за това именно трѣбва да съжаляваме, защото всѣки знае колко малка вѣра се дава въ Европа на дипломатическитѣ опровержения. Използувайки тази необмисленостъ на нашето правителство, „Le Journal de Saint-Pétersbourg“ отъ 2-и юлий публикува една уводна статия, която на другия день бѣ прѣведена отъ „New York Herald“ и която ний прѣдаваме по-долу:

Жестокоститѣ на японската армия.

Кореспонденция отъ Петербургъ, 2-и юлий.

Едно просто изявление не е опровержение. Ний не отказваме, че въ Сасебо и въ другитѣ градове, гдѣто болницитѣ сж прѣдъ очитѣ на прѣбивающитѣ тамъ европейци, нашитѣ ранени сж добрѣ третирани. Но тѣхнитѣ охкания и ридания не могатъ да се чуятъ въ Европа и ний не знаемъ дали оставенитѣ на бойнитѣ полета ранени не сж подложени на ужасни изтезания. Снимката, снета отъ военния лѣкаръ Станкевичъ, прикомандиранъ къмъ дивизията на генералъ Мищенко, прѣдставлява единъ жестоко смазанъ руски войникъ: рждѣтѣ отдѣлени отъ тѣлото, езикътъ откъснатъ и коремътъ прободенъ съ щикъ отъ едната до другата страна. Единъ умирающъ офицеръ заявилъ, че единъ японски войникъ по най-подълъ начинъ стрѣлялъ върху него. Ний скоро ще получимъ показанията на този офицеръ, завѣрени отъ властитѣ и отъ чуждестраннитѣ военни аташета. Генералъ Романовъ е изпратилъ единъ подробенъ рапортъ по въпроса за знамето на Червения-кръстъ. Бурбонскиятъ князь сжщо е донесълъ за случая при Уафангиенъ. Нѣщо повече, извѣстията, идящи отъ японска страна, не отказватъ, че е било взето рѣшение, щото казацитѣ да не се взематъ въ плѣнъ.

Прѣдъ това важно състояние на нѣщата, ний не вѣрваме, че опровержението на японцитѣ ще бжде достатъчно за да заличи срама, който пятни тѣхното име. Ний имаме основания да вѣрваме, че войницитѣ избиватъ раненитѣ и само тия, които по нѣкакъвъ начинъ се спасяватъ отъ избиването, сж лѣкувани отъ тѣхъ, съ цѣль да замажатъ очитѣ на Европа. Въ деня,

когато пропорцията на умрѣлитѣ и раненитѣ бжде точно извѣстна, всички съмнителни въпроси ще се изяснатъ. Рано или късно, истината ще бжде открита.

Прѣзъ врѣме на руско-турската война, варварството и жестокостта на турцитѣ бѣха легендарни. Когато генералъ Скобелевъ видѣ на пжтя единъ [полуголъ и нарѣзанъ на парчета руски войникъ, обърна се къмъ английскитѣ кореспонденти и имъ каза: „Господа, заблѣжете добрѣ тази жестока сцена и съобщете на вашитѣ сънародници скръбта на руситѣ.“ Вмѣсто да викатъ, че това обвинение е невѣрно, японцитѣ би трѣбвало да докажатъ чрѣзъ неопровержими факти, че обвинението е неоснователно. Инѣкъ, тѣ ще носятъ единъ незаличимъ срамъ, безчестие, което ще покаже на цѣлия свѣтъ, че една повърхностна механическа способностъ, на която липсватъ 19-тѣхъ вѣка на християнството, не е била достатъчна за да цивилизова единъ варварски и жестокъ народъ.

Въ всѣки случай, това което можемъ съ положителностъ да твърдимъ е, че ний нѣма да прибѣгнемъ къмъ отмѣстителни дѣйствиа. Противъ нравитѣ на нашия народъ е да отплаша на незаконността съ незаконностъ.

Въ врѣмето, когато рускиятъ официаленъ вѣстникъ публикуваше тази статия, телеграмата, която цитираме по-долу, изпратена отъ генералъ-майоръ Отшиай, началникъ щаба на II-а армия, до главната квартира, опровергаваше всичкитѣ точки на руското обвинение¹⁾:

Телеграма № 1582, подадена въ Тайкозай на 1-и юлий 1904 г., 1 ч. сл. пл., получена на 2-и юлий, 6 ч. 40 сл. пладнѣ.

Отъ генералъ-майоръ Отшиай до началникъ щаба на Манджурската армия.

Телеграмата отъ 15-и юний, цитирана отъ французкитѣ вѣстници, както и извѣстията на австрийскитѣ вѣстници, върху това, което е станало въ сѣвернитѣ околности на Уафангиенъ, сж или чисто избобрѣтение, или обратното на това, което е станало, съ очевидната цѣль да се врѣди на нашата армия. Всичко това е само едно долнопробно и нелоялно сръдство за прикриване

¹⁾ Дѣлата на Главния Генераленъ Штабъ (Дипломатически афери).

жестокостите, извършени от русите. На 12-и юний нашата армия не само че не е водила бой, но не е изпращала даже и конница за разузнаване. На 15-и юний, въ боя станалъ въ околностите на Уафангиенъ, русите бѣха тѣзи, които малтретираха нашите умиряли и ранени; тъй че подобенъ случай, какъто вѣстниците цитиратъ, не е имало въ никоя частъ на нашата армия. Ний сме прибирали всички ранени неприятели; измежду тѣхъ има и такива, които сж проливали признателни сълзи, дълбоко трогнати отъ указаната имъ помощъ. Всички трунове сж бивали прибирани на врѣме, никога не сж бивали малтретирани и сж бивали погребвани веднага слѣдъ съответствующия контролъ.

Тукъ е мѣстото да се цитиратъ нѣколко варварски дѣйствия отъ страна на русите. На 15-и юний шестъ души под-офицери и войници отъ 18-и пѣхотенъ полкъ, които бѣха изпратени да разузнаватъ планината около Ченгдешанъ, били атакувани отъ около 15 души неприятели. Тѣ се били гърди съ гърди и понеже бѣха по-малко на брой, всички сж били избити. Слѣдъ това тѣ сж били мушкани съ щикове отъ неприятеля въ очите и устата, гърдите имъ били разтворени. Нѣщо повече даже, неприятелътъ ги ограбилъ, като при това прибралъ и плаките за самоличността имъ. Слѣдъ боя плаките за самоличността бѣха намѣрени на мѣстото, гдѣто сж били събрани военноплѣнните. Подобни дѣйствия, бидейки обикновени у русите, ний не намирахме за нужно до сега да донасяме за тѣхъ.

Другъ пжтъ, на 27-и юний, конникътъ отъ 3-и коненъ полкъ Уайчи Кобаиши, бѣше поставенъ часовою на една могила, на сѣверъ отъ Хясауку. Атакуванъ отъ неприятеля, той почналъ да отстъпва къмъ Сипеки. Въ сжщото врѣме единъ неприятелски куршумъ му пронизалъ гърдите и той падналъ мъртъвъ на земята. Тогава двадесетина неприятелски войници се приближили до трупа му и съ щикъ му пробии долната частъ на корема на двѣ мѣста. Тъкмо въ разгара на тази руска жестокостъ едно наше конно отдѣление се приближи, пропѣди ги и прибра така жестоко малтретирания трупа.

Ето още единъ случай, макаръ и малко старъ. На 15-и май младшиятъ подофицеръ отъ 3-и коненъ полкъ Сеижи Гото вървѣлъ начело на единъ офицерски разѣздъ по посока къмъ Ян-цзяунгъ. Атакуванъ отъ неприятелската конница, той билъ ра-

ненъ отъ единъ куршумъ въ дѣсното рамо и падналъ отъ коня. Бояйки се отъ срама да не бжде плѣненъ, той си прѣрѣзалъ гръкляна съ собствената си сабля. Неприятелите го заобиколили и му отрѣзали носа съ неговата сабля, слѣдъ което я набучили въ черепа му. Има още много други случаи отъ този родъ, които ний ще прѣмълчимъ за сега. Въ бъдаще ний ще донасяме всѣкога, когато има подобенъ случай.

Освѣтъ тѣзи и тѣмъ подобни жестокости, руската армия се е отличавала още и съ подли дѣйствия. На 15-и юний, прѣзъ врѣме на боя на сѣверо-западъ отъ Тайфангшинъ, една група неприятелски конници, виждайки се заобиколена отъ дѣла, издигна японското знаме и, минавайки за японска конница, можа да избѣга отъ огъня на нашата пѣхота. Тѣ сжщо и отстъпващата при Хоахонгкеу руска конница издигна бѣло знаме и когато ний прѣкратихме огъня, вървайки че тукъ работата се касае за прѣдаване, русите слѣзеха въ една долчинка и избѣгнаха къмъ сѣверъ.

Способни на подобни подли дѣйствия на бойното поле, тамъ гдѣто честта трѣбва да е по-сжпа, отколкото живота, русите всѣкидневно пущатъ невѣрни новини, съ които ни обвиняватъ въ прѣстѣпления, извършени отъ самите тѣхъ.

Ний не знаемъ дали тази обстоятелствена телеграма отъ генералъ-майора Отшиай е била съобщена на европейската и американска преса. Въ всѣки случай, за съжаление е, че неприятелските обвинения не сж били отхвърлени на основание на тѣзи неоспорими факти и че за всичко това се написа само едно просто и банално опровержение.

Този инцидентъ послужи за урокъ на нашите дипломатически и военни власти, вслѣдствие на това, нѣколко дни прѣди заминаването ми за Манджурия, когато се явихъ на нашия министъръ на външните работи, послѣдниятъ ме натовари да съобщавамъ въ щаба на Манджурската армия за всички нарушения, извършени отъ страна на руската армия и то веднага слѣдъ извършването имъ, като при това прибавямъ датата, мѣстото и имената на офицерите, войниците и свидѣтелите.

При пристигането на щаба на Манджурската армия въ Далний, генералъ баронъ Кодама веднага изпрати до всичките армии слѣдующата телеграма:

Далний, 16 юлий, 3 ч. 27 м. слѣдъ пладнѣ.

Телеграфирвайте веднага за всѣка жестокость, извършена отъ неприятеля противъ насъ, а така сжщо и за всѣко нарушение на международното право.

Веднажъ издадена тази заповѣдь, отъ врѣдъ почнаха да пристигатъ обстоятелствени рапорти за варварскитѣ дѣйствия на рускитѣ войници. Ще посочимъ само нѣкои отъ по-забѣлжителнитѣ:

На 15-и юлий 1904 г. постъпи въ щаба на Манджурската армия слѣдующиятъ рапортъ, подаденъ отъ 12-а дивизия и прѣратенъ чрѣзъ 1-а армия:

Руски жестокости спрѣмо нашитѣ ранени.

Запасниятъ войникъ *Тоачи Танака* отъ 1-а рота на 24-и пѣхотенъ полкъ. Неговиятъ трупъ бѣше намѣренъ слѣдъ отблъсването на неприятеля отъ Лицяпуце на 20 клм. на сѣвероизтокъ отъ Семацю. При прѣглеждане на трупа му се намѣриха три рани. Установи се, че като падналъ въ несъзнание слѣдъ първия ударъ, той е билъ свѣрзанъ за врата, отрѣзана му е била едната артерия и най-сетнѣ му е билъ нанесенъ и трети ударъ.

Запасниятъ войникъ *Тожиро Кохецу* отъ 1-а рота на 24-и пѣхотенъ полкъ. Неговиятъ трупъ е билъ намѣренъ на сжщото мѣсто. При прѣгледа на тѣлото, намѣриха се четири рани; вслѣдствие на първата той падналъ въ несвѣсъ, а останалитѣ три сж му били нанесени прѣди да умре.

Запасниятъ подофицеръ *Торамацу Хиракова* отъ сжщата рота и полкъ. Тѣлото му е било намѣрено на сжщото мѣсто. Прѣгледътъ на тѣлото установи три рани. Поставенъ въ невѣзможность да се бие вслѣдствие на втората рана, неприятелитѣ му завързали краката за да го отнесатъ, и понеже не успѣли, нанесли му трети ударъ, вслѣдствие на който той умрѣлъ.

Запасниятъ войникъ *Торамацу Танитакору* отъ сжщата рота и полкъ. Тѣлото му бѣше намѣрено на сжщото мѣсто. При прѣгледа се намѣриха двѣ рани. Втората рана е била нанесена слѣдъ като, вслѣдствие на първата, той е билъ вече неспособенъ да се бие.

На 23-и августъ 1904 г. командующиятъ IV-а армия прѣпрати до главната квартира слѣдующия рапортъ на 10-а дивизия:

На 31-и юлий 1904 г. слѣдъ пладнѣ, въ боя при Тайпин-линъ, 11-а рота отъ 4-и пѣхотенъ полкъ прѣтърпѣ една контръ-атака, при която неприятелтъ имаше несравнено повече сили. Прѣзъ врѣмето, когато неприятелтъ настѣпваше, войникътъ отъ сжщата рота *Котаро Яманака* бѣше пронизанъ отъ единъ куршумъ въ дѣсното рамо, вслѣдствие на което той падна на земята. Единъ неприятелски офицеръ и двама войника го съгледали; най-напрѣдъ войницатѣ му промушили дѣсната буза, а слѣдъ това офицерътъ му проболъ гърдитѣ съ саблята си.

Въ сжщия бой войникътъ отъ сжщата рота *Рюхей Инаока*, при удара съ ножове, бѣше раненъ въ главата. Той падна на земята въ безсъзнание и се търколи въ една долчинна. Двама неприятелски войници го послѣдваха въ долчината и му нанесоха два удара съ щикъ въ гърба.

Въ сжщия бой войникътъ отъ сжщата рота *Санзо Кодани*, раненъ съ куршумъ въ дѣсното слѣпо око, падна и се търкулна въ една долчинка, гдѣто вече имаше извѣстно число убити и ранени руси и японци. Двама неприятелски офицери съ около 10-тина войника дошли да прибератъ свои ранени и убити. Всѣки пжтъ, когато обръщали нѣкой японски трупъ, тѣ го ритали съ крака и когато виждали, че той е още живъ, изправвали револверитѣ си отгорѣ му. По сжщия начинъ е билъ третиранъ и войникътъ Санзо Кодани. Ритнатъ въ бедрото, той извикалъ: „Какво правите?“ Тогава весело разговарящитѣ помежду си офицери се приближили до него: единътъ стрѣлялъ съ револвера, а другиятъ го ударилъ съ саблята си. Куршумътъ го ранилъ въ дѣсната ржка, а саблята въ дѣсното рамо и като видѣли, че войникътъ изгубилъ съзнание, рускитѣ офицери го отминали. Горѣпоменатитѣ трима японски войници, жертва на руския варваризъмъ, не умрѣха; когато контръ-атаката бѣ отблъсната, тѣ бѣха прибрани въ нашата полска болница, гдѣто лично разказаха изпитаното отъ тѣхъ варварство на руситѣ.

Прѣзъ врѣме на Мукденския бой една часть отъ неприятелскитѣ сили се намираше въ горитѣ около сѣверния им-

ператорски мавзолей. Понеже мѣстото между Мукденъ и гробницата е открито поле, вслѣдствие на което бѣше невъзможно да се прѣмине денемъ безъ голѣми загуби, взе се рѣшение да се пропѣди неприятелѣтъ чрѣзъ нощна атака.

На 19-и мартъ, въ 5 ч. сутринята, 28-и пѣхотенъ полкъ почна атаката. Неприятелѣтъ се оттегли въ вжтрѣшността на гората и зае позиция задъ стѣнитѣ на императорския мавзолей. Въ сѣщото врѣме друга отстъпаща къмъ сѣверъ руска частъ мина покрай окрайнината на гората, вслѣдствие на което нашиятъ полкъ попадна между два огъня. Веднага бѣше издадена заповѣдь да се изпратятъ подкрѣпления на 28-и полкъ, но понеже всички съобщения бѣха прѣкъснати, то заповѣдта можа да бѣде изпълнена едвамъ къмъ 4 ч. слѣдъ пладнѣ, когато нашата планинска артилерия принуди неприятеля, който заемаше окрайнината на гората, да отстъпи. При това отстъпление се извърши една отъ най-жестокитѣ сцени. Въ 5 ч. вечерята адютантѣтъ Имори рапортува на началника на 7-а дивизия слѣдующето, относяще се до дѣйствиата на 28-и пѣхотенъ полкъ ¹⁾:

1-о. Остатѣкътъ отъ 28-и пѣх. полкъ, около 500 човѣка, се намира въ вжтрѣшността на императорския мавзолей.

2-о. На три мѣста 28-я полкъ се е билъ съ неприятеля гърди съ гърди. Първото мѣсто се намира на около 50 метра отъ окрайнината на гората; тамъ лежатъ около 30 убити японци и руси. Второто мѣсто е на около 20 метра въ вжтрѣшността на гората; тамъ се намиратъ 10 японски и 18 руски трупа, окървавени и страшни за гледане. Измежду японцитѣ има двама живи, които ни заявиха: „неприятелѣтъ почна остѣпление къмъ 4 часа слѣдъ пладнѣ. Умрѣлиятъ около насъ прѣди два часа бѣха живи, но руситѣ, при отстъплението си, ги промушваха съ щиковеѣтъ си. Само ний останахме живи, благодарение на това, че бѣхме промушени въ бедрата“. Лицата на нашитѣ убити офицери бѣха обсипани съ удари отъ сабля. Каква низостъ и какво варварство! Третото мѣсто е една открита поляна, която се намира на около 50 метра навжтрѣ отъ второто мѣсто; тамъ има около 50 убити. По всичко се вижда, че на-

¹⁾ Подробно описание на боя при сѣверния императорски мавзолей (14-а пѣхот. бригада, 9-и и 10-и мартъ 1905 г.).

шитѣ войници сж се били съ неприятеля на ножъ. Четири останали живи японци казватъ, че нашитѣ, слѣдъ като изгубили пѣтя, сж били атакувани на това мѣсто отъ руситѣ. Измежду нѣшитѣ умрѣли има нѣколко завити въ руски одѣяла, а други умрѣли лежатъ върху руски носилки. Ний поискахме обяснения за това нѣщо отъ останалитѣ живи японци, на което тѣ отговориша, че на това мѣсто руситѣ имали единъ прѣвзроченъ пунктъ, който се отнасялъ много добръ съ раненитѣ, безъ разлика на коя армия принадлежатъ тѣ. Пунктѣтъ е успѣлъ даже да изпрати въ тѣла нѣколко ранени. Обаче, въ 4 часа прѣвзрочниятъ пунктъ се оттеглилъ, като оставилъ раненитѣ на мѣстото имъ. Руситѣ, които се биели въ 1-а линия, пропѣдени отъ тамъ, при минаването си край това мѣсто, промушвали всички ранени японци. Каква смѣсъ отъ цивилизация и варварство! Ний ги попитахме още, въ каква посока отстъпваха руситѣ, на което раненитѣ ни отговориша че отстъплението е станало къмъ сѣверъ. Слѣдъ като имъ съобщихме, че Мукденъ е прѣвзетъ, ний ги оставихме на мѣстото и се отправихме къмъ стѣнитѣ, които заграждатъ мавзолея и които сж далечъ около 100 метра отъ мѣстото, гдѣто оставихме раненитѣ. Прѣзъ една амбразура на стѣната ний попитахме кои сж вжтрѣ. Отговориша ни, че тамъ се намира остатѣкътъ отъ 28-и пѣх. полкъ, който заелъ мавзолея, и че неприятелѣтъ се оттеглилъ съвършено отъ тѣзи мѣста.

Въ рапорта на Сахалинската армия, публикуванъ въ Токио на 12-и септемврий 1905 год., намираме слѣдующето:

Единъ разѣздъ, съставенъ отъ единъ офицеръ и четири конника, бѣ заграденъ отъ рускитѣ войски на югъ отъ Луиковъ. Всички до единъ бѣха избити. При прѣгледа на тѣлата имъ се констатира, че всѣки единъ има по десетина рани, произходящи отъ куршуми и щикове. Около ранитѣ, причинени отъ куршумъ, се забѣлѣзваше единъ черенъ кръгъ, произходящъ отъ недогорѣлия барутъ. Въ този случай имаше само двѣ прѣдположения: че умирающитѣ сж били засрѣляни отъ близо, или пъкъ тѣлата имъ сж малтретирани слѣдъ смъртта. Едното и другото прѣдположения не сж, освѣнъ едно прѣстѣпно нарушение законитѣ на войната.

струвайки се на ранени, иматъ за цѣль да стрѣлятъ въ тѣла ни при почването на атаката.

Подписалъ: Вр. команд. I-а бригада отъ 31-а пѣх. дивизия:

Полковникъ Мюллеръ.

Вѣрно: И. д. адютантъ на 122-и пѣх. полкъ:

Поручикъ (не се чете).

Този документъ се намѣри измежду многото други, паднали въ рѣцѣтъ ни при прѣвземането на Мукденъ. По този въпросъ I-а армия изпрати слѣдующето съобщение до щаба на Манджурската армия:

I-а армия, № 364, 29-и априлъ 1905 г.

До баронъ Кодама, началн. щаба на Манджурската армия.

Измежду хванатитѣ неприятелски книжа слѣдъ Мукденския бой се намира и заповѣдь № 3 отъ 9-и февруарий, по I-а бригада отъ 31-а пѣхотна дивизия (X корпусъ). Тя съдържа единъ пасажъ, който казва: „Прѣдупрѣдете всички долни чиновове, че ако при настѣпленіе сръщватъ японци прострѣни на земята, а особено лежащи на гърба, непрѣменно да ги промушватъ, защото японцитѣ, приструвайки се на ранени, иматъ за цѣль да стрѣлятъ въ тѣла ни при почването на атаката“.

Нашата армия, бидейки на мнѣние, че се касае за въпросъ, който не може да се прѣмълчи, е заповѣдала на съвѣтника г-нъ Кафуку щателно да го проучи. Последниятъ е подалъ единъ рапортъ, който имамъ честта да Ви изпратя заедно съ оригинала на руската заповѣдь.

Подп. Шижета Фужий, началникъ щаба на I-а армия.

Рапортътъ на г-нъ Кафуку казва слѣдующето:

Този документъ е една жестока заповѣдь, която прѣдписва избиването на раненитѣ и всички ония, които, изкарани по разни причини внѣ отъ строя, се намѣрятъ лежащи изъ бойното поле. Да се убиватъ раненитѣ, това е едно нарушение на чл. 6-и отъ Женевската конвенция. Да се убиватъ неприятелитѣ, които нѣматъ вече възможность да се съпротивляватъ, това е нарушение на чл. 23-и отъ Хагския правилникъ.

12-11-1905
12-11-1905
12-11-1905

Вр. команд. I-а бригада отъ 31-а пѣх. дивизия:

Полковникъ Мюллеръ.

Вр. команд. I-а бригада отъ 31-а пѣх. дивизия:

Могат ли руситѣ да извършватъ тѣзи нарушения, въпрѣки собствената тѣхна инструкция върху законитѣ и обичаитѣ на войната, основавайки се само на прѣдположението, че японцитѣ се прѣструватъ на ранени или убити, съ цѣль да атакуватъ въ тилъ рускитѣ войници?

Позволено ли е, съгласно международното право, ненадейното атакуване неприятеля въ тила отъ войници, които сж се пристрували на убити и ранени?

Това е единъ правовъ въпросъ. Споредъ менъ, воюващитѣ могатъ да забранятъ подобна военна хитростъ, защото тя прѣчи на прилагането на Женевската конвенция и прави безнадеждно положението на раненитѣ, които се намиратъ на бойното поле. Ако японскитѣ войници се биха провинили въ подобни дѣйствия, руската армия безъ друго имаше право да ги накаже или да прибѣгне къмъ една обща репресална мѣрка. Относително наказанието — полевитѣ сждилища бѣха подъ ржка. Ако ли пъкъ се прибѣгнѣше къмъ една обща репресална мѣрка, която е имала за цѣль прѣкратяването на неприятелскитѣ незаконни дѣйствия, тогава трѣбваше да се извѣсти на неприятеля, че за това или онова нарушение на правото, такава или онакава репресална мѣрка е щѣла да бжде приложена. Русия направила ли е нѣкакви постѣпки въ такава смисълъ?

Репресалиитѣ съставляватъ една извънредна мѣрка, строгостта и жестокостта на която може лесно да прѣобърне една цивилизована война въ варварска. До такава мѣрка не трѣбва да се прибѣгва, освѣнъ при послѣдна необходимостъ, и при това, като се дѣйствува съ най-голѣмо внимание. Въ такъвъ случай, трѣбва точно да се изложатъ незаконнитѣ дѣйствия на неприятеля и открито да се протестира. Ако неприятелътъ не отговори на протеста и не даде никакво обяснение, като при това продължава още своитѣ незаконни дѣйствия, тогава вече може да се отговори на нарушението съ нарушение и на жестокостта съ жестокостъ. Такава е смисълта на чл. чл. 27, 28 и 29 отъ Инструкцията за американската армия отъ президента Линколнъ и на чл. 36 отъ Оксфордското ржководство. Въ такава смисълъ е още и руското съгласие за прѣмахването главата върху „репресалиитѣ“ въ текста на Брюкселската декларация.

Отъ всичко горѣизложено азъ заключавамъ, че рускиятъ офицеръ (въ заповѣдта отъ 22-и февруарий 1905 г.) е разрѣшилъ на войницитѣ си не да наказватъ, нито пъкъ да извърш-

затъ репресални дѣйствия, а да прѣдприематъ жестокости противни на международното право и на хуманността.

29-и априль 1905 г.

Тоажи Кафуку съвѣтникъ при I-та армия.

Като свършваме тази глава, нека ни бжде позволено да отбѣлѣжимъ, че въ ожесточенитѣ боеве, когато възбуждението на едната и другата страни е достигнало до крайностъ, може да се случи, щото отдѣлни войници да извършатъ крайни дѣйствия. Подобни дѣйствия сж забранени, обаче, тѣ сж обясними и могатъ да се извинятъ. Но съвсѣмъ другояче стои въпросътъ, когато единъ офицеръ, началникъ на хиляди войници, издава заповѣдь, хладнокрѣвно подписана, въ която се заповѣдва систематическото промушване на всички неприятелски ранени, прострѣни върху бойното поле. Това е едно грубо нарушение на правото, за което цѣлата руска армия поема отговорността.

Глава VI.

Умрѣлитѣ.

§ 43. — Принципи и правилници.

Въ врѣме на руско-японската война не съществуваше никакъвъ законъ за покровителствуване на умрѣлитѣ върху *бойнитѣ полета*. Женевската конвенция отъ 1864 год. не съдържаше нищо подобно, а Хагският правилникъ отъ 29-и юлий 1899 г. върху законитѣ и обичаитѣ на сухопѣтната война говори само за вещитѣ, останали отъ умрѣлитѣ. Въ чл. 14 отъ този правилникъ е казано слѣдующето: „Справочното бюро се натоварва още и съ събирането и централизирането на всички прѣдмети за лично ползуване, скѣпоцѣнности, писма и пр., които бждатъ намѣрени на *бойнитѣ полета*, или останали отъ починалитѣ военноплѣнни въ болницитѣ. Всички тѣзи вещи въпросното бюро ще трѣбва да прѣпраща на заинтересованитѣ лица.“

Едва слѣдъ руско-японската война, на 6-и юний 1906 г. една нова конвенция на Червения кръстъ бѣше подписана въ Женева отъ Силитѣ, включително Япония и Русия. Новиятъ текстъ съдържа слѣдующитѣ членове:

Чл. 3. Слѣдъ всѣки бой, владѣющиятъ бойното поле ще взема всички мѣрки за събирането на раненитѣ и умрѣлитѣ, като при това ги покровителствува противъ грабежъ и лошо третиране. Той ще слѣди, щото погребването или изгарянето на умрѣлитѣ да бжде прѣдшествувано отъ внимателенъ прѣгледъ на тѣлата.

Чл. 4. Всѣки воюващъ, при първа възможность, ще изпрати до неприятелскитѣ административни власти или до армията плакитѣ или самоличнитѣ карти, намѣренитѣ върху умрѣлитѣ, а тѣй сжщо и поименнитѣ списъци на прибранитѣ

отъ него болни и ранени. Воюващитѣ ще се държатъ взаимно въ течение за интерниранията, постѣпванията въ болницитѣ, умиранията и пр. на болнитѣ и раненитѣ, паднали въ тѣхна власть. Тѣ ще събиратъ всички прѣдмети за лично ползуване, скѣпоцѣнности, писма и пр., които бждатъ намѣрени на бойното поле или останали отъ болнитѣ и раненитѣ, умрѣли въ разни санитарни завѣдения и ще ги прѣпращатъ на интересующитѣ се чрѣзъ отечественитѣ власти.

Макаръ тѣзи нѣколко правила да не бѣха още станали условно право, тѣ бѣха вече отдавна признати отъ цивилизования свѣтъ като частъ отъ принципитѣ на сухопѣтната война. Японската армия и правителството сж се придържали къмъ тѣзи принципи, до колкото това имъ е било възможно. Най-напрѣдъ ще посочимъ на правилницитѣ и инструкциитѣ, изработени за прилагане принципитѣ на практика, а послѣ ще посочимъ факти, отъ които да се види, до каква степенъ тѣ сж могли да бждатъ приложени.

Още на 26-и май 1904 г., прѣзъ врѣмето, когато нашата I-а армия бѣше разположена около Фенгхоангченгъ, се състави единъ правилникъ за почистване на бойното поле ¹⁾.

Чл. 1. Слѣдъ всѣки бой, веднага щомъ обстоятелствата позволяватъ, ангажиранитѣ войски да назначаватъ достатъчно хора за почистване на бойното поле. Умрѣлитѣ, принадлежащи на неприятелската армия, да бждатъ групирани отдѣлно отъ нашитѣ. Умрѣлитѣ, събрани на едно или на нѣколко мѣста, да бждатъ покривани съ материялъ, какъвто се намѣри на мѣстото.

Всѣка войскова частъ е длѣжна да почисти тази частъ отъ бойното поле, която тя е изминала. Въ особени случаи, районътъ за почистване отъ всѣка войскова частъ ще бжде опрѣдѣленъ съ заповѣдь.

Чл. 2. Тѣлата на офицеритѣ, подофицеритѣ и войницитѣ да бждатъ отдѣлени и, до колкото бжде възможно, да се взема бѣлѣжка за името, фамилията и чина имъ и за частъта, къмъ която тѣ сж принадлежали.

Чл. 3. Слѣдъ тази прѣдварителна работа, ще се пристѣпва, по възможность по-скоро, къмъ погребението. Тѣлата на военнитѣ и приравненитѣ къмъ тѣхъ отъ нашата армия ще бждатъ

1) Дневникъ за военнитѣ дѣйствия на I-а армия (26-и май 1904 г.).

закопавани или изгаряни, а тѣзи на неприятеля, ще бждатъ по принципъ всички закопавани. Изключение отъ това ще се правя само при известни обстоятелства, при които труповетѣ на неприятеля ще се изгарятъ.

Чл. 4. Тѣлата на офицеритѣ ще се изгарятъ по отдѣлно, и пепельта отъ тѣхъ ще бжде запазвана. По сжщия начинъ ще се постѣпва съ тѣлата на подофицеритѣ и войницитѣ. Ако това се окаже невъзможно, то ще имъ се запазватъ само коситѣ. Въ случай че тѣлата се закопаватъ, тогава тѣлата на офицеритѣ ще бждатъ закопавани отдѣлно отъ тѣзи на войницитѣ.

Чл. 5. Тѣлата ще бждатъ закопавани облѣчени въ униформата. За прѣдметитѣ, останали отъ умрѣлитѣ, ще се съставя инвентаръ, а вещитѣ на нашитѣ военни ще се изпращатъ до частта, къмъ която тѣ сж принадлежали. По сжщия начинъ ще се постѣпва и съ умрѣлитѣ неприятели, само че рапортътъ за оставенитѣ отъ тѣхъ вещи ще се изпраща до главната квартира.

Чл. 6. Закопаването или изгарянето ще се наблюдава отъ единъ офицеръ или чиновникъ приравненъ.

Чл. 7. Мѣстото за закопаване или изгаряне ще бжде опрѣдѣлено отъ военния лѣкаръ. Особено внимание трѣбва да се обърне на слѣдующитѣ точки:

а) Тѣло, за смъртта на което нѣма абсолютна увѣреностъ, нѣма да се погребва.

б) Тѣлата, опрѣдѣлени за погребване, не трѣбва да бждатъ излагани на вѣтъра или дѣжда.

в) Желателно е, щото мѣстата, опрѣдѣлени за гробища, да бждатъ отдалечени отъ селата, пѣтищата и други подобни пунктове, които се посѣщаватъ много.

г) Да се внимава, щото водата и въздухътъ да не бждатъ заразени отъ разлагающитѣ се тѣла.

Чл. 8. На мѣстото, гдѣто сж закопани тѣлата, да се набуцватъ по възможностъ повече надгробни знаци, на които да бждатъ отбѣлѣзвани имената, фамилиитѣ и чина на умрѣлитѣ, а тѣй сжщо и датата на умираването. Когато бждатъ закопавани повече тѣла на едно мѣсто, имената, фамилиитѣ, чиноветѣ имъ и пр. ще се надписватъ на единъ знакъ.

Чл. 9. Всѣка войскава часть ще трѣбва да изпраща до главната квартира единъ рапортъ относително почистването на бойното поле, въ който да се указва числото на закопанитѣ

или изгоренитѣ тѣла, мѣстото на закопаването (да се прилага кроки) и, ако е възможно, — списъка съ имената, фамилиитѣ, чиноветѣ и частитѣ къмъ които сж принадлежали закопанитѣ или изгорени офицери и войници.

Сигурно, този правилникъ е билъ редактиранъ отъ нашитѣ съвѣтници, прикомандировани къмъ I-а армия, защото въ него се намира съчетанието на всичкитѣ правила на международното право съ нуждитѣ на една армия въ походъ. Въ сжщото врѣме е билъ приготвенъ другъ по-подробенъ правилникъ и публикуванъ въ Токио на 30-и май 1904 г. Ето и самиятъ текстъ:

П РА В И Л Н И КЪ

за оздравяването и почистването на бойнитѣ полета и за погребването на падналитѣ въ боя

Чл. 1. Веднага слѣдъ боя, въ всѣка войскава часть трѣбва да се организира една команда за разчистване и оздравяване на полесражението. Казаната команда ще прибира раненитѣ, болнитѣ и умрѣлитѣ и ще туря въ редъ вещитѣ, намѣрени на бойното поле.

Най-старшиятъ началникъ има право, споредъ обстоятелствата, да назначава специално нѣкоя войскава часть, която да извърши казаната по-горѣ работа.

Чл. 2. Болнитѣ и раненитѣ трѣбва да бждатъ гледани съгласно прѣдписанията на правилника за „полската санитарна служба“. Спрѣмо тѣлата на умрѣлитѣ трѣбва да се отдава дължимата почитъ, съобразно съ положението и чина, безразлично на коя армия принадлежатъ тѣ.

Чл. 3. Да се положатъ особени старания за добиване колкото е възможно по-точни свѣдения за умрѣлитѣ, посрѣдствомъ военнитѣ книжки и знаци, по униформата, плакитѣ за самоличността и пр., за да се узнае името и фамилията, чина и частта, къмъ която тѣ сж принадлежали.

Чл. 4. Да се вземе като общо правило, щото тѣлата на принадлежащитѣ къмъ императорската армия да се изгарятъ, а принадлежащитѣ къмъ неприятелската армия да се закопаватъ.

Обаче, послѣднитѣ могатъ сжщо да бждатъ изгаряни, ако има опасностъ отъ разпространяването на епидемически болести.

Чл. 5. Закопаването или изгарянето не трѣбва да се извършва прѣди да е констатирано, че смъртта е дѣйствително послѣдвала.

Чл. 6. Командата, натоварена съ оздравяването на полесражението, ще постави на едно или на повече мѣста тѣлата на умрѣлитѣ, като при това се отдѣлят тѣлата на умрѣлитѣ, принадлежащи на императорската армия, отъ тѣзи, принадлежащи на неприятелската. Тѣлата трѣбва да бждатъ покрити съ рогозки или нѣщо подобно. По сжщия начинъ трѣбва да бждатъ покрити тѣлата и тогава, когато не могатъ да се събератъ на групи.

Чл. 7. Веднага, щомъ се извърши казаното въ горния членъ, трѣбва да се пристъпи къмъ закопаването или изгарянето на тѣлата, съгласно казаното въ чл. 4.

Чл. 8. При изгарянето на тѣлата, относително мѣстото, да се взематъ въ внимание п. п. 1 и 2, а при избиране мѣсто за закопаване да се взематъ въ съображение слѣдующитѣ три пункта:

а). Да бжде по-отдалечено отъ пѣтищата, селата, бивацитѣ или лагеритѣ;

б). да бжде сжщо отдалечено отъ изворитѣ, текущитѣ води и кладенцитѣ;

в). да бжде върху нѣкое плато или малко наклонено, просмукваемо и достатъчно сухо мѣсто.

Чл. 9. Тѣлата на офицеритѣ отъ императорската армия трѣбва да бждатъ изгаряни по отдѣлно и пепельта имъ изпращана въ отечеството. Обаче, ако обстоятелствата не позволятъ това, тогава пепельта може да се закопава врѣменно на бойното поле, като при това се изпраща въ отечеството по едно снопче отъ коситѣ на всѣки единъ.

Относително тѣлата на подофицеритѣ, войницитѣ и пр., ако обстоятелствата не позволяватъ да се извърши казаното по-горѣ, то тѣ могатъ да бждатъ изгаряни заедно. Коситѣ, обаче, трѣбва да се изпращатъ въ отечеството.

Чл. 10. Пепельта или отрѣзанитѣ коси, изпратени съгласно горния членъ, ще бждатъ погребвани въ отечеството въ военнитѣ гробища, съгласно чл. 6 отъ правилника за военнитѣ погребения.

Пепельта или коситѣ на умрѣлия ще се вржватъ на сѣмейството му въ случай на поискване.

Врѣменно погребаната пепель сжщо ще се изпраща въ отечеството, за да бжде окончателно погребвана въ военнитѣ гробища.

Чл. 11. Въ случай на врѣменно погребване, съгласно чл. 9, да се взематъ за ржководство слѣдующитѣ пунктове:

а) Пепельта на офицеритѣ и приравненитѣ къмъ тѣхъ да се погребва за всѣки единъ отдѣлно.

б) Да се направи възможното за отдѣлно погребване пепельта на подофицеритѣ, войницитѣ и пр. Въ случай че това се окаже невъзможно, — да се погребватъ заедно.

в) Даже въ случай на общо закопаване, гробищата на офицеритѣ да бждатъ отдѣлни отъ тѣзи на подофицеритѣ и войницитѣ.

Чл. 12. Относително погребването тѣлата на тѣзи, които сж принадлежали на неприятеля, да се взематъ за ржководство, до колкото това бжде възможно, слѣдующитѣ правила:

а) Тѣлата на офицеритѣ, приравненитѣ и портупей-юнкеритѣ да се закопаватъ по отдѣлно.

б) Тѣлата на подофицеритѣ и войницитѣ да се погребватъ по отдѣлно или най-много до 50 души заедно.

в) Да се изкопаватъ колкото е възможно по-дълбоки дупки, съ смѣтка, щото най-горниятъ редъ тѣла да бждатъ поне на единъ метъръ подъ повърхността на земята.

г) Да се постави на дъното на ямитѣ единъ редъ клонища или слама, върху които да се поставятъ тѣлата на пластове и най-сетнѣ да се покриватъ съ коксъ, дървени вжглища и пепель. При закопаването, между другото, да се взематъ всички необходими мѣрки за запазване на общественото здраве.

д) Изкопаната земи при направата на ямитѣ да се нахвърлюва върху тѣлата по начинъ, щото да се образува надгробна могила.

Чл. 13. Въ случай на закопаване умрѣли отъ императорската армия, да се запазватъ коси отрѣзани отъ всѣки умрѣлъ и да се приставлява по-послѣ къмъ закопаването, като се пазятъ правилата съгласно по-горния членъ.

Чл. 14. Въ случай на изгаряне тѣлата на принадлежащитѣ къмъ неприятелската армия, при закопаване на пепельта имъ да се взема за ржководство казаното въ чл. 11.

Чл. 15. Гробищата на принадлежащитѣ къмъ императорската армия трѣбва да бждатъ отдѣлни отъ тѣзи на неприятеля, и върху еднитѣ и другитѣ да се издигнатъ прилични надгробни знаци.

Чл. 16. При закопаването или изгарянето трѣбва да се извършватъ нуждитѣ религиозни обряди, като се държи смѣтка за длжността и чина на умрѣлитѣ. На тѣзи обряди да присжтствуватъ шинтойски или будийски жреци, православни или други свещеници, прикомандировани къмъ армията, или находящи се въ околността.

Чл. 17. Когато на бойното поле бждатъ намѣрени тѣлата на мѣстни жители, тѣ трѣбва да бждатъ погребвани по сжщия начинъ, както тѣлата на принадлежащитѣ къмъ неприятелската армия. Обаче,

при поискване на тѣлата отъ сѣмействата, трѣбва, при възможностъ, да имъ се прѣдаватъ.

Чл. 18. Частнитѣ вещи, останали отъ принадлежащитѣ къмъ императорската армия, трѣбва да се пакетиратъ заедно съ пепелта или отрѣзанитѣ коси на умрѣлия. Върху колета да се написва името, фамилията, чинътъ и частта, къмъ която е принадлежалъ, слѣдъ което, чрѣзъ шаба на частта, да се изпраща до шаба на дивизията, която е мобилизирила частта, и къмъ която е принадлежалъ умрѣлиятъ.

Чл. 19. За умрѣлитѣ, принадлежащи на неприятелската армия, на които е извѣстно името, фамилията, възрастта, народността, длъжността, чинътъ и частта, къмъ която сж принадлежали и пр., шабътъ на войсковата частъ трѣбва да състави единъ поимененъ списъкъ, който, освѣнъ горѣпомѣнатитѣ свѣдения, трѣбва да съдържа още мѣстото и датата на умирането и погребването. Този списъкъ ще се прѣпраща до справочното бюро за военноплѣннитѣ.

Въ сжщото врѣме, всички вещи, останали отъ умрѣлитѣ, съ изключение на оржжията, конетѣ, картитѣ и други военни документи, трѣбва да бждатъ пакетирвани отдѣлно за всѣки умрѣлъ и при надписъ, съдържащъ името, фамилията, чина и пр., да бждатъ изпращани до сжщото бюро.

Чл. 30. Вещитѣ, останали отъ мѣстни жители, убити на бойното поле, трѣбва да бждатъ прѣпращани до най-близката мѣстна властъ за прѣдаването имъ на заинтересованитѣ.

Чл. 21. Оржжията, бойнитѣ припаси, конетѣ, картитѣ, и другитѣ военни документи, както и вещитѣ, останали отъ неизвѣстни притежатели, оставатъ въ разпореждане на шаба или войсковата частъ.

Упоменатитѣ по-горѣ вещи, съ изключение на тѣзи, които сж принадлежали на хора отъ императорската армия, ще се считатъ като военна плячка.

Чл. 22. Шабътъ или войсковата частъ ще подава до по-горната инстанция рапортъ, който да съдържа подробноститѣ по извършеното закопаване или изгаряне, както и кратко изложение за направенитѣ разпореждания относително останалитѣ вещи, като се прибавя още видътъ, числото имъ и пр.

Чл. 23. Тѣлата на умрѣлитѣ коне трѣбва да бждатъ закопавани или изгаряни. Въ първия случай да се постѣпва съгласно п. п. 3 и 4 отъ чл. 12, като се взематъ още по-сериозни мѣрки относително прѣдпазването на общественото здраве.

Чл. 24. Настоящиятъ правилникъ по аналогия ще се прилага и за умрѣлитѣ въ района на войната, но вънъ отъ бойнитѣ полета.

§ 44. — Покровителството на умрѣлитѣ.

Прѣдшествуящитѣ два правилника, изработени единътъ отъ армията и другиятъ отъ Военното Министерство, ясно показватъ, че японското правителство и неговата армия бѣха рѣшени да спазватъ всички принципи на международното право относително умрѣлитѣ, даже прѣди да е сжществувалъ нѣкакъвъ условенъ законъ по този въпросъ. Отъ самия фактъ, че ний взехме подобно рѣшение, може да се заключи, че нашата длъжностъ бѣ изпълнена на половина. Оставаше още да се приложи теорията на практика. Но отъ всичкитѣ закони на войната никой не е по-мъчно приложимъ отколкото този, който се отнася до умрѣлитѣ. И затова именно, до послѣдно врѣме установенитѣ правила не можаха да бждатъ прѣобърнати въ условно право. Прочее, отъ извънредна научна важностъ е да се констатира, до каква степенъ Япония е могла прѣзъ врѣме на една голѣма война да реализира идеитѣ, съдържащи се въ правилникитѣ, изработени отъ нея.

Най-важниятъ принципъ въ тази материя е, че умрѣлитѣ трѣбва, прѣди и слѣдъ заразянето имъ, да бждатъ покровителствувани отъ грабежи и подигравки. Трѣбваше, прочее, най-напрѣдъ да се забрани на войницитѣ да се гаврятъ съ тѣлата на умрѣлитѣ, а послѣ да се прѣпятствува на мѣстното население да ги ограбва. Всички добръ разбраха, че въ некултурни страни, каквито бѣха Корея и Манджурия, трѣбва да се взематъ строги мѣрки спрѣмо населението, готово винаги да ограбва и малтретира умрѣлитѣ военни. Обаче, иикой не можеше да допусне, че прѣдпазителни мѣрки трѣбва да се взематъ сжщо и срѣщу хората, принадлежащи на японската армия. На такова мнѣние бѣха нашитѣ генерали и свѣтници. Споредъ г-нъ Нинакава, първиятъ простѣпкъ, извършенъ отъ страна на японцитѣ, стана причина за издаването на единъ правилникъ отъ I-а армия, относително почитването на бойнитѣ полета. Г-нъ Нинакава ни разправя, до каква степенъ командующиятъ I-а армия, чийто свѣтникъ бѣше той, е билъ огорченъ, когато узналъ, че тѣлата на първитѣ паднали въ нашата властъ убити неприятели сж били малтретирани отъ нашитѣ сънародници.

Като направихъ справка въ документитѣ на тази армия, намѣрихъ слѣдующия интересенъ за цитиране документъ:

I-а армия.

Квартира при Сиенчиенъ.

До началниците на гвардията, на 12-а дивизия, на 2-а дивизия, на командующия отряда при Азада, на етапите и на телеграфните войски.

При Тиенгчу сж погребани нѣколко неприятелски тѣла, но нѣкои отъ тѣхъ сж били изровени изъ земята отъ корейци и изложени на подигравки. Азъ не се съмнявамъ, че вий внушавате на вашитѣ хора да не вършатъ подобни прѣстѣпни дѣйствиия. Но, при съществуването на подобенъ фактъ, азъ не мога да не обърна вниманието ви върху важнитѣ му послѣдствия. Трѣбва да се държи смѣтка за това, какъ ще помислятъ чужденцитѣ. Макаръ дѣйствието да изглежда незначително, все пакъ то е въ противорѣчие съ начина на дѣйствие на единъ цивилизованъ народъ и може да повдигне международенъ въпросъ. Азъ ви моля, прочее, да вземете всички необходими мѣрки, щото подобно нѣщо да се не случва въ бъдаще.

Документътъ говори самъ. Въпросътъ въ случая е за двама руски конника, които паднаха при едно сблъскване при Тиенгчу и бѣха погребани въ самия градъ. Труповетѣ имъ сж били изровени, може би, отъ нашитѣ войници, а най-вѣроятното отъ хората на разнитѣ невоенни команди, прикомандировани къмъ I-а армия. Г-нъ Нинакава ни увѣрява, че слѣдъ тази инструкция всички войскови части внимателно сж съблюдавали покровителството надъ умрѣлитѣ и че подобни нарушения не е имало прѣзъ всичкото врѣме на войната. Той ни съобщава даже, че тѣлата на убититѣ руски офицери въ сражението при Уичиу сж били поставени въ специално изработени ковчези и че сж били погребани съ голѣми почести; тѣлата на войницитѣ сж били погребани също съ церемония, съотвѣтствующа на тѣхния чинъ. За да бъдемъ безпристрастни, трѣбва да съобщимъ за другъ единъ случай, който ни е разказанъ отъ генералъ-лейтенанта Уехара, началникъ щаба на IV-а армия.

Както казахме по-рано, генералъ-лейтенантъ Уехара е участвувалъ заедно съ насъ въ японската мисия, изпратена на първата Хагска конференция за мира. Като французки възпитаникъ, той е надъханъ съ французкия офицерски духъ, обаче, сърдцето му е останало японско; то тупти отъ най-горещия

риотизъмъ. „Това се случило, казваше той, слѣдъ боя при Шако. азъ почналъ да разпитвамъ военноплѣннитѣ, когато единъ дъ, хубавъ и елегантно облѣченъ руски офицеръ, обутъ лоши и скжсани японски войнишки обуца, пристѣпи къмъ менъ. Азъ го попитахъ, защо е съ такива обуца, а той отговори, че, както всички свои другари офицери, той лъ топли и добръ изработени кожени обуца, но че единъ ю обутъ японски войникъ се приближилъ до него и чрѣзъ тове му далъ да разбере, че трѣбва да смѣни ботушитѣ съ неговитѣ обуца, нѣщо което той не е могълъ да отне“. Слѣдъ като прѣсмѣтна отъ колко врѣме IV-а армия е въ походъ, генералътъ се обърна къмъ насъ съ слѣдующитѣ думи: „Има вече петъ мѣсеца откакъ армията е нашла Токио. До сега всички японски обуца трѣбва да сж изхабили и скжсали. Вслѣдствие на лошитѣ пѣтища, много бѣднитѣ войници, навѣрно, притежаватъ обуца, които не атъ вече да се поправятъ, поради което тѣ трѣбва да ховъ боси по отрѣзанитѣ стѣбла на гаоляна (китайска царска). Азъ лично констатирахъ, че слѣдъ кървавия бой при ко, ботушитѣ на всички убити руси бѣха отнети. Вѣрвамъ е имало също много руси военноплѣнни, които сж били заени да смѣнятъ здравитѣ си ботуши съ скжсанитѣ обуца нашитѣ войници. Твърдѣ добръ знаа, че това е едно нарушение на бойнитѣ закони. Но какво да се прави? Поставете въ положението на нашитѣ скжпи войници. Тѣ имаха скжпи обуца, мнозина отъ тѣхъ даже бѣха боси и не знааха въ колко сражения още ще минатъ, до като имъ бждатъ падени нови обуца. И тамъ, близо до тѣхъ, лежатъ убити и намиратъ плѣнени неприятели съ хубави и топли обуца, то вече нѣма да имъ служатъ за нищо. Изкушението, наина, е твърдѣ силно, и тѣ ги присвояваха. При тѣзи овиия, азъ обявихъ мѣмране на всички началствующи, но позволихъ, щото моитѣ войници да се накажатъ.“ Ний вияме на читателитѣ да се произнесатъ върху сантиментална логика на генералъ-лейтенанта Уехара. Отъ наша страна, извиняваме това умишлено нарушение на бойнитѣ закони, щото нашитѣ войници, отнимайки обущата на неприятеля, сж имали за цѣль да се обогатятъ, а единствено — да могатъ по-добръ да служатъ на отечеството си.

Най-трудното прѣзъ врѣме на войната бѣше, да се почи на китайското население да изравя мъртвитѣ съ цѣль

да ги ограбва. Китайцитѣ не се задоволяваха само съ отнемането паритѣ, часовницитѣ и други скъпоцѣнни прѣдмети на умрѣлитѣ, но имъ вземаха сѣщо и облѣклото и дребнитѣ металически прѣдмети, които за тѣхъ, а още повече въ Манджурия, гдѣто липсваха най-необходимитѣ за съществуване нѣща, прѣдставляваха нѣкаква стойностъ. Обирането вещитѣ на умрѣлитѣ, отъ страна на китайцитѣ, бѣше нѣкакъ общо и систематично, и затова не можѣ да се прѣмахне съвършено. Случаитѣ бѣха безбройни, въпрѣки разпространяванитѣ наврѣдѣ обявления, забраняващи грабежа. Нищо не помогна, защото китайцитѣ бѣха по-многобройни отъ войницитѣ, натоварени съ наблюдението, и защото грабежътъ се извършваше обикновено нощно врѣме. Ний ще възпроизведемъ тукъ текста на едно отъ горнитѣ обявления, което ни е било дадено отъ г-нъ Кафуку, съвѣтникъ при I-а армия:

Съобщение до мѣстнитѣ жители.

Началникътъ на етапитѣ въ I-а армия съобщава на населението слѣдующето:

Наказателниятъ законъ прѣдвижда наказания за дѣйствия, извършени за разрушаване гробищата и подиграване съ тѣлата на умрѣлитѣ. Умрѣлитѣ офицери и войници сж пожертвували живота и интереситѣ си за дълга къмъ отечеството. Всички хора, които иматъ душа, трѣбва да оплакватъ и носятъ трауръ за изгубенитѣ юнаци, били тѣ японци или руси. Каква жестокостъ и варварство е да се отварятъ прѣснитѣ гробове, за да се отнематъ вещитѣ на погребанитѣ! Това сж дѣйствия на бездѣлници. Нищо не изглежда по-невѣроятно и нищо нѣма поплачевно. Азъ ви извѣстявамъ за тѣзи дѣла, за да можете въ бъдеще задружно да прѣслѣдвате онѣзи, които ги вършатъ. Ако нѣкой разкопае гробове, за да вземе дрехитѣ или други нѣща отъ умрѣлитѣ, ще бжде наказанъ не само виновниятъ, а тѣ сѣщо и мѣстнитѣ власти, въ района на които е извършено прѣстѣпленieto. Обсждете добръ това съобщение и не го нарушавайте.

Ноемврий 1904 г.

Слѣдъ капитулирането на Портъ-Артуръ тѣлата на убититѣ руси и японци върху фортоветѣ и батареитѣ бѣха толкова много, щото бѣше невъзможно да се прѣгледатъ всички

и наведнажъ да се изгорятъ или закопаятъ, тѣй както това би трѣбвало да стане; затуй именно това се извърши по части. Въпрѣки нашитѣ часови, много китайци пристигаха отъ всички страни, за да извършатъ единъ редовенъ грабежъ; вслѣдствие на това нашитѣ часови получиха заповѣдъ да стрѣлятъ върху тѣзи, които пълзешкомъ идѣха прѣзъ нощта, за да ограбватъ умрѣлитѣ.

Изглежда, че авторитѣ на чл. 3 отъ Женевската конвенция сж прѣдвиждали мжнотитѣ, които могатъ да се повиятъ при прилагането правилата за покровителствуване на умрѣлитѣ. Въ магистралния рапортъ на професора Луи Реюль, по поводъ на Женевската конференция отъ 1906 год., намираме по този въпросъ слѣдующето: „Като че ли е прѣкалено да се иска, щото раненитѣ (както и умрѣлитѣ) да бждатъ покровителствувани противъ грабежа и лошото третиране, защото по този начинъ ще се наложи една извънмѣрна отговорностъ на заемащия бойното поле. Не би ли могло тогава да се наблегне, че конвенцията не е била спасена само затова, че въ дѣйствителностъ раненитѣ (или умрѣлитѣ) сж били малтретирани или ограбвани? Това е извънмѣрно, защото дългътъ за покровителствуване не ще рече, че покровителствуваната личностъ нѣма да прѣтърпи нѣкакво зло, но че ще се *направи всичко възможно*, за да се попрѣчи, щото тя да пострада. Както и да е, възприе се една формула, която прѣмахва всѣко двумислие, защото тя говори просто и ясно само върху мѣрките, които трѣбва да взематъ воювацитѣ, а не и за резултата отъ тѣзи мѣрки.

§ 45. — Погребването на умрѣлитѣ.

Отдаването само почитание на умрѣлитѣ не е достатъчно; трѣбва да се погребватъ, работа съпроводена съ голѣми трудности. Отъ опитъ знаемъ, че случаитѣ, при които е възможно погребването на умрѣлитѣ веднага слѣдъ боя, сж твърдѣ малобройни въ сравнение съ тѣзи, когато погребването веднага е абсолютно невъзможно, а това става нѣколко дни слѣдъ боя. Такава е дѣйствителността на войната и никой правилникъ, нито даже условенъ законъ не може да я измѣни. Тонѣкога, както при Мациенлингъ, непрѣкъснатостта на итакитѣ и контъръ-атакитѣ прѣчи на двѣтъ страни да пристѣж-

пять къмъ погребването на умрѣлитѣ. При други случаи пъкъ, както при Портъ-Артуръ и Шахо, бойното поле остава изложено на неприятелския огънь по начинъ, щото, за да се погребатъ умрѣлитѣ, трѣбва да се рискуватъ животѣ. Понѣкога сраженията се водятъ на голѣми пространства и въ продължение на нѣколко дни, а въ такъвъ случай прибирането на умрѣлитѣ върви твърдѣ бавно. Най-сетнѣ, има случаи, когато сиѣгътъ или студътъ втвърдяватъ земята до толкова, че само това съставлява голѣма прѣчка за погребването на умрѣлитѣ.

Авторътъ на тѣзи страници самъ е билъ очевидецъ на подобни случаи. Касаете се да се атакуватъ отъ къмъ суша портъ-артурскитѣ редути и батареи, които правѣха крѣпостта непрѣвземаема. Всичкитѣ фортове и батареи командуваха полето, което нашитѣ войски трѣбваше да прѣминатъ, а освѣнъ това, тѣ бѣха разположени така, че ако ний се опитаме да атакуваме нѣкои отъ тѣхъ, то всички останали можеха веднага да съсредоточатъ огъня си върху насъ. Въ общата атака, която трая отъ 19 до 24 августъ 1904 г., както и при всички послѣдующи, нашитѣ войски атакуваха централнитѣ фортове, но всѣкога биваха отблъсвани, като оставяха на мѣстото множество ранени и убити. Бѣше невъзможно да се прибератъ нашитѣ умрѣли и ранени, защото, при опититѣ на нашитѣ хора да се приближатъ, фортоветѣ и батареитѣ веднага откриваха огънь по тѣхъ. Ний не можехме да се възползуваме отъ нощта, защото неприятелътъ си служеше съ електрически прожектори, които ни прѣчеха да се приближимъ. Може ли да се каже, че неприятелътъ е прѣвишавалъ правата си, като е откривалъ огънь срѣщу тѣзи, които, снабдени съ знака на Червения кръстъ, отиваха да търсятъ убититѣ и раненитѣ? Както ще посочимъ по-нататкъ, това нѣщо никой не би могълъ сериозно да поддържа. Само единъ писателъ, който нѣма опита на модернитѣ сражения и вижда войната само съ въображението си, би могълъ да поддържа противното. Но както и да е, умрѣлитѣ, които лежах на бойното поле прѣдъ фортоветѣ и батареитѣ на Портъ-Артуръ, трѣбваше дълго врѣме да чакатъ, за да бждатъ погребани. Единственото срѣдство, което можехме да употребимъ, бѣше, щото отъ врѣме на врѣме да прѣдприемаме нѣкоя атака, като същеврѣменно се ползуваме да приберемъ умрѣлитѣ въ прѣдшествующата атака. Слѣдующитѣ два случая сж се врѣзали

дълбоко въ паметта ми, макаръ да сж се изминали цѣли 3 години отъ тогава.

При първата атака на Портъ-Артуръ отъ къмъ сушата, отъ 19 до 24 августъ ний изгубихме повече отъ десетъ хиляди юзѣка. При все това, ний можахме да отнемемъ двата стари Ланлунгшански форта. Но батареитѣ, поставени отъ руситѣ върху Уантайския връхъ, нареченъ „Орловото гнѣздо“, командуваха тѣзи фортове по такъвъ начинъ, че щомъ виждаха нѣкой да влѣзе въ тѣхъ, веднага откриваха огънь. Нашитѣ войници трѣбваше да пазятъ тѣзи фортове скрити въ окопи, усиленни съ човали напълнени съ прѣстъ. При все това, всѣки денъ и всѣка нощъ тамъ имаше по 5, 10, даже до 30 убити и ранени, защото неприятелътъ, желающъ да прѣвземе фортоветѣ, не прѣкъсваше огъня никакъ. По едно врѣме, въ японската армия се породилъ мнѣние да се изоставятъ тѣзи два форта и да се прѣвзематъ по-късно. Но това течение не можа да прѣдодолѣе, вслѣдствие на което нашитѣ отбраняваха казанитѣ фортове чакъ до падането на Портъ-Артуръ, т. е. петъ и половина мѣсеци. Никой не може да си въобрази страшната гледка, която ни се прѣдстави, когато слѣдъ капитулирането посѣтихме тѣзи фортове. Наврѣдъ изъ окопитѣ имаше кости, черепи, изсѣхнали крака, стѣгнати още въ ботушитѣ, разхвърлени тукъ-тамъ и размѣсени руски и японски скжсани и избѣлѣли униформи. Нетърпима воня се разнасяше наоколо. Причината за това бѣше, че вслѣдствие непрѣкъснатия огънь на неприятеля, невъзможно бѣше да се погребатъ умрѣлитѣ на врѣме. Отъ друга страна, лѣтното слънце бѣше разложило гѣлата, а вѣтърътъ и зимнитѣ дъждове спомагаха за разпрѣскването на отдѣлнитѣ части. Тѣй като земята бѣше вече замръзнала, гѣлата прѣдъ и надъ фортоветѣ можаха да бждатъ погребани едва прѣзъ мѣсецъ мартъ.

Вториятъ случай се отнася до 203-метровата могила. Цѣлиятъ свѣтъ знаеше, че съдбата на Портъ-Артуръ ще се рѣши слѣдъ окончателното прѣвземане на тази височина. Прѣзъ врѣме на септемврийската обща атака ний бѣхме я отнели отъ руситѣ, обаче, тѣ наново я прѣвзеха, като при това усилиха отбраната ѣ по начинъ, че въ дѣйствителностъ тя бѣше станала непрѣвземаема. При все това, ний трѣбваше да я прѣвземемъ, за да можемъ да стрѣляме направо върху руската флота, която се намираше въ пристанището. Слѣдъ уни-

щожението на тази флота, нашата ескадра щеше да има време да си почине и да пристъпи към необходимите поправки преди пристигането на руската Балтийска ескадра. Прочее, решено беше да се пръвземе височината по какъвто и да било начин и при каквито и да било жертви.

Обикновено скритият въ окопитъ неприятел се изгонва чрез тежки снаряди, които унищожават скривалищата, след което по него се стреля със шрапнели. Въ такъв случай, обикновено, щом пехотата почне атаката, артилерията пръстановава огъня си. Въ атаката на 203-метровата могила, постигнахме малко по-другояче, т. е. японската артилерия не спря огъня си, за да не даде възможност на скрития неприятел да се покаже и затрудни атаката на пехотата. Самите пехотинци се помолиха, щото артилерийската стрелба да продължава през всичкото време на атаката. Една част от могилата бѣ пръвзета на 29-и, останалата част, въ продължение на 6 дни, бѣше няколко пѣти пръвземана и изгубвана. През всичкото това време японскитѣ и рускитѣ фортове не прекратиха огъня нито една минута. Могилата, съ нейнитѣ околовръстни окопи и батареи, бѣше буквално смазана, изкълцана, а хвърлянитѣ съ рѣзка взривни вещества довършиха унищожението ѝ. Наврѣдъ се виждаха само тѣла, кости и кръвъ, всичко разкъсано и примѣсено въ разораната от снарядитѣ земя съ парчета металъ и камъни. Шест хиляди японци и четире хиляди руси загинаха върху тази могила, върхътъ на която нѣмаше повече отъ 200 квадратни метра. Нито единъ езикъ на свѣта не би могълъ да прѣдаде ужасното зрѣлище, което могилата прѣдставляваше за очитѣ на тѣзи, които я посѣтиха веднага слѣдъ капитулацията. При тѣзи обстоятелства не можеше и да се мисли за погребението на умрѣлитѣ; всичко, което можехме да направимъ, бѣ да съберемъ, до колкото възможността позволяваше, всичкитѣ раздробени части отъ тѣлата въ рускитѣ окопи, да ги засипемъ съ прѣстъ и да набучимъ върху окопитѣ възпоменателни знаци. Персоналътъ на руската санитарна служба, останалъ въ Портъ-Артуръ слѣдъ капитулирането, поиска позволение да посѣти могилата. Макаръ че могилата се намираше въ района, въ който имъ бѣше забранено да ходятъ, тѣ получиха разрѣшение, и при посѣщението поставиха възпоменателни знаци съ слѣдующия надписъ: „Тукъ сѣ погребани

бритѣ руски войници, които паднаха за царя и отечеството, като отбраняваха могилата“.

Погребението е трудно за извършване не само въ кръвната война. Подобни трудности могатъ да се появятъ и полската война. На 14-и октомврий 1904 г., презъ време боя при Шахо, нашиятъ 23-и пехотен полкъ (24 бригада, дивизия) бѣ пръвзелъ важната стратегическа позиция при шинпу, на дѣсния брѣгъ на Шахо. На слѣдующия день гонениятъ отъ позициитѣ си неприятел се опита да я вземе, но ний го отблъснахме съ голѣми загуби. Между нѣтъ и рускитѣ прѣдни линии имаше едно разстояние отъ 400 метра, което бѣше обсипано съ около 200 души убития риятели, които можеха да бждатъ погребани едва слѣдъ вземането на Мукденъ. Презъ 1906 г. на випуска, който ршваше нашата военна академия, бѣ зададенъ слѣдующия рось изъ областъта на международното право: Вслѣдствие какви причини убититѣ неприятели не сѣ могли да бждатъ брани веднага слѣдъ боя при Шахо? Капитанъ Хиватарѣ, то презъ време на войната е билъ адютантъ при 24-а пѣна бригада, даде на този въпросъ слѣдния отговоръ:

Слѣдъ завземането на Линшинпу на 14-и октомврий 1904 г. 23-и пехотен полкъ, руситѣ презъ нощта на 14-и срѣщу го атакуваха пет пѣти. При една отъ тѣзи атаки руситѣ приближиха до самитѣ стѣни, задъ които се намираше нашата отбранителна линия, но бѣха отблъснати, като оставиха полесражението около 200 убити. Падналитѣ близо до тѣхъ били прибрани и погребани отъ самитѣ руси, а нашитѣ браха и погребяха падналитѣ близо до отбранителната линия. по-голѣмата частъ отъ убититѣ се намираше помежду двѣтъ дни линии, и никоя отъ странитѣ не се рѣшаваше да стѣбратъ, защото всѣки се боеше да не бжде убитъ отъ неприятеля. За да могатъ да се погребатъ убититѣ, не оставашъ го, освѣнъ да се споразумѣемъ съ неприятеля върху врѣното прекратяване на дѣйствиата, но ний не прибѣгнахме това срѣдство, защото: 1-о, ний бързахме да построимъ и лимъ нашата отбранителна линия, а прекратяването на дѣйствиата щѣше да забави изпълнението на тази работа; 2-о, на еръ отъ Линшинпу бѣхме устроили изкуствени прѣпятствия, и и други допълняющѣ отбранителни срѣдства, които ний

искаме да държимъ въ тайна; 3-о, прѣзъ срѣдата на мѣсець октомврий въ Манджурия бѣше толкова студено, щото тѣлата бѣха замръзнали, нѣщо което не съставляваше никаква опасност за здравето. Питаме се, като какъ трѣбва да постъпимъ, въ случай че руситѣ поискатъ да прибератъ умрѣлитѣ си, безъ съ това да поврѣдимъ на собственитѣ си интереси. Но подобно искане не послѣдва, вслѣдствие на което тѣлата на убититѣ лежахъ на полето цѣли 150 дни.

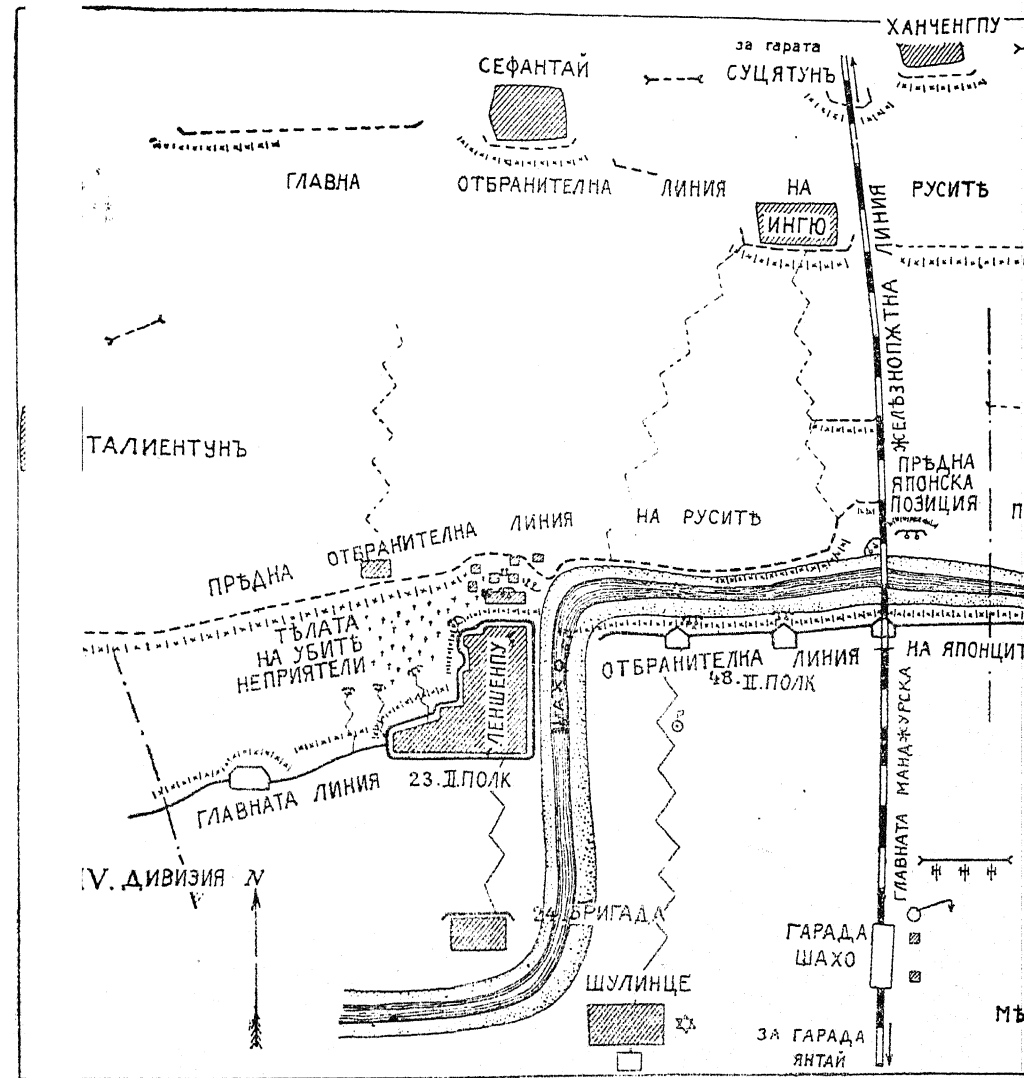
При все това, могатъ да се посочатъ случаи прѣзъ врѣме на руско-японската война, когато погребението на убититѣ е било извършвано прѣзъ врѣме на едно кжсо прѣкръпяване на дѣйствиата по взаимно споразумение между двѣтъ армии. Подобни прѣкръпявания на дѣйствиата, станали подъ Портъ-Артуръ, ще бждатъ разказани по-послѣ. Тукъ ний ще се ограничимъ да прѣдадемъ инструкцията отъ 14-и януарий 1905 г., издадена отъ командующия II-а армия, прѣзъ врѣме на зимуването ѝ на брѣга на Шахо:

6 а дивизия поиска разрѣшението да се споразумѣ съ неприятеля относително едно прѣкръпяване на дѣйствиата за прибиране на убититѣ, които до сега не сж могли да бждатъ прибрани. Понеже отъ главната квартира се получи подобно разрѣшение, то може да се пристъпи къмъ едно прѣкръпяване на дѣйствиата. Това трѣбва да се съобщи на съседнитѣ части, за да не станатъ недоразумения. Въ случай на нужда, другитѣ дивизии сжщо ще могатъ да прибератъ убититѣ по сжния начинъ.

При все това, длѣжни сме да посочимъ на нѣкои документи, отъ които ясно се вижда, каква трудна работа е погребването на умрѣлитѣ слѣдъ единъ голѣмъ бой, безъ да станатъ нѣкои опущения.

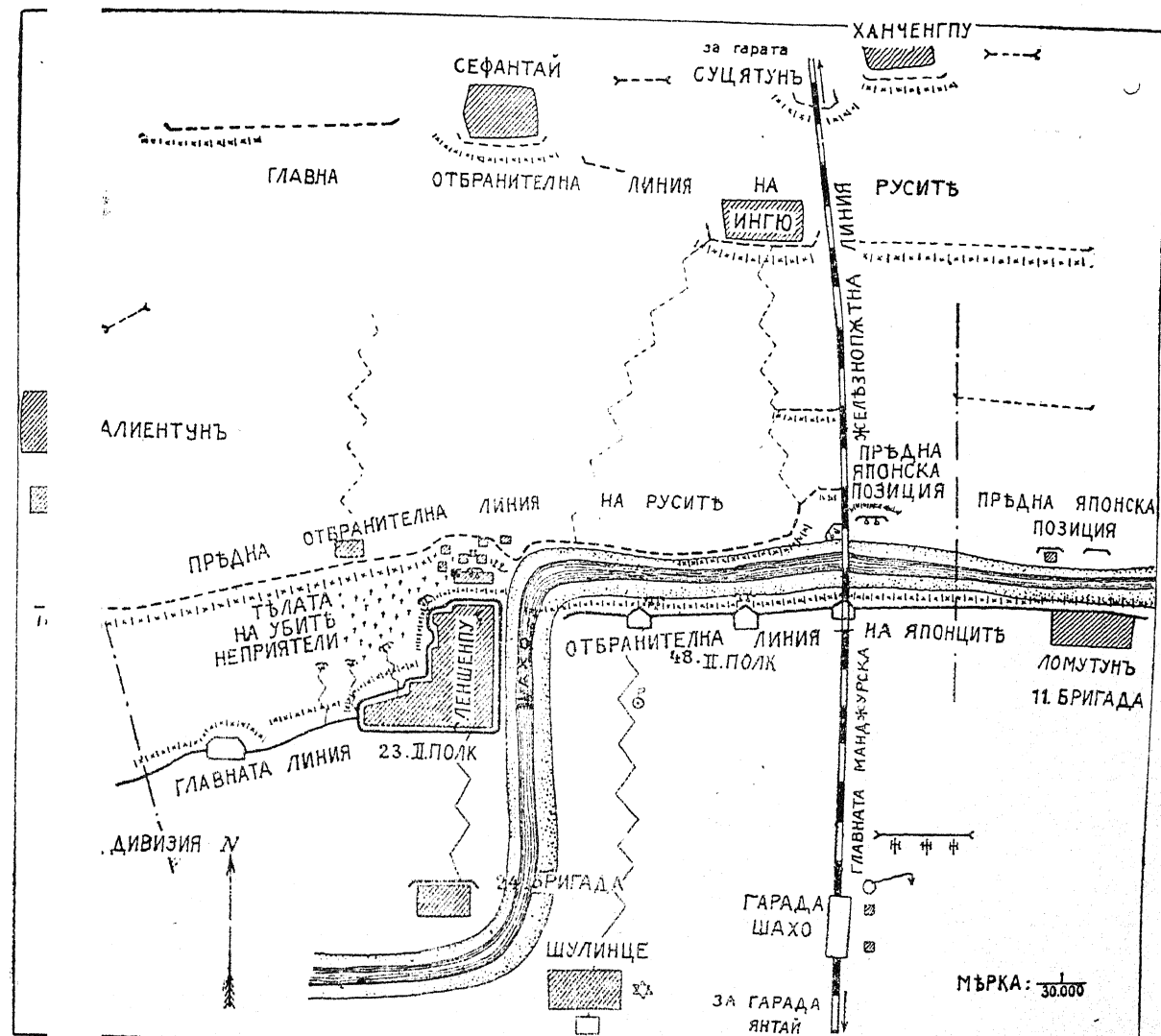
На 27-и септемрий 1904 г., слѣдъ боя при Ляоянгъ, началникъ щаба на Манджурската армия изпрати слѣдующата заповѣдь до началникъ щаба на II-а армия:

Съгласно правилника за почистване бойното поле и погребване на умрѣлитѣ, азъ не се съмнявамъ, че веднага слѣдъ боя при Ляоянгъ, всѣка войскова часть е пристъпила къмъ по-

Кроки на Шахо

щинитѣ на двѣтъ армии отъ октомврий 1904 г. до мартъ 1905 г.. Изтъкватъ сѣ при събиране на убититѣ безъ прѣкръпяване на дѣйствиата.

Кроки на Шахо

По итѣ на двѣтѣ армии отъ октомврий 1904 г. до мартъ 1905 г.. Изгъкватъ се трудността при събиране на убититѣ безъ прѣкрътаване на дѣйствиата.

чистване на бойното поле. Прѣзъ последнитѣ дни, обаче, тѣлата на нашитѣ убити, погребани въ ямитѣ около форта на сѣверо-западъ отъ Паничуангъ, сж били изровени отъ диви кучета, и много кости сж били прѣснати навредъ изъ бойното поле, нѣщо което съставлява една ужасна и мжчителна гледка. Мене ми се струва, че е наврѣменно да прѣдпишете на всѣка войскова часть да прѣгледа още единъ пжть гробоветѣ на нашитѣ и неприятелскитѣ умрѣли, за да могатъ души-тѣ на тѣзи храбри и доблестни офицери и войници да спятъ въ покой.

На 29-и мартъ 1905 г., слѣдъ боя при Мукденъ, командующиятъ IV-а армия отправи до начальника на етапитѣ слѣдующата инструкция:

Извѣстно число руски и японски войници, а тѣй сжщо и много коне, сж закопани близо до Мукденския пжть по начинъ, щото множество тѣла сж изложени на дѣжда. Сега, когато врѣмето става топло, това нѣщо може да бжде твърдѣ вредно за здравето на хората. Ето защо, тѣзи тѣла да се погребатъ на установената дълбочина, а мѣстото да се дезинфектира съ достатъчно количество варъ.

Прѣзъ декемврий 1905 г., т. е. десетъ мѣсеци слѣдъ Мукденския бой, една група офицери на полски поѣздки посѣти бойнитѣ полета при Сантайце и Цаухуатунъ. Тѣзи офицери сж намѣрили руски тѣла, които още не сж били погребани. По този поводъ началникътъ на групата подаде единъ рапортъ до командующия III-а армия, който, вслѣдствие на това, заповѣда на начальника на 7-а дивизия да събере и погребе намѣренитѣ тѣла и върху гробоветѣ имъ да издигне дървени надгробни знаци.

Началникътъ на 7-а дивизия изпълни заповѣдта, слѣдъ което подаде единъ рапортъ съ слѣдующето съдържание:

Около 50 руски тѣла (кости, униформи, ботуши и пр.; погонитѣ носящи № 41) бѣха намѣрени при Цаухуатунъ и Пацяце. Всички сж погребани въ Пацяце. Една дървена надгробна колона е въздигната върху тѣхния гробъ.

Около 30 руски тѣла (кости, униформи, ботуши и пр.; погонитѣ носящи сѣщия №) бѣха намѣрени при Сантайце и околността; тѣ сж погребани въ Сантайце и надъ гроба имъ тѣ сжщо е издигната една надгробна колона. Въ Чуануанкяо и Сяохангунъ и въ околноститѣ сжщо е прѣтърсено, но никакво тѣло не се намѣри.

Слѣдъ боя при Ялу, върху тѣлото на единъ убитъ офицеръ се намѣри тѣлото на убития му ординарецъ. Като почитъ къмъ вѣрността на ординареца, рѣши се, щото двѣтѣ тѣла да бждатъ погребани едно до друго. Погребението имъ се извърши съ военни почести. Това дѣло е било извѣстно на цѣлата първа армия.

На 11-и мартъ, въ врѣме на Мукденския бой, гвардейската дивизия плѣни при Пухо нѣколко хиляди руси. Между плѣненитѣ се намираше и единъ офицеръ, който поиска разрѣшение да погребее полковия си командиръ, падналъ на 3 километра на юго-изтокъ отъ Пухо. Дивизията отпусна една носилка, и четирма руси военноплѣнни, подъ командата на единъ японски подофицеръ, отидоха да търсятъ тѣлото. Слѣдъ като тѣлото бѣше намѣрено, то биде погребано съ военни почести върху една могила, разположена на два километра на сѣверо-изтокъ отъ Пухо.

Ако цѣлата ни тукъ бѣше да покажемъ, колко грижи и старания е полагала японската армия и флота за погребването съ почитъ умрѣлитѣ неприятели, то бихме могли да посочимъ безброй още примѣри. Но нашата цѣль е само да посочимъ на всички трудности, които се срѣщатъ при прилагането на практика общовѣзприетия принципъ, че умрѣлитѣ неприятели трѣбва да бждатъ сжщо така добрѣ погребани, както и собственитѣ. Твърдѣ забѣлжително нѣщо е, че не сжществува никакъвъ условенъ законъ, който да задължава погребването на всички неприятели, умрѣли на бойното поле. Чл. 3 отъ новата Женевска конвенция се ограничава само съ заявлението, че слѣдъ всѣки бой „закопаването или изгарянето на умрѣлитѣ да бжде прѣдшествувано отъ едно внимателно прѣглеждане на тѣлата“. Но нѣма никаква точка, въ която да се казва, че заемащиятъ бойното поле трѣбва да бди, щото умрѣлитѣ да бждатъ закопавани или изгаряни. Принципътъ, а не писаниятъ законъ е, съ който воюващитѣ ще трѣбва да

се съобразяватъ. А за спазването на този принципъ не трѣбва да се създаватъ на армиитѣ трудни и сложни длѣжности.

§ 46. — Закопаване или изгаряне.

Въпросътъ за закопването или изгарянето на умрѣлитѣ показва, че Япония всѣкога е имала грижата да се съобразява съ правилата на цивилизованата война, относящи се до почитанието религията и обичаитѣ на неприятеля.

Тѣлата на японцитѣ биваха изгаряни; тѣхната пепель (или по-добрѣ казано, една малка частъ отъ коститѣ, останала слѣдъ изгарянето) и снопче отъ коситѣ имъ биваха изпращани въ Япония, за да бждатъ поставени въ военнитѣ гробища. По-право казано, това не се извършваше толкова отъ религиозно гледище, а повече за удобство и хигиена. Погледнато строго отъ религиозно гледище, мнозина въ Япония сж противъ изгарянето на тѣлата. Шинтоиститѣ и нѣкои секти будисти не изгарятъ никога своитѣ умрѣли. Но въ нашата армия изгарянето се прие като правило, защото изпращането въ Япония пепель е несравнено по-удобно, а още и защото посредствомъ изгарянето не се врѣди на обществената хигиена на бойнитѣ полета. Обаче, ний не приложихме това удобно правило спрѣмо неприятеля, тѣй като Русия е една отъ тѣзи европейски държави, които най-много се противопоставятъ на изгарянето.

Отъ казаното по-горѣ става лесно обяснимо съдържанието на чл. 4 отъ цитирания по-рано правилникъ за оздравяването на бойнитѣ полета. При Портъ-Артуръ не всѣкога е могло да се респектира религията и обичаитѣ на неприятеля, защото, вслѣдствие съблюдаването на горнитѣ нѣща, бихме се изложили на една специална опасностъ. Портъ-Артуръ е крѣпостъ, разположена всрѣдъ неравни полета и планини, които се снишаватъ къмъ морето. Всичкитѣ планински води текатъ къмъ морето, минавайки прѣзъ града. Върху тѣзи планини именно се намираха фортоветѣ и батареитѣ, гдѣто хиляди руси намѣриха смъртта си при отбраната имъ. Голѣмитѣ горещини прѣзъ лѣтото на 1904 г. бѣха разложили по-голѣмата частъ отъ тѣлата, а гранатитѣ и минитѣ бѣха разкжсали и разпрѣснали останалата частъ по полетата. Вслѣдствие на това, невъзможно бѣше да се различатъ руситѣ отъ

японците. При тези условия, единственото умно и удобно средство оставаше, да се съберат всички тѣла и части, без разлика чии сж, и да се изгорят на мѣстото. Освѣнъ това, времето за оздравяването на бойните полета бѣше твърдѣ ограничено, защото, съ настѣпването на пролѣтѣта, земята щѣше да се размръзне и разложените тѣла биха могли да заразятъ водата.

Прѣзъ пролѣтѣта на 1905 г. Портъ-Артуръ бѣше вече въ наши рѣцѣ. Тогава бѣше лесно да дѣйствуваме тъй, както намѣримъ за добръ. Обаче, слѣдъ капитулирането, множество ранени и болни останаха въ крѣпостѣта, вслѣдствие на което ний направихме всичко възможно, за да не се накърнятъ тѣхните чувства. Двама лѣкари отъ руската сухопѣтна армия и двама отъ руската флота бѣха останали въ Портъ-Артуръ като членове на санитарната комисия, назначена отъ генералъ Щеселъ за гледане на руските болни и ранени заедно съ японската санитарна комисия. Авторътъ на настоящата книга е билъ натоваренъ отъ японската военна власт съ деликатната мисия да вземе мнѣнието на тѣзи четири лѣкари относително начина за почистване околната мѣстност отъ тѣлата на умрѣлите. Единътъ отъ тѣхъ, флотският лѣкаръ Бюнже, извѣстенъ съ своята полярна експедиция, ни обясни подробно голѣмото отвръщение на русите отъ изгарянето на тѣлата, но лично той, като човѣкъ на науката, не бѣше противъ това. Неговиятъ флотски колега сжщо не направи никакво възражение относително горния въпросъ. Единъ отъ сухопѣтните лѣкари енергично се противопостави, като заяви, че много грозно впечатление ще направи това на болните и ранените, като видятъ вчерашните си другари изгорени, прѣвърнати въ пепель. Колкото за четвъртия лѣкаръ, човѣкъ на науката, той бѣше напълно съгласенъ съ насъ, но, като руски офицеръ, той се отказа да изкаже явно своето мнѣние. Ний подадохме единъ рапортъ, като въ заключение оставихме на нашите офицери да дѣйствуватъ както намѣрятъ за нужно. Лично ний мислѣхме, че нашата армия ще прѣдпочете общото изгаряне, защото въ правилника бѣше казано, че „сжщо и неприятелските умрѣли могатъ да бждатъ изгаряни, когато би се имало опасностъ за разпространяване на епидемически болести“. Но за голѣмо наше очудване, нѣколко дни по-късно руската санитарна комисия получи разрѣшение да

наеме китайски работници за събиране и погребване, съ подобащата религиозна церемония, всички умрѣли руси, въ мѣстата, посочени отъ японската власт. Този е единъ случай, който е обърналъ вниманието на автора, че японските офицери въ нѣкои случаи сж се старали повече да се придържатъ къмъ спазването международните принципи на цивилизованата война, отколкото единъ специалистъ.

Въ началото на войната ни съ Китай (1894—95г.) ний не се рѣшавахме да изгаряме убитите, защото китайците не горятъ никога тѣлата. Едва прѣзъ пролѣтѣта на 1895 г. ний рѣшихме да приложимъ изгарянето, като мѣрка необходима за обществената хигиена.

Най-послѣ, явява се единъ твърдѣ важенъ въпросъ, а именно, да се знае какъвъ начинъ трѣбва да се приеме за прѣмахването тѣлата на убитите. Трѣбва ли да се обръща внимание на религиозните чувства на неприятеля, или пъкъ да се прѣдпочете запазването на населението на бойните полета отъ епидемии. Тѣзи сж двѣте противоположности, върху които винаги е трудно да се произнесемъ.

Прѣзъ време на руско-японската и китайско-японската войни Женевската конвенция не бѣше още ревизирана. Днесъ въпросътъ стои другояче, защото новото съглашение отъ 6-и юлий 1906 г. се различава отъ съглашението отъ 22-и августъ 1866 г. съ това, че думата *изгаряне* е поставена при *закопаване*. Слѣдователно, за въ бждаще недоуменията, които могатъ да възникнатъ, ще бждатъ по-малобройни.

§ 47. — Установяване самоличността на умрѣлите.

Едно отъ задълженията, които международното право прѣдписва относително умрѣлите е, че всѣки воюващъ е длъженъ да събере отъ тѣлата на убитите всички свѣдения, които биха могли да установятъ самоличността имъ, и да съобщи на неприятеля списъците съ имената, фамилиите, чиноветѣ, номерата на полковетѣ и пр., а тъй сжщо и списъците на всички тѣмъ принадлежащи вещи за лично употребление, скжпоцѣнности, писма и пр. Важността на това правило за сѣмействата, а тъй сжщо и за редовността на документите за гражданското състояние всѣки може да разбере. Явява се въпросътъ: до каква степенъ воюващите сж задъл-

жени да се съобразяват съ този принципъ. Длъжни ли сж воюващитъ да анкетирайтъ самоличността на *всички* умрѣли неприятели, паднали въ тѣхна власть? Близко до ума е, че не, защото, както доказахме по-горѣ, даже погребването на *всички* умрѣли, които покриваха бойното поле, бѣше понѣкога невъзможно. Длъженъ ли е воюващиятъ да установи самоличността на погребанитъ отъ него неприятели? За да отговоримъ на този въпросъ, трѣбва да посочимъ на едно незначително на видъ различие. Погребанитъ отъ воюващия умрѣли неприятели могатъ да се подраздѣлятъ на двѣ категории: 1-о, които сж умрѣли на бойното поле, безъ да сж взети въ плѣнъ и 2-о, които сж умрѣли слѣдъ като сж паднали въ плѣнъ. За послѣднитъ, за които изобщо се употребява терминътъ „починали“, принципътъ е абсолютенъ: *трѣбва* да се установи самоличността имъ, *трѣбва* да се съобщатъ на неприятеля тѣхнитъ имена, фамилии, чинове, номера на полка и пр.. Сжщо тѣй *трѣбва* да се прѣдадатъ на интересующитъ се вещи, които съставляватъ тѣхно частно притежание. Колкото за умрѣлитъ отъ първата категория, които обикновено се наричатъ „паднали въ боя“, принципътъ не е абсолютенъ. Съ други думи, воюващиятъ *не се заставлява* да установи самоличността на *всички* умрѣли неприятели, събирани и погребвани отъ разнитъ войсковичасти на бойното поле. Достатъчно е да се събератъ отъ тѣлата *такива* военни прѣдмети, писма, скжпоцѣнности и други вещи, които могатъ да спомогнатъ за установяване самоличността имъ. Разбира се, че такива прѣдмети ще се прибератъ и тогава, когато не се знае на кого тѣ принадлежатъ. Въ такава смисълъ именно ний разбираме чл. 4 отъ новата Женевска конвенция, който казва: „Всѣки воюващъ ще изпраща, когато това бжде възможно, до административнитъ власти на тѣхното отечество или до армията, на която принадлежатъ, плакитъ или картитъ за самоличността, намѣрени върху тѣлата на умрѣлитъ, както и поименния списъкъ на прибранитъ отъ него болни и ранени. Воюващитъ ще се държатъ взаимно въ течение на интерниранията, промѣнитъ, постѣпване въ болницитъ, умиранията и пр. на болнитъ и раненитъ, паднали въ тѣхна власть. Тѣ трѣбва да събиратъ всички вещи за личнo употребление, скжпоцѣнности писма и пр., които намѣрятъ на бойното поле, а сжщо и тѣзи, оставени отъ болнитъ и

раненитъ, умрѣли въ разнитъ болнични заведения, за да бждатъ изпратени на интересующитъ се чрѣзъ властитъ на тѣхната страна“.

Г-нъ професорътъ Луи Ренолъ, въ своя рапортъ до конференцията отъ 1906 г., е обяснилъ това разпореждане както слѣдва: „Единственото международно задължение, което би могло да бжде формулирано, казва той, е да се прѣдаватъ плакитъ за самоличността, *които бждатъ намѣрени*“. И по нататъкъ: „Конференцията е взела рѣшението, щото воюващитъ да се държатъ взаимно въ течение за постѣпилитъ на лѣчение въ болницитъ, както и за послѣдвалитъ смъртни случаи, т. е. умирания послѣдвали въ болницитъ, но не и за тѣзи на бойното поле“.

Всички тѣзи точки сж били пояснени отъ ревизираната Женевска конвенция. Обаче, прѣзъ врѣме на руско-японската война, въ това отношение ний не можехме да се базираме, освѣнъ върху чл. 14 отъ Хагския правилникъ, който не прави никаква разлика между военнитъ, „паднали въ сраженията“ и „починалитъ въ болницитъ“.

Не тази недостатъчно опрѣдѣлена разлика, а желанието да послужи колкото е възможно повече на цивилизацията, е накарало японското правителство, щото въ своя указъ и правилникъ за военноплѣннитъ да се опита да наложи на своето справочно бюро задълженията спрѣмо „падналитъ на полесражението“, сжщо и спрѣмо „починалитъ военноплѣнни“.

Въ императорския указъ отъ 21-и февруарий 1904 г., относящъ се до създаването на справочното бюро за военноплѣннитъ, намираме въ §§ 4 и 5 слѣдущето:

§ 4. Бюрото е длъжно да пази прѣдметитъ и завѣщанията, останали отъ починалитъ военноплѣнни, а тѣй сжщо да прѣпраща тѣзи прѣдмети и завѣщания до сѣмействата и други интересующи се лица.

5. Съ свѣденията, добити отъ императорскитъ сухопѣтни или морски войски относително неприятели, паднали на полесражението, както и съ прѣдметитъ и завѣщанията, намѣрени върху тѣхъ, по аналогия ще се постѣпва по сжщия начинъ, както съ тия, оставени отъ военноплѣннитъ.

Въ цитирания по-горѣ правилникъ се срѣщатъ подробни разпореждания по службата на справочното бюро. Отъ

всичко казано до тукъ лесно можемъ да си прѣдставимъ мъчнотииѣ на нашата армия въ походъ, когато е трѣбвало да се съобразява съ подобни правила. Отъ научно гледище, ний мислимъ, че не е излишно да възпроизведемъ тукъ нѣкои документи по този въпросъ.

Прѣзъ първитѣ дни на мѣсецъ май 1904 г., когато първата армия се сражаваше съ неприятеля при Ялу, двѣтѣ страни прѣтърпѣха голѣми загуби. На 16-и май началникътъ на справочното бюро телеграфира до началникъ щаба на I-ва армия слѣдующето:

Телеграфирайте ми, дали има между военноплѣннитѣ или между падналитѣ на полесражението единъ пѣхотенъ подпоручикъ Маркизъ Вакаковъ.

Направете подробенъ рапортъ за имената, фамилиитѣ, чиноветѣ, номерата на полковетѣ и др. събрани свѣдения за погребанитѣ отъ вашата армия неприятели.

Въ сѣщия день началникътъ на справочното бюро телеграфира до командующия I-ва армия слѣдующето:

Въ бждащитѣ съобщения относително *военноплѣннитѣ и падналитѣ на полесражението* руси моля, слѣдъ щателна анкета, да се донася писмено за имената и фамилиитѣ имъ. Относително плѣненитѣ офицери, телеграфирайте веднага името, фамилията, чина и пр.

На първата телеграма началникъ щаба на I-ва армия отговори слѣдующето:

Именуемиятъ Вакаковъ го нѣма. Имената, фамилиитѣ, номерата на полковетѣ и пр. на *падналитѣ въ боя и погребани отъ насъ неприятели* ни сж съвършено неизвѣстни. Ще получите по пощата имената на *починалитѣ слѣдъ по падането имъ въ наша власть.*

Слѣдъ получаването на тази лаконическа телеграма, началникътъ на справочното бюро счете за необходимо да изпрати на 17-и май слѣдующето обширно съобщение до началникъ щаба на I-ва армия:

Добрѣ разбрахъ вчерашната Ви телеграма по поводъ имената, фамилиитѣ, номерата на полковетѣ и пр. на „падналитѣ въ боя неприятели“, погребани отъ нашата армия. Лесно обяснимо е, че въ бъркотията и стремителността слѣдъ боя мъчно е да се извърши една подробна и лична анкета на хилядитѣ войници, паднали въ боя. И жалкото въ случая е, че нашето бюро не може да достави никакви свѣдения по този въпросъ. Францускиятъ министъръ и други нѣкои искатъ често свѣдения, особено за офицеритѣ, за да знаятъ, дали сж въ плѣнъ или умрѣли, гдѣ сж погребани и пр. Тѣй че, ний не само се надѣвахме, но и *мислѣхме, че е наша длъжностъ* да дадемъ колкото е възможно по-пълни отговори. Ето защо, ний желаемъ, щото въ бждаще всѣка войскова часть, принадлежаща на Вашата армия, да се потруди, щото, когато е невъзможно да се направи една подробна анкета върху „падналитѣ въ боя“, да се съобщава най-малко за всѣки единъ убитъ по отдѣлно номера на полка, чина и др. свѣдения, които могатъ да се добиятъ по униформата, която тѣ носятъ. Колкото за плакитѣ за самоличността на умрѣлитѣ, умолявате се да ни ги изпращате. За миналото не може нищо да се направи, но за въ бждаще вий трѣбва да бждете въ състояние да отговаряте на нашитѣ искания до толкова, до колкото обстоятелствата позволяватъ това.

Прѣди получаването на това писмо отъ началникъ щаба на I-ва армия, послѣдниятъ бѣше изпратилъ отъ Фенгхуангченгъ до началника на справочното бюро слѣдующата телеграма:

Имената, фамилиитѣ, номерата на полковетѣ и мѣстата на закопаването на неприятелитѣ, погребани отъ нашата армия, за които ний можахме да добиемъ нѣкои свѣдения, сж слѣдующитѣ: капитанътъ отъ 11 пѣх. полкъ Александъръ Данберуски, погребанъ въ Антонгъ; поручикътъ отъ 11 пѣх. полкъ Болжинъ и другъ непознатъ офицеръ — въ Циулиенченгъ; подпоручикътъ отъ 9-и пѣх. полкъ Ястловъ и други 28 офицери и приравнени — въ Хаматангъ; поручикътъ отъ 22-и пѣх. полкъ Лекомиянски и поручикътъ отъ 12-и пѣх. полкъ Демитровичъ — въ Унчу; поручикътъ отъ 2-и пѣх. полкъ Чичински — въ Лицякеу. Подофицеритѣ и войницитѣ сж погребени въ Хаматангъ, Антонгъ, Талуфангъ, Макеу, Циулиенчангъ, Янгкеу. Нѣкои

принадлежатъ на 11-и и 12-и пѣх. полкове, но за повечето бѣше невъзможно да се узнае на коя частъ сж принадлежали

Когато на 30-и май се издаде правилникътъ за оздравяването на бойнитѣ полета и за погребването на умрѣлитѣ, паднали въ боя, въ чл. чл. 3 и 19 помѣстиха и правилото, формулирано вече въ указа за създаването на справочното бюро.

Прѣзъ мѣсецъ юлий началникътъ на справочното бюро намѣри за нужно да привлѣче още единъ пътъ вниманието на командующитѣ армиитѣ върху въпроса за установяването на самоличността на убититѣ неприятели. За тази цѣль той имъ отправи слѣдующата телеграма:

Нашето бюро получава запитвания отъ разни страни, особено отъ чуждестраннитѣ министри въ Токио, относително военноплѣннитѣ и падналитѣ на бойното поле. Особено много бройни сж запитванията относително офицеритѣ: дали сж въ плѣнъ или сж умрѣли, мѣстата гдѣто може да се направятъ справка по това и пр. За съжаление, ний не можемъ да дадемъ задоволителни свѣдения, вслѣдствие на което бюрото не може да изпълнява своята длъжностъ. Желателно е, всѣка войсковая частъ, принадлежаща на вашата армия, да направи необходимото, щото, когато нѣма възможността да направи една по-дробна справка, да ни съобщава най-малко мѣстото на закопаването, както и номерата на полковетѣ, чиноветѣ и др. нѣща които лесно могатъ да се узнаятъ по униформата. За миналото не може нищо да се направи, но за въ бъдеще азъ ви моля, до колкото обстоятелствата позволяватъ, да бждете въ положение да отговаряте на нашитѣ запитвания.

Отъ горѣизложеното става явно, че нашето правителство което *бѣше длъжно* да изпрати на неприятеля само поименни списъкъ на военноплѣннитѣ, *доброволно си наложи* длъжността да съобщава сжщо и мѣстото на закопаването, чина № на полка, па даже и имената и фамилиитѣ на падналитѣ въ боя неприятели, когато това бжде възможно.

Вънъ отъ службата, относяща се до военноплѣннитѣ, казватъ г-нъ Акияма въ своята книга, справочното бюро бѣше натоварено още и съ доставянето свѣдения върху падналитѣ въ бо-

неприятели, както и съ съставянето на поименнитѣ списъци. Начиная отъ 30-и мартъ 1904 г., бюрото изпращаше редовно прѣзъ всѣки 10 дни всичкитѣ тѣзи свѣдения до французкия министъръ въ Токио, за да бждатъ прѣдавани на руското правителство.

И тъй, относително установяването самоличността на убититѣ неприятели, японското правителство не само че се е съобразявало съ идеалнитѣ закони на цивилизованата война, но е направило много повече отъ онова, което конвенциитѣ го задължаватъ. Това трудно дѣло, което не е било прѣдприето до сега отъ никоя друга сила, съставлява една висока честь за японското правителство.

Глава VII.

Санитарната организация и нейният персонал.

§ 48. — Какъ единъ руски тренъ е избѣгалъ отъ Портъ-Артуръ, като е издигналъ знамето на Червения кръстъ.

Малко слѣдъ почването на военнитѣ дѣйствия, прѣзъ м. май 1904 г., когато нашата II-а армия дебаркираше въ Ляотонгския полуостровъ, стана една случка, която възбуди, както въ Япония, така и въ Русия, едно живо вълнение. Единъ руски тренъ, идящъ отъ Портъ-Артуръ, при приближаването на нашата армия напусна гарата Кинчеу и избѣга къмъ сѣверъ. Когато нашитѣ войски откриха огънь по него, той издигна знамето на Червения кръстъ. Прѣснатиятъ слѣдъ това слухъ, че въ този тренъ се намирали адмиралъ Алексѣевъ и великиятъ князь Кирилъ, отдаваше на тази случка още по-голѣма важностъ. Японскитѣ вѣстници гледаха на това като на едно злоупотрѣбление съ знака на Червения кръстъ, а руското обществено мнѣние го счете като едно нарушение на Женевската конвенция. За да се произнесемъ безпристрастно, трѣбва да разгледаме подробноститѣ на дѣйствието.

На 5-и май II-а японска армия бѣше почнала да дебаркира на брѣга на Ляотонгъ, а на 6-и сутринята 3-а дивизия извършваше единъ усиленъ маршъ къмъ Манджурската желѣзнопътна линия, за да прѣрѣже съобщенията на Портъ-Артуръ съ армията на Куропаткина. Това, което се случи тогава, е безпристрастно записано въ дневника за военнитѣ дѣйствия на 34-и пѣх. полкъ, който влизаше въ състава на 3-а дивизия. Ето и самото описание:

На 6-и май, къмъ 9 часа сутринята, 7-а и 8-а роти отъ 2-а дружина заемаха една изолирана могила на югъ отъ Чангцялу и живо обстрѣлваха руската конница, която заемаше гарата Пуланциенъ и околността ѝ. Въ това врѣме единъ руски воененъ тренъ, идящъ отъ къмъ Кинчеу, се приближи до гарата Пуланциенъ. При прѣминаването на трена по моста, разположенъ на сѣверъ отъ Ляцвятунъ, една частъ отъ лѣвото крило, което заемаше изолираната могила, откри огънь върху него. Единъ офицеръ отъ генералния щабъ, Йошихаши, който се намираше на западния край на могилата, направи съ шапката си знакъ на трена да спре. Вслѣдствие на този знакъ, тренътъ спря на около 100 метра на югъ отъ моста. Нѣколко минути слѣдъ това, прѣзъ прозорцитѣ на единъ отъ вагонитѣ се изкара едно знаме на Червения кръстъ, което се размаха нѣколко пати въ хоризонтална посока. Офицерътъ отъ генералния щабъ направи съ шапката си знакъ на трена да се повърне назадъ, като сочеше къмъ страната на Кинчеу. Разбралъ ли е или не кондукторътъ този знакъ? Тренътъ, обаче, почна движението си на прѣдъ и съ най-голѣма скоростъ мина посрѣдъ огъня, завързанъ между нашитѣ войски и неприятеля, който заемаше гарата и околността ѝ. Той взе посока къмъ сѣверъ, безъ даже да се спре на гарата.

Този тренъ бѣше съставенъ отъ 16 вагона, отъ които два или три пжтнически, а всички останали бѣха фургоми, — срѣднитѣ открити, а заднитѣ закрити, по всѣка вѣроятностъ, натоварени съ коне.

Този искренъ и съ военна точностъ разказъ е написанъ безъ всѣкаква задня мисль. Слухъ се бѣше пусналъ, че руситѣ били стрѣляли по насъ отъ трена, обаче, това не е отбѣлзано въ документитѣ на нашата армия.

Оцѣнката на този случай отъ гледище на международното право може да се резюмира въ слѣдующитѣ точки:

1-о. По всѣка вѣроятностъ, рускиятъ тренъ е билъ смѣсенъ, т. е. возящъ болни и здрави хора, коне и воененъ материалъ. Това нѣщо, даже и слѣдъ ревизирането на Женевската конвенция отъ 1864 г., не съставлява нарушение на международното право отъ наша страна, защото никой не е длъженъ да прѣнася болнитѣ и раненитѣ си съ специални тренове, тъй като това би било твърдѣ неудобно за армията.

Казаното въ чл. 6 отъ старата конвенция относително подвижнитѣ санитарни формации е, че ако се иска, да се ползуватъ тѣ съ покровителство, трѣбва да бждатъ организирани изключително за прѣвозване на болни и ранени. Двѣтѣ конвенции не запрѣщаватъ прѣвоза на болнитѣ и раненитѣ съ обикновенитѣ тренове, обаче, тогава тѣзи тренове нѣматъ право на покровителствуване.

2-о. Нѣма никакво нарушение на правото въ факта, че нашата армия е направила знакъ на трена да спре, нито пъкъ въ това че, въпрѣки нашия знакъ, тренътъ е продължилъ движението си. Безспоренъ фактъ е, че една армия има правото да прѣгледа неприятелскитѣ тренове, а за тази цѣль тя е въ правото си да ги постави въ невъзможность да продължаватъ движението си. Отъ друга стана, задължението, да се спиратъ по сигналъ, както това става по морето съ параходитѣ-болници, не съществува по сухо за треноветѣ.

3-о. Злоупотрѣбили ли сж руситѣ съ знака на Червения кръстъ, като сж го показали изъ прозореца на трена? Сигурно, — ако допуснемъ, че въ трена е имало здрави хора и коне. Въ такъвъ случай това нѣщо съставлява нарушение на чл. 21 отъ новата Женевска конвенция, която ограничава случаитѣ, когато е допустимо употрѣблението знака на Червения кръстъ. Но прѣди 1906 г. разликата между случаитѣ, при които се допускаше да се издига знамето и тѣзи, при които не се допускаше това, не бѣше точно опрѣдѣлена; тази именно бѣше едната отъ причинитѣ, която направи необходима ревизията на Женевската конвенция. Може, прочее, да се допусне, че руситѣ сж намѣрили за нужно да издигнатъ знамето, за да покажатъ съ това, че въ нѣкои отъ вагонитѣ се намиратъ болни и ранени. Обаче, важно е да се знае, дали неприятелътъ е длъженъ да прѣкрати огъня, когато забѣлжи знамето на Червения кръстъ.

4-о. Не може да се каже, че има незаконность въ факта, дѣто нашитѣ войски не сж прѣкратили огъня, виждайки знамето на Червения кръстъ, защото тренътъ е билъ поканенъ да се върне назадъ, за да избѣгне огъня, който ний не можехме да прѣкратимъ, понеже бѣше насоченъ противъ неприятеля, който заемаше гарата Пуланциенъ.

Днесъ, слѣдъ ревизирането на Женевската конвенция, подобна случка би била отъ естество да възбуди единъ ин-

тересенъ въпросъ. Чл. 17 отъ тази конвенция гласи така: „Воюващиятъ, като спре подвоза (тренъ, обозъ и пр.), може, ако военнитѣ нужди го изискватъ, да го разформирова, като вземе върху си грижитѣ за гледането на болнитѣ и раненитѣ, които той съдържа“. Обаче, за да се възползува отъ това право, не е достатъчно за воюващия да направи единъ знакъ само, а трѣбва да спре трена чрѣзъ едно по-дѣйствително срѣдство, тѣй като конвенцията мълчи по въпроса за знака. Но понеже се касае до евакуационенъ подвозъ, покровителствуванъ отъ конвенцията, излиза, че не трѣбва да се стрѣля върху него. Какво трѣбва да се прави въ такъвъ случай? Този въпросъ ний зададохме на ученицитѣ отъ нашата военна академия. Тѣ ни прѣдставиха множество рѣшения. Нѣкои отъ тѣхъ изказаха мнѣние, че трѣбва да се развали желѣзнопътната линия прѣдъ самия тренъ, безъ да се врѣди на него. Това е едно прѣвъзходно рѣшение, ако се владѣе линията, но когато тя е още далечъ и не всѣкога е възможно да се насочатъ гранатитѣ върху самата линия, тогава въпросътъ остава неразрѣшенъ. Други офицери отговориха: защо да не се постъпи, както при морската война? За спирането на единъ корабъ, който трѣбва да се прѣгледа, най-напрѣдъ се стрѣля въ морето единъ прѣдупрѣдителенъ изстрѣлъ прѣдъ самия параходъ, като съ това му се дава да разбере, че ще се стрѣля въ самия него, ако той не спре. Ако слѣдъ този знакъ корабътъ не спре, тогава се стрѣля върху арматурата му (мачти и пр.); най-сетнѣ, ако и слѣдъ това не се подчини, тогава се стрѣля върху коритото му. Въ дадения случай би могло да се стрѣля прѣдъ трена и послѣ, ако той не спре, върху самия него. Ний сме партизани на послѣдното рѣшение. Самиятъ фактъ, че може да се стрѣля прѣдъ трена, показва, че той се намира вече въ ржцѣтъ на частта, която иска да го спре, и че, слѣдователно, негова длъжность е да се подчини. Ако тренътъ не се подчини, той извършва едно дѣйствие, което го лишава отъ покровителството на Женевската конвенция и тогава направо може да се стрѣля върху него. Такова е нашето мнѣние и ний се надѣваме, че нашитѣ колеги по международното право ще се произнесатъ въ сжщата смисълъ.

§ 49. — Персоналът на руската санитарна служба не изглежда ясно **опредѣленъ**.

Отдавна е възникналъ въпросътъ да се знае, кои лица сж подъ покровителството на Червения кръстъ и при какви обстоятелства тѣ иматъ право на неговото покровителство.

Въ това отношение чл. 2 на конвенцията отъ 22 августъ 1864 г. гласи слѣдующето :

Персоналътъ на болницитѣ и подвижнитѣ санитарни формации, включително интендантствата, санитарната служба, администрацията, прѣвозътъ на болнитѣ, както и свещенослужителитѣ, ще се ползватъ отъ правото на неутралитетъ *до тогава, до когато има ранени за събиране и гледане*. А чл. добавя: Евакуиранията, заедно съ персонала, който ги ржко води, ще се ползватъ отъ абсолютна неутралностъ.

Тѣзи постановления бѣха критикувани като твърдѣ тѣсн относително опредѣлението категориитѣ покровителствуван лица и относително обстоятелствата, които даватъ право на покровителство.

Изказваха се мнѣния, че трѣбва да се покровителствуватъ всички тия, които принадлежатъ на спомагателната служба при всѣкакви обстоятелства, даже и тогава, когато нѣма ни какви болни и ранени за събиране, гледане или прѣвозване. И тѣй, новата Женевска конвенция отъ 6 юлий 1906 г. раширочи категориитѣ на покровителствуванитѣ лица, както обстоятелствата, при които тѣ иматъ право на това покровителствуване. Въ своя чл. 9 тя се изразява по слѣдующи начинъ :

Чл. 9. Персоналътъ, *опредѣленъ изключително* за събиране, прѣнасяне и гледане на болнитѣ и раненитѣ, както и администрацията на тѣзи формации и санитарни заведения и свещенослужителитѣ, придадени къмъ армиитѣ, ще бждатъ почитани и покровителствуван *при всѣкакви обстоятелства*; в случай че паднатъ въ ржцѣтъ на неприятеля, тѣ трѣбва да бждатъ третиранни като военноплѣнни....

Войната между Япония и Русия се е водила въ промѣждута на тѣзи двѣ конвенции. Опитътъ, извлѣченъ отъ тазъ

война, ни води къмъ извѣстни критики по въпроса за измѣненіята, направени въ Женевската конвенция отъ 1864 г. Тукъ възниква единъ въпросъ, който на практика ни се вижда твърдѣ важенъ.

Нека прѣди всичко цитираме факти, които доказватъ, че една ревизия, относяща се до разнитѣ категории покровителствуван лица, ставаше наложителна.

Покровителствуването само персонала на болницитѣ и подвижнитѣ санитарни формации, както това опредѣляше първата Женевска конвенция, не бѣше достатъчно. Трѣбваше да се покровителствуватъ още много и други лица. Но пъкъ, отъ друга страна, извѣстни ограничения въ тази областъ се налагаха, защото бѣше опасно да се обезпечи покровителствуването на редовнитѣ бойци, употребявани, споредъ обичая, въ руската армия като персоналъ на санитарната служба.

Въ руската армия положението на носачитѣ и на санитарнитѣ служители е доста неопредѣлено. Бойци ли сж, или принадлежатъ на санитарния персоналъ? Понеже многобройни неприятелски войници, изпратени въ тила на нашата армия, въ качеството на военноплѣнни, претендираха, че принадлежатъ на санитарната служба, нашето правителство произведе една специална анкета, като разпита въ Мацуяма единъ руски воененъ лѣкаръ и единъ руски войникъ. По-долѣ прѣдаваме тѣхнитѣ отговори¹⁾.

Отговорътъ на Кезали Суезовъ, руски воененъ лѣкаръ.

Рускиятъ лѣкарски персоналъ е изключително попълненъ съ приравнени. Той се състои отъ четири категории : военни лѣкари, фелдшери, санитарни служители, принадлежащи на Червения кръстъ, и носачи. Военнитѣ лѣкари, фелдшеритѣ и санитарнитѣ служители отъ Червения кръстъ принадлежатъ всички къмъ категорията на невоюващитѣ и, като такива, не притежаватъ пушки. Носачитѣ принадлежатъ къмъ категорията на бойцитѣ и носятъ оржжие, както обикновенитѣ войници. Прѣзъ време на боя, щомъ има вече ранени, тѣ турятъ наржавника на Червения кръстъ на лѣвата си ржка и, като невоюващи, служатъ за прѣнасяне на раненитѣ. Вънъ отъ този наржавникъ, тѣ не притежаватъ нищо друго, съ което да може да се установи тѣхното качество на носачи

¹⁾ Изъ рапорта на началника на комитета за военноплѣннитѣ въ Мацуяма.

Отговорът на руския войникъ Александъръ Сидановъ.

Носачитѣ се взематъ измежду войницитѣ и принадлежатъ къмъ категорията на бойцитѣ. Названието „носачъ“ не е нищо друго, освѣнъ опрѣдѣление работата, която се извършва. Въ сжщото врѣме тѣ помагатъ на фелдшеритѣ. Въ всѣка рота има по единъ фелдшеръ и шестъ носачи. При постъпването си въ полка тѣ най-напрѣдъ се обучаватъ, както всички други войници, но, веднажъ назначени за носачи, тѣ не служатъ вече като строеви войници прѣзъ врѣме на ученията, а като носачи. Прѣзъ врѣме на маршоветѣ тѣ носятъ оръжие и бойни припаси, но никога не взематъ участие въ боя. Прѣзъ врѣме на боя тѣ оставатъ оръжието си на страна. Съ други думи казано, при всичко че сж задължени да носятъ оръжие, тѣ нѣматъ право да си служатъ съ него, освѣнъ при учебнитѣ стрѣлби.

Тѣзи два отговора горѣ-долу си приличатъ. Но по какви съображения носачитѣ сж въоръжени и защо се обучаватъ на стрѣлба? Не е ли, за да използватъ оръжието си въ случай на бърза нужда? Слѣдующитѣ факти като че ли идатъ да оправдаятъ нашето прѣдположение:

На 17-и юлий 1904 г., при Ташетунъ, прѣзъ врѣме на подготвителния бой за обсаждането на Портъ-Артуръ, когато двѣтѣ армии се намираха наблизко една срѣщу друга, неприятелътъ на два пжти изпрати лица, носящи наржавника и знамето на Червения кръстъ, да събиратъ раненитѣ и убититѣ. Тѣ даже навлѣзоха въ нашата бойна линия, но нашата армия, уважавайки знака на Червения кръстъ, не стрѣля върху тѣхъ, а само имъ заповѣда да се оттеглятъ¹⁾.

На 30-и юлий, когато нашата армия бѣше твърдѣ близо до Портъ-Артуръ, многобройни руски войници, носящи наржавника на Червения кръстъ, но въоръжени съ пушки, проникнаха въ нашата линия на сѣверо-изтокъ отъ Суейсингъ. Това нѣщо се счете като нарушение на международното право и всички бѣха взети въ плѣнъ.

Сжщия день, на сжщото мѣсто, други руски войници проникнаха въ нашата линия, носящи на лѣвата си ржка знака на

¹⁾ Дѣлата на III-а армия (случаи, относящи се до международното право).

Червения кръстъ. Понеже и тѣ се приближиха твърдѣ много до нашитѣ подготвителни работи за атаката, всички бѣха хванати и отведени въ плѣнъ. Тѣ бѣха полкови музиканти, врѣменно изпълняющи санитарна служба. Въ Япония, както и въ Франция, прѣзъ врѣме на боя музикантитѣ служатъ като носачи, но тѣ не принадлежатъ къмъ покровителствувания отъ Женевската конвенция санитаренъ персоналъ и носятъ на ржката си специаленъ червенъ наржавникъ. Въ Русия, напротивъ, тѣ врѣменно се придаватъ къмъ санитарния персоналъ, а това нѣщо съставлява още една причина за недоразумения.¹⁾

Слѣдъ прѣвземането на Портъ-Артуръ, въ крѣпостъта останаха повече отъ 2,500 души, принадлежащи на руската санитарна служба, прѣдначени да гледатъ около 17 хиляди болни и ранени. Измежду тѣзи санитарни имаше извѣстно число хора, които изглеждаха да сж обикновени строеви войници, врѣменно назначени на санитарна служба. Отъ друга страна, слѣдъ капитулирането ний видѣхме какъ рускитѣ военни лѣкари употребяваха за служители въ болницата оздравѣли войници. Вслѣдствие на това, ний рѣшихме да вземемъ въ плѣнъ всички тѣзи хора, които въ книжкитѣ си бѣха отбѣлѣзани като „строеви войници“. Но рускитѣ военни лѣкари, членове на комисията за надзираване руския санитаренъ персоналъ, ни възразиха, че, споредъ рускитѣ правилници, войницитѣ, които веднѣжъ сж били употребени въ санитарната служба, оставатъ и занаяпрѣдъ да изпълняватъ тази служба и не се връщатъ вече въ строя. Нашата портъ-артурска военна власть поиска да види тѣзи правилници, но руситѣ не можаха да намѣрятъ нито единъ екземпляръ. Понеже тѣзи хора бѣха необходими за отвеждането на болнитѣ и раненитѣ въ Русия, а вслѣдствие на това и не биха могли вече да воюватъ, японската власть се съгласи да направи тази отстъпка. Тя ги освободи и, подъ писмена честна дума на членоветѣ отъ руската санитарна комисия, ги изпрати въ Русия заедно съ инвалидитѣ. Ето въ каква форма бѣше дадена честната дума:

Рускитѣ сухопжтни войници и моряци, имената на които сж записани като санитарни въ списъка, прѣдставенъ на япон-

¹⁾ Дѣлата на III-а армия (случаи, относящи се до международното право).

ската власт отъ членоветъ на руската санитарна комисия, нѣма да взематъ повторно оръжието и нѣма да участвуватъ въ борбата прѣзъ врѣме на настоящата война. Сжщо и подофицеритъ и войницитъ, придадени отъ нѣкоя войскова часть къмъ сухопѣжнитъ и морскитъ санитарни заведения за попълване недостига на санитарния персоналъ, нѣма да взематъ на ново оръжието прѣзъ врѣме на настоящата война.

За изпълнение на това, ний, членоветъ на руската санитарна комисия, подписваме настоящето задължително. Ний гарантираме изпълнението на настоящето съ нашата лична чест и ще донесемъ до знанието на руското императорско правителство, че дѣйствуваме по длъжностъ и подъ собствена си отговорностъ.

Съставено въ Портъ-Артуръ
на 12/25 февруарий 1905

Подписали: Шлюзевичъ, И. Д. Главенъ инспекторъ
на болницитъ.

Сюботинъ, Инспекторъ на военно-санитарната служба.

Бюнже, Главенъ лѣкаръ на руската флота.
Ястребовъ, Главенъ инспекторъ на морската санитарна служба.

При този случай японската военна власт се съгласи, щото хората, които бѣха редовни бойци въ сухопѣжната и морската армия и които врѣменно сж съставлявали часть отъ санитарния персоналъ, да се третиратъ както и самия санитаренъ персоналъ. Обаче, нищо не задължаваше Япония да поступи по този начинъ, и за това именно руската система можеше да стане опасна. По този поводъ може да цитираме случая съ парахода-болница *Ангара*. Казаниятъ параходъ се считаше като военна плячка на нашата флота, защото, слѣдъ като бѣше поврѣденъ отъ японскитъ снаряди и поставенъ въ невъзможностъ да служи като параходъ-болница, персональтъ му бѣше поставенъ подъ командата на офицеръ отъ дѣйствующата армия и употребенъ като воюващъ.

Слѣдъ Мукденския бой извѣстно число руси бѣха изпратени отъ разни японски войсковы части до комитета за събиране на военноплѣннитъ. Отъ тѣхъ не трѣбваше да се взематъ въ плѣнъ 319 души, между които се намираха 2 священ-

ници, 4 търговци и 313 души, принадлежащи на санитарната служба (24 лѣкари, 49 фелдшери и 240 войника). При всичко, че нашата армия се съмняваше, какво между войницитъ санитарни има и нѣколко воюващи, все пакъ рѣши, щото всички да бждатъ отведени до неприятелскитъ аванпостове, тѣй като всички носѣха на лѣвата си рѣка знака на Червения кръстъ. За това си рѣшение комитетътъ за събиране на военноплѣннитъ събщи на рускитъ лѣкари при освобождението имъ. Тогава се случи слѣдующия интересенъ фактъ: Измежду войницитъ излѣзоха 12 души, които заявиха, че не желаятъ да се върнатъ обратно въ частитъ си, и молѣха да бждатъ изпратени въ Япония, като военноплѣнни. Отведени при щаба на IV-а армия, отъ гдѣто щѣха да бждатъ прѣдадени обратно на руситъ, тѣ хвърлиха наржавницитъ и заявиха, че никога не сж принадлежали къмъ санитарния персоналъ. Горниятъ случай е отбѣлзванъ въ журнала за военнитъ дѣйствия на IV-а армия, както слѣдва¹⁾:

Около 300 души, принадлежащи на неприятелския санитаренъ персоналъ, повѣрени намъ отъ II-а армия, бѣха раздѣлени на двѣ групи и изпратени отъ Кайгоанъ за Шангу. Тамъ тѣ бѣха повѣрени на отряда на Акияма, за да бждатъ прѣдадени на неприятеля. Измежду тѣхъ имаше 12 воюващи войника, които искаха да се криятъ измежду санитарнитъ войници. Но тѣ наново бѣха взети въ плѣнъ отъ 10-а дивизия, а на началника на етапитъ се събщи да ги прѣдаде на II-а армия при Мукденъ.

Обаче, всички тия войници бѣха освободени отъ II-а армия, защото въ момента на хващането имъ всички носили на ржката си знака на Червения кръстъ²⁾.

Всички тѣзи неясни точки, изъ организацията на руската армия, днесъ, за щастие, сж изяснени отъ чл. 9-и на новата Женевска конвенция, който покровителствува само персонала *изключително* придаденъ къмъ санитарната служба. Професорътъ Луи Ренолъ въ своитъ коментарии върху този членъ е ка-

¹⁾ Дневникътъ за военнитъ дѣйствия на IV армия (26 мартъ 1905).

²⁾ Рапорта на главния лѣкаръ Мори върху „рускитъ болници и персоналъ оставени въ Мукденъ“.

залъ, че „не би било умѣстно да се приложи създаденото отъ чл. 9-и положение къмъ хората, които, макаръ случайно, но официално сж натоварени да събиратъ раненитѣ, както напримѣръ носачитѣ въ Франция, които до назначението имъ да събиратъ ранени сж строєви войници“.

По този въпросъ ний не можемъ, освѣнъ да одобримъ съдържанието на чл. 9-и. Опитътъ, извлѣченъ отъ насъ прѣзъ врѣме на послѣдната война, показва, колко този членъ е полезенъ и справедливъ. Но отъ това слѣдва ли да кажемъ, че той е съвършенъ и че трѣбва да го възприемемъ изцѣло? — Не. Защото голѣмо е неудобството, а сжщеврѣменно и опасността да заявимъ, както това е въ чл. 9-и, че санитарниятъ персоналъ на армията е неприкосновенъ *при всѣкакви обстоятелства*. Нашето мнѣние е, че санитарниятъ персоналъ трѣбва да бжде почитанъ и покровителствуванъ не само *когато той функционира и когато има още ранени и болни за гледане*, както това бѣше казано въ конвенцията отъ 1864 г., но сжщо и когато полскитѣ болници сж евакуирани и болнитѣ оздравѣли. Обаче, по-далечъ отъ тукъ не трѣбва да се отива, както напримѣръ конвенцията отъ 1906 г., която прѣминава мѣрката, като говори за неприкосновеността *при всѣкакви обстоятелства*. Намъ се струва, че въ тази именно смисълъ трѣбва да се критикува чл. 9-и, обаче, каквото и да се каже, има случаи, когато покровителствуването е невъзможно.

§ 50. — Една критика на ревизираната Женевска конвенция.

Логично правило е щото този, който иска да напише една книга върху търговското право, или да вземе участие въ едно разискване изъ областта на администрацията, да познава добръ търговскитѣ или административнитѣ работи. Когато пъкъ това се отнася до законитѣ на войната, като че ли се счита за излишно да се вникне въ подробноститѣ на боя. Всѣкога се говори за „военната необходимостъ“, за „изискванията на войната“ и пр., но никога не се е намѣрило за необходимо да се обясни въ какво се състоятъ тѣзи необходими и изисквания. Това споредъ насъ е единъ скръбенъ фактъ. Тенденцията на писателитѣ по международното право да прѣнебрѣгватъ сухопѣжната и морската военна техника прѣдизвиква между генералитѣ и офицеритѣ недовѣрие къмъ

това право. Злинитѣ на войната нѣма да се увеличатъ, ако за тѣхъ се говори по-точно и по-опредѣлено. Прочее, нека говоримъ за истинскитѣ условия при една сухопѣжна война, за да може правото по-добрь да се съгласува съ сегашното положение на нѣщата.

Това, което най-много се стареа да направи една армия при сухопѣжния бой — нека даже кажемъ, че това тя прави винаги — е да се скрие добрь отъ неприятеля; а туй може да постигне тя най-добрь съ скриването фронта на своята първа настѣпателна или отбранителна линия. Ако въпросътъ се касае за отбрана, въ такъвъ случай неприятельтъ не трѣбва да знае гдѣ се намиратъ прѣднитѣ постове, окопитѣ, допълнителнитѣ отбранителни сръдства (искусственитѣ прѣпятствия) и пр. Въ противенъ случай неприятельтъ би могълъ да се приближи до линията на отбраняющия и да държи най-удобната посока за извършване на една нощна атака. Когато се касае за атака, не трѣбва да се даде възможностъ на неприятеля да узнае за приготовленията, които се правятъ за тази цѣль, нито пъкъ за врѣмето, когато тя ще се изпълни. Сжщо тѣй не трѣбва да знае той мѣстото, гдѣто сж поставени орджията, вида и числото имъ. За поставяне на позицията тежки орджия необходимо е да се циментира прѣдварително земята и да се чака понѣкога съ седмици изсъхването на цимента. Ако прѣзъ това врѣме неприятельтъ открие мѣстата, опредѣлени за поставяне на тѣзи орджия, вѣроятността за успѣха на атаката пропада.

Този фронтъ, тази първа отбранителна или нападателна линия, е именно мѣстото, гдѣто въ врѣме на боя и слѣдъ него има всѣкога най-голѣмо число ранени, защото обикновено тамъ ставатъ най-ожесточенитѣ сблъсквания. Ако неприятелскиятъ санитаренъ персоналъ се е приближилъ до тази важна линия подъ прѣдлогъ за събиране раненитѣ, знаейки, че е покровителствуванъ отъ чл. 9-и на новата Женевска конвенция, то очевидно е, че би се направила голѣма грѣшка въ този случай, ако не се взематъ въ плѣнъ казанитѣ санитарии. Излишенъ е тукъ въпросътъ, дали персональтъ умишлено или не е дошелъ да извършва разузнаване. Важното въ случая е, че се е приближилъ до линията и врѣди съ това на нашата армия, безразлично какво е било неговото намѣрение.

Тогава, като какъ трѣбва да считаме въ случая неприятелскитѣ санитарии? Членъ 9-и дава едно непълно и отрицателно рѣшение, като казва: „Ако тѣ (санитарниятъ персоналъ) паднатъ въ ржцѣтъ на неприятеля, не трѣбва да бждатъ третираны като военноплѣнни“. Това, прѣди всичко, е *непълно*, защото има случаи, когато неприятелскиятъ санитаренъ персоналъ не е могълъ да бжде плѣненъ, а при това да е успѣлъ да види туй, което се крие отъ него. Има, отъ друга страна пѣкъ случаи, когато неприятелскиятъ санитаренъ персоналъ не се плѣнява само затова, защото би трѣбвало да се изпатятъ войници прѣдъ линията, нѣщо което може да бжде неудобно или опасно. Отъ друга страна, рѣшението е *отрицателно* затова, защото казва, че не трѣбва да се взематъ въ плѣнъ, като при това не указва какво трѣбва да се направи или какво може да се направи съ тѣхъ. Трѣбвали да се приложи къмъ тѣхъ Хагския правилникъ? — Не. Защото този правилникъ съдържа само два члена, които могатъ да се приложатъ къмъ лицата отъ тази категория и които сж несъвмѣстими съ чл. 9-и отъ Женевската конвенция. Трѣбва ли тогава да ги третираме като невоюващитѣ, визирани отъ членъ 3-и на Хагския правилникъ? — Пакъ не. Защото невоюващитѣ могатъ да се взематъ въ плѣнъ, когато пѣкъ, съгласно чл. 9-и, принадлежащитѣ къмъ санитарния персоналъ не могатъ да се взематъ. Трѣбва ли тогава да се приложи къмъ тѣхъ чл. 13-и отъ правилника, като се задържатъ до тогава, до когато това се намѣри за необходимо? — Още повече не. Защото тѣзи хора твърдѣ добрѣ могатъ да принадлежатъ на нѣкоя армия, случай несъвмѣстимъ съ съдържанието на чл. 13-и. Нѣщо повече, чл. 21-и отъ Хагския правилникъ постановява, че за задълженията относително уреждане службата на болнитѣ и раненитѣ, воюващитѣ ще се съобразяватъ съ Женевската конвенция отъ 1864 год., съ изключение на възможнитѣ измѣнения; но конвенцията отъ 1906 г., която съдържа тѣзи измѣнения, не казва нищо за правата и задълженията на воюващитѣ относително въпроснитѣ лица.

Въ нѣкои отношения, чл. 9-и съдържа извѣстни несъвръшенства.

По поводъ на случая, който стана при Ташетунъ на 17-и юлий 1904 г. и който ний цитирахме вече, генералъ-лейтенантъ Цутия, началникъ на 11-а дивизия, ни зададе слѣдното питанне.

Нашата и руската армии прѣдъ Портъ-Артуръ се намиратъ сега твърдѣ близко една до друга. На извѣстни мѣста разстоянието е само нѣколко стотинѣ метра. Завчера, прѣзъ нощта (на 16-и срѣщу 17-и) се завърза бой, който трая нѣколко часа и въ края на който всѣка армия зае прѣдишната си позиция. Но къмъ 5 часа сутринята единъ войникъ, носящъ знамето на Червения кръстъ, заедно съ други двама, напуснаха неприятелската линия и се приближиха два пжти до нашата линия за да вдигнатъ нѣколко убити. Японската войскова часть, поставена въ първата линия, изпрати по този поводъ единъ рапортъ, въ който се казваше, че не е открила огънь върху тѣхъ по причина на знамето на Червения кръстъ, което тѣ бѣха издигнали. Но азъ и по-голѣмата часть отъ офицеритѣ, принадлежащи на щаба, бѣхме на мнѣние, да се стрѣля върху казанитѣ войници, тѣй като неприятелътъ не трѣбва да знае положението на нѣщата въ нашата линия. Какво би трѣбвало да се направи въ този случай?

Ний отговорихме, че при сегашното положение на Женевската конвенция, едно знаме на Червения кръстъ гарантира неприкосновеността на всѣкакви санитарни формации, но че то не може да обезпечи неприкосновеността на отдѣлнитѣ лица. Само отдѣлнитѣ лица, носящи наржавника на Червения кръстъ, могатъ да претендиратъ за неприкосновеностъ. Прочее, нѣма нужда да се спре огъня само затова, че неприятелътъ е развѣлъ знамето на Червения кръстъ. Отъ друга страна пѣкъ, не трѣбва да се стрѣля умишлено върху отдѣлнитѣ лица, които носятъ наржавника на Червения кръстъ и не сж въоръжени.

Генералъ-лейтенантътъ ни запита повторно: „Ако ний тукъ имаме нѣщо, което желаемъ да прикриемъ отъ неприятеля и ако тѣзи отдѣлни лица, даже съ наржавника на Червения кръстъ и невъоръжени, сж успѣли да видятъ тѣзи нѣща, трѣбва ли да имъ се заповѣда да се спратъ, и въ случай че не се подчинятъ, може ли да се стрѣля върху тѣхъ“? Ний отговорихме: „Да, въ такъвъ случай вий имате право да стрѣляте; по сжщия начинъ можете да постѣпите и съ неприятелския парламентьоръ, който приближава къмъ вашата линия и, въпрѣки вашитѣ знаци, не се спира.

Капитанъ Нишида, който прѣзъ 1907 г. е билъ нашъ

ученикът въ военната академия, ни е разказалъ за слѣдующата случка, въ която е взелъ лично участие¹⁾:

Прѣзъ нощта на 20-и августъ, въ врѣме на общата атака на Портъ-Артуръ, 93-метровата могила, на югъ отъ Суке бѣ прѣдметъ на съвмѣстната атака отъ страна на 2-и пѣх. полкъ и 2-а дружина отъ 3-и пѣх. полкъ, които успѣха да завладѣятъ могилата. Слѣдъ прѣвземането ѝ 2-а дружина остана да я охранява противъ неприятеля, който се омота на нѣколко пѣти; я вземе назадъ. На слѣдующия денъ (21) неприятелътъ пр изведе една енергична, но безуспѣшна контръ-атака. Вслѣдствие на двудневнитѣ боеве, множество тѣла на убити лежаха разхвърлени около могилата. На 20-и една група неприятелски войници, носящи двѣ носилки и знамето на Червения кръстъ, се показаха на около 400 метра далечъ отъ насъ; явно бѣше че тѣ идѣха къмъ насъ съ намѣрение да събиратъ убититѣ. На това врѣме азъ изпълнявахъ длъжността дружиненъ командиръ и бѣхъ, слѣдователно, отговорниятъ за отбраната на могила. Имаше военни причини, поради които трѣбваше да скриемъ местото разположение отъ неприятеля, даже и отъ невоюващи. Ето защо, азъ бѣхъ рѣшилъ да не ги оставя да приближаватъ повече, и понеже нѣмаше врѣме да изпратя войници, за да имъ съобщатъ моята заповѣдъ, заповѣдахъ веднага на нѣколко войници да откриятъ огънь въ посока на неприятелското разположение, като при това внимаваха да не ранятъ приближавалитѣ се носачи. Последнитѣ се спрѣха и слѣдъ малко се влякоха назадъ. Азъ дѣйствувахъ тъй по слѣдующитѣ съображения. Да оставя казанитѣ войници да се приближаватъ до насъ съ знамето на Червения кръстъ, би значило да се употреби знамето като сигналъ, съ който ни се прѣдлага да спремъ огъня, за може неприятелътъ да прибере умрѣлитѣ и раненитѣ си. (Насъ зависѣше да приемемъ или не това прѣдложение. Въ случай че не искаме да го приемемъ, не оставаше друго, освъ да продължаваме огъня. Понеже изглеждаше по всичко, че войницитѣ, носящи знамето, сж невоюващи, азъ взехъ мѣрки не се стрѣля по тѣхъ²⁾).

¹⁾ Генералъ-шабната академия. Тема по международното право (пускъ 1907).

²⁾ Г-нъ Акияма, нашиятъ делегатъ на Женевската конференция презъ 1906 г., ни увѣрява, че въпросътъ относително санитарния персоналъ, к

Съ една дума, даже на лицата, принадлежащи къмъ санитарната служба, не се разрѣшава да дѣйствуватъ по начинъ, който може да врѣди на неприятелската армия. На бойното поле има мѣста, гдѣто не може да се ходи, безъ де се врѣди съ това на неприятелскитѣ интереси. Затуй, въ случай че таква лица кръстосватъ подобни мѣста, то трѣбва да се избере едно отъ двѣтѣ, или да бждатъ заловени и задържани и по този начинъ да се запази военната тайна, или пъкъ, ако това е невъзможно, то да се открие огънь въ посока къмъ тѣхъ и имъ се даде съ това да разбератъ, че не трѣбва да се приближаватъ повече. Ако и слѣдъ това прѣдупрѣждение тѣ пакъ продължаватъ да напредватъ, тогава да се стрѣля върху тѣхъ. Въ случая, подобно дѣйствие се налага отъ военната необходимостъ. Но ако тѣзи хора сж изложени да бждатъ заловени, задържани, па даже и застрѣляни, намъ се струва, че тѣ трѣбва да се освѣтлятъ върху участъта, която ги очаква, като при това имъ се дадатъ нѣкои съвѣти при различнитѣ случаи. Абсолютното постановление на чл. 9-и, споредъ който лицата, опрѣдѣлени за прибирането, прѣвозването и гледането на раненитѣ и болнитѣ, трѣбва да бждатъ почитани и покровителствувани при *всякакви обстоятелства*, е погрѣшно и ний вѣрваме, че въ една бждаща война много лица, особено принадлежащитѣ къмъ разнитѣ санитарни дружества, ще срѣщнатъ сериозни мъчнотии, вслѣдствие на този членъ.

Сжществува извѣстна аномалия още и между чл. 9-и и чл. 7-и отъ новата Женевска конвенция.

Чл. 7-и казва: „Дължимото покровителство къмъ разнитѣ санитарни формации и заведения *прѣстава, щомътъ се възползуватъ отъ това покровителство за да вършатъ дѣйствия врѣдни за неприятеля*“. Но не трѣбва ли и санитарниятъ персоналъ да се ограничи да дѣйствува по начинъ, който врѣди на неприятеля? И ако това е така, защо не е изрично казано? Ограничителната клауза, която сжществува въ чл. 7-и, касателно санитарнитѣ формации и заведения, и която не сжществува въ чл. 9-и относително персонала, може да допусне прѣдположението, че дѣйствително персональтъ трѣбва

влиза въ неприятелската линия безъ разрѣшение, е билъ повдигнатъ и че общото мнѣние е било, въ такъвъ случай санитарниятъ персоналъ може да бжде плѣненъ или пъкъ да се стрѣля върху него.

да бжде покровителствуванъ при всички обстоятелств
даже и когато той постъпва по начинъ, който вреди
неприятеля.

Нека да разкажемъ сега историята на една руска са
тарка, която, безъ да знае чл. 9-и отъ ревизираната конвен
тъй като по това врѣме той още не съществуваше, за
прѣдъ цѣлата армия претенцията, че, въ качеството си
санитарка отъ Червения кръстъ, тя има право да отива
вредъ, гдѣто поиска, за да гледа болнитѣ и раненитѣ, и
надлежащи на нейната или на неприятелската армия.

§ 51. — Руската санитарка Екатерина Павловна Карс

Въ врѣмето, когато двѣтъ армии се намираха при Ш
окопани една срѣщу друга, една руска санитарка, имену
Екатерина Павловна Кароли, ненадѣйно се появи прѣдъ
шата IV-а армия и поиска да бжде изпратена въ Япония
да се грижи за роднинитѣ си, които бѣха взети въ пл
Нашитѣ офицери отъ първата линия употребиха вс
срѣдства, за да я накаратъ да се върне обратно. Но увѣ
нията имъ останаха напраздно. Слѣдъ изчерпване на вс
любезни срѣдства да я убѣдятъ да се завърне при рус
армия, взе се рѣшение да се допусне въ нашата лин
се изпрати въ Ингоу, гдѣто да се прѣдаде на францу
консулъ. Понеже въ Япония не се разрешава на никаква
да остава на бойното поле, то настоящиятъ случай произвед
лѣма сензация между нашитѣ войски. Ето и самитѣ показ
на тази санитарка¹⁾:

Показанията на една руска санитарка, дадени въ 10-а визия на 15-и ноемврий 1904 г.

На 15-и ноемврий 1904 г., въ 1 часа слѣдъ пладнѣ, е
китаецъ дойде бѣгомъ до прѣднитѣ постове на 6-а рота
10-и пѣх. полкъ при Хошангкеу и извика: „Елате скоро,
японци, да видите една млада рускиня“. Веднага се запо
на нѣколко японски войника да послѣдватъ китаеца, к
ги заведе въ гѣнкитѣ на мѣстността, на около 200 метр

¹⁾ Изъ дѣлата на шаба на IV-а армия (Документи, относящи
военноплѣннитѣ и дезертъоритѣ).

сѣв.-западъ отъ селото, гдѣто наистина намѣриха една руска
санитарка. Доведена на прѣднитѣ постове и разпитана отъ
единъ офицеръ отъ ротата, тя заяви слѣдующето:

Азъ съмъ руска санитарка и не искамъ да се върна въ
Русия, защото ми казаха, че баща ми е билъ раненъ и из
пратенъ въ Япония. Освѣнъ това, въ японскитѣ болници има
много руси. Ето защо, азъ искамъ да се грижа за своитѣ стна
родници, или пъкъ да изпълнявамъ тази служба въ нѣкоя
японска военна болница. Това е най-горещото ми желание, и
азъ ви моля да ми помогнете за осществяването му.

Командирътъ на ротата ѝ обясни, че една санитарка не
може да се вземе въ плѣнъ, защото е невоюваща и че, въ
прѣки нейното желание да остане въ японската армия, дис
циплинарниятъ уставъ не позволява, щото тя да се допусне
въ операционната зона. По тѣзи причини офицерътъ се опита
да я съвѣтва и увѣщава да се върне въ руската армия, обаче
тя не искаше и да чуе за това. Тази санитарка претендираше,
че правилникътъ на японската армия трѣбва да бжде съ
щиятъ, както и този на руската армия, който не прави никаква
разлика въ народността на принадлежащитѣ къмъ Червения
крѣстъ. Тя не искаше по никой начинъ да се върне въ рус
ката армия. Тогава ѝ завързаха очитѣ съ една кърпа и я за
ведоха въ шаба на 8-а пѣхотна бригада, гдѣто при повтор
ния разпитъ тя даде слѣдующитѣ по-подробни показания:

1-о. Азъ придружавахъ руската армия прѣзъ врѣме на
усмиряването Боксерското въстание. Сега азъ слѣдвахъ подиръ
руската армия още отъ началото на войната. Най-напрѣдъ бѣхъ
въ Портъ-Артуръ, гдѣто се грижихъ за великия князь Кирилъ,
раненъ при единъ морски бой, а по-послѣ го придружихъ за
Русия. Слѣдъ това служихъ въ единъ тренъ—болница, съ който
ходихъ единъ пѣтъ въ Владивостокъ. Напослѣдъкъ, въ врѣме
на боя при Шахо, азъ бѣхъ назначена при единъ прѣвѣрзоченъ
пунктъ. Бѣхъ поставена въ една китайска кжца въ Шахопу,
всрѣдъ падающи гранати и куршуми. Много пѣти имахъ слу
чая да видя японцитѣ твърдѣ близко до насъ. Двата куршума,
които притежавамъ (тя показва два куршума), паднаха твърдѣ
близко до менъ.

2-о. Напоследък изпълнявахъ длъжността санитарка едно село близо до Ташанъ. Тази сутринъ излязохъ край селото, придружена отъ единъ войникъ, който биде убитъ отъ японците. Въ сжщото време четирма китайци ме заобиколи и се опитаха да ме ограбятъ. Едва успяхъ да скрия пари които имахъ въ джоба си. Сжщитъ тѣзи китайци ме принудиха да дойда до вашата прѣдна линия.

3-о. Додѣто да стигна до японската линия, бѣхъ обзетъ отъ страхъ и не бѣхъ въ състояние да мисля за нищо, но вънажъ достигнала до линията, азъ се почувствахъ спасенъ. Взехъ едно рѣшение. Баща ми е убитъ прѣзъ време на въстанието въ Сѣверния Китай. Като мои близки, азъ имамъ само единъ братъ и единъ внукъ, единствената моя подкрепа. Братъ ми се казва Мойсей Петровичъ Кароли, подпоручикъ 40-а рота отъ 4-а бригада въ Помароничино, Амурската дивизия. Моятъ внукъ се казва Лебевъ, поручикъ въ 36-и Сибирски стрѣлковъ полкъ. Както братъ ми, така и внукъ ми, изгубили слѣдъ боя при Уфангоу (близо до Телисъ). Казаха че сж били ранени и че по настоящемъ и двамата се намиратъ въ Япония. Азъ никога не съмъ прѣстанала да мисля за тяхъ и условията, въ които се намирамъ по настоящемъ, сж естествено стоденъ случай за менъ. Азъ съмъ санитарка отъ Червенъ кръстъ, длъжността на която е да се грижи за болни и ранени, безъ разлика на коя страна принадлежатъ тѣ. Международното право ми позволява да бъда, споредъ моето желание, въ Русия или въ Япония. Безпристрастната японска армия ме приеме благосклонно и, увѣрена съмъ, че ще спомогне за осъществяване на моето желание. Ако ли пакъ бжде необходимо да се върна при моята армия, другаркигъ ми ще подиграватъ и моето положение ще бжде смѣшно. Подсрамъ азъ никога не бихъ могла да понеса и ще се постарая да се възползувамъ отъ прѣдставения случай, като помоля японския командующъ да ми даде разрѣшението си да отида при моите обични братъ и внукъ, за които не прѣставамъ да мисля които искамъ да се грижа. Въ японскитъ болници, навѣрно трѣбва да има много ранени руски офицери, измежду които познавамъ сигурно мнозина отъ Портъ-Артуръ. Трѣбва, пъ да отида, за да се грижа за тѣхъ. Въ случай че това моё желание не може да се удовлетвори, тогава азъ бихъ искала слѣдвамъ японската армия и да прислужвамъ въ нѣкоя по-

болница. Насъ сж ни учили, че, относително гледането на раненитъ, не трѣбва да се прави никаква разлика между странитъ. Най-послѣ ще добавя, че моето рѣшение е, да не се върна по нѣкой начинъ обратно при нашитъ. Приемете ме, прочее, благосклонно и дайте ми възможность да изпълни длъжността си.

Невъзможно бѣше да се опрѣдѣли, дали прѣдъ насъ се намира една шпионка, или една аномална санитарка, или, най-послѣ, една жена, желающа дѣйствително да види своитъ близки. Начинътъ, който бѣше избрала тя, за да дойде до нашата линия, бѣ неопрѣдѣленъ и малко разбираемъ. Както и да е, ний се намирахме въ присѣдствието на единъ невоюващъ, който трѣбваше да се изпрати направо на неприятеля. Слѣдъ като употребиха безуспѣшно всички срдства, за да я накаратъ да се върне при руската армия, взе се рѣшение да се заведе казаната санитарка при повисшата японска военна власть. Заведена при щаба на III-а армия, тя бѣше разпитана наново и тамъ тя отговори на всички въпроси още по-подробно, отколкото при първото разпитване. Прѣдаваме по-долу показанията ѝ¹⁾:

Показанията на санитарката отъ руския Червенъ кръстъ, която се прѣдаде на I-а дивизия на 15-и ноемврий 1904 г.

1. Моего име е Екатерина Павловна Кароли, на възраст двадесетъ годишна, вѣроизповѣдание източно православно, живуща въ Миргородъ, Полтавска губерния.

2. На служба съмъ въ 55-а дивизия отъ VI армейски корпусъ. Името на началника на дивизията не зная, защото ний съставляваме отдѣлна команда и имената на офицеритъ не ни интересуватъ.

3. Видѣхъ войници отъ 22-и Сибирски стрѣлковъ полкъ, оренбургски казаки и пр. За други не си спомнявамъ, защото подобни нѣща не ни интересуватъ.

4. Всѣкога съмъ служила при прѣвѣрзочнитъ пунктове. На 15-и сутринята трима казаки отидоха да реквизируютъ жито въ едно село, близо до нашата първа линия. Къмъ пладидъ единиятъ отъ тѣхъ, носящъ своя раненъ другаръ, дойде при менъ

¹⁾ Изъ дѣлата на щаба на IV-а армия (Документи, касающи се до военнопленнитъ).

и ми каза, че сж били ненадѣйно нападнати отъ японцитѣ. Пр схватката единъ отъ конетѣ билъ убитъ, единътъ казакъ рненъ, а другиятъ безъ друго е билъ взетъ въ плѣнъ. Азъ пбързахъ да отида на мѣстото на схватката, за да видя, да войникътъ, които липсваше, не лежи тамъ раненъ, обаче намѣрихъ никого. Въ това врѣме видѣхъ нѣколко съмнител личности, които избѣгаха. Уплашена, азъ се скрихъ въ галияна, но слѣдъ малко се видѣхъ заградена отъ 5—6 китайци, които ми поискаха пари и общаваха да ме скриятъ. Въщото врѣме пристигнаха и японскитѣ войници, които се показа твърдѣ вѣжливи спрѣмо менъ и ме помолиха да ги пльдвамъ, за да ме заведатъ при командира на полка. Постиниятъ ми каза, че ще ме изпрати при рускитѣ прѣдни постопонеже принадлежахъ на Червения кръстъ; но азъ бѣхъ врѣшила да отида въ Япония, и понеже настоявахъ на рѣшението си, той ме изпрати тукъ, придружена отъ единъ войникъ и единъ прѣводчикъ.

(5-о и 6-о се отнасятъ до състоянието на санитарната служба въ руската армия.)

7. Слѣдъ боя при Шахо, гдѣто раненитѣ бѣха тѣ много, войницитѣ почнаха да роптаятъ и да казватъ: „за Русия, която притежава толкова сѣрани, е алчна още и за Манджурия; за какво жертвува тя толкова хора? Нали е полезно да се биемъ!“ Това е общото мнѣние между войницитѣ, а сжщо и между насъ санитаркитѣ. Ето защо, изме насъ има твърдѣ много, които желаятъ да отидатъ въ Япония.

8. Ний сме твърдѣ очудени отъ духовната мощъ на японцитѣ. Единъ пжтъ азъ се грижихъ за единъ японски подцеръ, раненъ въ крака. Направи му се една доста сериозна рация, слѣдъ която трѣбваше да се обърне глѣлото му на гата страна, нѣщо за което единъ нашъ войникъ му могна, безъ обаче японецътъ да охне, и за общо очутой бѣше твърдѣ спокоенъ. *Отъ практиката, която и при гледането на раненитѣ, намирамъ, че ранитѣ, причинени отъ японскитѣ куршуми, сж изобищо леки за гледане и. за здравяватъ. Напротивъ, ранитѣ на японцитѣ, причинени отъ нашитѣ куршуми, сж по-тежки и за тѣхното оздравяване трѣбва по-дълго врѣме.*

Този е единъ общопризнатъ фактъ и азъ съмъ единътъ, които знаятъ това отъ практика.

9-о. Русия разполага съ 1,200 санитарки на западъ отъ Харбинъ, т. е. по 20 за всѣка дивизия. Понѣкога тѣ работятъ подъ неприятелския огънь. Вѣроятно, въ Япония ще се очудятъ твърдѣ много, когато узнаятъ, че въ нашата армия има толкова санитарки. Азъ съмъ родена въ Полтава, Южна Русия. Баща ми е билъ генералъ-лейтенантъ и е билъ извѣстно врѣме въ Владивостокъ; убитъ е прѣзъ врѣме на Боксерското въстание. На 14 годишна възраст азъ постъпихъ въ едно санитарно училище и на 16 годишна възраст придружавахъ вече руската армия въ Сѣверния Китай. Слѣдъ едногодишно служене въ една болница въ Владивостокъ, азъ бѣхъ прѣмѣстена въ Портъ-Артуръ и тѣкмо въ това врѣме войната се започна. Тамъ пакъ слѣдвахъ руската армия и при всѣки бой работѣхъ въ първата линия. Слѣдъ раняването на великия князь Кирилъ, при единъ морски бой, азъ го придружихъ до Москва и бѣхъ наградена съ 4-а степенъ на ордена Св. Георги. Слѣдъ връщането си, въ боя при Уафангтиенъ, азъ бѣхъ ранена съ куршумъ въ дѣсната ръка.

По настоящемъ азъ имамъ само единъ братъ, който е казашки поручикъ и за когото, слѣдъ боя при Ташекяо, нѣма никакви извѣстия. Внукъ ми, сжщо казашки поручикъ, е билъ раненъ и за сега се намира въ Москва. Моята фотография, като ранена санитарка, поддържана отъ моя братъ и единъ неговъ приятель офицеръ, е била възпроизведена въ Москва като пощенска карта (Тя показва една пощенска карта). Мнозина отъ нашитѣ приятели сж сега въ Япония, ето защо, азъ искамъ да отида тамъ, за да се грижа за тѣхъ. Прочее, настоятелно моля командующия да ми разрѣши това. (Тя показва и визитнитѣ карти на 8 руски офицери).

Долната телеграма показва взетото рѣшение отъ страна на нашата армия, относително тази руска авантюристка.

Телеграма, подадена на 17-и ноемврий 1904 г., отъ генералъ баронъ Кодама до подначалника на щаба на главната квартира.

На 15 т. м. една санитарка отъ руския Червенъ кръстъ се е прѣдала на нашата IV-а армия. Тя желае да работи у насъ. Това ний не можемъ да позволимъ. Днесъ тя ще бѣде отпратена за Ингкоу и тамъ прѣдана на французкия консулъ.

Вънъ отъ този случай, много пъти персоналетъ на руския Червенъ кръстъ е бивалъ употребяванъ въ нашитѣ полски болници. Ако санитарката Кароли не е получила разрѣшението да остане и работи при нашата болнична служба, това бѣше единствено поради туй, че тя бѣ дошла при нашата армия по начинъ, който възбужда съмнѣние. Ако тя би се намѣрила въ нѣкоя руска болница, паднала въ нашитѣ ржцѣ, ний бихме я използвали до тогава, до когато би имало още ранени и болни руси за гледане, нѣщо което ще се види отъ примѣритѣ, които ще цитираме по-нататкъ. Сжщо тѣй ще видимъ по коя причина не сж се изпращали лица отъ руския санитаренъ персоналъ въ Япония, за да гледатъ тамъ болнитѣ и ранени свои сънародници.

§ 52. — Задържане и връщане на руския санитаренъ персоналъ.

Г-нъ Нинакава, съвѣтникъ при I-а армия, разказва, че слѣдъ боя при Ялу единъ руски лѣкаръ е билъ взетъ въ плѣнъ при слѣдующитѣ обстоятелства¹⁾:

Прѣзъ врѣме на отстѣпленieto на руската армия къмъ сѣверъ, слѣдъ боя при Ялу, казва той, единъ руски военент лѣкаръ, въ чинъ подполковникъ, бѣ изпратенъ заедно съ другъ военноплѣнни въ щаба на армията. Този лѣкаръ бѣ врѣменно оставенъ да работи въ лагера на военноплѣннитѣ, гдѣто личис е ималъ възможността да види, какъ ний третираме военноплѣннитѣ. Повиканъ въ щаба прѣдъ начальника, офицеритѣ и мене, за да го разпитваме върху обстоятелствата, при които билъ плѣненъ отъ нашата армия, той заяви слѣдующето: „Бѣхъ въ една долчинка, гдѣто имаше около десетина ранени, за дѣ ги прѣвѣрзвамъ, когато японскитѣ войски ме заобиколиха и плѣниха заедно съ раненитѣ“. Това показание ни убѣди, чѣ казаниятъ лѣкаръ е билъ плѣненъ при изпълнение на длъжноститѣ си, вслѣдствие на което не трѣбваше да бжде третиранъ като военноплѣненъ. Въ случай че той не бѣше плѣненъ при изпълнение на длъжноститѣ си, а примѣсенъ съ отстѣпващитъ войници, ний бихме рѣшили да го задържимъ като обикновенъ

¹⁾ Нинакава. — Армията на Куроки и международното право въ врѣмъ на война. — Токио.

военноплѣненъ. На зададения му въпросъ, дали не желае да отиде въ Япония да наблюдава тамъ третирането на военноплѣннитѣ, той отговори, че това е неговото най-горещо желание. Прочее, той подписа едно удостовѣрение, въ което заявява, че изпращането му въ Япония е станало по негово желание.

Друга една случка, отъ която може да се извлѣче поука и за която сжществуватъ документи въ нашитѣ архиви, е станала прѣзъ мѣсець юлий 1904 г., слѣдъ боя при Ташекяо. Въ Ташекяо, който се намира на Манджурската желѣзнопътна линия, тамъ гдѣто послѣдната се отклонява за Ингоу, се намираше щаботъ на генералъ Куропаткинъ. На 23-и и 24-и юлий рускиятъ генералъ показа твърдѣ енергично съпротивление, обаче, съ една нощна атака 5-а дивизия, съ рискъ да загине цѣла, прѣвзе града слѣдъ единъ ожесточенъ бой. Въ този бой бѣха плѣнени отъ 4-а дивизия единъ лѣкаръ, единъ санитаръ и единъ инженеръ, а отъ 5-а дивизия — единъ фелдшеръ. Плѣненитѣ отъ 4-а дивизия бѣха опрѣдѣлени да работятъ въ нашата 2-а полска болница, но понеже имаше твърдѣ малко руски ранени за гледане, тѣ поискаха да бждатъ изпратени веднага при руската армия. Но тъкмо въ това врѣменашата армия прѣслѣдваше безспирно руската. При тѣзи условия ставаше необходимо да се задържи този персоналъ извѣстно врѣме. Тогава тѣ посочиха чл. 3-и отъ старата Женевска конвенция, който гласи: „Когато плѣненитѣ лица отъ санитарния персоналъ свършатъ работата си, ще бждатъ прѣдавани отъ окупирующата армия на неприятелскитѣ прѣдни постове“. На основание на този членъ, казанитѣ санитарни искаха своето незабавно и безусловно връщане въ руската армия. Тогава командующиятъ нашата II-а армия имъ прѣдложи да си избераатъ едно отъ слѣдующитѣ четири условия¹⁾:

На двата члена на неприятелската санитарна служба и на нѣколцина невоюващи, задържани при щаба на 4-а дивизия, се разрѣшава да си избераатъ едно отъ слѣдующитѣ четири прѣдложения:

1-о. Макаръ че ний сме длъжни да съпроводимъ невоюващитѣ до неприятелскитѣ прѣдни постове, за да бждатъ прѣда-

¹⁾ Дневникъ за военнитѣ дѣйствия на II-а армия (29 юлий 1904)

пени на тѣхната армия, но прѣдъ видѣ варварскитѣ дѣйствия извършени отъ рускитѣ войници спрѣмо нашитѣ, и боейки се д не би това да се повтори съ войницитѣ, които ще ги конвоиратъ, ний не можемъ да съпроводимъ невоюващитѣ, освѣнъ д прѣднитѣ постове на нашата собствена армия.

2-о. Ако тѣ искатъ, ще могатъ да бждатъ съпроводени д Ингоуската сѣверна гара, т. е. до китайската гара, която с намира въ неутрална зона.

3-о. Ако ли пъкъ искатъ, могатъ да бждатъ прѣдадени нѣкои отъ неутралнитѣ консули въ Ингоу.

4-о. Най-сетнѣ, тѣ могатъ да бждатъ изпратени въ Япония и задържани толкова, колкото измѣримъ за необходимо.

Отъ удостовѣрението, което тѣ сж подписали и кое ний прѣдаваме по-долу, става явно, че тѣ сж избрали второ прѣдложение.

Удостоверение.

Отъ четирегѣхъ условия, посочени отъ японската военна власть, за да се прѣкрати нашето задържане, ний избрах второто, т. е. да бждемъ съпроводени до Ингоуската сѣверна гара (китайската гара) въ неутрална зона.

Подписали: Исакъ Пенбаке воененъ лѣкаръ, при
мандиранъ къмъ 4-а полска болница
Никита Антоновичъ Морожеко, инженеръ
началникъ на мостоветѣ и
шосетата въ 14-а областъ.
Кондоратъ Куцъ, санитаръ отъ
рота на 2-и Сибирски стрѣл-
кови п. лкѣ.

Съставено и подписано въ Хяцятунъ, разположенъ западъ отъ Ташекяо, на 10/23 юлий 1904 г.

На 30-и юлий горнитѣ лица бѣха съпроводени до Ингоу и тамъ, чрѣзъ посрѣдничеството на консула на Съединенитѣ държави, сж могли да заминатъ отъ сѣверната гара.

Нека разгледаме сега случая съ руския фелдшеръ, задържанъ отъ 5-а дивизия. Веднага слѣдъ прѣвземането на Ташекяо, 5-а дивизия бѣше отцѣпена отъ II-а армия, за образува заедно съ 10-а дивизия IV-а армия. Въ това вр

на бързана и бъркотия бѣ шеплѣненъ фелдшеръ Собрановъ, тъй че лесно обяснимъ става факта, че никой не е можалъ да се занимава съ него. Дванадесетъ дни по-късно, на 6-и августъ, началникъ щаба на армията изпрати до началникъ щаба на етапитѣ слѣдующата телеграма¹⁾:

Научавамъ се, че руския фелдшеръ Собрановъ, който бѣше задържанъ отъ 5-а дивизия, е още въ етапната болница при Тайпингъ и че не ви се е прѣдставилъ до сега случаятъ да го освободите и съпроводите до прѣднитѣ постове. Тѣй като тепърва не ще бжде възможно освобождението и съпровождането му до прѣднитѣ постове, то не ви остава друго, освѣнъ да наредите, щото да се съпроводи той до Ингоуската сѣверна гара, и ако е възможно, да се изпрати съ трена отъ Ингоу за Тиенцинъ. Моля дайте нуждитѣ заповѣди.

Слѣдъ тази телеграма Собрановъ е билъ изпратенъ отъ Ингоу за Тиенцинъ, но изглежда, че е билъ твърдѣ недоволенъ отъ това, защото нѣколко мѣсеца слѣдъ изпращането му г. Харманъ, французкиятъ министъръ въ Токио, изпрати до нашето правителство слѣдующото писмо:

Руското правителство съобщава въ французката легация, че Собрановъ, воененъ лѣкаръ (Р) отъ 9-и Тоболски полкъ, е билъ плѣненъ при Ташекяо на 24-и юлий и че, въпрѣки неговия знакъ на Червения кръстъ, той е билъ задържанъ повече отъ двѣ седмици отъ японската армия, като при това е билъ заставенъ да гледа раненитѣ руси. При това, съобщава се още, че слѣдъ плѣняването на този офицеръ, вързвани сж му били ръцѣтѣ и е билъ удрянъ силно по лицето съ ножня. Много плѣнени руски войници сж му се оплаквали отъ лошо третиране отъ страна на японцитѣ.

По искането на руското правителство, французкиятъ министъръ обръща вниманието на японското правителство върху тѣзи дѣла, които сж противни на Женевската конвенция.

Японското правителство изпрати това писмо до щаба на Манджурската армия, която пъкъ го прѣпрати до II-а армия.

¹⁾ Дневника за военнитѣ дѣйствия на II-а армия (6-и августъ 1904 г.).

Слѣдъ необходимата анкета, начальникъ щаба на тази армия отговори слѣдующето ¹⁾:

Въ отговоръ на прѣдписанието отъ щаба на Манджурската армия № 7453, относително плѣняването при Ташекяо на Собрановъ, воененъ лѣкаръ отъ 9-и Тоболски полкъ, ний заявяваме, че фактитъ, тъй както сж изложени отъ французки министъръ, сж невѣрни.

Ний вѣрваме даже, че задържането, въ извѣстни случаи неприятелскитъ военни лѣкари, съ цѣль да се грижатъ за своитъ ранени не е нарушение на международното право. По този въпросъ, молимъ, консултирайте нѣкой специалистъ по правото

Слѣдъ боя при Тамученгъ, който стана на 31-и юлий 1-и августъ 1904 г., нашата армия освободи единъ санитарнъ щъко което може да се види отъ слѣдующитъ документи ²⁾

Единъ руски санитаръ, плѣненъ отъ 10-а дивизия, съгласно законитъ на войната, е билъ върнатъ на руската армия. Той е билъ снабденъ съ писмо и пропускателенъ билетъ, по мѣстени по-долу.

Отъ Началникъ щаба на IV-а армия до Нач. щаба на 10-а дивизия.

Иоханъ Февари, плѣненъ санитаръ отъ 10-а дивизия, е лицето, споредъ законитъ и обичаитъ на войната, не трѣбва да бжде взето въ плѣнъ. Тѣй като той желае да се върне въ руската армия, умоляваме се да го освободите веднага и то на начинъ, какъто намѣрите за удобенъ. Той е снабденъ съ пропускателенъ билетъ.

Пропускателенъ билетъ.

Иоханъ Февари, санитаръ отъ отряда на Червения кръс на московскитъ търговци.

На горѣпоменатия, който принадлежи къмъ персонала на руската санитарна служба, се разрѣшава да се върне обратъ при своята армия.

Удостоверено отъ японската армия при Тамученгъ.

¹⁾ Изъ дневника за военнитъ дѣйствия на II-а армия (17-и декември 1904 г.).

²⁾ Дневника за военнитъ дѣйствия на IV-а армия (4-и августъ 1904

Слѣдъ едно голѣмо сражение, като това при Ляоянгъ, гдѣто, споредъ рускитъ рапорти, е имало 4,000 убити и 12,000 ранени, отъ които 5 офицери и 1,212 войници оставени на бойното поле, не трѣбва да ни се вижда чудно, че една частъ отъ руския санитаренъ персоналъ е поискала да остане при раненитъ, па даже и да бжде евакуирана заедно съ тѣхъ въ Япония, както това разказва г-нъ Минакава, съвѣтникъ при IV-а армия. Обаче, нашето правителство бѣше рѣшило да не употребява рускитъ лѣкари и санитарни за санитарната служба въ вътрѣшността на Япония. При все това, въ дѣйствителностъ, въ Япония се намираха голѣмо число лица, принадлежащи на руската санитарна служба, мнозина отъ които сж били изпратени по тѣхно собствено желание. Други пъкъ бѣха отишли въ Япония като болни и слѣдъ оздравяването имъ сж останали тамъ. Имало е най-сетнѣ и такива, на които качеството на невоюващи е било установено едва слѣдъ изпращането имъ въ Япония. Всичко това породило въпроса, дали тѣзи руски лѣкари и санитарни да бждатъ употребени или не за гледането на голѣмото число ранени и болни руси, които се намираха въ вътрѣшността на Япония. Безсъмнено, раненитъ и болнитъ биха били щастливи да бждатъ гледани отъ тѣхни сънародници, но отъ друга страна, на това прѣчеше незнанието на японския езикъ отъ страна на руския санитаренъ персоналъ, разликата въ начина на гледането и пр., вслѣдствие на което, даже прѣди боя при Ляоянгъ, нашето медицинско начальство бѣ взело по този поводъ едно рѣшение, което бѣ съобщено на полската армия чрезъ слѣдующия циркуляръ на държавния подсекретаръ на войната въ началото на мѣсець августъ ¹⁾:

Задържането на лицата отъ неприятелската санитарна служба толкова, колкото биха изисквали това нуждитъ на военнитъ дѣйствия или на медицинската служба, не съставлява никакво неудобство. При извѣстни обстоятелства, тѣ биха могли даже да бждатъ изпратени въ Япония, за да гледатъ болнитъ и раненитъ военноплѣнни. Обаче, лицата отъ неприятелския санитаренъ персоналъ сж твърдѣ малко полезни за нашата санитарна служба въ вътрѣшността, по причина на различието въ

¹⁾ Изъ дневника за военнитъ дѣйствия на IV-а армия (12-и августъ 1904 г.).

езика и пр. Ето защо, въ бъдеще Вий можете да пращате обротно въ руската армия тѣзи отъ плѣненитѣ санитаря, отъ задржането на които нѣма нужда. Относително начина на връщането имъ, не е необходимо да ги съпровождате до неприятелскитѣ прѣдни постове, а е достатъчно да опрѣдѣлите ден на тѣхното освобождение и пътя, прѣзъ който трѣбва да се заминаватъ.

Г-нъ Нинакава бѣше на това мнѣние още прѣди разпращането на този циркуляръ. Той бѣ съвѣтвалъ генералшабнитъ офицери отъ IV-а армия да дѣйствуватъ въ тази смисълъ, какъ е изтъквалъ слѣдующитѣ три точки ¹⁾:

1. Понеже лицата, принадлежащи на неприятелската санитарна служба, не сж военноплѣнни, то трѣбва да имъ се даде известна свобода прѣзъ време на тѣхното прѣбивание въ Япония.

2. Но тъй като, по военни съображения, тѣ не могатъ да се оставятъ съвършено свободни, то трѣбва да се създаде нова служба, на която да се възложи надзора надъ тѣхъ.

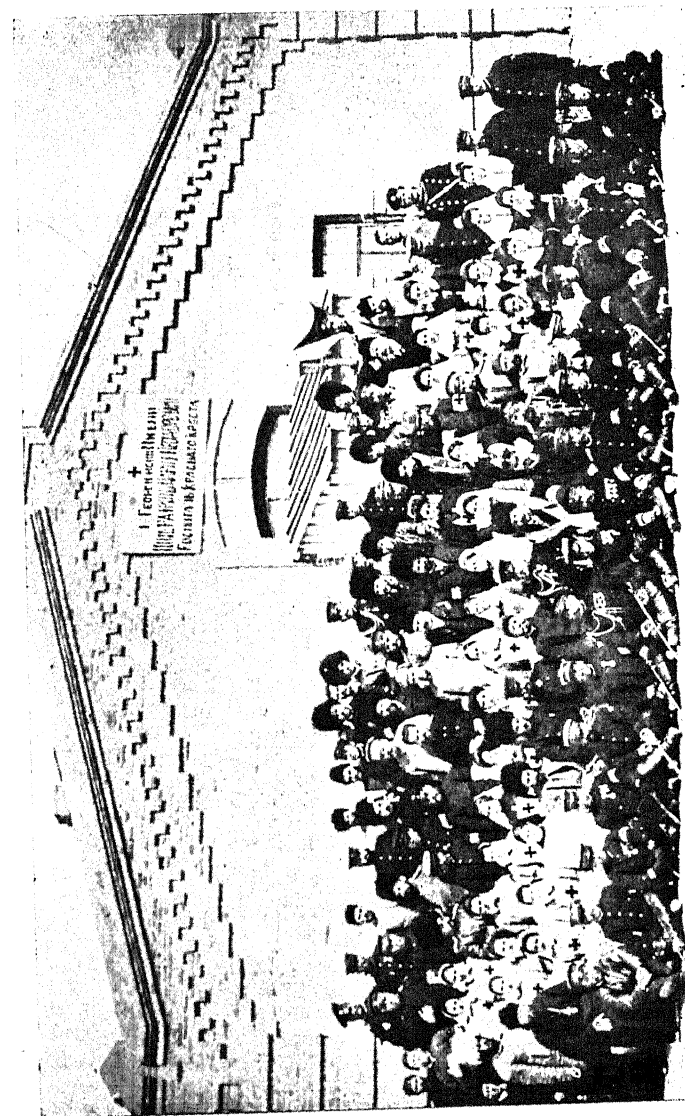
3. Прѣзъ време на изпълнение възложената имъ служба тѣ трѣбва да получаватъ заплатата си и като заминаватъ, имъ се дадатъ всички пътни разноски.

По тѣзи, а може би и по други съображения, нито единъ лѣкарь или санитаръ отъ руската армия не бѣха употребени въ медицинската служба въ вътрѣшността на Япония. Слѣдъ обявяването на казания циркуляръ всички биваха връща обратно още при плѣняването имъ. Ето единъ документъ, носящъ се до подобни връщания²⁾:

Рускиятъ воененъ лѣкарь Александръ Павловичъ Матѣевъ плѣненъ отъ I-а конна бригада на 3-и септемврий, е билъ предаденъ на сжщата бригада на 6-и, за да бѣде върнатъ на приятеля. Днесъ 7-и септемврий, съпроводенъ отъ единъ офицерски разѣздъ отъ 3-и коненъ полкъ, той е билъ заведенъ сала на р. Папута.

¹⁾ Изъ дневника на IV-а армия. (Документи, относящи се до военноплѣннитѣ).

²⁾ Изъ дневника на военнитѣ дѣйствия на II-а армия (8-и септемврий 1904 год.).

Рускиятъ и японски санитаренъ персоналъ заедно съ персонала на руския Червенъ кръстъ въ Мукденъ.

Навѣрно, множество лѣкари и санитарни сж били върнати, както горния лѣкаръ, но по нѣмане врѣме, ний не сме потърсили документитѣ, които могат да установятъ това.

Единствено изключение е било направено съ руския санитаренъ персоналъ, който, слѣдъ отстъплението на руската армия, е останалъ въ Мукденъ. По този въпросъ ний ще говоримъ по-нататъкъ. Относително санитарния персоналъ, останалъ въ Портъ-Артуръ слѣдъ капитулирането му, ще говоримъ въ параграфа относящъ се до този въпросъ.

§ 53. — Оставенитѣ въ Мукденъ руски болници и тѣхниятъ персоналъ.

При напушането на Мукденъ руската армия остави въ града 5 болници на Червения кръстъ, 1 походна болница (№ 43), единъ полски лазаретъ и едно отдѣление санитарни. Отъ петтѣхъ болници на Червения кръстъ, три се намираха близо до сѣверната гара, една въ сѣверо-източната частъ на града и една близо до южната гара, до самата полска болница № 43. Рускиятъ полски лазаретъ се намираше въ Уанкуантунъ, а отдѣлението — въ Уацеяу, близо до Сантайце¹⁾.

Персоналътъ на шесттѣхъ болници се състоеше отъ 10 военни лѣкари, 33 лѣкари на Червения кръстъ (отъ които 1 жена-лѣкаръ), 36 фелдшери, 286 санитарни и 72 вѣстови. Въ полския лазаретъ при Уанкуантунъ имаше 3 военни лѣкари и 8 санитарни. Въ Уацеяу се намираха 4 военни лѣкари, 1 санитарка, 15 санитарни и 51 носачи. Всичко санитаренъ персоналъ 519 човѣка. Всичкитѣ болници на Червения кръстъ принадлежаха на Мукденския окръгъ и бѣха подчинени г-ну Гучкову, прѣдставителъ на Червения кръстъ въ този окръгъ.

На грижитѣ на този руски персоналъ бѣха повѣрени 417 ранени и болни, принадлежащи на японската армия и 1,253 — принадлежащи на руската армия; тѣй че общото имъ число възлизаше на 1,670 човѣка. Въ полския лазаретъ при Уанкуантунъ имаше 12 ранени японци. Ползуваме се отъ случая да похвалимъ руската санитарна служба за грижитѣ, които тя положи при гледането на нашитѣ болни и ранени.

¹⁾ Всичко, относяще се до болницитѣ, е извлѣчено изъ рапорта на лѣкаря генералъ Мори върху „Санитарния персоналъ и болницитѣ, оставени отъ немриятеля въ Мукденъ.“

Ръководството и отговорността за всички тези бол и санитарен персонал се възложи на г-нъ Мори, главен лекар на II-а армия. След пристигането си в Мукден 10-и март той изпрати в неприятелските болници г-на на полските болници от 3-а, 4-а, 5-а и 8-а японски дивизии, след което, съгласно чл. 3-и от старата Женевска конвенция, предостави право на руския санитарен персонал да работи сам, ще продължи ли по-нататък или не в изпълнението на своите длъжности. Персоналът на всичките болници, а особено този на Червения кръст, заяви единично, че ще продължи работата си до окончателното евакуиране на болните и ранените, а след това само би желал да се върнат в своята армия. Обаче, с тази разлика сам градската болница на Червения кръст искаше да работи сама, под надзора на японския персонал, когато персонала на всички останали болници пожела да работи заедно с японците. Полският лазарет при Уанкуанг отдели санитарите при Уацеяу поискаха да бъдат оставени при своите части колкото е възможно по-скоро.

След първата среща с руския персонал, главният генерал Мори направи предложение, щото материалите, принадлежащи на Червения кръст, да не се считат като плячка, защото той е като частно имущество, за което е казано нищо в Женевската конвенция. Но г-нъ Мори беше на мнение да остави на разположение всичко, което могло да се употреби в болниците, където ще има ранени болни и ранени. Колкото за материалите на руския лазарет, персоналот имаше право, съгласно чл. 4-и от старата Женевска конвенция, да запази изцяло материалите.

Със влизането на нашата армия в Мукден, когато оржията на персонала на една от болниците от Червения кръст са били взети от нашите войски, които, по вероятност, са ги считали, че принадлежат на някоя военна болница. След като се установиха отношенията между нашата санитарна власт и руските болници, тогава се разбра тази работа, но за жалост, нито конетът нито оржията да се намърят преди заминаването на руския персонал от Мукден. За да може да се избегнат външни подобни недоразумения, желателно би било, щото на да се съобщава на неприятеля за съществуването и състава на санитарните формации, принадлежащи на Червения

От деня, когато персоналот на нашите полски болници почна да работи в руските болници, храната на руския персонал, на болните и ранените беше обезпечена от нашето интендантство. Начинаейки от 16-и, всеки ранен или болен получаваше всекидневно по 40 моме¹⁾ месо и по 60 моме зеленчуци. На всеки пушач още първия ден бяха дадени по 40 папириси. Също и на санитарния персонал беше раздадено като подарък: месо, коняк, мляко и пр. от страна на командующия армията и на главния лекар.

Нека се позанимаем сега с това, което се отнася до обратното връщане на руския санитарен персонал.

Персоналот на руската полска болница и болниците на руския Червен кръст трябваше да бъде предаден на неприятелските предни постове, нъщо, което се възложи на санитарната служба на IV-а армия, като намираща се най-близо до неприятеля; когато пък санитарното отделение и полският лазарет, които изказаха желанието да се върнат в частите си колкото е възможно по-скоро, трябваше да се предадат на комитета за събиране на военнопленните и също да се изпратят на неприятелските предни постове, заедно с всички други, принадлежащи на санитарната служба и намиращи се извън разните болници или примесени помежду военнопленните.

Още на 14-и март генералъ Оку изпрати до г-нъ Гучкова и до началника на 43-а полска болница следующата заповед:

Както Вий, така и персоналот, който се намира под вашите заповеди, съгласно чл. 3-и от Женевската конвенция, сте свободни да премините през нашите предни постове. Подробни опжвания ще ви бъдат дадени от Мори, главният лекар на армията.

17-и март 1905 г.

Командующия II-а армия, подписалъ: Баронъ Оку.

Най-напред заминаването беше определено да стане на 16-и, но то се отложи за след 23-и, защото в това време ставаше съмняването на нашите части от предните

¹⁾ Моме, японска мърка, равна на 3 гр. 756.

постове. Прѣзъ този помеждутѣкъ, членоветѣ на руска санитарна служба и тѣзи на японската се фотографираха при болницата на Червения кръстѣ, по-нататъшното функционане на която бѣ обезпечено отъ персонала на нашата полска болница отъ 5-а дивизия.

Прѣди заминаването си главниятъ директоръ на Червения кръстѣ прѣдприе една обиколка изъ всичкитѣ болници, да се удостовери лично за доброто третиране на руски болни и ранени. Навсѣкждѣ той остана твърдѣ доволенъ нашия персоналъ; не остана доволенъ само отъ работата Уацеяу и Куанинтунъ, гдѣто нѣколко ранени не бѣха операни вслѣдствие на слабия персоналъ, съ който се разполагаше тамъ. Той поиска разрѣшение, което веднага му се даде, да изпрати хора, които да извършатъ необходимитѣ операции. Сжщеврѣменно и ний изпратихме въ тѣзи двѣ мѣста персоналъ, освободенъ вече отъ евакуиранитѣ болници.

На 24-и, по искането на началника на руската полска болница, генералъ-лѣкаръ Мори му връчи единъ листъ, който се удостоверяваше добрата работа, извършвана руския персоналъ прѣзъ врѣме на задържането му. Въщото врѣме той връчи на г. Гучкова едно писмо, въ което му изказваше признателността си за услугитѣ, указани болнитѣ и раненитѣ.

Но съ приближаване деня на заминаването на руския санитаренъ персоналъ, появи се една мъжнотия. Тукъ е важно да споменемъ, че до 22-и ний непрѣкъснато прѣследвахме неприятеля. На 19-и ний заехме Кайюанъ; на 21-и шата конница, подъ командата на генералъ-майора Акизае Чангту; на 23-и III-тата ни армия настѣпваше къмъ Фмиенъ, на Монголската граница. По тази именно причина, всичкитѣ китайски кола, както и тѣзи, взети отъ неприятеля, бѣха дадени на войскитѣ, които настѣпваха. За безпристрастно произнасяне по случката, има още една точка, която трѣбаше да се вземе подъ внимание, а именно: ако нашата армия се е съгласила да върне руския санитаренъ персоналъ отъ неприятелскитѣ прѣдни постове, тя е направила това съ естествена цѣль да остане вѣрна на принципа, прокаранъ въ 1907-и отъ старата конвенция, обаче, въ действителностъ бѣше противно на интереситѣ ѝ. Прѣдставете си най-малко една голѣма армия, която трѣбва да прѣдаде на непри-

скитѣ прѣдни постове 500 души, принадлежащи на санитарната служба, и то въ момента, когато тя прѣслѣдва и атакува този сжщия неприятел! Ако за малко влѣземъ въ областта на военната техника, можемъ да кажемъ, че сжществуватъ нѣколко вида прѣслѣдвания: 1-о за окончателното унищожение на неприятеля, 2-о за стратегическото му измѣстване и пр. Тѣй че този, който има понятие отъ военнитѣ работи, не може да се излъже върху намѣренията на една прѣслѣдваща армия. Отъ всичко това лесно може да се обяснатъ разногласията въ гледището между генералъ-лѣкаръ Мори и нашето чисто военно началство относително въпроса за улесненията, които трѣбваше да се укажатъ на руския персоналъ при завеждането му до неприятелскитѣ прѣдни постове.

На 19-и, когато побратимениятъ санитаренъ персоналъ на двѣтѣ армии се фотографирваше, генералъ-лѣкаръ Мори попита г-нъ Гучкова, колко китайски кола ще му трѣбватъ при заминаването му. На слѣдующия день г-нъ Гучковъ отговори, че му сж необходими 55 кола. Обѣща му се, че необходимитѣ кола ще бждатъ доставени веднага, щомъ се намѣрятъ такива свободни. Обаче, генералъ-лѣкаръ Мори имаше насрѣща си рѣшението на военната властъ, което се различаваше отъ онова, що той мислѣше че му е наложено отъ буквата на старата Женевска конвенция. На 22-и вечерта той отиде да види г-нъ Гучкова и го съвѣтваше да изпрати по-голѣмата частъ отъ персонала на югъ, прѣзъ Ингкоу. Като причина за измѣнение по първото си рѣшение, той посочи на факта, че нашата армия, която бѣше настѣпила до Чангту, не е устроила още съобщенията и че пътятъ не е лекъ, особено за женитѣ, по-голѣмата частъ отъ които принадлежаша на благородни сѣмейства, ненавикнали на подобни трудности при пътуването и че, най-сетнѣ, китайскитѣ каруцари не желяеха да отиватъ къмъ сѣверъ; а да се накаратъ съ сила да сторятъ това, възможно бѣше да избѣгатъ прѣзъ врѣме на пътуването. Г-нъ Гучковъ, слѣдъ като се съвѣтваше съ началника на полската болница, съгласи се да потегли къмъ сѣверъ само съ 60 души, а останалитѣ остави да заминатъ прѣзъ Ингкоу. На 23-и за този персоналъ той поиска 10 кола, запряти съ коне, взети отъ неприятеля, и 10 ездови коне. Обаче, на 24-и адютантътъ отъ щаба на II-а армия му отговори, че той ще трѣбва да си наеме китайски каруци и кару-

цари, защото нѣма да му се отпуснатъ нито кола, нито кѣ взети отъ неприятеля. Тогава г-нѣ Гучковъ се разсърди, протестира, като напомни за чл. 3-и отъ старата Женевска конвенция, който гласѣше: „Тѣ (лицата указани въ прѣдидущия членъ) ще бждатъ прѣдадени на неприятелскитѣ прѣднѣ постове по *разпореждането и отговорността* на окупирующа армия“. Освѣнъ това, той изпрати едно строго писмо до шия главенъ лѣкаръ и рѣши, щото на 26-и да заміне пѣкомъ, заедно съ нѣколко души.

Нашето мнѣние по въпроса е, че по-добрѣ щѣше бжде, ако се кажеше г-ну Гучкову цѣлата истина, като това му се изложи военнитѣ причини, вслѣдствие на които се бѣше измѣнило първото рѣшение относително заминаването на персонала прѣзъ прѣднѣ постове и за които му се отказваха всичкитѣ улеснения. Ако разсждаваме нѣщата по буквата на конвенцията, то нашето поведение случая е станало причина на едно неопровержимо нарушение на чл. 3-и. Но, отъ друга страна, извѣстно е, че всѣкога мнотиитѣ сж се пораждали вслѣдствие на този членъ и че не единъ пѣтъ е бивалъ нарушаванъ въ голѣмитѣ европейски войни. Кагато при Портъ-Артуръ егеръ-майстеръ Балаш прѣдставителъ на руския Червенъ кръстъ въ Куантонгъ, иска сжщото, което поиска и г-нѣ Гучковъ, каза му се иската военна причина, която прѣпятствуваше за удовлетворението на неговото искане. Въ сжщото врѣме му се цитираше като precedentъ, случая съ пруската подвижна болница, ководена отъ докторъ Розенталъ, която, слѣдъ падането въ рѣцѣтъ на французитѣ при Лоара, е била върната въ мания прѣзъ Сенъ-Мало и Англия.

Както и да е, нашата армия рѣши да удовлетвори сетнѣ желанието на г-нѣ Гучкова, който оттегли строгото писмо, изпратено до генералъ-лѣкаря Мори и замина на прѣзъ Чангту, съпроводенъ до нашитѣ прѣднѣ постове войници. Оттамъ той продължи пѣтъ си безъ конвой, и издигна знамето на Червения кръстъ. Разстоянието между нашитѣ и неприятелскитѣ постове бѣше около 3 к. м., такъ всичко можеше да се наблюдава.

Рускиятъ персоналъ, който замина прѣзъ Ингкоу, броеше около 355 души, отъ които: 19 лѣкари, 28 санитарки и санитарни. Тѣ заминаха отъ Мукденъ съ трена въ сжщия

и слѣзоха въ Ляоянгъ, гдѣто бѣха разквартировани отъ комисаря, подполковникъ Юкура, и прѣдадени на французкия консулъ.

Рускиятъ санитаренъ персоналъ отъ походния лазаретъ и отдѣлението санитарни още на 22-и, по разпореждането на IV-а армия, бѣше съпроводенъ до прѣднѣ постове, и освободенъ.

§ 54. — Два случая, когато японски санитарни части участвуватъ въ сражение.

Прѣзъ врѣме на боя при Мукденъ се случи единъ твърдѣ любопитенъ инцидентъ.

На 11-и мартъ сутринята, смѣсената гвардейска резервна бригада, командувана отъ генералъ-майора Умегава, трѣгна отъ бивака си при Пухо, на сѣверъ отъ Мукденъ, и почна да се движи къмъ сѣверъ. Принадлежащото на бригадата санитарно отдѣление се спрѣ близо до Синтунгъ и чакаше заповѣди, когато къмъ 10 ч. 30 м. около сто души избѣгали неприятелски пѣхотинци се появиха на една височина отъ къмъ Сиенхоашанъ и откриха огънь върху санитаритѣ. Началникътъ на това отдѣление Ямашита заповѣда на всички, които имаха револвери или сабли, да взематъ мѣрки за отбрана. Пушките, принадлежащи на раненитѣ, сжщо бѣха употребени. За щастие, въ това врѣме пристигнаха войницитѣ, които конвоираха обоза на гвардейския конентъ полкъ и откриха огънь по неприятеля. Тогава санитарното отдѣление се спусна въ атака, а неприятелътъ издигна бѣлъ флагъ и се прѣдаде. Послѣдниятъ се състоеше отъ 1 капитанъ и 60 войника, измежду които 28 ранени, които впоследствие бѣха прѣвързани отъ сжщото санитарно отдѣление. Отъ наша страна загубитѣ бѣха само двама леко ранени. При тази схватка въ нашитѣ рѣцѣ паднаха: 57 пушки, 4,000 патрона, два човалчета съ прѣвързки, 2 каруци и единъ раненъ конь.¹⁾

Какъ трѣбва да се погледне на тази случка отъ юридическо гледище? Но нека обяснимъ прѣди всичко, какво се разбира въ нашата армия подъ думата „санитарно отдѣление“. Санитарното отдѣление е единъ прѣвързоченъ пунктъ въ

¹⁾ Подробенъ отчетъ за дѣйствиата на смѣсената резервна бригада отъ гвардейската дивизия (11-и мартъ 1905)

движение или единъ походенъ лазаретъ, подъ началствѣ единъ пѣхотенъ майоръ, съ двама помощници — субал-офицери. Всѣко подобно отдѣление е съставено от групи по 160 носачи, 8 лѣкари, аптекари, интендантски фицери и пр. Отдѣлението слѣдва дивизията, и веднага се даде заповѣдь да се постави болницата на измѣсто, началникътъ-офицеръ избира нѣкоя удобна кжл построява палаткитѣ. Едната отъ двѣтъ групи събира нитѣ изъ бойната линия и ги прѣнася до прѣвѣрзочния п а другата група ги прѣнася отъ прѣвѣрзочния пунктъ полската болница, която е разположена по-назадъ. Лица, принадлежащи на санитарното отдѣление, носятъ кавника на Червения кръстъ и принадлежатъ постоянно санитарната служба, съ изключение на тримата пѣхотни-цери, които, съгласно новата Женевска конвенция, иматъ право да носятъ наржжавника на Червения кръстъ¹⁾.

Слѣдъ като разгледахме организацията и назнача-вие въ въпросното санитарно отдѣление, ще зададемъ въ-просъ да ли избѣгалитѣ руски войници имаха право да от-стоятъ върху него. Въ подробното описание на случката-та ствително се говори за пушкитѣ на раненитѣ, съ ко-и послужиха санитаритѣ при отбраната, но въ сжщото се казва, че отдѣлението е очаквало заповѣдь, отъ ко-и разбира, че походниятъ лазаретъ не е билъ установенъ. Въ такъвъ случай, рускитѣ войници бѣха въ правото да стрѣлятъ, понеже буквалното съдържание на чл. 2-и о-рата Женевска конвенция е слѣдующето: „Персоналътъ на-длежащъ на болницитѣ, походнитѣ болници и пр., не мо-же ползува отъ неутралитета въ врѣме на функционира-не тогава, до когато има още ранени за събиране и гл-во. Вслѣдствие неяснитѣ точки на чл. 2-и, г-нъ Нинакава ка-же по неговъ съвѣтъ, едно тълкувание на този членъ е на-писано и раздадено на всичкитѣ части отъ I-та арми-я която принадлежеше и гвардейската дивизия. Тълкова-не съдържало слѣдующето: „Въ случай, че нѣкое непри-санитарно отдѣление, което още не е установило б-па-дне въ нашитѣ ржцѣ, персоналътъ му може да се

1) Macpherson — The Medical organization of the Japanese Journal of the Royal army medical corps (мартъ 1906 г.)

въ плѣнъ. Въ такъвъ случай нѣма защо да се придържаме строго къмъ буквата на конвенцията¹⁾. Подобни неясности станаха причина за ревизирането на Женевската конвенция. Войната, обаче, се води прѣди ревизирането ѝ, слѣдователно, не е имало незаконно дѣйствиѣ при атаката, извършена про-тивъ санитарното отдѣление, макаръ че то носѣше наржжав-ника на Червения кръстъ.

Ако санитарното отдѣление е могло да бжде атакувано, логично е, че то е могло сжщо и да се отбранява. По този въпросъ не би могло да има никакво възражение, защото законната самоотбрана е едно право, което принадлежи на всички.

Новата Женевска конвенция е признала това право не само относително самоотбраната на самия персоналъ, но сжщо и за болнитѣ и раненитѣ, които той гледа²⁾.

Остава още да разгледаме въпроса, дали санитарното отдѣление имаше право да плѣни неприятелскитѣ войници. Нашиятъ отговоръ е утвърдителенъ, защото необходимостта за личната самоотбрана не познава никакви ограничения. Тази необходимостъ може да отиде до пълното унищожение на не-приятеля, ако послѣдниятъ не прѣустанови нападението си. Даже може да се каже, че най-добриятъ начинъ да се защи-щавашъ противъ неприятель, когото не трѣбва да убиешъ, е да го обезоръжишъ, т. е. да го плѣнишъ.

Вториятъ случай, който ний прѣдаваме по-долу, не е отъ естество да се удобри. Той е станалъ на 10-и мартъ 1905 г., пакъ въ врѣме на Мукденския бой; тогава, когато войскитѣ отъ двѣтъ армии, размѣсени и безъ редъ, се сражаваха съ най-голъмо ожесточение.

Къмъ 10 часа сутринята VI-а дивизия настѣпваше къмъ юго-източната частъ на Мукденъ. Къмъ 3 часа слѣдъ пладнѣ сжщата дивизия, мислѣйки, че нѣма вече неприятели изъ града, почна настѣплението си на сѣверъ къмъ Юлингпу, като лѣво

1) Нинакава. — Армията на Куроки и международното държавно право въ военно врѣме.

2) Чл. 8 — Не се считатъ като причини за лишаване едно санитарно заведение или санитарна формация отъ покровителството, обезпечено чрѣзъ чл. 6-и: 1-о. Факта, че персоналтътъ на заведението или формацията е въ-оръженъ и че той се ползува отъ оръжието си за лична самоотбрана или за отбраняване болнитѣ или раненитѣ; . . .

крило на IV-а армия. Въ тила, въ селото Маоцятунъ бѣ установена 3-а полска болница на дивизията. Къмъ 6 ч. вечерята неприятелски сили, въ съставъ около една дивизия които се намираха на западъ отъ Мукденъ, и се мислѣха обиколени отъ II-а армия, обърнаха грѣбъ, минаха покрай сѣверното пристанище на града и въ безпорядѣкъ се яви въ тила на 6-а японска дивизия. Прѣдъ тѣзи неприятелски сили, въ Маоцятунъ се намираше 3-а полска болница, а на сѣверъ — слабо защитения щабъ на 6-а дивизия, тъй всички части бѣха изпратени на сѣверъ. Да се защити или не болницата, това не бѣше важно, но трѣбваше да отбранява Маоцятунъ, единствениятъ пунктъ, гдѣто бѣше възможно да се даде отпоръ на прѣвзходнитѣ неприятелски сили. Единъ баталионъ тежка артилерия, подъ началство на майоръ Хатори, случайно се намираше по тия мѣста и мѣрки да се противопостави на настѣпващия неприятел. Понеже послѣдниятъ бѣше многоброенъ, санитаритѣ отъ болница взеха орѣжиято на раненитѣ и се притекоха на мощъ на баталиона. Въ това врѣме пристигнаха нашитѣ войски отъ първата линия и плѣника всички руси¹⁾.

При този случай би могло да се поддържа, че въпрос се отнася до законна самозащита. При все това, обаче, трѣба да се признае, че не е имало атакуване на болницата отъ страна на неприятеля. Даже вѣроятно е, че неприятелското намѣрение бѣше да избѣга, не би изгубилъ врѣмето да атакува една болница. Отбраната на селото отъ неартилерийски баталионъ се диктуваше отъ съображения, които въ всѣки случай, не бѣха за покровителствуването на болницата и раненитѣ. Прочее, ний нѣма да се опитваме да докажемъ че постѣпката на санитарното отдѣление е била правилна.

§ 55. — Неоправданата съ нищо атака противъ на полска болница отъ страна на руската конница.

Всички малки постѣпки, за които говорихме по-послѣднитѣ прѣдъ прѣстѣплението, за което ще гово-

¹⁾ Екзаменационна тема по международното право, зададена на 1906 год. отъ военната академия. Темата на капитанъ Такехира Мацуяма, като раненъ, се е намиралъ въ болницата при Маоцятунъ.

по-долу и което съставлява, може би, най-голѣмото нарушение на бойнитѣ закони, извършено въ 20-и вѣкъ.¹⁾

Два мѣсеца слѣдъ Мукденския бой, когато нашата III-а армия бѣше около Факумиенъ, на Монголската граница, неприятелската конница, подъ началството на генералъ Мищенко, извършваше единъ рейдъ въ тила на тази армия. На 18-и май части отъ неприятелската конница атакуваха 1-а и 2-а полски болници, принадлежащи на 7-а дивизия; първата се намираше въ Нецяуфангъ, а втората — въ Кянцяуфангъ. Въ болницитѣ нѣмаше ни болни, ни ранени, а само персоналитѣ имъ. 1-а полска болница можа да се оттегли на врѣме; около 800 одѣяла и малко материялъ, които персоналитѣ не е могълъ да вземе съ себе си, бѣха взети и изгорени отъ неприятеля. Обаче, 2-а полска болница пострада твърдѣ много отъ руската жестокостъ. Прѣдаваме разказа за атаката, на която тя е била изложена:²⁾

Въ 10 ч. 40 м. сутринята пушечни гърмежи се чуваха отъ къмъ западъ и понеже опасността бѣше близка, началникътъ на болницата заповѣда да се отстъпи. Въ 11 ч. 10 м. четире кола, заедно съ по-голѣмата частъ отъ персонала, заминаха къмъ изтокъ. Началникътъ на болницата Уехара, старшиятъ лѣкаръ Инуе, помощникъ-лѣкаритѣ Хиоки и Фукуяма, фелдшери, санитари и нѣколко носачи останаха, за да наредятъ нѣщата. Тѣмъ когато и тѣ почнаха да отстъпватъ, неприятелската конница, въ съставъ около 100 души, почна заграждането на селото и откри силенъ огънь. Неприятелътъ се впусна да прѣслѣдва казанитѣ лица, но началникътъ на болницата Уехара, старшиятъ лѣкаръ Инуе и много други, които ездѣха, успѣха да избѣгатъ. Обаче, помощникъ-лѣкарътъ Фукуяма, старшиятъ фелдшеръ Сакай и много още други, които вървѣха пѣшкомъ, скоро бѣха настигнати отъ неприятеля. Фелдшерътъ Кобояши, очевидецъ на проявената жестокостъ спрямо горнитѣ двама, разказва слѣдното:

¹⁾ Още при почването на военнитѣ дѣйствия, въ боя при Наншанъ (26-и юний 1904 г.), руската ескадра е бомбардирала нашата полска болница при Сеуцятунъ. Ний не се спираме върху този фактъ, защото той се отнася до морското право.

²⁾ Изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на III-а армия (19-и май 1905 г.)

„Заедно съ помощник-лѣкаря Фукуяма и фелдшера Сакай, бѣхъ заетъ съ приготвянето на пакетитѣ, слѣдъ което всички тръгнахме къмъ изтокъ. Въ това врѣме неприятелѣтъ се приближи до насъ. Азъ веднага се скрихъ въ една гѣнка на мѣстността. Въ този моментъ конницитѣ се насочиха къмъ Фукуяма. Той седна на земята и показа наржжавника съ знака на Червения кръстъ; но неприятелѣтъ, безъ да държи смѣлка за това, замаха съ саблята и рани въ главата този човѣкъ, който нѣмаше никакво оружие, за да се защити. Той падна. Слѣдъ това заградиха фелдшера Сакай, който сжщо показва своя наржжавникъ, обаче, единъ отъ неприятелитѣ му направи знакъ да върви напредъ и когато той изпълни желанието му, послѣдниятъ го удари съ саблята си изотзадъ, вслѣдствие на което Сакай падна на земята. Азъ се оттеглихъ, безъ да имамъ възможността да констатирамъ дали тѣ умрѣха или не“.

Слѣдъ грижлива провѣрка, констатира се, че 1 санитаръ, 3 допълняюща обозни войници и 1 ординарецъ сж били убити; 1 помощник-лѣкарь (Фукуяма), 3 фелдшери, 2 санитари, 11 болнични служители, 1 обозенъ подофицеръ, 2 обозни войници, 18 допълняюща обозни и 1 ординарецъ при лѣкарь, или всичко 39 души—изчезнали.

На 20-и мартъ при Кинцепуце неприятелѣтъ освободи ранения помощник-лѣкарь Фукуяма заедно съ други 14 души. Натоварени на китайски каруци, карани отъ единъ санитаръ, тѣ пристигнаха до мѣстото, гдѣто се намираше обоза на една наша артилерийска бригада. По искането на нашитѣ хора, единъ казашки офицеръ се съгласи да удостовери писмено тѣхното задържане. Върху една руска пощенска карта неприятелскиятъ офицеръ написа слѣдующитѣ нѣколко реда:¹⁾

По заповѣдъ на генерала, ний оставяме тукъ санитарния персоналъ и другитѣ ранени японци. Взетата офицерска сабля имъ е била повърната. Задържането на японцитѣ и саблята е станало сжщо по заповѣдъ на генерала.

Подписалъ: Матововъ, казашки капитанъ.

Покрай тази карта, незаличимо свидѣтелство за руската жестокость, има другъ още по-сжплъ споменъ. Събитието, за

¹⁾ Тази пощенска карта се намира въ дѣлата на шаба на III-а армия.

което загатваме, се извърши при твърдѣ куриозни обстоятелства. Когато една отъ неприятелскитѣ части, които бѣха участвували въ рейда, за който говорихме по-горѣ, бѣ заградена при Ляоянгуафангъ отъ единъ нашъ отрядъ, тя изгори щандарта си и закопа неизгорѣлата частъ. Взети въ плѣнъ отъ нашитѣ войски и разпитани за мѣстото, гдѣто сж скрили щандарта, тѣ отговориха, че не сж имали такъвъ. Обаче, хората отъ нашата полска болница, плѣнени по-рано отъ руситѣ, бѣха видѣли и запомнили мѣстото, гдѣто неприятелѣтъ закопалъ пепельта и неизгорѣлата частъ отъ щандарта. Тѣ посочиха мѣстото на нашитѣ офицери, които разровиха земята и намѣриха тѣзи скжпоцѣнни остатъци¹⁾. Послѣднитѣ бѣха поднесени на императора и по настоящемъ се пазятъ въ личната колекция на Негово Величество, заедно съ други двѣ знамена, отнети отъ неприятеля прѣзъ врѣме на войната.

¹⁾ Майоръ Цунода, участвувалъ въ войната при шаба на III-а армия, а сега воененъ аташе въ Парижъ, ни увѣри въ достоверността на случката.

Глава VIII

Дългата на японското дружество на Червения кръстъ.

§ 56. — Сегашното състояние на дружеството и неговата роль прѣзъ врѣме на последнята война.

Дружеството на японския Червенъ кръстъ е най-забѣлжителното измежду всички други санитарни организации въ военно врѣме. По естество, то е едно частно заведение. Властѣта, на която е подчинено то, е народната армия, но при все това, неговата дѣятелностъ е международна. Принципътъ, върху който се базира то, е патриотизмътъ, но цѣльта и усилията му сж хуманността. Дружеството, или по-добрѣ казано, цѣлниятъ народъ, се придържа буквално къмъ международното право, като се съобразява въ това отношение и съ изричното желание на Негово Величество Императора.

Има вече 11 години, отъ както сме описали въ книгата си — *Китайско-японската война отъ гледище на международното право* — отношенията на японския Червенъ кръстъ къмъ армията. Принципътъ днесъ е останалъ сжщия, но силата и организацията на дружеството сж прогресирали твърдѣ много. Прѣзъ 1895 г. дружеството броеше 100 хиляди членове или $\frac{4}{1,000}$ отъ цѣлото японско население. Днесъ то има повече отъ 1,300,000 членове, или $\frac{1}{35}$ отъ населението, което възлиза на 45 милиона. Приходитъ на дружеството произлизатъ главно отъ опредѣленитѣ годишни членски вносове. Споредъ закона отъ 1896 г., всѣко дружество трѣбва да прѣдставлява морална личностъ, способна да притежава имоти, да води дѣла и пр. Японското дружество на Червения кръстъ е прѣвърнато въ морална личностъ на 26-и ноемврий 1901 г. Сжщата година се издаде единъ специаленъ указъ, който разрѣшава на дру-

жеството да помага на сухопѣжната и морската санитарна служба. Указътъ съдържа слѣдующето:

У К А З Ъ

Относящъ се до дружеството Червенъ кръстъ.

Чл. 1-и. Разрѣшава се на японското дружество на Червения кръстъ да помага на сухопѣжната и морската санитарна служба въ размѣръ, опредѣленъ отъ министритѣ на войната и морината.

Чл. 2-и. Прѣдседателътъ и подпрѣдседателътъ на дружеството поематъ изпълнението на длѣжноститѣ си съ разрѣшението на императора.

Чл. 3-и. Министритѣ на войната и морината контролиратъ дружеството въ всичко, що се отнася до цѣльта, опредѣлена въ чл. 1-и.

Чл. 4-и. Членовѣтѣ на дружеството сж подчинени на дисциплината въ армията и флотата, заповѣдитѣ на които тѣ трѣбва да изпълняватъ.

Чл. 5-и. Въ военно врѣме членовѣтѣ на дружеството, които взематъ участие въ помагането при прѣвозването по желѣзнопѣжнитѣ линии, ще бждатъ поставени на сжщитѣ начала, както и лицата, принадлежащи на армията и флотата.

Чл. 6-и. Въ военно врѣме администраторитѣ, лѣкаритѣ, аптекаритѣ и санитарнитѣ инспектори отъ дружеството на Червения кръстъ ще бждатъ приравнявани къмъ офицеритѣ отъ армията и флотата; писаритѣ, помощникъ-аптекаритѣ, фелдшеркитѣ, фелдшеритѣ и старшитѣ носачи — къмъ подофицеритѣ; санитаркитѣ, санитаритѣ и носачитѣ — къмъ войницитѣ.

Чл. 7-и. Квартирата, храната, корабитѣ, колата и конетѣ, необходими за членовѣтѣ на дружеството на Червения кръстъ, ще бждатъ, при извѣстни обстоятелства, доставяни отъ правителството.

На 7-и февруарий, прѣди още да е било извѣстно на обществото, че неприятелскитѣ дѣйствия ще почнатъ, дружеството получи заповѣдь отъ министра на войната да изпрати двѣ санитарни отдѣления при 12-а дивизия въ Сандай. На слѣдния день, по заповѣдь на сжщия министъръ, двата параболни трѣбваше да бждатъ мобилизирани и изпратени въ Ужина. Двѣтѣ санитарни отдѣления, изпратени при 12-а дивизия, заминаха за Корея на 18-и февруарий: тѣ бѣха прѣ-

витъ санитарни отдѣления, изпратени на театра на военнитѣ дѣйствия. За ръководене работата на всичкитѣ доброволчески санитарни отдѣления въ вътрѣшността и на театра на военнитѣ дѣйствия се създаде единъ отдѣлъ за врѣменна помощъ при централата на дружеството въ Токио. За началникъ на този отдѣлъ бѣше назначенъ баронъ Озава, подпрѣседателъ на дружеството. Клонове отъ отдѣла се откриха въ Далний и на много други важни мѣста въ вътрѣшността на Япония.

По-послѣ ний мобилизирахме и изпратихме на театра на военнитѣ дѣйствия 148 санитарни отдѣления, два параходо-болници и една транспортна колона. Устроихме сѣщо два склада за санитарни материяли и двадесетъ станции за почивка и хранене на болнитѣ и раненитѣ. Независимо отъ санитаркитѣ, които сж служили безплатно, участвували сж въ дѣлото на дружеството прѣзъ всичкото врѣме на войната и 5,170 платени лица. Разноскитѣ възлизаха на 5,145,000 иени (12,862,500 лева).

Както казахме вече на друго мѣсто, раненитѣ и болнитѣ руси и японци възлизаха на 662,523 души. Отъ тази обща цифра е невъзможно да се опрѣдѣли, каква частъ се е паднала на дружеството да цѣри и гледа, защото лѣкарскиятъ корпусъ на армията и тоя на дружеството сж работили всѣкога заедно въ сжщитѣ болници.

Но само *цифритѣ* не биха могли да дадатъ едно ясно понятие за дѣятелността на дружеството; трѣбва да се държи смѣтка още и за *качеството* на работата. Почти въ всичкитѣ болници, разположени по комуникационната линия и въ вътрѣшността на Япония, санитарнитѣ отдѣления на дружеството трѣбваше да лѣкуватъ множество хирургически и инфекциозни случаи. Въ параходитѣ-болници е билъ употребявъ изключително персональтѣ на дружеството. Санитаркитѣ, чийто грижи сж твърдѣ полезни въ извѣстни случаи, сж били взети изключително измежду членкитѣ на дружеството, защото нито армията, нито флотата иматъ прѣдвидени такива въ организацията си. Трѣбва да прибавимъ още, че двата параходо-болници, принадлежащи на дружеството, сж били построени нарочно за цѣльта, и че новосъздадената транспортна колона на дружеството прѣдставлява една организация, подобна на която въ организацията на нашата армия нѣма.

§ 57. — Ръководящитѣ принципи на дружеството при подаване помощъ.

Единствената причина за мощността на японския Червенъ кръстъ е голѣмиятъ патриотизъмъ на населението и желанието на всѣки поданикъ да се съобразява, колкото е възможно по-добрѣ, съ волята на императора и императрицата. Отъ гледище на международното право, не безинтересно би било да знаемъ, какъ Япония е съумѣла да прѣвърне изключителнитѣ национални чувства въ дѣла чисто хуманни, като не е правила никаква разлика между сънародникитѣ си и неприятелитѣ. За обяснение на този парадоксъ трѣбва да почнемъ съ цитирането на слѣдующето извлѣчение отъ нашия уставъ за полската служба:

Въ случай на мобилизация санитарниятъ персоналъ, принадлежащъ на дружеството на Червения кръстъ, се примѣсва съ санитарния персоналъ на армията, като се назначава на работа въ зоната на комуникационната линия, въ резервнитѣ и крѣпостнитѣ болници въ вътрѣшността. Персональтѣ на дружеството ще бжде употребяванъ още и при прѣвоза на болнитѣ и раненитѣ по сухо и по море и най-сетнѣ — натоваренъ съ събирането на волнитѣ пожертвувания. Персональтѣ на дружеството не може да бжде употребенъ въ района на сражаващитѣ се войски, освѣнъ по специално разрѣшение.

Въ съгласие съ този уставъ и съ разрѣшение на военната власть, дружеството издаде „Подробни правилници за дѣятелността на дружеството въ военно врѣме“, които точно се съгласяватъ съ „Правилника за санитарната служба въ военно врѣме“. Бѣха взети всички мѣрки за подготвянето на нашия персоналъ. Пригответи се сѣщо и материялтѣ още отъ мирно врѣме, и то строго съобразно съ правилницитѣ, слѣдъ което се постави на разположението на армията и флотата за деня, въ който войната би избухнала. Подчинени на военната власть въ всичкитѣ подробности на нашата работа, ний никога не сме се опитвали да дѣйствуваме самостоятелно, макаръ и да сме мислили, че имаме причини за самостоятелни дѣйствия. Съ допускането на нашия персоналъ да работи съвмѣстно съ санитарния персоналъ на армията и флотата, нашето друже-

ство на Червения кръст не е помогнало само на японската армия и флота, но то е дало помощ и на неприятелските болни и ранени съ същото усърдие, както и за нашите. Възгледът; че санитарните отряди отиват на бойното поле, за да прибират болните и ранените, оставени без помощ от неприятеля, е неправилно схващане работата на Червения кръст; защото подобна дейтелност не е съобразна с грубата действителност на войната от 20-и век. Не дружеството на Червения кръст, а държавата е длъжна, съгласно Женевската конвенция, да третира съ еднаква нъжност болните и ранените от двесте страни. Осланяйки се на тази хуманна длъжност, наложена на нашата армия и флота чрез един международен договор, нашето дружество на Червения кръст е дало своето съдействие, съ цел да облекчи страдащите.

Един от главните принципи, който лежи въ основата на дружествената организация, е *строга централизация въ контрола и финансите на дружеството*. Както върху армията се простира единствен и върховен контрол, такъв също контрол тръбва да съществуват и въ дружеството, че да господствува въобще и върху цялата дружествена организация. Ако въ нашето дружество би имало толкова началници, колкото и мѣстности и ако тѣзи началници биха употребявали повѣрените им санитарни отдѣления всѣки по свое схващане, безспорно е, че биха принесли извѣстна полза, но още по-безспорно е, че проявената въ такъв случай обща работа от цялото дружество значително ще се намали, защото голѣмитѣ прѣдприятия изискватъ единство, централизация и голѣми сръдства. По тази причина, свободата на действията на мѣстните дружества, относително до работата имъ въ военното време, е намалена до минимумъ.

Другъ принципъ, произходящъ отъ строгата подчиненост на военната власт, е и този, че отъ санитарните отдѣления, прѣдначинени да дадатъ една сериозна и действителна помощ въ военното време, *се изключватъ всички доброволни членове на организацията*. Тѣй че, ний употребяваме само упражнени жени и мъже, подготвени отъ дружеството, услугите на които сж платени. Тѣ изпълняватъ длъжностите си по договоръ и съ всичката строгост, изискваема отъ изпълняваната длъжност, а не въ духа на прѣданността и доб-

рата воля. Грубата действителност изисква навикъ, а не добро сърдце и кроткъ характеръ. Освѣнъ това, въ случай че стане нужда да се наложатъ дисциплинарни наказания, медицинското начальство всѣкога би се въздържало да направи това спрѣмо лицата, които изпълняватъ работата отъ добра воля и прѣданостъ. Нашето дружество още при създаването си е правило разлика между членовете, като е възприело слѣдующето подраздѣление: 1-о — обикновени, които помагатъ съ сръдства и 2-о — специални, които се подготвятъ още отъ мирно време, за да могатъ да участвуватъ въ войната като санитарни. Послѣдните сж длъжни да се явятъ при първо повикване. Въ случай на неявяване, къмъ тѣхъ се прилагатъ не само дружествените правилници, но още и наказания, налагани отъ военния съдъ. Обаче, услугите имъ се възнаграждаватъ не само отъ дружеството, но още и отъ държавата. Ако вслѣдствие на рана или болестъ, добити при изпълнение на службата, останатъ инвалиди, тѣ получаватъ пенсия, а въ случай на смъртъ, съгласно устава на дружеството, сѣмействата имъ иматъ право на пенсия. Въ войната съ Китай прѣзъ 1894—95 г., прѣзъ време на Боксерското въстание въ 1900 г., а също и прѣзъ послѣдната война съ Русия, опитътъ и всичко горѣказано, приложено на практика, ни доказа, че този е единствениятъ истински и справедливъ принципъ за слѣждане.

§ 58. — Дейтелността на санитарните отдѣления и параходите — болници.

Начинътъ, по който дружеството е организирано своите спомагателни санитарни отдѣления, произтича именно отъ широкото приложение на установените по-горѣ принципи. Вслѣствие на това, дружеството се е отказало доброволно отъ идеята да организира персонала и материяла си въ болници, които да действуватъ самостоятелно. Подобни болници не сж никакъ полезни за нашата военна власт, която иска да бжде свободна относително начина за употреблението на санитарния персоналъ. Относително санитарния материялъ, военната власт намира за неудобно да позволи на своите хора да работятъ съ другъ материялъ, освѣнъ съ този, който тя сама употребява. Отъ всичко това става ясно, че дружеството до-

ставява само нѣщата, прѣдзначени за личното ползуване на персонала. Отъ общото правило се допуска само едно изключение, което се отнася до параходитѣ-болници. Ето защо ний организирахме почти цѣлия си персоналъ въ „отдѣлен за подпомагане“, отъ които военната или морската влас свободно можеха да се ползватъ, като имъ повѣрятъ цѣ болници или частъ отъ тѣхъ, или пъкъ ги използватъ заедъ съ санитарния персоналъ на армията, а сжщо и да ги подрѣдѣлятъ на групи, споредъ изискванията на разнитѣ служѣ

Всѣко „отдѣление за подпомагане“ бѣше съставено отъ по 2 лѣкари, 1 аптекаръ, 2 фелдшерки или фелдшери, 20 санитарки или санитари и 1 писаръ. Прѣдполагаше се то персоналъ да работи заедно и да му се опрѣдѣли да гледа до 100 души болни. Но въ дѣйствителностъ отдѣленията работили твърдѣ рѣдко при пѣленъ съставъ; често тѣ били раздѣляни на двѣ групи, отъ които всѣка една е работила въ отдѣлни зали, а още по-често лѣкаритѣ и санитари сж били отдѣляни и назначавани на работа подъ ръководството на войсковитѣ старши лѣкари. Най-сетнѣ, подобни отдѣления или части отъ тѣхъ сж бивали назначавани за конвоиране болнитѣ при евакуацията, а множество лѣкари на дѣжеството сж работили въ разнитѣ санитарни станции за здравяещи. Прѣзъ врѣме на войната 32 подобни отдѣления сж били изпратени въ Корея и въ Манджурия, 38 сж били употребени въ параходитѣ-болници на дружеството и на флота, 74 — въ военнитѣ болници и 4 — въ вжтрѣшнитѣ морскѣ болници, или всичко 148 санитарни отдѣления.

Изобщо, вѣнъ отъ територията на Япония сж били изпратени само отдѣленията, съставени отъ санитаритѣ; отдѣленията, обаче, съставени отъ санитарки, сж били изпратени болницитѣ изъ вжтрѣшността, а на параходитѣ-болници били изпратени както санитарки, така и санитари. Нѣкои с отдѣленията, изпратени въ прѣднитѣ армии, а особено тѣ които сж слѣдвали I-а армия при настѣплението ѝ отъ Ялу Ляоянгъ, прѣзъ планински мѣстности, сж работили при твър трудни условия. Като примѣръ за това ний излагаме подробнѣтъ дѣятелността на отдѣлението № 109.

Слѣдъ минаването на Ялу заедно съ I-а армия, отдѣлението служи въ етапната болница при Антонгъ, гдѣто половината отъ персонала му бѣше натоваренъ съ гледането на бо

литѣ отъ дезинтерия, а другата половина бѣше изпратена въ Япония съ болнитѣ и раненитѣ военноплѣнни. Впоследствие сжщото отдѣление е било употребено въ етапната болница при Куанциенъ, гдѣто болнитѣ и раненитѣ, изпратени отъ сѣверъ, бързо се увеличаваха и трѣбваше да бждатъ евакуирани къмъ рѣката Аи, а отъ тамъ за Антонгъ.

Начиная отъ 27-и септемврий 1904 год., половината отдѣление служи въ лазарета при Пенсиху. Но прѣзъ врѣме на боя при Шахо, когато нашитѣ войски при Кяоцеу бѣха заобиколени отъ прѣвзходни неприятелски сили, и медицинскиятъ персоналъ бѣше станалъ недостатъченъ, санитаритѣ отъ отдѣлението получиха заповѣдь да заминатъ за бойната линия, за да дадатъ първа медицинска помощъ на раненитѣ. При батареитѣ, разположени до Люуанмяо, тѣ работиха подъ неприятелския огънь въ продължение на 48 часа. На 9-и октомврий разходниятъ етапенъ магазинъ при Пенсиху получи заповѣдь да отстъпи, а заедно съ него и санитарното отдѣление, което впоследствие получи заповѣдь да се установи при Сантайцияце и тамъ да побере раненитѣ, които намѣри по пътя.

Отъ 8-и октомврий до 5-и ноемврий отдѣлението бѣше натоварено съ завеждането на лазарета при Кяоцеу, който се почувствува въ безопасностъ само когато 2-а конна бригада, подъ началството на князь Канинъ, настѣпи и пропѣди прѣснатата по тѣзи мѣста неприятелска конница. Раненитѣ конници отъ бригадата бѣха отнесени и прѣвѣрзани въ лазарета. Отъ това се вижда, че понѣкога отдѣлението, работейки изъ лазаретитѣ, е извършвало и работата на полскитѣ болници.

Слѣдъ прѣвземането на Ляоянгъ отдѣлението е заведено и една секция отъ етапната болница на този градъ, установена въ едно изолирано село изключително за инфекциозни случаи. Старшиятъ лѣкаръ и трима санитари сж се заразили отъ инфекциозни болести и сж били изпратени на лѣчение въ Япония.

Прѣзъ мѣс. януарий 1905 год. отдѣлението бѣше прѣмѣстено въ централната етапна болница въ Ляоянгъ и натоварено съ завеждането на една хирургическа зала.

Отъ 21-и февруарий до началото на мартъ отдѣлението устрой при Янтайскитѣ мини една станция за оздравяещи и тамъ се грижи за всички болни отъ I-а армия, на брой около

11,000 човѣка. Сѣщото отдѣление, слѣдъ сключването на ми участвува въ работитѣ по ограничението на чумата окс Ингоу. Ето по какъвъ начинъ работи това санитарно отделение въ продължение на 20 мѣсеца, прѣзъ което врѣме изгуби трима души, умрѣли отъ инфекциозни болести.

Въ вѣтрѣшността на Япония санитарнитѣ отдѣлен на дружеството работиха въ запаснитѣ и крѣпостнитѣ б ници, а сѣщо и въ базиснитѣ болници на флота. Болници наречени запасни, сѣ мирноврѣменнитѣ гарнизонни лазаре разширени чрѣзъ врѣменни помѣщения, въ които се отк ватъ клонове отъ болницата, наречени „секции“. Запасн болница при Хирошима бѣше особено голѣма и важна причина на близостѣта ѝ до пристанището Ужина, което служи за база на съобщенията на цѣлата Японска армия. Ок главната болница бѣха групирани седемъ секции, гдѣто, санитарния персоналъ, принадлежащъ на армията, работѣх 18 санитарни отдѣления отъ дружеството на японския Черв кръстъ. По рода на важността си идѣха така: запасната (ница въ Токио и централната болница на дружеството Черв кръстъ. Въ Токио пѣкъ работѣше друга секция подъ ръ водството на докторъ Хенлъ и неговитѣ помощници, из тени отъ германското дружество на Червения кръстъ.

По море дружеството управляваше два парахода- ници, но сѣщеврѣменно изпрати свои санитарни отдѣлени при 18-тѣхъ параходи-болници, принадлежащи на арми Паракоритѣ-болници на дружеството „Хакюе-Мару“ и „К Мару“ сѣ твърдѣ известни на дружествата отъ вси страни; тѣ сѣ били прѣдметъ на подробно описание въ гата „Червениятъ кръстъ въ Крайния изтокъ“, публикуи отъ японското дружество на Червения кръстъ, по случай мирното изложение въ Парижъ прѣзъ 1900 г. Тѣ сѣ служ и въ врѣме на Боксерското възстание прѣзъ сѣщата год Прѣзъ врѣме на послѣдната война, двата парахода-болн получиха заповѣдъ да наченатъ работата си веднага слѣдъ вяването на войната, и отъ февруарий до май 1904 г. тѣ (единственитѣ, съ които армията разполагаше за прѣнася на болнитѣ и раненитѣ отъ армийтѣ, дѣйствующи въ Кор Манджурия. Въ продължение на 20-тѣхъ мѣсеца, прѣзъ к се води войната, „Хакюе-Мару“ извърши 52 пътувани: „Козе-Мару“ — 54. Съ други думи казано, тѣзи два пара-

сѣ прѣнесли 26,589 болни и ранени японци и руси, отъ които на борда сѣ умрѣли 91 човѣка. 18-тѣхъ парахода-болници, принадлежащи на армията, сѣ били стѣкмени за цѣлѣта пос- тепенно: прѣвитѣ два — слѣдъ боя при Наншанъ, а остана- литѣ — прѣзъ врѣме на войната. За тѣзи болници бѣха употребени обикновени параходи, врѣменно приспособени, вслѣдствие на което стѣкмяването имъ бѣше непълно; кжсото пътуване благоприятствуваше на болнитѣ да издържатъ прѣ- насянето, безъ да имъ се влоши положението. Въ тѣзи пара- ходи-болници медицинскитѣ персоналъ на армията се прѣд- ставляваше само отъ единъ старши лѣкаръ и единъ или двама фелдшери; останалиятъ медицински персоналъ произхождаше отъ санитарнитѣ отдѣления на дружеството на Червения кръстъ. По-голѣмата частъ отъ паракоритѣ извършиха отъ 30 до 50 пътувания, а общиятъ брой на прѣнесенитѣ болни и ранени възлѣзе на 155,613, отъ които 334 умрѣли на борда.

Моретата, по които сѣ се движили тѣзи параходи, сѣ: Вѣтрѣшното море, Цушимския провлакъ, Жълтото море и Японското море. Вѣтрѣшното море е било всѣкога спокойно, но другитѣ сѣ бивали често развълнувани отъ бури и силни вѣт- рове, къмъ което трѣбва да се прибави още и опасността отъ плавающитѣ мини. Санитаркитѣ, макаръ обхванати често отъ морската болестъ, трѣбвало е да се грижатъ за болнитѣ и раненитѣ, като понасятъ най-голѣмитѣ трудности. Излишно е да прибавяме, че паракоритѣ-болници, принадлежащи на Чер- вения кръстъ и на армията, сѣ се съобразявали всѣкога съ Хагския правилникъ отъ 1899 г.

§ 59. — Дѣятелността на транспортната колона.

Да минемъ сега къмъ транспортната колона, която прѣзъ врѣме на послѣдната война е била употребена за прѣвъ пътъ. Нуждата, да имаме една отдѣлна организация за прѣвоза на болнитѣ и раменитѣ, се е чувствувала още прѣзъ врѣме на войната съ Китай прѣзъ 1894—95 г. При това, знаехме сѣщо, че европейскитѣ дружества на Червения кръстъ отдаватъ го- лѣмо значение на организацията на транспортнитѣ колони, които обикновено се състоятъ отъ специални вагони за бол- нитѣ и раненитѣ. Въ тѣхъ прислужва доброволчески персо- налъ, подготвенъ малко или много още отъ мирно врѣме.

Особенитѣ обстоятелства не ни позволиха да слѣдваме въ това отношение примѣра на другитѣ дружества, защото извъ мѣстноститѣ на азиатския материкъ, гдѣто нашитѣ армии ще иматъ случая да дѣйствуватъ, не съществуватъ добри пѣтища. Тамъ се срѣщатъ полета съ мека прѣстъ, съ множество възвишености, прѣсѣчени отъ гѣнки, които прѣзъ сезона на дъждоветѣ се прѣобръщатъ въ рѣки. Вслѣдствие на това, възлагането на доброволцитѣ тежка работа, да прѣнасятъ болни и ранени прѣзъ подобни мѣста, лишени отъ всѣкакви удобства, твърдѣ често и отъ храна и отъ вода за пиене, не би било възможно. Само лица, плащани за тѣхния трудъ и работящи въ духа на задължението, подчинени на строгата дисциплина въ армията и дружеството, сж подходящи да вършатъ дѣйствителна работа при подобни обстоятелства. Отъ друга страна, трудността да се намѣрятъ въ достатъчно количество хора, готови да си наложатъ подобна работа, е по прѣчила на нашето дружество на Червения кръстъ да поддържа подобна транспортна колона, създадена още отъ мирно врѣме.

Едва слѣдъ почването на военнитѣ дѣйствия колоната бѣше съставена отъ 144 човѣка, избрани измежду отбилитъ военната си повинностъ въ пѣхотата и които прѣзъ врѣме и службата си сж били подготвени като носачи. Тѣ бѣха подготвени сега въ разстояние на два мѣсеца при централната болница на дружеството, и въ началото на юлий 1904 г. изпратени да работятъ по комуникационната линия на I-а армия.

Като се опрѣдѣляше организацията на колоната, вземъ се за типъ прѣвоза на 30 болни посрѣдствомъ носилки съ 4 носачи за всѣки боленъ. Войната ни даде единъ твърдъ добъръ урокъ, а именно, че идеята да се прѣнасятъ болнитъ отъ хората на колоната върху носилки трѣбва да се изостави защото носачитѣ на колоната можеха да бждатъ използвайки по-добъръ като конвойни или наблюдаващи на носилкитѣ, н сени отъ наети изъ околността китайци. За да дѣйствувалъ по такъвъ начинъ, заставили сж ни множество причини:

Прѣди всичко, китайскитѣ пѣтища на мѣста се прѣкъсватъ, вслѣдствие на нанесенъ пѣськъ, гѣнки, скали и п. По пѣтя нѣма никакви дървета, нито пѣкъ прѣсна вода уталожване жаждата. Често при голѣми горещини или пѣсиленъ мразъ, болнитѣ сж бивали прѣнасяни нѣколко ми-

прѣзъ планини, лишени отъ пѣтеки, вслѣдствие на което носачитѣ сж отслабвали твърдѣ много слѣдъ подобни пѣтувания. Отъ друга страна, китайскитѣ *кооли*¹⁾, привикнали на подобни прѣсѣчени мѣстности и работящи близо до своитѣ огнища, не се уморяватъ лесно и могатъ да ходятъ твърдѣ бърже, така че отсъствието на симпатии отъ тѣхна страна къмъ болнитѣ се компенсира съ бързината на движението. Нашата армия нѣмаше транспортни колонии, съставени отъ японски носачи, и прѣди свършване поправката на желѣзнопѣтнитѣ линии (тамъ гдѣто такива нѣмаше, построиха се нови лесни желѣзнопѣтни линии) употребяваше китайскитѣ кооли, каруци и коне не само за прѣвоза на болнитѣ и раненитѣ, но и за други цѣли. Ний прѣдполагаме, че по сжщия начинъ би постѣпила и всѣка друга армия, дѣйствующа въ Китай.

При обикновени обстоятелства, китайски кооли могатъ да се намѣрятъ навредъ и въ достатъчно количество, вслѣдствие на което идеята, щото тѣ да се употребяватъ като срѣдство за прѣвозъ, не трѣбва да се осжжда. Ако конетѣ, катѣритѣ и магаретата могатъ да бждатъ употребявани като срѣдство за прѣвозъ, защо да не бжде сжщото и съ хората? Извѣстно е, че коолитѣ работятъ за пари и че не могатъ да бждатъ нѣжни спрѣмо болнитѣ, но все пакъ, като хора, естествено е да се допусне прѣдположението, че ще бждатъ по-внимателни и по-добъръ ще се отнасятъ съ болнитѣ, отколкото животнитѣ.

Обаче, необходимо е едно нѣщо: да бждатъ тѣ постоянно надзиравани и да се приучатъ да държатъ носилкитѣ както трѣбва. За подобенъ надзоръ не би могло да се намѣрятъ хора по-подготвени отъ нашитѣ носачи, защото тѣ знаятъ, какъ и защо трѣбва да се постѣпи по този или онзи начинъ. Отъ такива именно хора, въ състояние да контролиратъ китайскитѣ кооли, имаше нужда нашата армия, и тѣ ѝ бѣха доставени отъ транспортната колона на дружеството на Червения кръстъ.

Единствената колона, изпратена вънъ отъ японска територия, дебаркира при Антонгъ до Ялу и, споредъ първото ѝ прѣдназначение, хората ѝ бѣха употребени като носачи за болнитѣ отъ Фенгхуангченъ до Антонгъ, разстояние около 37 мили. Прѣнасянето на раненитѣ се извършваше прѣзъ голѣ-

1) Хамали.

митъ горещини, вслѣдствие на което при всѣко пътуване из ставаха по пѣтя отъ 8 до 13 души носачи; това ни накара да п пълнимъ тѣхнитъ мѣста съ наемни китайски кооли. Въ сжщо врѣме сѣвернитъ етапни власти поискаха отъ нашата коло хора за наблюдающи на онѣзи групи носачи, които бѣха ставени отъ наемни китайци. Това даде идеята, щото хора отъ колоната да бждатъ раздѣлени на групи и изпратени ка наблюдающи навредъ, гдѣто имаше съставени колони о наемни китайци.

Числото на китайскитъ кооли, употребени подъ надзо на хората отъ нашата транспортна колона, възлѣзе на 135,31. Нищо не е било по-трудно отъ това, да се накаратъ кооли да изпълняватъ добръ работата си. Щомъ забѣлѣжеха, върху тѣхъ нѣма достатъчно надзоръ, тѣ оставяха болни край пѣтя и избѣгваха. И цѣли часове се минаваха, докато нареди колоната наново за движение. Понеже дисциплина бѣше за тѣхъ чуждо нѣщо, то едни ускоряваха хода, др се движеха бавно, а по такъвъ начинъ колоната става твърдѣ дълга и наблюдението почти невъзможно. Обик вено, при всѣка колона имаше по трима отъ нашитъ носачи отъ които единиятъ вървѣше начело, другиятъ — по срѣда а третиятъ — най-назадъ, и по такъвъ начинъ управляв движението и наблюдаваха китайцитъ.

Въ нѣкои области за прѣвозване на болнитъ сж служили съ магарета. Вървежътъ на послѣднитъ е б спокоенъ и сигуренъ, и болнитъ сж се чувствували твѣ удобно. Но понеже тѣзи животни не се подчиняватъ, освѣн стопанина си, то е станало необходимо да се наематъ за дачи стопанитъ имъ, и за всѣки водачъ съ двѣ магарета се е щало колкото за 4 китайци. Нашата транспортна колона с служила съ 482 магарета. Услужила си е сжщо и съ китайски руци и лодки, както и съ японски каручки, теглени отъ китаи

Когато се построи една желѣзнопѣтна линия за леки комотиви между Мукденъ и Антонгъ, употреблението на тайцитъ, като носачи, се прѣкрати, защото болнитъ бии прѣнасяни по тази линия подъ надзора на нашитъ носачи. Когато по-послѣ Манджурската желѣзнопѣтна линия и нейн разклонения можеха да бждатъ употребени за евакуиран тогава нашата транспортна колона получи заповѣдъ д отпрати за Ляоянгъ и Тиенлингъ, гдѣто, подраздѣлена на

жество групи, работи за прѣнасянето на болнитъ и раненитъ отъ сѣверъ къмъ Далний.

Накжсо казано, транспортната колона на дружеството е извършила сама прѣвоза на 89,819 болни съ помощта на носилки, каруци или магарета; 2,081 сж били прѣнесени съ лодки и 79,427 — съ японски каручки, леки локомотиви или обикновени тренове. Общата цифра на прѣнесенитъ възлиза на повече отъ 170,000 души.

Но не само въ прѣнасянето на болнитъ е била полезна нашата транспортна колона. Къмъ нея сж били придадени още 1 директоръ, 1 лѣкаръ и 5 санитари (отъ които 2 фелдшери), които често сж съдѣйствували въ работата на етапнитъ болници, въ създаването на лазарети и въ изпълнението на разни работи по пѣтищата за евакуиране, като приготвяване храната на болнитъ, прѣнасяне нуждия медицински и хирургически материалъ къмъ прѣднитъ войски и пр.

Единъ пѣтъ — това бѣше между 8-и и 10-и октомври 1904 год. — когато неприятельтъ безпокоеше дѣсния флангъ на нашата Манджурска армия, 19 души наши носачи бѣха употребени за търсене раненитъ на бойното поле и то прѣдъ лицето на неприятеля.

Макаръ че прѣзъ врѣме на послѣдната война е била употребена само една транспортна колона, обаче, поукиътъ сж извънредно важни и разнообразни; тѣ ще служатъ като основа за окончателната организация на транспортната служба въ бждаще.

§ 60. — Дѣятелността на складоветъ за материяли.

Складъ за материяли сме имали винаги при централата на дружеството на Червения кръстъ въ Токио, а прѣзъ врѣме на войната основахме още единъ такъвъ въ Хиросима. Двата парахода болници на дружеството, както и санитарнитъ отдѣления, изпратени на театъра на войната, получаваха отъ този вторъ складъ всичкия материалъ, отъ когото тѣ имаха нужда. Материялтъ се изпращаше до врѣменното бюро, открито въ Далний, а отъ тамъ се разпращаше по санитарнитъ отдѣления, защото тѣзи послѣднитъ често пѣти биваха прѣмѣствани отъ едно мѣсто на друго, а въ подобни случаи мѣстата имъ се знаеха точно само отъ врѣменното бюро. Всички подарѣци,

давани чръзъ дружеството на болнитѣ и раненитѣ или слугитѣ въ санитарнитѣ отдѣления, трѣбваше да бждатъ и прашани направо до склада въ Хирошима; благодарствени писма до пожертвувателитѣ се изпращаха отъ главната квартира по прѣдставление на управлението на склада.

По случай 7-а международна конференция на Червенъ кръстъ въ Петербургъ прѣзъ 1902 год., Нейно Величество Царица Мария Феодоровна е подарила 100 хиляди рубли международния Червенъ кръстъ съ условие, щото капитализирани петъ годишни лихви да се раздадатъ като признание при изложението на Червения кръстъ, организирано отъ страната, въ която ще се състои бждащата конференция. Цѣл на този подаръкъ е била да се поощряватъ изобрѣтения които биха могли по единъ или другъ начинъ да облекчатъ и намалятъ страданията на раненитѣ въ врѣме на война. Прозоветъ, на брой три, трѣбваше да се раздадатъ на изложението прѣзъ 1907 год. на тия, които сж могли да разрѣшатъ най-добръ мъжната задача за начинитѣ при отдаване помоща на раненитѣ; а такива се считаха: 1-о, най-бързитѣ и силенъ начинъ за търсене и дигане на раненитѣ отъ бойното поле; 2-о, най-добритѣ типове носилки и кола за прѣнасяне на раненитѣ до прѣвѣрзочнитѣ пунктове по възможностъ бърже и съ по-малко страдания за раненитѣ и 3-о, най-бритѣ инсталации въ линейнитѣ, вагонитѣ, параходитѣ и

Дружеството на японския Червенъ кръстъ прѣдстави това изложение нѣколко импровизирани носилки, планове единъ параходъ-болница, а заедно съ това и единъ мемоаръ въ който бѣ казано:

Прѣди всичко, ний трѣбва да помолимъ състава на журитѣ да ни позволи да изложимъ накъсо единъ отвлѣченъ принципъ, защото само доброто разбиране на този принципъ ще позволи едно справедливо рѣшение за онова, което се поднасяме на конкурса. Опитътъ, извлѣченъ отъ японското жестово на Червения кръстъ прѣзъ врѣме на войната съ Китай послѣ прѣзъ Боксерското възстание и прѣзъ послѣдната война сж го довели до долното заключение по поводъ на предложената му задача:

Че думата „най-добро“, при съпоставяне съ сръдствата помагане на болнитѣ и раненитѣ на бойното поле, може да

само *относителна* смисълъ и че не може да съществува сръдство *абсолютно* „най-добро“, т. е. сръдство, което да бжде „най-добро“ отъ всички други сръдства, които се намиратъ по всички мѣста, въ всѣко врѣме и при всѣкакви обстоятелства.

Една носилка, наприкладъ, може да бжде построена по най-остроуменъ начинъ, може да причинява най-малко болки на ранения и да прѣдставлява най-голѣми удобства за носачитѣ, обаче, при все това, да нѣма тя никаква стойностъ, ако не бжде подъ ржка на нуждното мѣсто и врѣме. Споредъ нашия опитъ, нуждата отъ добри носилки се чувствува най-много тогава когато не ни е възможно да си ги доставимъ. Казаното по-горѣ се отнася и до колата за прѣвозване на болнитѣ по етапната линия, както и до парахода-болница, за прѣнасянето имъ по море. Тѣзи послѣднитѣ могатъ да се нарекатъ съвършени отъ научно гледище, както въ конструкцията така и въ стѣкмяването си, обаче, една такава кола не ще прѣдставлява никаква стойностъ, ако състоянието на пжтищата не позволява нейното употребление, а параходътъ-болница ще остане всѣкога единъ идеалъ на книга и нѣма да бжде никога построенъ, нито употребяванъ, ако не е съобразенъ съ икономическитѣ условия и ако той не е направенъ и подържанъ въ добро състояние още отъ мирно врѣме. Думата „най-добро“ може, прочее, да означава относително „най-добро“, т. е. „най-добро“ по отношение на момента и мѣстото, гдѣто носилкитѣ сж най-необходими, по отношение състоянието на пжтищата, по които трѣбва да се прѣнасятъ болнитѣ, или най-послѣ по отношение подържането на единъ параходъ-болница при добри условия още отъ мирно врѣме.

Слѣдъ като е изложило този общъ принципъ, основанъ върху опита, дружеството на японския Червенъ кръстъ е поднесло на сжда на журитѣ отговоритѣ на слѣдующитѣ три поставени въпроси:

1-о. *Най-добритѣ начинъ за набавяне носилки за събиране и носене болнитѣ и раненитѣ отъ бойното поле до прѣвѣрзочния пунктъ.*

Рѣшение: „Добръ би било, щото още отъ мирно врѣме да бждемъ снабдени съ идеално добри носилки; но тъй като при почването на войната често пжти не ще може да се разчита само на тѣхъ, то най-доброто сръдство за събирането и прѣнасянето на раненитѣ до прѣвѣрзочния пунктъ е слѣдую-

щето: Всички лица, които ще служат на бойното поле като санитарни и носачи, да се приучат на изкуството да изготвят сами импровизирани носилки с материали, какви биха могли да се намират на мястото“.

2-о. *Най-добрият начин за евакуиране на болните ранените по сухо, през мястата лишени от добри пътища*

Решение: „Още от мирно време да обучим едно статъчно число носачи, с които да си послужим за организиране на една транспортна колона за пренасяне ранените военно време, основавайки се върху следния план:“

Всѣка колона да бѣде съставена отъ по 5—10 транспортни отдѣления, а всѣко отдѣление отъ 3 до 6 групи носители. Всѣка група да се състои отъ по 4 души за една носилка. Въ случай на нужда носачите трѣбва да носятъ сами носилките; но когато има възможност да си служатъ съ наемни магарета, тренове и пр., тогава тѣ служатъ за конвой прѣвоза.

Носачите трѣбва да бѣдатъ приучени на изкуството импровизиратъ носилки.

Управлението на транспортната колона да се състои единъ началникъ на колоната и единъ писаръ; административната частъ на колоната трѣбва да бѣде ръководена въ тѣ съгласие съ етапните власти на армията, подъ заповѣдите която е поставена колоната“.

3-о. *Най-доброто средство да се улесни евакуирането на болните и ранените по море.*

Решение: „Да се построятъ кораби, които лесно могатъ да бѣдатъ приспособени въ военно време за помагане и евакуиране на болните и ранените, като се държи сметка за ограниченията отъ икономическо естество. Въ мирно време тѣзи параходи могатъ да бѣдатъ употребявани за прѣна на пасажери, като се даватъ подъ наемъ или продаватъ нѣкоя морска компания съ правото да се употребяватъ параходи-болници, когато се укаже нужда.“

Международното жури е предложило, а конференцията е гласувала единъ почетенъ дипломъ на японския Червенъ кръстъ за забѣлжителното изложение, което то е направилъ върху дѣятелността си въ последната война, като взело въ внимание програмата, начертана съ съдѣйствието на Негово Величество царицата Мария Феодоровна.

§ 51. — Дѣятелността на станциите за почивка и хранене.

148-тѣхъ санитарни отдѣления, 2-та парахода-болници, транспортната колона и 2-та склада за материали, съставляватъ организираната отъ дружеството помощъ, въз основа на казаните по-горѣ принципи: подчиненостъ на военната властъ и на армейския медицински персоналъ, централизация на всички служби за подаване помощъ и употреблението на плащанъ персоналъ, съ изключение на лицата, дѣйствующи като доброволци по тѣхна добра воля.

Ако ний прѣмине къмъ последната отъ нашите формации, т. е. къмъ станциите за почивка и хранене, устроени въ вѣтрѣшността на Япония, ще се натъкнемъ на умишлени изключения отъ горните правила. Казаните станции бѣха мястата, прѣдначинени за удобство на болните, и бѣха установени по пътищата изъ вѣтрѣшността на Япония, съ цѣль да се достави на болните храна, почивка и медицинска помощъ. Пълна свобода бѣше дадена на местните секции на дружеството относително избора на местата, пригодни за подобни станции, храната, пиететата и пр. Изключение бѣше направено само относително организацията на персонала и разносните на прѣдприятието, нѣща, които се уреждаха по заповѣдите и инструкциите на военните власти.

Станциите за хранене и почивка бѣха единствените мястата, гдѣто войниците, които си бѣха изпълнили дълга къмъ отечеството, се срѣщаха съ членовете на дружеството на Червения кръстъ. Тази срѣща между войниците и членовете бѣ твърдѣ необходима за заякчаване на живата връзка между армията и обществото. По тѣзи причини ний погледнахме на станциите за хранене и почивка като на местна вѣтрѣшна работа, гдѣто дамскиятъ санитаренъ комитетъ на дружеството показва извънредно старание и прѣданностъ къмъ работата. Финансиите на тѣзи станции се управляваха отъ местните дружества, а произхождаха отъ отпуснатите отъ централното дружество фондове и отъ доброволни частни вносове. Това е единственото изключение отъ принципа за централизиране на финансиите, за който говорихме по-горѣ.

Въ разните части на империята имаше 20 станции за почивка и хранене, въ които се е дало гостоприемство на

повече отъ 700 хиляди болни. Въ тѣхъ хиляди болни сж плучили медицинска помощъ, смѣняване прѣврѣзкитѣ и г. Всичкитѣ императорски принцеси бѣха почетни членки на дброволческото дамско санитарно дружество; тѣ сж ходили редѣ въ станцията за почивка и хранене при главната токийсгара, и лично сж давали помощъ на болнитѣ.

§ 62. — Санитарна помощъ, указана на китайското население.

Слѣдъ прѣгледа, който направихме върху разнитѣ сганизации, дѣйствующи прѣзъ врѣме на войната, и върху приципитѣ, на основание на които сж били създадени, нека бжде позволено да посочимъ на двѣ нѣща, които сж сестество да докажатъ, че макаръ и да се съобразявахме стрс съ желанията на народната армия при извършването на ед чисто патриотично дѣло, ний съумѣхме въ сжщото врѣме проявимъ дѣйствителна хуманность, като прострѣхме наше дѣло за помагане и върху болнитѣ и раненитѣ, принадлежа на неутрални неприятелски народи.

Относително неутралнитѣ страни, можемъ да цитира задължителнитѣ хигиенични мѣрки, наложени на китайскс население изъ заетитѣ територии, нѣщо което съставлява твър забѣлжителна работа на армейския медицински персона.

Понеже манджурскитѣ китайци нѣмаха и най-елементитѣ понятия за хигиена, вслѣдствие на което всѣкакви разителни болести върлуваха помежду имъ, то необходи бѣше, както за тѣхъ, така и за войскитѣ, квартирующи та да се установятъ и приведатъ въ изпълнение строги прави относящи се до санитарното състояние въ окрѣга, съ цѣ да се открие по възможность по-бърже видѣтъ на болестъ която върлува. Съ такова намѣрение нашата армия образу комитети за обществената хигиена, съставени отъ наши воен чиновници и отъ мѣстното китайско управление (когато кова имаше) или пъкъ отъ богати и влиятелни китайски грдани, или най-сетнѣ отъ лѣкари и санитари, принадлежа къмъ санитарнитѣ отдѣления на японското дружество Червения кръстъ.

Благодарение на тѣзи комитети, туриха се въ изпъл ние задължителнитѣ правилници относително пазене чистотѣ

постройка на канали и нуждници, прѣмахването на разни разлагачи се останки, вакцинирането, контрола върху продажбата на месото и пр. Нашитѣ лѣкари често сж бивали натоварвани и съ медицинския прѣгледъ на населението, съ цѣль да се унищожатъ гнѣздата на инфекциознитѣ болести. Бѣха открити благотворителни болници въ по-голѣмитѣ градове, като се прибѣгна до всички срѣдства, за да се накара болното население да потърси помощъ въ тѣхъ. Въ тѣзи болници бѣше назначенъ персоналъ отъ санитарнитѣ отдѣления. Отъ начало китайското население се показва недовѣрчиво, но щомъ се увѣри въ дѣйствителността на нашитѣ медицински методи, множество болни отъ близкитѣ, както и отъ далечнитѣ мѣста, се стичаха, за да се лѣкуватъ. И тѣй, въ Ингкоу, Далний, Антангъ, Хайченгъ, Фангхоангченъ и Тиенлингъ санитарнитѣ отдѣления на дружеството на Червения кръстъ помогнаха на хиляди болни изъ окупиранитѣ територии, като съдѣйствуваха въ сжщото врѣме и на службата по обществената хигиена, толкова важна за японската армия.

§ 63. — Санитарна помощъ на военноплѣннитѣ.

Многобройни и разнообразни сж били случаитѣ, при които санитарнитѣ отдѣления сж указвали своята помощъ на болнитѣ и раненитѣ руси, паднали въ плѣнъ.

Слѣдъ капитулирането на Портъ-Артуръ имаше 17,000 болни, които заемаха около 30 здания въ вжтрѣшността на крѣпостъта. Медицинска помощъ имъ се даваше отъ руския санитаренъ персоналъ, на брой 2,527 души, отъ които само 137 принадлежаха на армията или на флотата. Сжщо тѣй бѣха рѣдко добрѣ подготвенитѣ санитарки и санитари, вслѣдствие на което нашиятъ армейски санитаренъ персоналъ бѣше натоваренъ съ гледането на едно голѣмо число болни, нуждающи се отъ бърза помощъ. Това стана именно прѣзъ врѣдающи се отъ бърза помощъ. Това стана именно прѣзъ врѣмето, когато се подготвяше Мукденскиятъ бой и когато обсаждающитѣ Портъ-Артуръ войски бѣха почнали да настѣпватъ къмъ сѣверъ; слѣдователно, когато бѣше невъзможно да се отнематъ много хора отъ състава на армейския санитаренъ персоналъ за гледане на портъ-артурскитѣ болни. При такива обстоятелства 12 санитарни отдѣления, които работѣха изъ околноститѣ на Портъ-Артуръ, бѣха повикани въ крѣпостъта

и натоварени съ завеждането на секции и зали, прѣпъ изключително съ руски болни и ранени. Всичкитѣ рапор санитарнитѣ отдѣления съдържатъ почти сжщитѣ описан трудноститѣ, които сж се срѣщали при тази ново възло работа. Отъ първия рапортъ, който ни попадна подъ извличаме слѣдующия пасажъ:

Отдѣлението № 102 пристигна нъ Портъ-Артуръ н февруарий. То бѣше натоварено съ завеждането на множ зали, завеждани по-рано отъ руския морски санитаренъ персоналъ. Първата мжнотия възникна вслѣдствие разлика езицитѣ. Тѣй като никой отъ отдѣлението не знаеше руски при това липсваха прѣводчици, то стана нужда да се сзумѣваме съ болнитѣ чрѣзъ разни жестове, които често даха до комично положение. Но малко-помалко мжчно биде прѣдолѣна, тѣй като отъ всѣкидневното съприкосно двѣтѣ страни бѣха почнали да си разбиратъ; възнъ отъ указа се, че по-голѣмата частъ отъ рускитѣ евреи разб нѣмския езикъ.

Втората мжнотия произлѣзе отъ подозрѣнието, съ най напредъ руситѣ посрѣщнаха нашия санитаренъ персоналъ. Къмъ това се прибави и мжнотията, че въпрѣки нашитѣ мѣрения да направимъ всичко възможно за спокойстви подобрието на рускитѣ болни, разликата въ нравитѣ чаитѣ често причиняваше недоразумения и незадоволств щастие, и тази мжнотия биде прѣдолѣна, когато съоб на всички болни, че ний не сме лѣкари и санитарни о мията, а персоналъ на дружеството на Червения кръстъ, указва помощ не толкова като официално задълженъ, к отъ хуманностъ и добра воля. Добритѣ ни обрѣщени: тѣхъ имъ направиха такова силно впечатление, че ког лата № 8 трѣбваше да бжде закрыта, болнитѣ, които от таваха въ нея, поискаха отъ старшия морски лѣкаръ да бждатъ поставени въ зала, прислужвана отъ персонал японския Червенъ кръстъ.

Третата мжнотия се състоеше въ това, че руски нитаренъ персоналъ имаше на разположението си здани циално построени за болници, добрѣ обзаведени и снабъ всичко необходимо, когато пѣкъ японскитѣ персонал тѣше при твърдѣ неблагоприятни условия изъ разнитѣ

стѣмни набърже за цѣлѣта, студени, нечисти и почти изцѣло лишени отъ мобилировка; къмъ това се прибавяше и осжд ността на срѣдствата, строго ограничени отъ устава на японската армия. При тѣзи условия естествено бѣше, щото на болнитѣ отъ нашитѣ зали да се вижда, че сж лошо гледани въ сравнение съ болнитѣ, гледани отъ руситѣ. Обаче, най на края успѣхме да докажемъ, чрѣзъ силата на дѣйствителността, че болнитѣ отъ нашитѣ зали сж оздравявали еднакво бърже, за да не кажемъ по бърже, отъ тѣзи, гледани въ рускитѣ болници.

Четвъртата мжнотия си водеше началото отъ отсъствието на дисциплина и чистота измежду рускитѣ болни. Важенъ бѣше за насъ въпросътъ, като какво би трѣбвало да направимъ, за да ги подчинимъ на нашитѣ заповѣди. Тази мжнотия най-сетнѣ се прѣдолѣ, когато прибѣгнахме къмъ автономната система. Единъ день ний поискаме отъ единъ официаленъ прѣводчикъ да дойде въ нашитѣ зали и чрѣзъ него обявихме на болнитѣ необходимостта отъ чистотата за тѣхното здраве и бързо излѣкуване. Ний оставихме на болнитѣ да избератъ по единъ тѣженъ сънародникъ за старши въ всѣка зала, на когото възложихме изпълнението на хигиеничнитѣ правила. Тази система се указа дѣйствителна, и понеже избраниятъ за старши обикновено разбираше малко нѣмски, то чрѣзъ него ний можехме да прокараме множество добри мѣрки.

Заведенитѣ въ Япония руси военноплѣнни бѣха интернирани въ 27 различни лагери, а болнитѣ и раненитѣ, нуждающи се отъ медицинска помощъ, бѣха събрани въ една болница въ гр. Мацуяма. Прѣдъ видъ международния характеръ на дѣлото, гледането на болнитѣ и раненитѣ въ тази болница бѣше повѣрено изключително на санитарнитѣ отдѣления, принадлежащи на дружеството, които сж дѣйствували подъ надзора на хирурга генералъ-майоръ Кикуши. Прѣзъ течение на 17 мѣсеца, петъ санитарни отдѣления сж указали помощъ на 5,900 болни. Въ всичкитѣ етапни болници, паракходболници, резервни армейски болници и морски базисни болници, всѣкога се намираше извѣстно число болни и ранени руси военноплѣнни, гледането на които бѣше възложено прѣимуществено на персонала отъ санитарнитѣ отдѣления на Червения кръстъ. Приблизителното число на болнитѣ и раненитѣ неприятели, гледани отъ нашитѣ санитарни отдѣления, е

било: 16,400 на бойното поле, 3,700 по море и 6,900 въ трѣшността на Япония.

И тъй, щастливи сме, че можемъ да констатираме фактъ какъ нашето дружество на Червения кръстъ, макаръ и стъпувайки върху почва чисто народна и патриотична, е мѣло да укаже своитѣ услуги и на неприятелскитѣ болни и ра-внѣ въ многобройни случаи, съ което спечели напълно тѣх-нѣ довѣрие.

§ 64. — Санитарна помощъ, дадена на рускитѣ мор-ранени въ боя при Чемулпо.

Макаръ и принадлежаща къмъ областта на законни-морската война, ний трѣбва да отбѣлѣжимъ тукъ даде-помощъ на рускитѣ моряци, ранени въ морския бой при-сенъ (Чемулпо), отъ страна на японското дружество на-вения кръстъ, защото тя (помощта) е била дадена на с-

Този случай е едно осъществяване на често гласува-при международнитѣ конференции на Червения кръстъ и-ния, щото дружеството на Червения кръстъ или неговитѣ-нове въ пристанищата или морскитѣ градове да се ан-ратъ съ гледането на болнитѣ и раненитѣ, прибрани отъ и-ходитѣ-болници прѣзъ врѣме на нѣкой морски бой, безъ-лика на народностъ.

Морскиятъ бой при Нинсенъ стана на 9-и февру-1904 г. Рускитѣ крейсери се защитаваха храбро противъ-възходното число японски кораби, и слѣдъ като изгъл-дълга си, бѣха принудени да се потопятъ. Въ това сраж-имаше 13 убити и 73 ранени руси. Отъ раненитѣ, 28 бѣха-брани отъ французския крейсеръ *Паскалъ*, 30 отъ английски-*Талботъ*, а останалитѣ отъ италианския — *Елба*. Отъ-които останаха здрави, мнозина избѣгаха въ руската лег-въ Нинсенъ. Отъ раненитѣ, 24 души бѣха тежко ра-вслѣдствие на което тѣ не можеха да издържатъ умора-едно дълго пътуване, и бѣха повѣрени на болницата на-вения кръстъ въ Нинсенъ. Останалитѣ ранени бѣха прѣн-отъ крейсера *Паскалъ* въ Шанхай, гдѣто бѣха задържан-свършека на войната.

Болницата на Червения кръстъ въ Нинсенъ не бѣше-заведение, съществующе отъ по-рано; благотѣлни хора я-създадохъ врѣменно, и то при слѣдующитѣ обстоятелства:

Прѣдвиждайки, че рано или късно двѣтѣ флоти ще се-срѣщнатъ при Нинсенъ, вслѣдствие на което ще има проли-ване на кръвъ, единъ дамски комитетъ почна приготвленията-си за създаване на една врѣменна болница. Епископътъ Тюр-неръ, началникъ на английската мисия, има добрината да прѣд-ложи една частъ отъ пристройкитѣ, принадлежащи на неговата-черква, въ които да се нареди болницата, прѣдначена за-раненитѣ японски и руски моряци. Но случи се, че японцитѣ-нѣмаха убити и ранени, вслѣдствие на което прѣдприятието,-отъ начало патриотично и международно, стана изключително-международно. Тогава лицата, които бѣха се наели съ орга-низирането на болницата, рѣшиха да я поставятъ подъ покрови-телството на японското дружество на Червения кръстъ, за-която цѣль се отнесоха до японския консулъ въ Сеулъ, който-бѣше въ сжщото врѣме и началникъ на специалния комитетъ-отъ нашето дружество на Червения кръстъ въ Корея. Консу-лътъ се интересува отъ въпроса и завърза прѣписка съ-французката легация въ Сеулъ и съ прѣдседателя на друже-ството въ Токио. Той телеграфира на прѣдседателя, че едно-дамско дружество въ Нинсенъ има желание да открие една-врѣменна болница на Червения кръстъ, съ цѣль да помага на-раненитѣ руси. Дамитѣ вѣрваха, че ще могатъ да посрѣщнатъ-разносцитѣ на болницата чрѣзъ подарѣцитѣ въ пари и въ-натура, които ще постѣпватъ отъ членоветѣ на нашето дру-жество на Червения кръстъ въ Корея и отъ мѣстнитѣ благо-дѣтелни лица. Тѣй като всички дѣйствия на нашето дружество-въ военно врѣме зависѣха отъ удобрѣнието на нашитѣ военни-и морски власти, дружеството веднага поиска разрѣшение-отъ министра на морската за откриване въ Нинсенъ на единъ-врѣмененъ спомагателенъ пунктъ. Разрѣшението се получи вед-нага. Прѣдседателътъ на дружеството сжщо телеграфически-събщи на консула съгласието си, прибавяйки, че ако срѣд-ствата и припаситѣ биха се указали недостатъчни, то безъ-стѣснение такива да се изискватъ отъ централата на нашето-дружество.

Тогава раненитѣ руси, на брой 24 души, бѣха прибрани-въ тази болница, построена съ тухли, добрѣ стѣкмена, гриж-

ливо мобилирана и разположена на сѣверо-изтокъ отъ Нинсенъ, на мѣстото, отъ гдѣто прѣдъ очитѣ се откриваше една приятна гледка къмъ морето.

Ржководенето на администрацията и гледането на раненитѣ бѣше възложено на старшия морски лѣкаръ Вада, подпомогнатъ отъ множество благодѣтелни мѣстни лица. Чуждестранцитѣ въ Нинсенъ сжщо взеха живо участие и спомогнаха твърдѣ много за добрия вървежъ на работата. Тѣ често посѣщаваха болницата, даваха помощи въ пари и въ натура и всѣкидневно приготвяваха храна за раненитѣ. Усърднитѣ грижи, полагани отъ благодѣтелни хора въ залитѣ, гдѣто царуваше охолността, правѣха на раненитѣ силно впечатление. Отъ 5-тѣхъ болни отъ крейцера *Паскалъ*, за които нѣмаше никаква надежда да оздравѣятъ, тримата се подобриха съ течение на врѣмето, а двамата умрѣха. Три дни само слѣдъ откриването на болницата имаше вече трима на оздравяване, които помагаша доброволно на прислугата въ болницата. Г-нъ Иосефъ Берто, отъ французкото консулство въ Сеулъ, при едно посѣщение на болницата остана твърдѣ приятно изненаданъ отъ добрата обстановка и доброто гледане на болнитѣ. Той присѣтствува при погребението на двамата умрѣли, религиознитѣ обряди на които бѣха извършени отъ английската мисия.

На 24-и февруарий 1904 г. старшиятъ лѣкаръ Вада въ своя рапортъ до министра на морската служба, че слѣдъ една седмица всички болни ще бждатъ въ състояние да понесатъ пжтуването. Вслѣдствие на това министрътъ заповѣда на дружеството да натовари болнитѣ въ парахода-болница *Хакюе-Мару* и да ги прѣнесе въ една специална за тѣхъ врѣменна болница въ Мацуяма. Нашиятъ консулъ г-нъ Мимазу, придруженъ отъ г-нъ Берто, посѣти болницата на 3-и мартъ и съобщи на болнитѣ намѣрението на японското правителство. Отъ начало тѣ се съгласиха да заминатъ, но когато дойде деньтъ за амбаркиране, тѣ единодушно помолиха да имъ се позволи да останатъ съ лѣкаритѣ и дамитѣ, на които тѣ дължаха живота си. Но, тъй като не можеше да се измѣни рѣшението на министра, тѣ трѣбваше да се примирятъ съ новото си положение и да заминатъ.

На 26-и февруарий г-нъ Берто посѣти нашия консулъ и отъ името на руското правителство му благодари за положенитѣ грижи спрѣмо раненитѣ руси, като въ сжщото врѣме му прѣдложи да заплати направенитѣ разноски за тѣхното лѣкуване въ Нинсенъ. Понеже дружеството отклони това прѣдложение, то руското правителство му изпрати единъ подарѣкъ отъ 2,000 иени.

На 1-и мартъ *Хакюе-Мару* пристигна въ Такахама, на Вжтрѣшното японско море; болнитѣ бѣха заведени въ единъ клонъ отъ гражданската болница въ Мацуяма, която принадлежеше на мѣстното управление. Клонътъ бѣше наетъ и специално натъкменъ за руситѣ отъ нашето дружество на Червения кръстъ. Половината отъ санитарното отдѣление № 81, принадлежаще на дружеството на Червения кръстъ въ Ейме, бѣше натоварена съ завеждането на този лазаретъ, а началникътъ на мацуямската болница бѣше прикомандиранъ къмъ отдѣлението като съвѣтникъ. Г-нъ Сюгеи, управителъ на Ейме и прѣдседател на мѣстното дружество на Червения кръстъ, посѣти болнитѣ и имъ държа долната рѣчь, отъ която се вижда до колко е важно, щото мѣстнитѣ управители да бждатъ прѣдседатели на мѣстнитѣ дружества.

Азъ съмъ управителъ на тази провинция и ви поздравлявамъ съ благополучното и леко пжтуване. Сега вий всички сте въ властта и подъ покровителството на японското правителство, което азъ прѣдставявамъ тукъ и отъ името на което ще ви покровителствувамъ въ бждаше. Прикомандиравъ съмъ къмъ този лазаретъ нѣколко чиновници, на които вий ще трѣбва да се подчинявате въ всичко, което се отнася до вашето задържане, като при това съмъ готовъ да ви дамъ всичката сввбода и удобства съгласно законитѣ и правилницитѣ на правителството.

Въ сжщото врѣме, азъ съмъ прѣдседател на мѣстния клонъ отъ дружеството на Червения кръстъ. Японското правителство ви е повѣрило на грижитѣ на това дружество, което ме е натоварило да основа този лазаретъ специално за васъ. Сжщото дружество е изпратило медицински персоналъ, който ще се грижи за васъ, и вий съ пълно довѣрие можете да се упоавате на него. Не се безпокойте, а слѣдвайте тѣхнитѣ упжтва-

ния и въ кжсо врѣме ще видите ползата отъ това. Ако нѣкоя разлика въ нравитѣ и обичаитѣ би ви причинила нѣкое незадоволство, съобщете за това ведната на английскитѣ, американскитѣ или французкитѣ мисионери, когато тѣ дойдатъ да ви посѣтятъ и азъ ще направя всичко, което зависи отъ менъ, за да бждете удовлетворени.

Измежду болнитѣ имаше 13 души сериозно болни и 13—твърдѣ сериозно. Отъ послѣднитѣ, на 5 души трѣбваше да се извърши ампутация, операция, която не се привеждаше въ изпълнение, освѣнъ по писменото искане на болнитѣ, подкрѣпено съ засвидѣтелствуването на тѣхнитѣ другари. Случаятъ съ болния Степановъ бѣше особено покъртителенъ. Неговото положение бѣше най-сериозно. При най-малкото движение на тѣлото, той чувстваше адски болки, и бързото му всѣкидневно отслабване правѣше изхода на операцията твърдѣ съмнителенъ. Ако това положение се продължаваше още, смъртта бѣше неминуема. Съзнавайки своето положение, той прѣдпочете да си опита щастието въ една операция, отколкото да чака една сигурна смъртъ. Прочее, той се рѣши и подписа долния документъ.

Прошение

Подписаниятъ Михаилъ Степановъ, подофицеръ, заявявамъ, че не мога да търпя повече болкитѣ на моята усложнена рана. Настоятелно моля докторъ Вада да ми отрѣже лѣвия кракъ, даже и въ случай че смъртта би послѣдвала вслѣдствие на упойката.

Не правя завѣщание и не оставямъ нито пари, нито имоти. Мацуяма — Болницата на Червения кръстъ

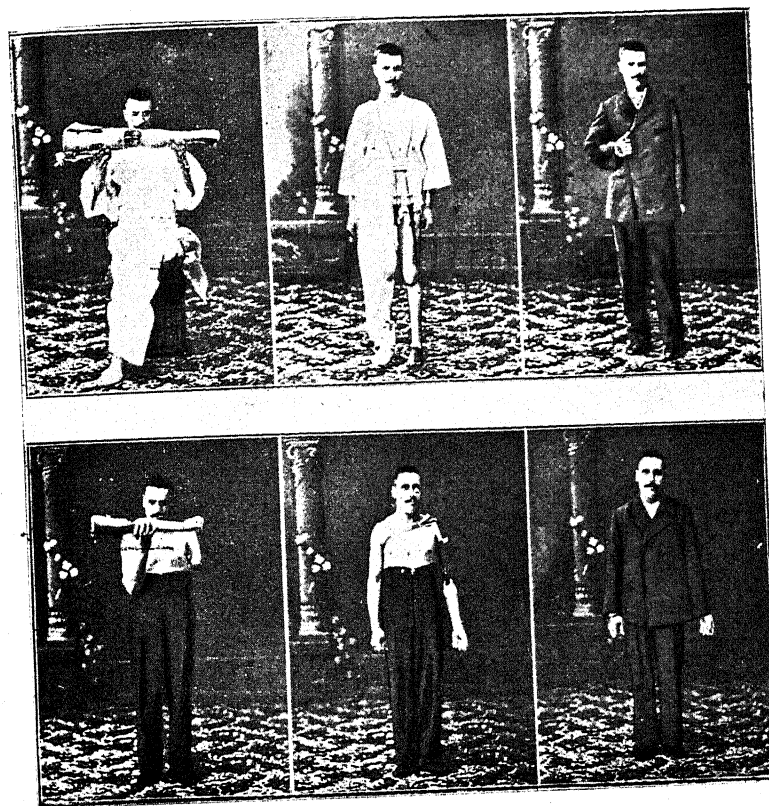
2-и мартъ (ст. ст.) 1904 г.

Подписали: Степановъ

и неговитѣ 21 другари

Вѣрно: Танигюши, прѣводчикъ на Червения кръстъ.

Въ деня на ампутирането, по желанието на болния, единъ французски мисионеръ прочете нѣколко молитви за него, а единъ американски мисионеръ му прѣдложи единъ креватъ и една възглавница подаръкъ, който бѣ приетъ. Съ удовол-

Изкуственъ кракъ и ржка, подарени на рускитѣ войници Михаилъ Степановъ и Димитрий Феодоровъ отъ страна на японската императрица.

ствие трѣбва да забѣлѣжимъ, че слѣдъ ампутацията положението на Степанова постепенно се подобри.

Тѣй като се считаше, че едно умѣрено физическо упражнение би съдѣйствувало за по-лесното оздравяване на болнитѣ и за тѣхното морално благосъстояние, на 16-и юний се получи отъ министра на морината разрѣшението да имъ се позволи да излизатъ отъ лазарета, за да се разхождатъ изъ улицитѣ или околнитѣ полета. Болнитѣ биваха всѣкога придружавани отъ единъ прѣводчикъ и съпровождани отъ полицейски. Тѣ проявиха особена радостъ, когато ги заведоха при топлитѣ извори въ Дого, недалечъ отъ Мацуяма. По-рано никой отъ тѣхъ не бѣше виждалъ извори съ топла вода. На 15-и септемврий болнитѣ помолиха управителя на Ейме да имъ разрѣши да отидатъ да видятъ другаритѣ си отъ *Рюрикъ*, които бѣха задържани въ една казарма близо до замѣка Мацуяма. Исканото разрѣшение имъ бѣше дадено, и тѣ можеха отъ врѣме на врѣме да виждатъ старитѣ си приятели.

На 23-и мартъ 1904 год. г-нъ Фосарю, французки консулъ въ Кобе, придруженъ отъ военния аташе на французката легация въ Токио, посѣти лазарета въ Мацуяма. При това посѣщение той попита болнитѣ, дали сж довольни отъ начина, по който японцитѣ ги третиратъ. На зададения въпросъ той получи единодушенъ отговоръ, че тѣ сж твърдѣ довольни и че единственото нѣщо, което имъ липсва, това сж само рускитѣ книги.

На 12-и августъ 1904 год. управительтъ на Ейме, въ качеството си на прѣдседателъ на мѣстното дружество на Червения кръстъ, посѣти болнитѣ съ цѣль да имъ събщи писмото, съ което Негово Императорско Височество князь Каненъ, почетенъ членъ на дружеството, питаше за състоянието на болнитѣ. Всички болни изказаха, посрѣдствомъ управителя, своята дълбока признателность на княза за вниманието къмъ тѣхъ.

Нейно Величество японската императрица, всѣкога внимателна къмъ военноплѣннитѣ сжщо тѣй, както и къмъ своитѣ поданници, заповѣда да се изработятъ искусствени рѣцѣ и крака, които на 19-и и 29-и септемврий 1904 г., въ присѣствието на персонала и на болнитѣ, бѣха раздадени на нуждающитѣ се. Руситѣ плакаха отъ признателность. На

30-и септемврий, при посѣщението на единъ лѣкаръ отъ руския Червенъ кръстъ, всички си туриха изкуственитѣ рѣцѣ или крака и можеха да се движатъ и ходятъ въ негово при-сѣтствие. Лѣкарътъ обѣща да съобщи за всичко това на руското правителство.

Въ началото на априль 1904 г. трима отъ болнитѣ бѣха съвсѣмъ оздравѣли и прѣдадени на французкия консулъ въ Кобе. На 21-и априль бѣха изпратени въ Кобе още 5 души съвсѣмъ оздравѣли, на 2-и юний—3-ма и на 17-и юний—2-ма. Когато прѣзъ мѣсець августъ французкиятъ консулъ посѣти Мацуяма за втори пѣтъ, той намѣри само 8 души болни, а именно тѣзи, които бѣха подложени на ампутация и такива, които бѣха съвършено изтощени отъ ранитѣ си. Измежду тѣхъ трима бѣха вече въ състояние да се прѣнесатъ, но консултътъ ги убѣди да останатъ до излѣкуването на всички останали, защото иначе не оставаше никой, който би могълъ да придружи останалитѣ тѣхни другари до Одеса. Всички се съгласиха да останатъ. Най-послѣ, на 7-и октомврий всички заедно бѣха изпратени въ Кобе. Приближаването на деня на тѣхното заминаване ги радваше много и имъ причиняваше дори безсъние; а когато часътъ за трѣгването дойде, тѣ об-сипаха съ множество благодарности окръжаващитѣ ги.

Негово Прѣвѣзходителство г-нъ И. Хармандъ, француз-киятъ министъръ въ Токио, изпрати до графъ Мацуката, прѣдседателя на дружеството, слѣдующето благодарствено писмо:

Господинъ прѣдседателю,

Сега, когато послѣднитѣ моряци отъ екипажа на руския крейцеръ *Варягъ* напушатъ Япония, приятно ми е да ви изкажа моитѣ сърдечни благодарности за просвѣтената грижа, на която тѣ бѣха прѣдметъ отъ страна на Мацуямското дружество на Червения кръстъ прѣзъ врѣме на тѣхното 7-мѣсечно стоение въ Вашата болница.

Азъ се считамъ щастливъ, че мога да засвидѣтелствувамъ на Ваше Прѣвѣзходителство задоволството си отъ начина, по който медицинскитѣ персоналъ изпълни дълга си и ще ви бжда твърдѣ признателенъ, ако благоволяте да изкажете моята

особена признателностъ на г. г. Озаки и докторъ Вада, стар-шия лѣкаръ на болницата.

Моля, Господинъ Прѣдседателю, приежете увѣреніе въ моето къмъ Васъ високо почитание.

Подписалъ: И. Хармандъ.

Глава IX

Сръдствата, съ които се причинява врѣда на неприятеля.

§ 65. — Куршумитѣ думъ-думъ.

Прѣзъ врѣме на послѣдната война и двѣтъ армии сж били обвинени въ това, че сж употребявали куршумитѣ думъ-думъ. Слѣдъ едно безпристрастно разглеждане на нѣщата, трѣбва да признаемъ, че не е имало нито едно нарушение на желанието, изказано въ Хага прѣзъ 1899 г., и че, както Русия, така и Япония, не сж разрѣшили на армиитѣ си да държатъ подобни куршуми въ боевитѣ си запаси. Ако и да е имало отъ страна на руситѣ нѣколко лични нарушения, все пакъ тѣ не сж били извършени съ прѣдумишлена цѣль, да се причини безполезно страдание на неприятеля. Тѣзи куршуми сж били употребени при извънредни обстоятелства, както напр. въ Сахалинъ, гдѣто, поради липса на орѣжия, се е прибѣгнало до употреблението на ловджийскитѣ пушки и куршуми. Отъ друга страна, нѣкои руски офицери, по небрежностъ, бѣха взели съ себе си револверни куршуми, фабрикувани специално за защита противъ крадци и вагабонти, които даже въ мирно врѣме върлуватъ изъ Сибиръ. Между другото, всички военни лѣкари констатираха, че обикновенитѣ куршуми, когато влизатъ въ човѣшкото тѣло чрѣзъ рикшетъ, произвеждатъ почти сжщитѣ рани, както куршумитѣ думъ-думъ. Въ съмнителнитѣ случаи, за да се разпознае, дали раната е причинена отъ рикшетенъ куршумъ или отъ думъ-думъ, единственото сръдство е, да се извади и анализира куршума. Авторътъ, въ желанието си да узнае, дали сж били намѣрени куршуми думъ-думъ въ тѣлата на раненитѣ или умрѣлитѣ, е изпратилъ единъ специаленъ въпросникъ до японския комитетъ по историята на санитарната

служба прѣзъ врѣме на войната отъ 1904—1906 година, на който послѣдниятъ му отговори, че нито единъ подобенъ случай не е билъ отбѣлѣзанъ.

Да разгледаме сега разнитѣ обвинения по този въпросъ противъ руситѣ.

Въ *дневника за военнитѣ дѣйствия на 1-а армия* е отбѣлѣзанъ слѣдующиятъ случай¹⁾:

Получихме отъ 12-а дивизия слѣдующия рапортъ: На 26-и юний 7-а рота отъ 24-и пѣхотенъ полкъ, като търсѣше неприятеля изъ бойното поле при Сетаокоу, плѣни единъ конь. Въ кобуритѣ на сѣдлото се намѣриха едно голѣмо число патрони съ куршуми думъ-думъ, прѣдначинени за скорострѣлни револвери. Тѣзи куршуми бѣха оловени, покрити съ никелъ, съ изключение на върха имъ, отъ което се вижда, че, при проникванието имъ въ тѣлото, ще се прѣскаатъ, вслѣдствие на което откъснатитѣ парчета отъ куршума ще произвеждатъ дѣйствие аналогично съ това на взривния куршумъ.

Когато горниятъ рапортъ се прѣпрати до началникъ щаба на Манджурската армия, послѣдниятъ прибави още и слѣдующето²⁾:

Ако се сжди по раната на часовия при бойнитѣ припаси на 12-а дивизия, може да се допусне, че неприятелътъ е употребилъ куршумитѣ думъ-думъ.

На 26-и, въпроснитѣ куршуми думъ-думъ, документитѣ и 6 фотографии на войницитѣ, за които се прѣдполагаше да сж ранени съ подобни куршуми, бѣха изпратени до щаба на Манджурската армия. Г-нъ Нинакава ни увѣрва, че тѣзи фотографии сж били възпроизведени и раздадени на чуждестраннитѣ кореспонденти, аташирани къмъ японската армия³⁾.

Въ боя при Ляоянгъ, измежду патронитѣ на плѣненитѣ отъ насъ неприятели сж били намѣрени два вида патрони съ куршуми думъ-думъ, обаче, пушките не можахме да намѣримъ. При все това, констатирано бѣше, че извѣстни не-

¹⁾ Изъ *дневника на военнитѣ дѣйствия на 1-а армия* (15-и юлий 1904 г.).

²⁾ Изъ *дневника на военнитѣ дѣйствия на 1-а армия* (19-и юлий 1904 г.).

³⁾ Нинакава. Армията на Куроки и международното право въ военно врѣме.

правилни и широки рани сж причинени отъ подобни куршми. Ето и рапортътъ на генералъ майора Игути, подначникъ щаба при главната квартира¹⁾:

Измежду неприятелскитъ патрони, взети при Ляоянгъ, мѣриха се два вида съ куршуми думъ-думъ. Тѣзи два вида патрони, изглежда да сж за руската пушка образецъ 1901 г., но могатъ да се вкарватъ въ цѣвта на казаната пушка. Специалтѣ пушки за тѣзи патрони не можаха да се намѣрятъ. Между нашитѣ ранени има такива, на които отвѣрстията на рани сж широки и неправилни. Ний не можемъ да удостоверимъ тс но подобни рани, изглежда да сж били причинени отъ куршмитѣ думъ-думъ.

Въ Портъ-Артуръ, измежду бойнитѣ припаси, взети отъ неприятеля или захвърлени отъ него по разни мѣста, а о бено по кжщитѣ, обитавани отъ офицеритѣ, се намѣри куршуми думъ-думъ отъ всѣкакъвъ видъ и голѣмина. Г. Шинода и авторътъ на настоящата книга сж събрали цѣ колекция, безъ обаче да могатъ да докажатъ, за какво ся употребявали руситѣ.

Полковникъ Едвинъ Емерсонъ, кореспондентъ на Chi Daily News и единъ французки живописецъ, който го при жаваше, бѣха напуснали Чефу съ една китайска лодк влѣзли въ Портъ-Артуръ, отъ гдѣто сж били екстер рани на слѣдующия день. Прѣзъ врѣме на кжсото имъ п биваване въ крѣпостта, тѣ сж били разквартировани въ на отъ стаитѣ на щаба, заемана отъ адютанта на генер Щеселъ, поручикъ князь Радзивилъ. Върху масата на т германски князь, синъ на Радзивилъ, адютантъ на импе торъ Вилхелма прѣзъ врѣме на франко-пруската война, и ше, споредъ думитѣ на Емерсона, нѣколко патрони съ кур ми думъ-думъ. Князътъ билъ казалъ прѣдъ него, че, ако н ната ескадра бжде унищожена, руситѣ ще бждатъ прин ни да употребятъ тѣзи куршуми²⁾. Но и този случай не

¹⁾ Изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на Манджурската армия (11- темврий.)

²⁾ Изъ дѣлата на щаба на III-а армия. (Работи относящи се до м народното право).

тановява факта, че руситѣ сж си служили противъ насъ при Портъ-Артуръ съ подобни куршуми.

Въ рапорта на Сахалинската армия, публикуванъ въ Държавния вѣстникъ отъ 12-и септемврий 1905, е отбѣлзано и слѣдующето:

Употрѣблението на куршумитѣ думъ-думъ.

Когато на 10-и юлий 1905 г. прѣвзехме Владимировка, въ ржцѣтѣ ни попаднаха патрони съ куршуми думъ-думъ, както и кавалерийски карабини, фабрикувани специално за тѣзи куршуми. Неприятельтъ е употребилъ куршумитѣ думъ-думъ въ боеветѣ на 11-и и 12-и юлий около Далиние и при сблъскването на патрулитѣ на 22-и юлий около Адорадоние, нѣщо което се установява отъ приложения тукъ рапортъ на началника на 1-а полска болница. Когато на 16-и юлий началникътъ на едно неприятелско войсково отдѣление се прѣдаде заедно съ войницитѣ си, намѣрихме между тѣхъ и японца Каметаро Сумида, плѣненъ отъ тѣхъ, който ни разказа, че видѣлъ съ собственитѣ си очи трима или четирма руски войници да носятъ пушки за куршумитѣ думъ-думъ. Най-сетнѣ, измежду заловенитѣ бойни припаси, слѣдъ боя при Далиние, намѣрихме голѣмъ брой патрони съ куршуми думъ-думъ.

Рапортътъ на военния лѣкаръ Нагашине, началникъ на 1-а полска болница отъ Сахалинската армия.

(24-и августъ 1905 г.).

Куршумитѣ думъ-думъ, съ които си е послужила руската армия въ Южния Сахалинъ, сж отъ нѣколко разни видове. Това може да се удостовери отъ намѣренитѣ у рускитѣ войници или захвърленитѣ отъ тѣхъ патрони. Употрѣблението на тѣзи куршуми е важно да се отбѣлжи, защото тѣ причиняватъ твърдѣ силни болки на тѣлото и произведенитѣ отъ тѣхъ рани сж, наистина, ужасни.

Отъ 73 ранени, прибрани въ полската болница при Далиние на 12-и юлий 1905, 10 души умрѣха още при носенето имъ, а 4 души — скоро слѣдъ постжпването имъ въ болницата, нѣщо което дава единъ процентъ отъ 19.2%.

Разстоянието между противницитѣ варираше между 100 и 300 метра, и въпрѣки това малко разстояние, куршумитѣ причиняваха неправилни отвори на ранитѣ. Това нѣщо доказва, че кур-

шумитѣ трѣбва да сж били думъ-думъ, силата на проникването на които е много по-слаба, но за това пъкъ разрушителната им сила е твърдѣ голѣма.

Ранитѣ, причинени отъ куршумитѣ думъ-думъ, не сж голѣми при влизането на куршума, но сж твърдѣ голѣми при излизането му. При прѣминаване прѣзъ мекитѣ части на тѣлото, куршумът образува рани съ диаметъръ по-голѣмъ отъ 4 с/м., а мускулит сж разкъсани и смазани. Частицитѣ отъ строшенитѣ кости сж прѣскаатъ около раната и се забиватъ въ тъканята. Често пжѣ става невъзможно да се разпознае първоначалната форма на костъта. Ранитѣ по лицето сж, наистина, ужасни. Тукъ даваме два примѣра.

Матазо Курнара, пѣхотенъ подофицеръ, раненъ въ лицето съ куршумъ думъ-думъ. Раненъ на 22-и юлий 1905, кога бѣше въ патрулъ къмъ сѣверната страна на Адорадоние. Неприятелътъ, който е стрѣлялъ по него, е билъ на едно разстояние отъ около 100 метра. При влизането си откъмъ дѣсната страна на носа, куршумътъ е направилъ една дупка, голѣма колкото диаметъръ на малкия прѣстъ, но при излизането си е разпокъсалъ всичко по начинъ, че мекитѣ и костенитѣ части сж неузнаваемы. Горната устна, отъ лѣвата ноздра до лѣвия край на устата, е разкъсана и виси; небцето и вътрѣшната частъ на устата сж съвѣшено разрушени, вслѣдствие на което ноздритѣ се съобщава направо съ устната кухина. Лѣвата горня челюсть е раздробена на парченца, а на дѣсната буза се забѣлѣзва липсата на пармесо и едно разкъсване съ неправилна форма. Долната лѣва челюсть е прѣчупена прѣзъ срѣдата, а външната ѣ страна раздробена. Счупенитѣ кости сж прѣснати наврѣдъ, обаче, едно голѣмо количество отъ малкитѣ частички сж се забили въ мекитѣ части. Говорѣтъ и дѣвченето сж почти невъзможни. Само течна храна посредъствомъ гуменъ маркучъ, може да се дава на болния. Лицето му има страшенъ изгледъ. Състоянието на болния се подобрява доста бавно.

Таширо Йей, пѣхотенъ войникъ, раненъ въ лицето съ куршумъ думъ-думъ. — Той е билъ раненъ на 12-и юлий 1904 при една атака близо до Далиние. При прѣминаването си, куршумътъ е направилъ широки рани. Мѣстото, отъ кждѣто е влѣзълъ куршумътъ, не може точно да се опрѣдѣли, но отъ общата форма на раната и отъ жестокостъ на самия боленъ се установява, че е влѣзълъ отъ лѣвата страна. Долната челюсть почти цѣлѣта била раздробена, а парченцата отъ костъта сж се прѣснали и д

боко забили въ раната; горнята челюсть е била пропукана, а езикътъ разкъсанъ, вслѣдствие на което говорѣтъ и гълтането сж съвсѣмъ невъзможни. Войникътъ е умрѣлъ отъ гладъ слѣдъ осемъ дни.

Употрѣбили ли сж японцитѣ куршумитѣ думъ-думъ? Сигурно е, че не. По този въпросъ сжществува единъ фактъ, който до сега е билъ държанъ въ най-голѣма тайна отъ страна на нашата армия. Ний ще разкажемъ този фактъ, за да се види, до колко нашата армия се е старала, да се съобразява съ истинскитѣ закони на войната. Революционитѣ куршуми думъ-думъ, намѣрени въ кобуритѣ на сѣдлото на плѣнения неприятелски конь, бѣха изпратени въ Токио и изпитани тамъ отъ експерти. Последнитѣ заявиха, че тѣзи куршуми сж дѣйствително думъ-думъ за автоматическия пистолетъ Маузеръ. Въ сжщото врѣме се констатира, че такива сжщи куршуми се продаваха и въ Япония. Изглеждаше сжщо, че токийскитѣ оржжейни търговци сж продали вече подобни куршуми на нѣкои офицери, които заминаха на война. Ний искрено желаемъ, щото тѣзи офицери да не сж имали случая да употрѣбятъ умишлено подобно незаконно сръдство противъ неприятеля. Въ всѣки случай, прѣзъ м-цъ августъ 1904 г., генералъ-лейтенантъ Ишимото, държавенъ под-секретаръ на войната, изпрати по този поводъ до всичкитѣ армии слѣдуюцето съобщение¹⁾:

Прѣди нѣколко врѣме сж били изпратени въ Министерството на Войната патрони съ куршуми думъ-думъ, намѣрени измежду бойнитѣ припаси, взети отъ неприятеля. При техническото изпитване на тѣзи куршуми се установи, че твърдата имъ обвивка не покрива изцѣло оловната ядка, и че тѣ дѣйствително сж куршуми думъ-думъ съ мекъ връхъ, прѣдзначени за автоматическия пистолетъ Маузеръ. Това разкритие би могло да прѣдизвика единъ протестъ отъ наша страна, но ний чухме да се говори, че сжщитѣ куршуми сж били внасяни въ голѣмо количество и въ Япония отъ нѣкои наши търговци (Канамару, Окура и др.), вслѣдствие на което е възможно, щото и нашитѣ офицери, незнайки че тѣзи куршуми сж думъ-думъ, да сж се снабдили съ подобни. Въ случай че това излѣзе вѣрно, не само че нашиятъ протестъ не би

¹⁾ Изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на IV-а армия (18-и августъ 1904 г.). Сжщиятъ документъ се намира и въ дневникитѣ на другитѣ армии.

ималъ никакво дѣйствиe, но бихме нанесли едно голѣмо пѣ върху чeстѣта на нашата армия, толкова чиста до днесъ. При тѣ мисль азъ изтрѣпнахъ. Въ случай, че въ Ващата армия би се мирали офицери или войници, притежающа подобенъ видъ патро настойчиво се умолявате да ги унищожите и ги замѣните съ об новени патрони, като за това донесете веднага.

Р. С. Прѣдъ видъ на тази замѣна, изпратени сж обикнове патрони на автоматичния пистолетъ Маузеръ до разнитѣ пол складаве съ бойни припаси.

§ 66. — Японскитѣ и рускитѣ куршуми.

Руската санитарка Екатерина Павловна Кароли, коя се бѣше прѣдала на прѣднитѣ постове на нашата IV-а арм когато послѣдната се намираше на брѣговетѣ на Шахо, зая въ показанията си, че отъ личната си практика по гле нето на раненитѣ, е извлѣкла убѣждението, че ранитѣ, п изходящи отъ японскитѣ куршуми, сж по-леки за гледане заздравяватъ по-скоро, когато, напротивъ, ранитѣ, причине отъ рускитѣ куршуми, сж били всѣкога по-тежки и сж : здравявали по-бавно. Ний пѣкъ ще установимъ това тв дение чрѣзъ научни данни.

Японскитѣ пушки, както италианскитѣ и холандски сж съ калибъръ 6'5 м. м., а рускитѣ—съ 7'62 м. м. Изоби всички се съгласяватъ съ факта, че колкото куршумитѣ по-малки, толкова по-малки рани и болки причиняватъ . Но, за да можемъ да се произнесемъ по-точно по този : просъ, необходимо е да вземемъ прѣдъ видъ нѣколко точ. Ний поискахме отъ секцията по историята на санитарна служба прѣзъ врѣме на руско-японската война, да ни да по този въпросъ нѣкои свѣдения, основани върху опита, ето какво тя отговори:

1-о. Анатомически погледнато, ранитѣ, причинени о японскитѣ куршуми, не сж толкова сериозни, колкото тѣ: причинени отъ куршуми съ по-голѣмъ калибъръ, и, хиру гически погледнато, тѣ оздравяватъ по-лесно. Японскитѣ ку шуми сж „хуманитарни“ (ако може да се употреби това изр жение). Вслѣдствие на голѣмата скоростъ, пробивателна си: а сжщо и малкия имъ диаметъръ, тѣ причиняватъ по-мал разкъсване на тъканята, отколкото обикновенитѣ куршум

2-о. Мнозинството отъ раненитѣ съ японски куршуми, даже и при лекитѣ наранявания, сж принудени да не взе матъ повече участие въ боя (за достигане цѣльта на вой ната е безполезно да се убива).

3-о. Японскитѣ куршуми произвеждатъ повече „врѣ менно ранени“, а по-малко инвалиди (нѣщо което е съо бразно и съ изискванията на законитѣ на цивилизованата война). Слѣдователно, оздравѣлитѣ, които могатъ да служатъ още прѣзъ сжщата война, ще бждатъ по-многобройни, ако сж били ранени съ японскитѣ куршуми. Споредъ статисти ката на руския лѣкаръ Влeдинъ, 32% отъ раненитѣ въ боя при Цюлиенченгъ сж могли слѣдъ единъ мѣсець да взематъ наново участие въ войната. Споредъ руския лѣкаръ Шеферъ 45% отъ раненитѣ прѣзъ врѣме на Мукденския бой сж могли да се върнатъ въ частитѣ си слѣдъ 3 мѣсеца. (Това нѣщо не е въ интереса на армията, която употребява подобни кур шуми, но, отъ друга страна, то показва, че причиненитѣ отъ такива куршуми рани сж лесно изцѣрими).

Сжществуватъ обаче извѣстни факти, които, отъ гле дище на международното право, не говорятъ въ полза на японскитѣ куршуми.

1-о. Вслѣдствие на голѣмата начална скоростъ и пробива телна сила, японскитѣ куршуми 'причиняватъ рани, каквито по-рано сж били твърдѣ рѣдки. Нѣкогашнитѣ куршуми не сж притежавали достатѣчна пробивателна сила, за да проник натъ даже и въ нѣкои съпротивляющи се части отъ човѣш кото тѣло, като: грѣбнака, нервитѣ, артериитѣ и пр. Днеш нитѣ японски куршуми не познаватъ прѣпятствия, вслѣд ствие на което ранитѣ, причинени отъ тѣхъ, сж понѣкога твърдѣ сериозни. Има случаи, когато тѣзи куршуми прѣми наватъ надлѣжъ прѣзъ цѣлото тѣло, а понѣкога единъ куршумъ може да убие даже нѣколко души.

2-о. Японскитѣ куршуми, благодарение на научното имъ усвѣршенствование, като: пробивателна сила, далнобойностъ, точностъ на стрѣлбата, голѣмъ районъ на поражение, а още и удобството, вслѣдствие на малкия имъ калибъръ, да се носятъ въ голѣмо количество, иматъ като послѣдствие увели чаване числото на убититѣ и раненитѣ.

3-о. Процентътъ на умрѣлитѣ отъ рани, причинени отъ японскитѣ куршуми, не се различава твърдѣ много отъ този,

добитъ прѣзъ врѣме на голѣмитъ европейски войни. Споредъ Влединъ, прѣзъ врѣме на руско-японската война имало единъ умрѣлъ на трима ранени, а споредъ рапорта Шефера, е имало изобщо единъ умрѣлъ на петъ ранени на 4 въ пѣхотата и 1 на 6 въ артилерията).

Като вземемъ прѣдъ видъ горѣизложенитъ точки, можемъ да се произнесемъ съ положителностъ, дали японскитъ куршуми сж повече или по-малко хуманни отколкото тѣзи съ по-голѣмъ калибъръ. Това, на което искаме да обърнемъ внимание тукъ, е, че не е лесно да се формулира едно точно мнѣние по този въпросъ.

§ 67. — Злоупотрѣблениата съ знака на Червения кръстъ бѣлия и народния флагъ.

Да се избѣгне огнѣтъ на неприятеля, като се прибѣгнѣ къмъ закрилата на знамето на Червения кръстъ или къмъ бѣлия флагъ, е нѣщо твърдѣ противно на чувствата, които въодушевляватъ нашитъ военни хора. Ето защо, намъ струва невъзможно да се допусне, че подобно подло дѣйствиѣ е било извършено отъ нашата армия. Трѣбва обаче да заблѣжимъ, че нашето народно знаме (червеникаво слѣнце върху бѣлъ фонъ), което офицеритъ и войницитъ издигатъ веднажъ щомъ прѣвзематъ нѣкой фортъ или връхъ, е твърдѣ мжнѣ различаваемо отдалечъ отъ знамето на Червения кръстъ вслѣдствие на което, възможно е, щото неприятельтъ да вземалъ нашето народно знаме за това на Червения кръстъ. Въ всѣки случай, тази е негова грѣшка, а не наша. Прѣзъ врѣме на обсадата на Портъ-Артуръ, напр., къмъ срѣда на септемврий 1904 г., рускиятъ консулъ въ Чефу публикуи едно писмо отъ делегата на руския Червенъ кръстъ въ Портъ-Артуръ, въ което се казваше: „Когато при издигането на знамето на Червения кръстъ отъ страна на японцитъ ний прѣустановяваме огнѣ, послѣднитъ се ползватъ отъ това за да извършватъ неприятелски дѣйствиѣ.“ Прѣдаваме по долу декларацията на самитъ руси по този въпросъ:

Телеграма подадена въ Чефу на 19-и септемврий 1904 г. отъ консула Мидзуно до Комура, м-ръ на външнитъ работи.

Между петимата руси, избѣзли отъ Портъ-Артуръ и прѣстигнали тукъ завчера, има двама офицери. По заповѣдъ на Куръ

паткина, тѣ сж влѣзли въ Портъ-Артуръ прѣди 15 дни, за да се срѣщнатъ съ Щеселъ и оттамъ сж дошли въ Чефу, носящи многобройни писма и документи. Въ едно интервю, по поводъ злоупотрѣблениата съ знамето на Червения кръстъ, тѣ сж заявили, че днесъ е невъзможно да се знае, коя е виновната страна. Едната страна, като взела неприятелското знаме за знака на Червения кръстъ, прѣустановила огнѣ, но като видѣла, че неприятельтъ продължава огнѣ, тя прѣдположи, че той дѣйствува съ хитростъ, затуй и тя употреби истинското знаме на Червения кръстъ, за да измами неприятеля. Вслѣдствие на това, днесъ никоя отъ тѣхъ не може да употребява, както знамето на Червения кръстъ, така и бѣлия флагъ; тѣй че прибирането на умрѣлитъ отъ бойното поле е извънредно мжнѣ.

Злоупотрѣблениата съ Женевското знаме бѣха толкова многобройни отъ руска страна, щото допустимо е да се вѣрва, че нѣкои отъ тѣхъ сж биле умишлени. Ний ще ги изложимъ по хронологически редъ.

Когато I-а японска армия достигна до лѣвия брѣгъ на Ялу и за пръвъ пжтъ се натъкна на главнитъ сили на неприятеля, разположени на дѣсния брѣгъ на рѣката, по цѣлото протежение на руския брѣгъ бѣха издигнати знамена на Червения кръстъ, съ цѣлъ да се отбѣгне огнѣ¹⁾.

По-късно, въ боя при Юшулинъ, една руска колона бѣше атакувана съ частъ отъ нашата 12-а дивизия въ едно тѣсно дефиле и изгуби около 600 души ранени и убити. Всѣка една отъ рускитъ отстъпвающа части издигна знамето на Червения кръстъ, за да ни принудятъ да прѣкратимъ огнѣ. Но нашата армия, като разбра тази имъ хитростъ, не прѣустанови огнѣ²⁾.

Въ боя при Наншанъ, на 24-и май 1904 г., една неприятелска частъ издигна бѣлъ флагъ; ний прѣустановихме огнѣ, обаче, скоро слѣдъ това сжщата частъ почна да ни обстрѣлва още по-енергично³⁾.

¹⁾ Нинакава. — Армията на Куроки и международното право въ военното врѣме.

²⁾ Сжшо.

³⁾ Японски Държавенъ вѣстникъ отъ 16-и юлий 1904 г.

На 15-и юний, въ боя при Телисъ, една група неприятелски конници, останала въ околноститѣ на Люцяло, прогонена отъ ишия центъръ, избѣга, като издигна японското народно знаме, и цѣль да бѣде взета за японци. Въ сѣщия день, едно отдѣлне руска конница, отеглювайки се отъ позицията при Уафанго привърза бѣли кърпи на щикветѣ си; като мислѣхме, че отдѣлните иска да се прѣдаде, ний прѣкратихме огъня, но то избѣ въ долината на Шангуенцекоу¹⁾).

Прѣзъ врѣме на боя на 22-и юлий, неприятелътъ издиг японското знаме върху позицията, която той заемаше при Копулингъ. За да му отговоримъ, ний сѣщо издигнахме народно знаме, обаче, веднага слѣдъ това неприятелътъ откри огънь по насъ.

Вечерта на 27-и юлий, когато III-а армия настѣпваше къ Портъ-Артуръ, неприятелътъ, окопанъ на височината Вожейкейза (име дадено отъ японската армия на една частъ отъ хребета Юлаза), е билъ обстрѣлванъ отъ нашата артилерия. Той веднѣ издигна бѣло знаме, сигурно, съ намѣрение да ни накара да установимъ огъня. Ний продължихме стрѣлбата, като изпратих за парламентъоръ адютанта на бригадни командиръ, обаче, неприятелътъ отказа да го приеме³⁾).

На 28-и юлий, когато нашата III-а армия прѣслѣдваше неприятеля по посока на желѣзнопътната линия Далний — Портъ-Артуръ, единъ руски тренъ, тръгналъ отъ Шуангтайкоу, за развали линията, пристигна къмъ 3 часа слѣдъ пладнѣ на гар Сеуцятунъ, гдѣто издигна бѣлъ флагъ, вѣроятно, съ цѣль да накара да прѣкртимъ огъня. Малко слѣдъ това тренътъ избѣ

На 10-и мартъ 1905 г., въ боя при Мукденъ, неприятел който се намираще въ едно затворено укрѣпление съ подзем ходъ, пожела да се оттегли спокойно, като даваше видъ, че и да се прѣдаде. Къмъ пладнѣ той издигна бѣлъ флагъ. Нашата мия (23-а пѣх. бригада и една частъ отъ 12-и артилерийски пол прѣустанови огъня за извѣстно врѣме, но, като забѣлѣза, че неприятелътъ отстъпва, почна да го обстрѣлва още по-силно, сл което прѣвзе укрѣплението и плѣни повече отъ 100 души⁵⁾).

¹⁾ Японски Държавенъ вѣстникъ отъ 16-и юлий 1904 г.

²⁾ Японски Държавенъ вѣстникъ отъ 27-и юлий 1904 г.

³⁾ Личенъ разказъ на капитана Казай, ординарецъ въ III-а армия.

⁴⁾ Сѣщо.

⁵⁾ Генералъ-щабната академия. Экзаменационна тема по международно право (капитанъ Харагути, выпускъ 1907 г.).

Но злоупотрѣбленията съ знамето на Червения кръстъ, изглежда, да сѣ практикувани специално отъ руската армия въ Сахалинъ, И дѣйствително, рапортътъ на нашата окупационна армия отбѣлѣзва слѣдующитѣ случаи¹⁾:

По всичко се вижда, че тукашната руска армия мисли, че знакътъ на Червения кръстъ е само едно практично сръдство за отбѣгване опасността въ сраженията. Тя злоупотрѣбѣва цинично съ него. Всѣкога, когато прѣслѣдваше нѣкоя неприятелска частъ и проникнемъ въ квартиритѣ ѝ, ний сръщаме кжщи, върху които се развѣва знамето на Червения кръстъ, безъ обаче да сѣ използвани тѣ за болни и ранени. Ний видѣхме сѣщо прѣзъ врѣме на атаката на Луйковъ едно здание на около 3 к. м. отъ града, върху покрива на което се развѣваше знамето на Червения кръстъ и близо до което една митралиоза стрѣляше по насъ. Въ Михайлское и Охноръ е станало сѣщото: знамето на Червения кръстъ е служило за прикриване на скрити войници.

§ 68. — Употрѣблението на китайската военна униформа.

Хагскиятъ правилникъ забранява носенето на неприятелската униформа, но той не споменава нищо за носенето униформата на една неутрална страна, територията на която може да бѣде театъръ на военнитѣ дѣйствия. Този пропускъ е станалъ, вѣроятно, защото подобни случаи сѣ твърдѣ рѣдки. При все това, нѣма съмнѣние, че това ограничение се отнася и до случаитѣ, когато неприятелътъ употрѣбѣва униформата на неутрална държава. Служенето съ неприятелската униформа, както и съ тази на неутралната страна, трѣбва да бѣде забранено не само за туй, че униформата е единъ видъ условенъ знакъ, който трѣбва да се почита, но още и защото е твърдѣ важно да се отличаватъ неутралнитѣ отъ неприятелскитѣ войници.

Китай има свой маршалъ и своя армия въ Манджурия, нѣщо на което не може да се възпрѣпятствува. Но, ако рускитѣ войници се обличатъ като китайски войници, нашата армия трѣбва да се сражава и противъ тѣзи послѣднитѣ.

¹⁾ Японски Държавенъ вѣстникъ отъ 12-и септември 1905 г.

Ето защо, въ интереса на самия Китай, носенето на китската униформа трѣбваше да бѣде забранено¹⁾.

На 6-и октомврий 1904, началникъ щаба на II-а арм донесе слѣдующето до началникъ щаба на Манджурска армия²⁾:

Нашитѣ войски отъ първата линия донасятъ, че тѣзи и многобройни руски войници, облѣчени въ китайски униформи, се появявали прѣдъ нашитѣ прѣдни постове. Сжщо и многобройни китайски конници сж кръстосвали прѣдъ нашитѣ прѣдни постове. Изглежда, че тѣзи китайски конници не сноватъ само прѣдъ нашата II-а армия, но и прѣдъ другитѣ наши армии. Умолявате да направите постѣпки прѣдъ компетентната властъ за съвършеното прѣмахване на китайскитѣ войници, като се забрани минимално имъ прѣдъ нашитѣ армии.

Този въпросъ, обаче, трѣбваше да се разрѣши по друг начинъ, а не съ запрѣщението на китайскитѣ войници минаватъ прѣдъ нашата линия. Най-подходящиятъ начинъ за използване на случая бѣше, да се обърне вниманието на руското правителство, за да прѣкрати подобни хитрости. За тази цѣль, министърътъ на външнитѣ работи телеграфна на японския шарже д'аферъ въ Вашингтонъ, да направи постѣпки относително този въпросъ прѣдъ правителството Съединенитѣ държави. Петербургскитѣ американски посланикъ направи постѣпки прѣдъ руското правителство, където слѣдующия лаконически отговоръ³⁾.

Руското императорско правителство, слѣдъ направената кета, не е констатирало точността на събитията, рапортираны отъ японската армия.

На 19-и януарий 1905 г., нашиятъ консулъ въ Инчжоу-Сегавъ, телеграфира до министра на външнитѣ работи че се носи слухъ, какво руситѣ въ Мукденъ употребяватъ китайски жени за шпиони и че сж изпратили по разни

¹⁾ Писмо на професора Холандъ, публикувано въ Times отъ 22-и октомврий 1904 г.

²⁾ Изъ дѣлата на щаба на II-а армия (Административенъ отдѣлъ).

³⁾ Телеграма отъ г-нъ Хиоки, шарже д'аферъ въ Вашингтонъ, до външнитѣ работи (22-и ноемврий 1904 г.).

правления руски войници, облѣчени въ китайска униформа, съ цѣль за шпиониране¹⁾.

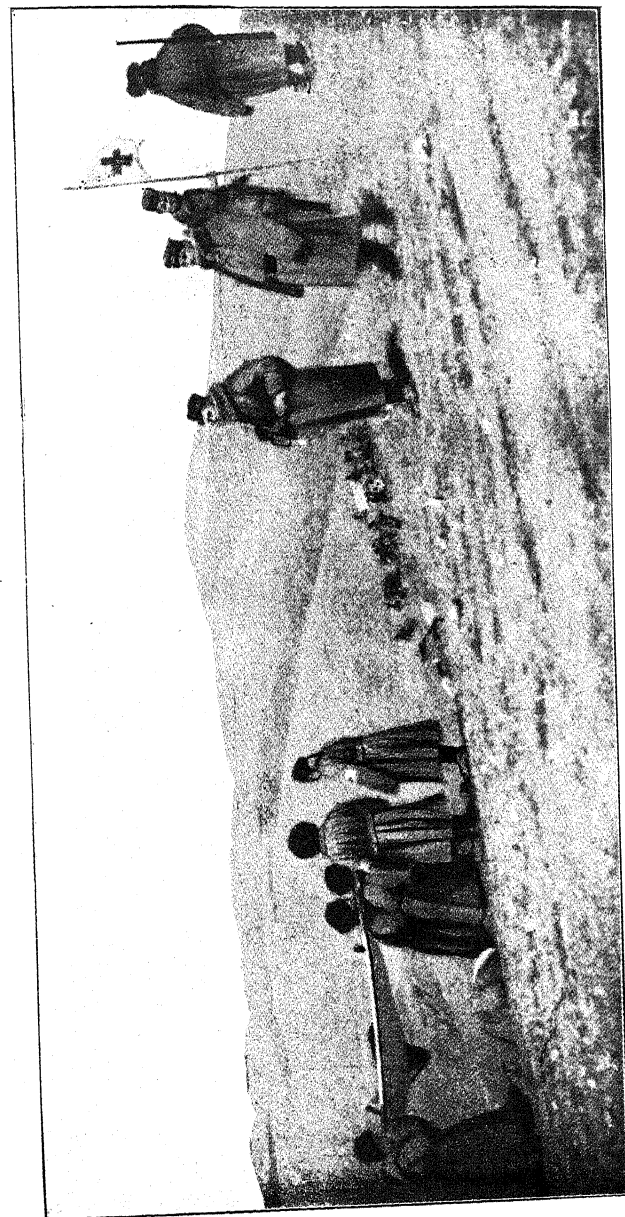
§ 69. — Една безподобна въ историтѣ военна хитростъ.

Долуизложеното е станало при почването на Мукденския бой. I-а руска армия, подъ началството на генералъ Линевичъ, се бѣше окопала на позициитѣ си по дѣсния брѣгъ на р. Шахо. Прѣзъ течение на четире мѣсеци, изминати отъ боя при Шахо, т. е. прѣзъ периода на зимуването на двѣтѣ армии, руситѣ разполагаха съ достатъчно врѣме, за да се укрѣпятъ твърдѣ силно. Когато Мукденскитѣ бой бѣше вече започналъ, нашата Ялуска армия прѣвзе Цинхоченгъ; трѣбваше, прочее, да се прѣдприеме прѣвземането на рускитѣ прѣдни позиции, колкото и трудно да бѣше това. На 2-и мартъ генералъ Куроки заповѣда на Гвардейската дивизия да почне атаката. На 2-и срѣщу 3-и, подъ прикритието на нощта, полковетѣ отъ 2-а пѣхотна бригада прѣминаха замръзналата рѣка и настѣпиха право срѣщу неприятелскитѣ редуты, а въ сжщото врѣме I-а бригада се старееше да отвлѣче вниманието на неприятеля къмъ дѣсния ни флангъ. Въ това врѣме бѣше дадена специална заповѣдъ на I-а бригада и на една пионерна дружина да задържатъ прѣвзетитѣ позиции на всѣка цѣна. Една пионерна рота, която бѣше участвувала при атаката на 203 метровата могила при Портъ-Артуръ, трѣгна напредъ и, въпрѣки страшния огънь на неприятеля, изрѣза теленитѣ прѣпятствия и разруши вълчитѣ ями, като съ това приготви пътя за нашата пѣхота. Още прѣди зори, двѣтѣ прѣдни неприятелски линии бѣха прѣвзети и нашитѣ войски се намѣриха прѣдъ главната отбранителна линия на руситѣ. Тукъ се спрѣха тѣ, защото разбраха, че бѣше неблагоприятно да се атакува една истинска крѣпостъ само съ една пѣхотна бригада и една пионерна рота. За отбраната си, неприятелътъ разполагаше съ около двѣ дивизии и си служеше съ картечници. Прѣзъ тази нощъ нашитѣ два полка изгубиха около 1,000 души убити и ранени. На съмване стана явно, че не ще бѣде възможно да се запа-

¹⁾ Изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на щаба на 12-а дивизия (19-и януарий 1905 г.).

зятъ заетитѣ позиции, а при това бѣше получена заповѣда се не напускатъ тѣ. Ето защо, всичкитѣ дружини залѣнаха въ подножията на могилитѣ, а японскитѣ батареи, ходящи се при Уейтеушанъ и Техтехшанъ, ги прикриваха отъ далечъ, като обстрѣлваха непрѣкъснато неприятелски редути. Редутитѣ отъ своя страна отговаряха толкова точно, щото цѣлата могила при Уейтеушанъ изглежда като пламнала. Също тъй стрѣляха тѣ и по всички близки пжтища, по нашата първа линия и по квартиритѣ на дивизията и бригадитѣ, вслѣдствие на което стана невъзможно да се приготвя храната за атакующитѣ войски. Цѣлиятъ денъ на 3-и нашитѣ войници не ядоха нищо. Съ настъпването на нощта, наврѣдъ почнаха ожесточени сблъсквания, защото неприятелътъ извърши нѣколко контръ-атаки, цѣлъ да изгони нашитѣ войски, окопани въ подножията на могилитѣ. Но, въпреки грамаднитѣ загуби, прѣтърпѣни отъ нашитѣ войски, тѣ не напуснаха позициитѣ си. Прѣз нощта тѣ бѣха усилены съ новопристигнали войски. Съмване, пѣхотата прѣкрати огъня, а артилерията пострѣлбата. Това се продължи непрѣкъснато цѣлиятъ чет денонощия. Въ случая, ний прибѣгнахме къмъ употребението на конницата нощно врѣме за прѣнасяне събствителни бойнитѣ припаси на атакующитѣ войски. Прѣз нощта 4-и срѣщу 5-и, два редута отъ неприятелския лѣви флангъ бѣха прѣвзети.

На 7-и мартъ неприятелътъ удвои усилията си. Всичко очакваха една нощна атака, съ цѣлъ да ни пропждятъ дѣсния брѣгъ на рѣката Шахо. Обаче, къмъ 1 часа сл. пладнѣ, неприятелътъ изпрати къмъ подножието на могила Хузингмопу една група санитарии съ знамето на Червения кръстъ и съ бѣлъ флагъ. Тѣ поискаха нѣколко часови прекратяване на дѣйствиата, за да може да се прибератъ убититѣ и раненитѣ. Нашитѣ офицери се съгласиха, защото ний самитѣ имаме голѣмо число ранени за прибирване. Врѣменното прѣкрятяване на дѣйствиата бѣше условено съ точно опрѣдѣлено споразумѣние и трая до вечерта. Тогава на ново се почна стрѣлбата, но, за голѣмо наше очудване, неприятелътъ не отговаряше. Единъ офицеръ се изкачи

Генералъ Линевицъ прикрива отстъплението си на 7-и Мартъ 1905 г. чрезъ прѣкрятяване на дѣйствиата за прибиране на убититѣ.

една могила и констатира, че прѣзъ врѣме на прѣкрятяването дѣйствиата, неприятелътъ е отстъпилъ¹⁾.

Историята на боя при Мукденъ дава да се разбере добръ, защо руситѣ сж прибѣгнали до това прѣкрятяване на дѣйствиата, което е истинска хитростъ. Прѣзъ врѣмето, когато армията на Нодзу и тази на Куроки, къмъ която бѣше придадена и Гвардейската дивизия, демонстрираха прѣдъ неприятелския фронтъ, армията на Ноги извършваше единъ обходъ на дѣсния неприятелски флангъ, като настѣпваше къмъ сѣверо-западната частъ на Мукденъ. Подирѣ ѝ слѣдваше армията на Оку, която трѣбваше да запълни празнината, образувана слѣдъ заминаването на армията на Ноги. На 6-и генералъ Ноги бѣше вече пристигналъ въ Санцияце, между Мукденъ и Синминтингъ, и заплашваше да отрѣже пѣтя на отстъплението на генералъ Куропаткина. Послѣдниятъ заповѣда още на слѣдующия день на генералъ Линевищъ да отстъпи, колкото е възможно по-бързо, до дѣсния брѣгъ на Хунхо. Така щото, прѣкрятяването на дѣйствиата, искано отъ руситѣ за прибирането на раненитѣ и убититѣ, е било направено прѣдъмишлено, съ цѣль, щото отстъплението имъ да не се прѣвърне въ бѣгство. Въ руския лагеръ се намѣриха повече отъ 200 убити, отъ което става очевидно, че цѣльта за прѣкрятяване дѣйствиата, не е била прибирането на убититѣ. Неприятелътъ оставилъ въ лагера си сжщо 12 оръдия и 2 милиона патрони.

За да бждемъ пълни, трѣбва да добавимъ още, че това прѣкрятяване на дѣйствиата не е било извѣстно наврѣмето си въ щаба на маршалъ Ояма. Ако маршалътъ бѣше узналъ това, сигурно би се сътилъ, че туй е една военна хитростъ, скроена съ цѣль да се прикрие отстъплението, защото въ щаба на маршала знаяха всички, че III-а армия трѣбваше да бжде вече на сѣверо-западъ отъ Мукденъ. Ето защо, маршалътъ поиска обяснения отъ генералъ Куроки, а послѣдниятъ отъ генералъ Азада, началникъ на Гвардейската дивизия. Всичкитѣ документи, които се отнасятъ до тази афера, се намиратъ въ *дневника за военнитѣ дѣйстви*

¹⁾ Разказътъ за това събитие е основанъ върху рапорта на генералъ Азада, подаденъ до генералъ Куроки, и върху личния разказъ на адютанта Маркизъ Сайго, очевидецъ на случката.

на I-а армия; тѣ съставляватъ твърдѣ забѣлѣжителни книжа отъ послѣдната война. Ето и самиятъ текстъ ¹⁾:

Пяукетунъ, 27-и мартъ 1905 г.

До Марешалъ маркизъ Ояма, Главнокомандующъ на Ман-джурската армия.

По поводъ начина, по който се е извършило прибирането на раненитѣ японци и руси при Тангцятунъ на 7-и мартъ, началникътъ на Гвардейската дивизия ми донася съ приложения тукъ рапортъ. Азъ констатирамъ сжщо, че обстоятелствата сж се стекли така, че не е имало възможностъ за намѣса, прѣди свършването на самото дѣйствие.

Подписалъ: Генералъ баронъ Куроки,
Командующъ I-а армия.

РАПОРТЪ.

25-и мартъ 1905.

До Генералъ баронъ Куроки, Командующъ I-а армия.

Подробноститѣ, относително прѣкратаването на дѣйствиата при Тангцятунъ, сж слѣдующитѣ:

На 7-и мартъ, къмъ 1 часа слѣдъ пладнѣ, Ватанабе, командиръ на 2-а пѣхотна бригада, ми съобщи, че неприятелскитѣ войници сж засти съ прибирането на раненитѣ при Хатимакияма. Тѣ бѣха издигнали едно знаме на Червения кръстъ и единъ бѣлъ флагъ. Това съобщение ми бѣше направено съ цѣль, да се вземе моето мнѣние въ случая. Моето намѣрение бѣше, да открия огънь противъ тѣхъ, когато нашиятъ часовой, поставенъ при Уейтеушанъ, ми съобщи, че при Хатимакияма се намиратъ сжщо и японски войници, които, слѣдъ като бѣха издигнали знамето на Червения кръстъ, почнали да прибиратъ раненитѣ. Разстоянието, което ни отдѣляше отъ неприятеля, бѣше около 200-300 метра, и понеже прибирането на раненитѣ бѣше вече почнато, то неудобно бѣше да се започне стрѣлбата, още повече, че, поради ожесточенитѣ боеве, които се продължаваха денонощно, ний имахме прѣдъ неприятеля множество ранени и убити. Раненитѣ особено се намираха въ твърдѣ плачевно положение. Изложени на голѣмия студъ, тѣ очакваха смъртта, безъ да можемъ да имъ помогнемъ.

¹⁾ Изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на I-а армия (27-и мартъ 1905 г.)

Ето защо, азъ помислихъ, че прѣкратаването дѣйствиата и за насъ е единъ добъръ случай за прибирането на раненитѣ, и оставихъ да се извърши това. Прѣкратаването на дѣйствиата е станало само при могилата, разположена на сѣверъ отъ Тангцятунъ; по всички останали мѣста, стрѣлбата се прѣкрати едва къмъ 6 часа сл. пладнѣ. При обстоятелствата, които описахъ по-горѣ, азъ бѣхъ принуденъ да дамъ моето мълчаливо разрѣшение. Би трѣбвало да поискамъ инструкции отъ висшето началство, но тъй като събитията се стекоха по този начинъ, азъ Ви отправямъ настоящия рапортъ.

Подписалъ: Генералъ Азада,
Началникъ на Гвардейската дивизия.

Отъ гледище на законитѣ на войната, твърдѣ мжно е да се произнесемъ по този въпросъ, защото въ случая не е имало злоупотрѣбление нито съ знамето на Червения кръстъ, нито съ бѣлия флагъ; тѣхното употрѣбление е било свършено законно. Макаръ че генералъ Азада е далъ само едно мълчаливо разрѣшение, авторътъ знае отъ единъ японски офицеръ, вѣрността на чиито показания не подлежи на никакво съмнѣние, че единъ подпоручикъ е допусналъ неприятелскитѣ носачи да прибератъ раненитѣ си, съ условие да могатъ и японцитѣ да прибератъ своитѣ. Тѣй че, дѣйствието е абсолютно редовно. Прочее, неприятелътъ се е възползувалъ отъ едно законно дѣйствие, за да прикрие отстъплението си. Хитростъта е била законна; фактътъ е, че нашитѣ генерали сж се оставили да бждатъ измамени¹⁾.

§ 70. — Разнитѣ позволени и забранени срѣдства за нанасяне врѣда на неприятеля.

Употрѣблението на отровата е забранено. Прѣзъ врѣме на войната, нашиятъ таенъ воененъ агентъ въ Чефу рапортира на нашата армия, че слѣдъ поражението на руската Балтийска ескадра при Цushima, единъ руски офицеръ, именуемъ Феривра, подкупилъ единъ китаецъ-шпионинъ и му поржчалъ

¹⁾ Интересно е да се сравни това дѣйствие съ военната хитростъ, употрѣбена отъ турцитѣ на 22-и юли 1877 г., за която професорътъ де Мартенсъ говори въ книгата „*Мирътъ и Войната*“. Турцитѣ изпратиха единъ парламенторъ и прѣзъ врѣме на прѣговоритѣ напуснаха укрѣпленето, което не можеха вече да отбраняватъ.

да отиде въ Мукденъ и тури отрова въ всичкитѣ извори, отъ които си служила японската армия. Но разказитѣ на китайцитѣ-шпиони въобще не заслужаватъ голѣмо довѣрие¹⁾.

Това ни припомнува друга една случка, станала въ нашата армия, но въ обратна смисълъ. Авторътъ не е могълъ да намѣри точни документи по този въпросъ, но случката е била разказана отъ самия генералъ баронъ Кодама на единъ американски воененъ лѣкаръ, който посѣти Мукденъ прѣзъ врѣме на войната и възпроизвежда казаното въ книгата си *The real triumph of Japan*, като приписва разказа на адютанта капитанъ Танака. Ето и самиятъ разказъ: „Въ една дивизия двама военни санитарии изчезнаха безъ всѣкаква причина. Слѣдъ нѣколко дневно прѣтърсване, изъ вещитѣ имъ се намѣри едно писмо, адресирано до тѣхния началникъ, въ което съобщаваха, че заминаватъ къмъ сѣверъ, съ цѣлъ да отровятъ извора, отъ който се снабдява съ вода главната квартира на генералъ Куропаткинъ. Ний останахме силно изненадани и телеграфирахме веднага на едно конно отдѣление да намѣри слѣдитѣ имъ и ги улови. Тѣ бѣха намѣрени и върнати въ лагера, гдѣто бѣха наказани съгласно японския дисциплинаренъ уставъ.“ На врѣмето, случката е била запазена въ най-голѣмъ секретъ.

Японската армия е употребила отрова за изтрѣблението на неприятелскитѣ военни кучета. Нашитѣ войски върваха, че руситѣ употребяватъ такива кучета, за да откриватъ неприятеля. Дали бѣше вѣрно това — ний не знаемъ, но за всѣки случай, изпрати се до I-а армия стрихнинъ за отравяне на тѣзи кучета, както може да се види това отъ писмото на генералъ Узакава, началникъ на военната секция²⁾:

Военно Министерство.

27-и ноемврий 1904 г.

До Генералъ-Майоръ Фужии, Началникъ щаба на I-а армия.

Научихъ се, че на 21-и ноемврий, отъ материялния складъ при Ужина, по искането на началника на ветеринарната служба въ I-а армия, Ви сж изпратени 60 грама стрихнинъ. Три санти-

¹⁾ Изъ дѣлата на щаба на Манджурската армия. (Свѣдения отъ Чефу).

²⁾ Изъ дневника за военнитѣ дѣйствия на IV-а армия (4-и януарий 1905 г.), на която този циркуляръ е съобщенъ.

грама отъ тази отрова сж достатѣчни да умъртвятъ едно куче отъ срѣдна голѣмина. Когато ще я употребявате за отравянето на неприятелскитѣ кучета, внимавайте добръ, да се не врѣди нито на хората, нито на другитѣ животни.

Подписалъ: Генералъ Узакава,
Началникъ на военната секция.

Подпалването на неприятелския лагеръ, на складове и пр. се счита като позволено срѣдство да се врѣди на неприятеля. Къмъ края на януарий 1905 г., всичкитѣ наши армии бѣха прѣдупрѣдени да упражняватъ строгъ надзоръ върху всички мѣста, гдѣто се намираха складовѣ и обозитѣ, за да се прѣдотврати всѣкакъвъ опитъ за тѣхното подпалване отъ страна на китайцитѣ-шпиони. Тази прѣдпазителна мѣрка бѣше взета, вслѣдствие на слѣдующето увѣдомление отъ страна на нашитѣ тайни агенти¹⁾:

На 21-и януарий, единъ офицеръ отъ щаба на генералъ Куропаткинъ е изпратилъ 50 китайци съ мисия да отидатъ въ тила на японската армия и да подпалятъ етапнитѣ имъ магазини. Той е обѣщалъ да даде 1,000 таела на този, който успѣе въ прѣдприятието и 2,000 таела на сѣмейството на този, който би билъ убитъ при опита за подпалване. Сжщиятъ офицеръ е далъ на всѣки единъ по 200 таела за пѣтни разноски.

Прѣзъ мѣсецъ юний 1905 г., сжщиятъ таенъ агентъ отъ Чефу, който ни бѣше прѣдупрѣдилъ вече за отравата, ни извѣсти, че на 11-и юний единъ руски офицеръ, именуемъ Феривра, е далъ на китаеца-шпионинъ Уангшуихонгъ пѣтни пари и уреди за подпалване. Този пѣтъ нѣмаше вече никакво съмнѣние върху истинността на съобщението, защото уредитѣ, прѣдназначени за подпалване, бѣха заловени отъ насъ, и днесъ се пазатъ въ щаба на нашата армия. Ето и текстътъ на съобщението²⁾:

Рускиятъ офицеръ Феривра е далъ слѣдующата заповѣдъ на Уангшуихонгъ: „Идете въ Ингкоу, намѣрете съучастници и подпа-

¹⁾ Изъ дневника на военнитѣ дѣйствия на 6-а дивизия (27-и януарий 1905) г.

²⁾ Изъ дѣлата на главната квартира. (Свѣдения отъ Чефу, 11-и юний 1905 г.).

лете складоветѣ на японската армия. Ако успѣете да извършите това, изпратете съучастниците по другитѣ мѣста, гдѣто сж складирани японскитѣ припаси, за да ги запалятъ; но прѣди това елате въ Чефу.

Относително отравянето на изворитѣ въ мѣстата, гдѣто квартируватъ японскитѣ войски, и събарянето на телеграфнитѣ стълбове, трѣбва да изучите прѣди всичко обстановката и да ни изложите начина за дѣйствиe“.

Понеже Уангшуиконгъ прѣдложилъ да отиде най-напрѣдъ самъ, за да се запознае съ мѣстото, рускиятъ офицеръ му далъ една банкнота отъ 100 мексикански долари и обѣщалъ да му даде 1,000 таела веднага, слѣдъ успѣшното извършване на работата.

Уредътъ, прѣдначенъ за подпалване, който му бѣ врѣчилъ той, се състои отъ единъ дървенъ цилиндъръ, дългъ около 35 с/м. Вхтрѣшността на цилиндра се пълни съ барутъ. На външния горенъ край се намира една запалка, изолирана посрѣдствомъ единъ калаенъ листъ. Когато ще трѣбва да се запали уредътъ, махва се калаениятъ листъ. Подъ листа се намира една подвижна частъ на цилиндра, съдържаща една сѣрно-фосфорна материя, която, при трѣкане върху запалката, се подпалва и прѣдава огъня на барута въ цилиндра.

§ 71. — Взривнитѣ вещества, хвърляни съ ржка или посрѣдствомъ специално оръдие.

Международното право се стреми къмъ ограничение употреблението на мелинита, динамита и други подобни взривни вещества при разрушаването на разни постройки, като: бетонени стѣни, врати, бариери, палисади, мостове, желѣзнопътни линии и пр., а отъ друга страна — запрѣщава съвършено употреблението имъ за убиване на хора.

Нотата, съ която графъ Муравиевъ канѣше Силитѣ да взематъ участие на първата Хагска конференция, съдържаеше и прѣдложението да се запрѣти употреблението на тѣзи видове взривни вещества въ *полската война*.

Но послѣдната война показа, колко е трудно да се забрани употреблението на тѣзи взривни вещества въ полската война, а още повече въ крѣпостната, — гдѣто подобни взривни вещества сж се употребявали не само за разрушаване на разни постройки, но и за убиване хората. Единъ

погледъ върху обсадата на Портъ-Артуръ ще бжде достатъченъ, за да ни убѣди въ това.

По стратегически причини, на които нѣма да се спираме тукъ, обсаждащата армия бѣше избрала като обективъ центъра на сѣверния портъ-артурски фронтъ. Този центъръ се състоеше отъ дълговрѣменнитѣ фортове Сунгшунъ, Юллушанъ, новия фортъ, нареченъ отъ руситѣ X, и двата форта при Кикуншанъ по дължината на китайската стѣна, която бѣше прѣвѣрната въ една дълга отбранителна линия съ покрити, добрѣ запазени и твърдѣ здрави окопи. Голѣмо число врѣмenni постройкы, прѣдначени за усиление на отбраната, се намираха наврѣдъ помежду фортоветѣ. Тѣ бѣха разположени по такъвъ начинъ, щото въ случай, че нѣкой отъ тѣхъ би се намѣрилъ въ опасностъ, да могатъ всички други да съсрѣдоточатъ огъня си противъ атакующия. Наврѣдъ около тѣзи постройкы имаше окопи и разни изкуствени прѣпятствия, които спомагаха за усиление на отбраната. На подобни изкуствени прѣпятствия се натѣкнаха японцитѣ при първата си атака. Изключение правѣха само двата полупостоянни форта при Панлунгшанъ. Като какъ именно бѣха прѣвзети тѣзи два форта?

Понеже при атаката на 19-и августъ тѣзи два форта причиниха най-голѣми загуби на нашитѣ атакующи войски, то се взе рѣшение, щото тѣ да бждатъ главната цѣль на нощната атака, която щѣше да се извърши прѣзъ нощта на сѣщия день. Обаче, ний скоро се убѣдихме, че не ще може нищо да се направи противъ неприятеля, който освѣтляваше околната мѣстностъ съ прожектори и стрѣляше непрестанно прѣзъ амбразуритѣ противъ насъ. Пѣхотнитѣ роти, които влизаха една слѣдъ друга въ сражение прѣзъ днитѣ и нощитѣ на 20-и и 21-и, всички на свой редъ прѣтърпѣха голѣми загуби. На 22-и сутринята бѣха избрани 6 души най-храбри пионери отъ 9-а дивизия, на които се заповѣда да разрушатъ неприятелскитѣ окопи посрѣдствомъ взривни вещества. Тѣхната работа бѣше много по-мѣчна, отколкото можемъ да си въобразимъ. Прѣзъ врѣме на атаката, тѣзи 6 челоуѣка се покачиха върху окопитѣ, гдѣто, примѣсени съ убититѣ и раненитѣ, стояха до обѣдъ, къмъ което врѣме руситѣ почиваха, слѣдъ като бѣха отблъснали японцитѣ. Тогава, пълзейки, нашитѣ хора достигнаха до горната частъ

на укрѣплението и хвърлиха оттамъ съ ржка бомби върху картечниците, които бѣха причинили твърдѣ голѣми загуби на нашитѣ войски. Бомбитѣ произведоха очаквания ефектъ и всрѣдъ бъркотията, която послѣдва, нашата рота успѣ да прѣвземе прѣдния фортъ при Панлунгшанъ. Въ този случай, за пръвъ пѣтъ прѣзъ врѣме на войната се употрѣбиха ржчни бомби, а отъ тогава нататѣкъ употрѣблението имъ стана общо и отъ двѣтѣ страни.

Освѣнъ двата форта при Панлунгшанъ, които паднаха въ наши ржцѣ (да не се смѣсва съ новия фортъ при Панлунгшанъ, разположенъ въ вжтрѣшността на китайската стѣна), атакитѣ, извършени отъ 19-и до 23-и, въ дѣйствителностъ бѣха съвършено несполучливи за насъ. Ето защо, трѣбваше да ги почнемъ наново. За тази цѣль почнахме да копаемъ дълбоки зигзагни пѣтища, чрѣзъ които се избѣгваше огъня на неприятелскитѣ батареи. Това съставляваше дълга и уморителна работа, още повече, като се прибави и туй, че неприятелътъ почти всѣка нощъ извършваше контръ-атаки. Контръ-атаката, прѣдприета отъ руситѣ прѣзъ нощта на 18-и срѣщу 19-и септемврий, бѣше особено убийствена, защото руситѣ, вземайки примѣръ отъ смѣлостта ни, която проявихме при Панлунгшанъ, бѣха усъвършенствували правенето на бомбитѣ и ловкото имъ хвърляне, съ цѣль да разрушаватъ нашия пѣтъ за атака на югъ отъ Шуйейсингъ. Тѣзи нощни атаки бѣха благоприятни за неприятеля още и за това, че мѣстността бѣше обраснала съ гаолянъ, въ който войниците му можеха лесно да се прикриватъ. Узнахме сжщо, че извѣстно число руски войници сж облѣкли въ японска униформа, отнета отъ нашитѣ убити войници, и по този начинъ тѣ успѣха да се приближатъ още по-близо до насъ.

Втората атака, която почна на 19-и септемврий, имаше за цѣль прѣвземането на 203 метровата могила, форта Куропаткинъ, който запазваше портъ-артурския резервоаръ за вода, и още нѣколко форта на югъ отъ Шуйейсингъ.

И въ този случай двѣтѣ армии употрѣбиха бомби, хвърляни съ ржка, фабрикацията на които бѣше усъвършенствувана твърдѣ много и отъ двѣтѣ страни. На 21-и септемврий слѣдъ пладнѣ, 203 метровата могила, която ний бѣхме прѣвзели, бѣше ни отнета наново отъ неприятеля съ

една отчаяна атака, въ която употрѣби той ржчни бомби. Единъ руски войникъ влѣзе въ блиндажа, гдѣто командиритѣ на 15-и и 16-и резервни полкове се съвѣтваха, и съ бомба уби и двамата. Фортътъ Куропаткинъ, както и тѣзи, разположени на югъ отъ Шуйейсингъ, бѣха най-сетнѣ прѣвзети, но главнитѣ дълговрѣмни фортове оставаха непрѣвземами.

Къмъ края на октомврий, нашитѣ работи, за приближаване посрѣдствомъ зигзагнитѣ пѣтища, бѣха вече доста на-прѣднали, и 28 с/м мортири, докарани отъ Япония, бѣха поставени на позиция. Тогава се взе рѣшение да се извърши на 23-и октомврий една нова обща атака противъ централнитѣ дълговрѣмни фортове. Този пѣтъ всички прѣдни врѣмни постройки бѣха прѣвзети или разрушени. Нашитѣ войски успѣха даже да проникнатъ и въ дълговрѣмнитѣ фортове, но бѣха отблъснати отъ неприятеля, скритъ въ бетонитѣ каземати, които бѣха насочени къмъ широкитѣ и 10 метра дълбоки ровове. Нашитѣ мортири, даже и 28 с/м, не бѣха достатъчно силни, за да разрушатъ бетона на казематитѣ. Единственото срѣдство за достигане на цѣльта бѣше да се изкопаятъ подземни галерии и да се хвърли на въздуха бетона чрѣзъ взривни вещества. Но подобна една работа изискваше много врѣме и за безпрѣпятственото ѣ извършване бѣше необходимо, щото заетитѣ по вънкашната страна на фронта позиции да се запазятъ. За тази цѣль, върху външния склонъ на форта се направиха зидове отъ чували, пълни съ прѣстъ, за прикриване на движението чрѣзъ търкаляние на чувалитѣ напредъ. Прѣзъ това врѣме, неприятелътъ сжщо не бездѣйствуваше. Той изпитваше всички срѣдства, за да ни отблъсне отъ спечеленитѣ вече позиции по склона на форта, като построяваше самъ контръ-огради. Тогава се наченаха ожесточени сблъсквания. На извѣстни мѣста, японскитѣ и рускитѣ огради бѣха толкова близко, че можеше да се чува разговора на неприятелскитѣ войници. Разстоянието бѣше толкова малко, щото пушкитѣ вече не можеха да се употрѣбаватъ; не можеха да се употрѣбятъ сжщо и орждията отъ страхъ да не бждатъ убити своитѣ собствени войници. Единственитѣ срѣдства, съ които можехме да си служимъ, бѣха: надвѣсната стрѣла съ малки мортири и хвърлянето на ржчни бомби.

Въ този моментъ именно, двѣтъ армии се състезаваха въ изнамѣрването на най-убийственитѣ взривни снаряди. Пикриновата киселина, динамитътъ и нѣкои други, непознати на автора взривни вещества, служеха за фабрикуване на разни видове бомби, натѣпкани съ куршуми, гвоздеи, желѣзни парчета и пр. Въ военния музей при Портъ-Артуръ се намиратъ, и може всѣкога да се видятъ, повече отъ 40 различни модели рѣчни бомби, съ които си е служила руската армия прѣзъ тази фаза на войната.

Прѣзъ сѣщото врѣме, руситѣ си служеха и съ торпили, които хвърляха отъ насипа на своитѣ окопи върху скрититѣ задъ чувалитѣ съ прѣстъ наши войници.

Но не само въ крѣпостната война сж били употребявани рѣчнитѣ бомби и мортирата за кжситѣ разстояния. Тѣзи срѣдства сж били употребявани сжщо и въ полската война, тѣй като послѣдната въ много отношения се приближаваше до крѣпостната война. Напр., фортоветѣ, построени отъ руситѣ на дѣсния брѣгъ на Шахо, не се различаваха много отъ портъ-артурскитѣ прѣдни фортове, и за достигане на сжщата цѣль, необходимо стана да се употребятъ сжщитѣ срѣдства¹⁾.

§ 72. — Прѣдупрѣждение за прѣдаване.

Всички срѣдства, които биха накарали неприятеля да избѣга или да се прѣдаде, сж позволени въ врѣме на война. Японската армия, като знаеше, че въ редоветѣ на неприятелската армия има недоволници, като поляци и евреи, твърдѣ често е прибѣгвала до тѣзи срѣдства. За любопитство даваме по-долу нѣколко примѣри.

Прѣзъ врѣме на обсадата на Портъ-Артуръ, обсаждающата армия разпространи между неприятелскитѣ войски слѣдущето печатно съобщение²⁾:

¹⁾ Кореспондентътъ на *Times*, въ книгата си *Russo—Japanese War*, стр. 486, казва, че въ боя при Сандепу 30 японски пѣхотинци и 8 пионери, принадлежащи на 3-а дивизия, сж били заградени въ една китайска кжша въ Иепатай отъ едно руско отдѣление и че японцитѣ, употребявайки бомби, убили 120 неприятели и взели 130 пушки.

²⁾ Изъ дѣлата на щаба на II-а армия. (Дѣла относящи се до международното право).

Сждбата на Портъ-Артуръ е въпросъ само на часове, а това добръ се знае отъ войницитѣ, които защищаватъ крѣпостта. Както и да бжде тя защищавана, по море или по сухо, резултатътъ нѣма да бжде благоприятенъ за тѣзи, които я защищаватъ. Японската армия състрадава и вижда тежкитѣ условия, въ които се намиратъ защитницитѣ. Ето защо, тя ще вземе подъ свое покровителство всички ония, които сложатъ оржжието си и се прѣдадатъ, било по единично, било по цѣли групи. Цѣль свѣтъ знае, че руситѣ — военноплѣнни, изпратени въ Япония, броятъ вече нѣколко хиляди, и че тамъ тѣ сж добръ третирувани и прѣкарватъ щастливъ животъ. Ако ви прѣдължавате да се отбранявате, краятъ, който ви очаква въ едно близко бждаще, ще бжде печаленъ. Симпатията ни къмъ вашето нещастие ни кара да ви съветваме да вземете единствения пжтъ, който ви остава още откритъ, т. е. да се прѣдадете.

Руситѣ отговориха съ слѣдущето странно съобщение:

Японскиятъ обсаденъ артилерийски паркъ е потопенъ отъ руската ескадра. Този паркъ бѣше специално организиранъ за обсадата на Портъ-Артуръ. Това, което ви съобщаваме, е самата истина. Маршалъ Ояма, заедно съ своя щабъ, е сжщо тѣй потопенъ. Освѣтъ това, още два други транспортни парахода сж сжщо потопени.

20-и юний (руски календаръ) 1904 г.

Прѣзъ врѣме на обсадата, когато за унищожението на послѣднитѣ отбранителни срѣдства на неприятеля възникнаха голѣми мъчнотии, се употребиха нѣколко начина за прѣдупрѣждение на прѣдаването. Единъ отъ главнитѣ начини се състоеше въ слѣдущето: посрѣдствомъ малко дървено оржие се изхвърляха въ неприятелската страна множество илюстрирани карти, които прѣдставляваха, какъ рускитѣ плѣнници сж добръ третирувани и живѣятъ твърдѣ охолно въ вжтрѣшността на Япония.

Прѣдаваме единъ доста любопитенъ случай, станалъ въ II-а дивизия прѣдъ Кикюаншанъ¹⁾:

¹⁾ Генералшабната академия. Тема по международното право. (Капитанъ Ирне, випускъ 1906 г.).

На 30-и ноември 1905 г., прѣзъ врѣме на обсадата на Портъ-Артуръ, единъ неприятелски войникъ избѣга отъ крѣпостта и се прѣдаде на 12-и полкъ отъ 11-а дивизия. Тогава, за увѣщаване неприятелскитѣ войници да се прѣдадатъ, се употреби слѣдующиятъ начинъ. Нека прибавимъ още, че това стана прѣзъ врѣмето, когато ний атакувахме сѣверния фронтъ при Кикиуаншанъ и бѣхме вече влѣзли въ една частъ отъ казематитѣ на главния окопъ, като съ динамитъ направихме единъ брешъ въ бетонената стѣна. Неприятелътъ се защищаваше съ такова упорство, щото напредването ни трѣбваше да става стѣпка по стѣпка. Единъ ожесточенъ бой се бѣше завързалъ въ подземната тъмнина. Между нашата и неприятелската ограда отъ чували, въ вжтрѣшността на самитѣ каземати, разстоянието бѣше само 2 — 3 метра. Тогава единъ офицеръ отъ щаба на дивизията доведе избѣгалия войникъ на мѣстото, гдѣто се водеше боя, и му заповѣда да завърже разговоръ съ рускитѣ войници, които бѣха скрити задъ оградата отъ чували. Съ високъ гласъ, войникътъ каза слѣдующето: японската армия готви една обща атака; единъ пжтъ тази атака почната, тя ще бжде страшна за защитниците, защото ще рѣши участието на крѣпостта. Ето защо, въ интереса на отбраняющитѣ войници ще бжде, да се прѣдадатъ още сега. Слѣдъ нѣколко минути, единъ руски офицеръ се приближи до оградата и попита, дали говорившиятъ войникъ е наистина русинъ. За увѣрение, че е дѣйствително такъвъ, той прѣдложи да изпѣе една руска пѣсень. Избѣгалиятъ войникъ запѣ. Рускиятъ офицеръ, като разбра, че прѣдъ него се намира истински русинъ, му отговори, че японцитѣ, които прѣтърпѣха несполука въ всичкитѣ досегашни атаки, ще бждатъ бити и този пжтъ, и че за руския войникъ ще бжде по-добрѣ да се върне наново въ руския лагеръ.

Какъвъ ефектъ е произвело това прѣдупрѣждение между рускитѣ войници, не се знае, но тази случка остана като единъ доста забѣлжителенъ епизодъ изъ крѣпостната война.

Слѣдъ боя при Шахо, когато двѣтъ армии зимуваха 5 мѣсеца по брѣговетѣ на рѣката, по всичко изглежда, че нашата армия е употребила разни срѣдства за разпространение на пощенски карти и други нѣща между рускитѣ войници, съ цѣль да ги убѣди да се прѣдадатъ. Въ *дневника за военнитѣ дѣйствия на II-а армия* намираме слѣдующитѣ примѣри:

19-и януарий, при Шихлико.

Днесъ въ свѣта на офицеритѣ, единъ офицеръ отъ генералния щабъ забѣлжи слѣдующето:

1-о

2-о. Свѣденията, които имаме, казватъ, че нѣколко войници сж се приближили, посрѣдствомъ парламентъорски флагъ, до прѣднитѣ неприятелски постове, съ цѣль да раздаватъ пощенски карти на неприятелскитѣ войници. Тази тѣхна смѣлость е похвална, но начинътъ е осждителенъ.

31-и януарий, при Тайтонгшанъ.

Днесъ начальникъ щаба е изпратилъ до командира на бригадата Акияма слѣдующата конфиденциална инстукция: „на 27-и този мѣсецъ, 10-и коненъ полкъ е изпратилъ при неприятеля петъ души подофицери и войници, за да раздадатъ на неприятелскитѣ войници пощенски карти. Тѣзи подофицери и войници сж били плѣнени. Отговорнитѣ въ случая офицери трѣбва да се узнаятъ и да имъ се направи мѣрzenie, като се прѣдупрѣдятъ, щото въ бждаше да бждатъ по-внимателни относительно подобни мисии.“

§ 73. — Употрѣбяване затворници като войници въ руската армия.

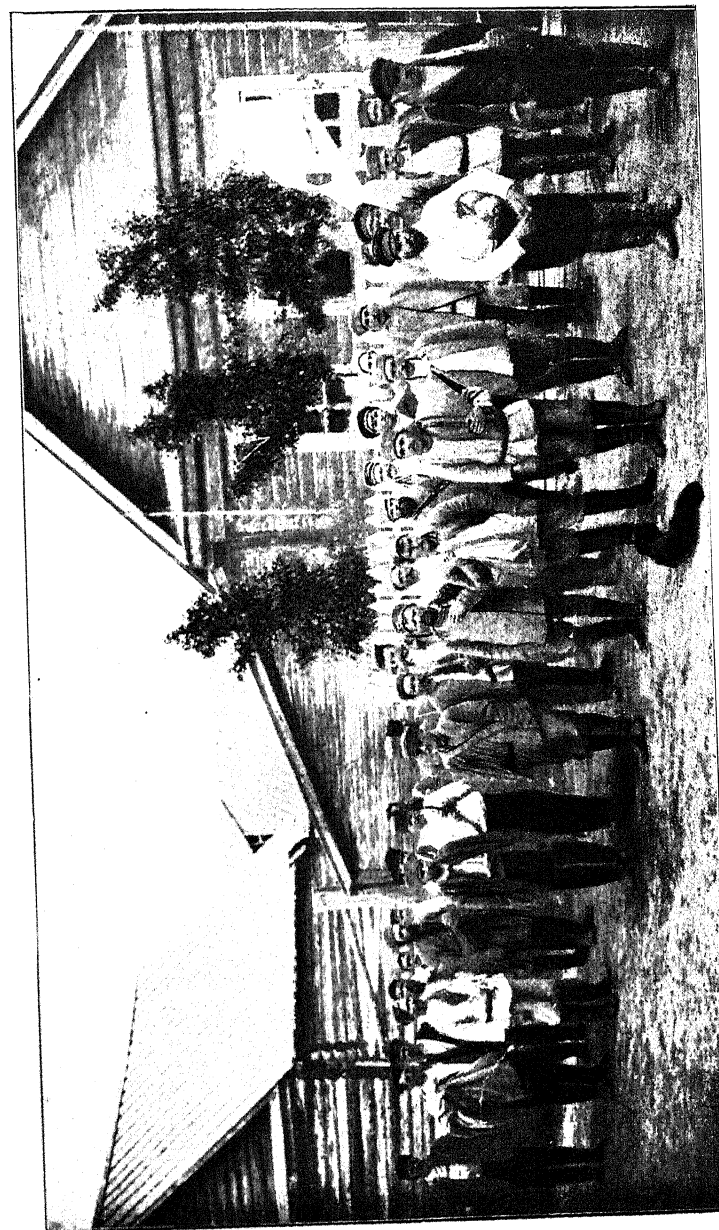
Да се освободятъ осжденитѣ и да се употребятъ като войници, това не е забранено отъ правото на войната. Единственото условие, което се изисква въ случая отъ международното право, е, щото тѣ да бждатъ подложени на единъ дѣйствителенъ контролъ, за да не прѣстѣпятъ законитѣ на войната, съ което ще врѣдятъ на благосъстоянието и сигурността на населението отъ театъра на военнитѣ дѣйствия. При приближаването на нашата армия, руската Сахалинска армия е освободила условно и безъ всѣкакъвъ контролъ една голѣма частъ осждени. Вслѣдствие на това, извършиха се многобройни злини прѣзъ този периодъ на войната.

За подобенъ начинъ на дѣйствие, най-много се възмути общественото мнѣние въ Съединенитѣ държави. Прѣдаваме тукъ една телеграма, изпратена на 8-и августъ 1904 г. отъ нашия министъръ въ Вашингтонъ до нашия министъръ на външнитѣ работи:

Получихъ приложената тукъ нота отъ държавния подсекретарь, съ която ми извѣстява, че тукашниятъ руски посланникъ му е нотифициралъ намѣрението на своето правителство да организира самостоятелна милиция, съставена отъ рускитѣ поданици, които се намиратъ по морскитѣ крайбрѣжия на Сибирь. Тази милиция ще бѣде натоварена съ пазенето реда въ Сибирь и територията надлъжъ по желѣзнопътната линия въ Източния Китай.

По този поводъ, ето какво пишатъ вѣстниците отъ 4-и того: „Когато за пръвъ пѣтъ се разпространи слухътъ, че Русия има намѣрението да събира войници измежду осжденихъ отъ островъ Сахалинъ, никой не повѣрва на това, защото тази е една мѣрка, до която една цивилизована страна никога нѣма да прибѣгне. Съобщението на руското правителство прѣдизвика голѣмо очудване, защото осжденихъ, мъже и жени, въ дѣйствителностъ сж прѣстѣпници крайно опасни, които обикновено се употребяватъ въ каменноугленитѣ мини. Веднажъ изпратени въ този островъ, тѣ не само че нѣматъ вече никаква надежда за възвръщане въ отечеството си, но сж още подложени на най-жестокъ и безчеловѣченъ режимъ, вслѣдствие на което тѣхниятъ характеръ се изострува отъ день на день и тѣ почватъ да приличатъ повече на звѣрове, отколкото на хора. Тѣзи именно осждени днесъ ще бѣдатъ придадени къмъ милиционнитѣ отряди. Подобно постѣпване на служба не е доброволно, а принудително. Съгласно прокламацията на адмиралъ Алексѣевъ, тѣхната двумѣсечна служба ще се смѣта като едногодишно стоене въ затвора. Вслѣдствие на това, срокътъ на наказанието имъ ще бѣде крайно намаленъ. Подобна мѣрка нѣма да бѣде отъ естество да намали злините на войната; ето защо, въ официалнитѣ кръгове се гледа на тази постѣпка не само съ отвръщение, но и съ удивление“. Това е миѣнieto на вѣстниците. Азъ не зная дали тази мѣрка е окончателна, но Ви я съобщавамъ, защото тя се отнася до мобилизацията на милицията.

Удивлението и отвръщението на американскитѣ вѣстници не бѣше съвсѣмъ неоснователно, защото затворниците-войници не само че дѣйствуваха противъ законитѣ на войната, но тѣ врѣдѣха още и на своитѣ сънародници. Ето какво четемъ въ рапорта на Сахалинската армия до щаба на Манджурската армия подъ заглавието: *Освобождението на затворниците и тѣхното дивашко поведение*¹⁾:

Осжденихъ руси въ Сахалинъ, на служба като доброволци.

¹⁾ Японски държавен вѣстникъ (12-и септември 1905).

Едновременно съ дебаркирането на нашата армия въ Сахалинъ, руската армия освободи всички осждени отъ Александровскъ и по-голѣмата частъ отъ тия, находящи се по други мѣста. Тѣзи освободени затворници извършваха грабежи и опустошения навредъ. Отъ това най-много пострада градътъ Александровскъ. Даже и слѣдъ окупирането на острова отъ нашитѣ войски, грабежътъ пакъ продължаваше. За да туримъ край на това положение, разпратихме патрули по всички направления. Руската армия поддържа, че опустошенията сж били причинявани отъ нашата армия. Колко срамно е да се не признава грѣшката, направена съ освобождението на затворниците, и да се приписватъ резултатитѣ отъ тази грѣшка другиму! Каква нелоялностъ отъ страна на руската военна власть! Но чиновницитѣ и населението на Луйковъ, както и отъ други градове, не казаха ли, че тѣ се почувстваха спасени отъ злодѣйствата на осжденитѣ само тогава, когато японската армия окупира страната?

§ 74. — Употрѣблението на тунгузитѣ прѣзъ врѣме на руско-японската война.

Употрѣблението на варварски плѣмена въ качеството на войници е нѣщо забранено отъ законитѣ на войната, защото такива плѣмена, подобни на звѣрове, не разбиратъ нищо отъ законитѣ. При все това, позволено е да се употрѣбаватъ народи полуцивилизовани, смѣсени съ европейски войници и подъ командата на европейски офицери. Въ послѣдната война, Япония и Русия взаимно сж се обвинявали, че сж употрѣбавали тунгузитѣ.

Прѣди да се произнесемъ по този въпросъ, нека видимъ какво се разбира подъ името тунгузи. Названието тунгузи е твърдѣ неопрѣдѣлено, защото то се дава изобщо на всѣко едно население, неподчинено на централната правителствена власть. Въ Манджурия сжществуватъ най-малко три вида тунгузи. Въ първия видъ влиза цѣлото планинско население, което не е било никога подъ пълната власть на царствующата династия. Тѣ не сж ни най-малко диви, и се управляватъ отъ мѣстни началници, които иматъ твърдѣ голѣмъ авторитетъ надъ населението. Началницитѣ налагатъ данъци върху населението, но никога не го грабятъ; напротивъ, тѣ покровителствуватъ даже и населението изъ областитѣ, гдѣто правителствената власть е твърдѣ слаба. Плячката имъ про-

излиза отъ грабежъ, вършенъ не върху населението, но върху китайскитѣ чиновници, които ходятъ изъ тѣзи мѣста, за да събиратъ държавнитѣ данъци. Втората категория тунгузи обитава областитѣ, гдѣто централната правителствена властъ е добръ установена, но е слаба, вслѣдствие на което чиновникитѣ не сж въ състояние да покровителствуватъ богатитѣ противъ крадцитѣ и вагабонтитѣ. Затуй, богаташитѣ се виждатъ принудени да иматъ подъ заповѣдитѣ си едно отдѣление отъ смѣли хора, които въ опрѣдѣлени райони се ползватъ съ голѣма свобода и упражняватъ до нѣкъдѣ и грабежъ. Прѣдметъ на тѣхнитѣ нападения сж пжтницитѣ; обаче ако послѣднитѣ се съгласятъ да имъ дадатъ извѣстна парична сума, пропорционална съ стойността на тѣхния багажъ, то тѣ не имъ причиняватъ никакво зло. Мѣстнитѣ управители знаятъ твърдѣ добръ за тѣзи работи, но не обръщатъ на тѣхъ никакво внимание. Говори се даже, че и тѣ взематъ една частъ отъ плячката. Третата категория се състои отъ истински вагабонти, крадци и дезертьори отъ руската армия, които сж въоръжени и групирани въ чети. Сравнително, обаче, тѣ сж по-малобройни и не толкова силни, колкото другитѣ двѣ категории тунгузи. Тѣ ту се прѣскаатъ и прикриватъ измежду китайскитѣ хамали, ту пѣкъ се събиратъ и живѣятъ на чети, като се криятъ изъ гаоляна. Тѣзи послѣднитѣ сж най-опаснитѣ и най-дивитѣ тунгузи¹⁾.

Ако японската или руската армия бѣха употребили тунгузитѣ отъ послѣдната категория, това нѣма съмнѣние, че би било противозаконно. Но всички извѣстни до сега дѣйствия показватъ, че работата се отнася до 1-а и 2-а категория тунгузи. Тѣзи тунгузи сж били употребени затова, защото тѣ бѣха отлични водачи въ своитѣ райони и защото за висѣха отъ началници, на които можеше да се заповѣдва. Тѣ бѣха организирани въ доброволчески отряди, които отговаряха на всички изисквания на чл. 1 отъ Хагския правилникъ.

Когато двѣтѣ армии се намираха окопани една срѣщу друга на брѣговетѣ на Шахо, агенцията Райтеръ публикува

¹⁾ Този сжщата класификация на тунгузитѣ се намира и въ *Военната география на Мукденската провинция*, издадена въ 1903 г. отъ Руския Главенъ Генераленъ щабъ.

една телеграма, съдържаща слѣдующия рапортъ на генералъ Сахаровъ, началникъ щаба на генералъ Куропаткинъ¹⁾:

Споредъ единъ рапортъ, който заслужава довѣрие, въ японската армия, която се намира прѣдъ нашия лѣви флангъ, има единъ отрядъ тунгузи, командувани отъ японски офицери. Книжката за редовна служба, намѣрена върху тѣлото на единъ тунгузъ, убитъ при Тайпинглингъ, показва, че той бѣ служилъ въ японската армия. Отъ сжщата книжка става явно, че началникътъ е получавалъ 200 рубли, старшитѣ подофицери — по 20 рубли, младшитѣ подофицери — по 18 рубли и войницитѣ — по 13 рубли на мѣсецъ.

Ако тази телеграма е истинска и ако наистина японската армия е употребила тунгузитѣ, то тя доказва сжщеврѣменно, че Япония е останала вѣрна на принципитѣ на Хагския правилникъ.

Руската армия сжщо така е употребила тунгузитѣ, особено като водачи. Ето прочее факти, върху които не може да има никакво съмнѣние:

Когато генералъ Мищенко извършваше своя рейдъ къмъ тила на нашата армия, като прѣминаваше прѣзъ неутралната зона на изтокъ отъ Ляо, неговитѣ войски сж били водени отъ тунгузи. Въ рапорта на полковника Цугава, който накаралъ рускитѣ войски да отстъпятъ, се намира и слѣдующето²⁾:

Голѣмото разстояние ни прѣчеше да виждаме ясно, но, при все това, заблѣзахме, че между неприятелскитѣ конници се намираха 300 човѣка, на които униформата приличаше на тая на китайскитѣ конници. *Освѣнъ това, измежду пушкитѣ, взети отъ неприятеля, се намѣриха и такива, каквито употребяватъ тунгузитѣ.*

На 18-и май 1905 г. сжщата тази конница атакува нашата полска болница и взе въ плѣнъ по-голѣмата частъ отъ персонала ѝ. Между този персоналъ се намираха 1 лѣкаръ и 15 ранени санитары, които неприятелската конница отведе чакъ до Кинцайпуце. На 20-и тѣ бѣха освободени. Единъ фелдшеръ,

¹⁾ Цитирана въ лондонскитѣ вѣстници отъ 29-и декември 1904 г.

²⁾ Подробно описание на боя при Нючуангъ (Отрядътъ на Цугава, 14-и януарий 1905 г.).

който е бил натоварен да заведе ранените до нашия лагер, донася слѣдующето¹⁾:

Вчера, 20-и май, русите атакуваха 2-а дружина отъ 49-и пѣхотен резервен полкъ, като ѝ нанесоха известни загуби. Русите бѣха командувани отъ генералъ Мищенко. Тя ни казаха, че ще ни освободятъ на 22-и въ Синминтингъ. Тази сутринъ обаче, оставиха всички наши умрѣли и ранени въ Кинцайпуце и заминаха къмъ юго-западъ. *Измежду конниците имаше и 20 души тунгузи.*

Г-нъ Нинакава, въ своята книга²⁾, отбѣлѣзва факта, че японците сж употребили тунгузите, като ги организираха въ така наречените „доброволчески манджурски отряди“. По този поводъ, той изказва мнѣние, че е срамно за японската нация, гдѣто е прибѣгнала къмъ подобна мѣрка, защото тунгузите сж варвари и прѣстѣпници, които не могатъ да дѣйствуватъ съобразно съ законите на войната и че ако при нѣкои обстоятелства тѣ сж могли да услужватъ, то въ други — тѣ сж причинили много злини на китайското население. Намъ се струва, че въ случая г-нъ Нинакава смѣсва въ едно трите категории тунгузи, за които ний говорихме по-горѣ. Той не знае, или пѣкъ забравя, че въ областите на Манджурия, гдѣто властта на централното китайско управление е твърдѣ слаба, за да поддържа законността, на тунгузите се дължи поддържането на социалния редъ. Теоритически, тѣ сж прѣстѣпници, но на практика, мѣстните тунгузки началници сж пазители на реда, като се ползватъ, вмѣсто съ заплата отъ правителството, съ мълчаливото разрѣшение да взематъ пари отъ населението, или пѣкъ да упражняватъ грабежъ въ малкъ размѣръ. На много мѣста въ околностите на Ляо, императорските чиновници не прѣдставляватъ нищо, защото тунгузките началници сж всесилните. Тамъ нищо не може да се направи безъ тѣхно съгласие. Ако се вземе прѣдъ видъ състоянието на манджурското общество, трѣбва да се признае, че е невъзможно да се приложи къмъ една армия, дѣйствующа въ подобна територия, сжщиятъ

¹⁾ Изъ дневника за военните дѣйствия на III-а армия, 21-и май 1905.

²⁾ Нинакава. — Армията на Буроки и международното право въ военное врѣме.

критерий, както къмъ армия, дѣйствующа въ цивилизована страна. Използуване незадоволството на населението въ неприятелска територия е едно срдство, съ което може да се врѣди на противника и което е разрѣшено отъ законите на войната. Това именно срдство, и руси, и японци сж употребили едни противъ други въ Манджурия. Ако населението е организирано, съгласно чл. 1 отъ Хагския правилникъ, то, при плѣняването му, трѣбва да се третира като военно-плѣнните; ако ли пѣкъ то не е организирано, тогава трѣбва да се третира като прѣстѣпниците. Въ всѣки случай, армията може да се ползува отъ незадоволството на населението, за да дѣйствува чрѣзъ него противъ неприятеля, безъ да има за това нѣкаква отговорност. Относително въпроса за неутралността, т. е. да се знае, дали употребяването на неутрални поданници противъ неприятеля е било законно, ще говоримъ въ II часть, въ главата, отнасяща се специално до неутралността.

КРАЙ НА I ЧАСТЬ.

Съдържание.

	Стр.
Прѣдговоръ отъ автора	3
Прѣдговоръ отъ Поль Фошй	5

Въведение.

<i>Японската армия и международното право</i>	9
§ 1 — Организация въ мирно и въ военно врѣме. § 2 — Армията на Куроки (Първата армия). § 3 — Армията на Оку (Втората армия). § 4 — Армията на Ноги (Третата армия). § 5 — Армията на Нодзу (Четвъртата армия). § 6 — Главниятъ штабъ на Манджурската армия. § 7 — Оставенитъ въ Корея и на Ялу армии. § 8 — Сахалинската армия. § 9 — Ляотонгскиятъ гарнизонъ.	

Глава I.

<i>Началото на войната и нейнитъ непосредствени послѣдствия</i>	26
§ 10 — Причинитъ на войната. § 11 — Неприятелски дѣйствия безъ обявяване на война. § 12 — Точниятъ часъ на почването на дѣйствието. § 13 — Отзоваването на дипломатическитъ агенти. § 14 — Заминаването на руския министъръ отъ Сеулъ. § 15 — Взаимното третиране на неприятелскитъ поданници.	

Глава II.

<i>Театърътъ на войната</i>	57
§ 16 — Сложното естество на театъра на войната. § 17 — Законното положение на Корея въ началото на войната. § 18 — Законното положение на Корея слѣдъ 23-и февруарий 1904 г. § 19 — Законното положение на Китай изобщо. § 20 — Законното положение на Манджурия. § 21 — Законното положение на Куантонгъ. § 22 — Законното положение на Ингкоу.	

Глава III.

<i>Воюващи и невоюващи</i>	89
§ 23 — Допълняющіе обозни войски. § 24 — Японскитъ доброволци. § 25 — Рускитъ доброволци. § 26 — Значението на чл. 2-и отъ Хагския правилникъ. § 27 — Случката на островъ Кайба.	

Глава IV.

<i>Военноплѣннитъ</i>	110
§ 28 — Японскитъ правилници. § 29. — Какъ нѣкой може да стане военноплѣненъ. § 30 — Раздаване печатни инструкции на военноплѣннитъ. § 31 — Комитетъ за прибиране на военноплѣннитъ. § 32 — Третиране на военноплѣннитъ отъ полската армия. § 33 — Освобождаване подъ честна дума. § 34 — Третиране на военноплѣннитъ въ вѣтрѣшността на Япония. § 35 — Чуждестранни офицери и кореспонденти, аташирани къмъ неприятелската армия, паднали въ наша власть. § 36 — Третирането на плѣненитъ японци отъ руситъ. § 37 — Германскитъ императоръ и плѣненитъ японци при връщането имъ въ отечеството си.	

Глава V.

<i>Раненитъ и болнитъ</i>	149
§ 38 — Полската санитарна служба въ японската армия. § 39 — Указаната помощъ на неприятелски болни и ранени на бойнитъ полета. § 41 — Взаимнитъ обвинения по поводъ жестокоститъ спрямо раненитъ. § 42. Едно официално нарушение законитъ на войната отъ страна на руската армия.	

Глава VI.

<i>Умрѣлитъ</i>	176
§ 43 — Принципи и правилници. § 44 — Покровителството на умрѣлитъ. § 45 — Погребението на умрѣлитъ. § 46 — Закопаване или изгаряне. § 47 — Установяване самоличността на умрѣлитъ.	

Глава VII.

<i>Санитарната организация и нейниятъ персоналъ</i>	204
§ 48 — Какъ единъ руски тренъ е избѣгалъ отъ Портъ-Артуръ, като е издигналъ знамето на Червения кръстъ. § 49 — Персоналтъ на руската санитарна служба не изглежда ясно опрѣдѣленъ. § 50 — Една критика на ревизираната Женевска конвенция. § 51 — Руската санитарка	

Екатерина Павловна Кароли. § 52 — Затържане и връщане на руския санитарен персонал. § 53 — Оставените въ Мукден руски болници и техният персонал. § 54 — Два случая, когато японски санитарни части участвуват въ сражение. § 55 — Неоправданата съ нищо атака противъ нашата полска болница отъ страна на руската конница

Глава VIII.

Дълга на японското дружество на Червения кръст . 246

§ 56 — Сегашното състояние на дружеството и неговата роль през време на последната война. § 57 — Ръководящите принципи на дружеството при подаване помощ. § 58. — Дътелността на санитарните отделения и парходитъ-болници. § 59 — Дътелността на транспортната колона. § 60 — Дътелността на складовите за материяли. § 61 — Дътелността на станциите за почивка и хранене. § 62 — Санитарна помощ, указана на китайското население. § 63 — Санитарна помощ на военнопленните. § 64 — Санитарна помощ, дадена на руските моряци въ боя при Чемуло.

Глава IX.

Средствата, съ които се причинява вреда на неприятеля 276

§ 68 — Употребление на китайската униформа. § 69 — Една безподобна въ историята военна хитростъ. — Разните позволени и забранени средства за нанасяне вреда на неприятеля. § 71 — Взривните вещества, хвърляни съ ръка или посредствомъ специални оръдия. § 72 — Прѣдупрѣждение за прѣдаване.